

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ
ПРАВОВОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

*Матеріали
II заочної науково-практичної конференції
(Чернігів, 20 квітня 2018 року)*

Чернігів
2018

УДК 340.12+348.3
К82

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Академії Державної пенітенціарної служби від 23 квітня 2018 року (протокол № 1).

Редакційна колегія:

Тогочинський О. М., доктор педагогічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України;

Олійник О. І., кандидат юридичних наук, доцент;

Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;

Денисов С. Ф., доктор юридичних наук, професор;

Ніщимна С. О., доктор юридичних наук, професор;

Шумна Л. П., доктор юридичних наук, доцент;

Аніщенко В. О., кандидат технічних наук, доцент;

Пузирьов М. С., кандидат юридичних наук;

Іваньков І. В., кандидат юридичних наук, доцент.

К82 **Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави:** матеріали II заочної науково-практичної конференції (Чернігів, 20 квіт. 2018 р.) / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. 396 с.

До збірника матеріалів II заочної науково-практичної конференції увійшли публікації наукових, науково-педагогічних представників, курсантів, студентів Академії Державної пенітенціарної служби та інших вищих навчальних закладів України, присвячені історичним та міжнародним аспектам становлення і розвитку законодавства України, актуальним напрямом у вітчизняній та зарубіжній юриспруденції, механізму протидії соціально негативним явищам правовими, психолого-педагогічними та іншими заходами, пріоритетним напрямом підготовки фахівців.

Для науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів, слухачів, аспірантів та докторантів.

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори. Редколегія залишає за собою право корегувати матеріали виступів та не допускати до друку матеріали, якщо вони не відповідають встановленим вимогам оформлення та посилань на використані джерела.

УДК 340.12+348.3

© Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби, 2018

© Колектив авторів, 2018

Ахмадова Анастасія Фаридівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

**ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ДІЯМ, ЩО
ДЕЗОРГАНІЗУЮТЬ РОБОТУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ:
ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ**

Реформуючи систему виконання кримінальних покарань, законодавець більшою мірою спирається на міжнародний досвід. Сфера запобігання злочинам, що посягають на нормальну діяльність установ виконання покарань, не є виключенням. Активно впроваджуються міжнародні методи превенції, які в свою чергу покликані знизити рівень пенітенціарної злочинності в Україні. Однак, враховуючи те, що будь-яка запозичена методика потребує адаптації під середовище, а зважаючи на особливості вітчизняного менталітету, неймовірно ретельної адаптації, актуальним буде розглянути міжнародний досвід запобігання злочинам, що дезорганізують роботу УВП, та можливість їх ефективного впровадження в Україні.

Здобутки вітчизняних вчених у сфері як загального запобігання злочинності так і безпосередньо запобігання пенітенціарній злочинності неможливо переоцінити. Безліч провідних науковців, таких як: Зубов Д. О., Копотун І. М., Голіна В. В., Денисова Т. А. займались та займаються дослідженням даної теми. Але, враховуючи те, що реформування системи виконання покарань триває досить короткий термін, наразі ми маємо можливість проаналізувати перші кроки реформи, розглянути перші успіхи впроваджуваних механізмів та ефективність їх роботи.

Запобігання злочинам, що посягають на нормальну діяльність установ виконання покарань, в Україні здійснюється на трьох рівнях:

1 – загальносоціальне запобігання;

2 – спеціальне кримінологічне запобігання;

3 – індивідуальне запобігання.

Загальносоціальне запобігання злочинності в широкому значенні – це, насамперед, комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності. Заходи загальносоціального попередження злочинності спрямовані на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин з одночасним впливом на причини та умови негативних явищ взагалі і злочинності зокрема [1, с. 270–274].

В установах виконання покарань загальносоціальне запобігання покликане покращити умови тримання засуджених, а саме: приведення умов тримання засуджених до стандартів, закріплених в законодавстві України; створення робочих місць для залучення засуджених до суспільно корисної праці; забезпечення можливості отримання загальноосвітнього та профтехнічного навчання; забезпечення корисного дозвілля засуджених; вирішення проблем матеріального та медико-санітарного забезпечення.

Неодноразово в нашому суспільстві порушувалось питання покращення умов тримання засуджених. Орієнтуючись на провідні держави Європи, в законодавстві щоразу з'являються положення про покращення умов тримання засуджених до позбавлення волі та приведення цих умов до міжнародних стандартів. І з кожним разом вони все більш комфортні та більш європейські. Але, нажаль, реальна ситуація з умовами тримання покращується набагато повільніше, ніж цього б хотілось. Це ж саме стосується і забезпечення дозвілля, і медико-санітарного забезпечення засуджених.

На нашу думку, однією з основних причин такої ситуації є недостатнє фінансування. Порівняно з умовами тримання засуджених до позбавлення волі в таких державах як Німеччина, Швеція, Норвегія, Бельгія, Грузія, вітчизняні установи виконання покарань знаходяться в досить жалюгідному стані. Однак,

вивчаючи міжнародний досвід стає зрозуміло, що у вище згаданих країнах установи виконання покарань у більшій мірі знаходяться на самозабезпеченні, в установах є ферми, де вирощується худоба та сільськогосподарські культури; а там, де таких ферм немає, засуджені виготовляють різного роду продукцію, а отже, установа самоокупається. Завдяки цьому умови тримання в УВП задовільні, і засуджені не лише зайняті суспільно корисною працею, а й мають можливість заробляти кошти, що робить досить ефективним загальносоціальне запобігання злочинності. В Україні, нажаль, господарсько-промисловий апарат установ виконання покарань не функціонує. Самі установи лягають тяжким тягарем на плечі бюджету та породжують ледарство і розвиток пенітенціарної злочинності всередині себе. На нашу думку, задля того, щоб досягти міжнародних стандартів у сфері виконання покарань, необхідно спрямувати всі сили на відновлення господарсько-промислового апарату установ виконання покарань та залучення до цієї сфери інвестицій з приватного фінансового сектору.

Заходи загальносоціального характеру також полягають у залученні громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян до надання допомоги у створенні належних умов для тримання засуджених, їх матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення, здійсненні оздоровчо-профілактичних заходів. Досить плідною є співпраця кримінально-виконавчої служби України з Міжнародним благодійним фондом «Карітас Україна». Карітас – це міжнародна мережа благодійних організацій католицької церкви, яка займається підтримкою розвитку суспільства, соціальною діяльністю та наданням допомоги людям. Кількість заходів, які були організовані цим фондом для покращення життя засуджених, викликає захват.

Отже, враховуючи те, що для покращення умов життя засуджених в нашій державі катастрофічно не вистачає коштів, а співпраця з міжнародними благодійними організаціями показала такі високі результати у своїй діяльності,

на нашу думку, необхідно спрямувати політику у цій сфері саме на залучення якомога більшої кількості таких організацій до реалізації загальносоціальних методів запобігання злочинам в УВП. Для цього необхідно привернути увагу загалом до актуальних та критичних проблем, які існують в УВП, а не приховувати їх.

Окремо хочеться зачепити одну з основних напрямків реформування кримінально-виконавчої служби, а саме реорганізацію кримінально-виконавчих інспекцій у відділи пробації, що відповідає Європейськими стандартами. *Пробація* – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Реалізується вона в трьох видах: досудова пробація, наглядова пробація та пенітенціарна пробація. Ми розглянемо тему пенітенціарної пробації.

Пенітенціарна пробація – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання [2, с. 5].

Пенітенціарна пробація покликана сприяти ресоціалізації та виправленню засудженого шляхом допомоги йому в адаптації до соціуму, узгодженні побутових та психологічних питань. Головним завданням пенітенціарної пробації є недопущення вчинення повторних злочинів особами, які звільняються з УВП, цим самим зробити суспільство безпечнішим та виступити інструментом запобігання злочинам.

Закон України «Про пробацію» прийнято в 2015 році, кримінально-виконавчі інспекції реорганізовано у відділи пробації у 2017 році. На даний час можна підвести підсумки перших кроків пенітенціарної пробації та пробації загалом. Досудова та наглядова пробація почала набирати обертів у своїй роботі під кінець 2017 року, коли були розроблені методичні рекомендації по

роботі з даними видами пробації. Щодо пенітенціарної пробації, вона, нажаль, поки що не запрацювала. Задачі, поставлені перед нею в законі, неможливо виконати у зв'язку з повною відсутністю матеріального забезпечення. Немає жодної можливості допомогти такій особі з визначенням місця проживання, якщо за вказаною ним адресою його ніхто не чекає. Немає в регіонах України спеціалізованих установ для звільнених, до яких працівник відділу пробації має влаштувати колишнього засудженого. Чи варто говорити про допомогу в працевлаштуванні, враховуючи рівень безробіття в нашій державі.

Враховуючи вищевикладене, виражаючи свою суб'єктивну думку, хочеться висловити наступне. Звісно, те що наша держава крокує до Європейського суспільства - це, без сумнівів, колись принесе свої результати. Але масове впровадження Європейських принципів законодавцем у всі сфери діяльності держави не зовсім відповідає реаліям та потребам українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Проблеми протидії злочинності: підруч. / за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Новасофт, 2010. 352 с.
2. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. ст. 93.

Богдан Юрій Михайлович,
викладач Академії Державної
пенітенціарної служби

КОНТРАБАНДА, ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ

Контрабанда (італ. *contrabando*, від *contra* «проти» і *bando* «урядовий указ») – незаконне перевезення (та ін. переміщення) товарів або/та інших предметів через митний кордон (державний кордон); переміщені товари і/або цінності також отримали назву контрабанди [1].

Вважається, що таке явище як контрабанда виникла разом митною системою. Контрабанда мала особливий розвиток у країнах де були встановлені високі митні тарифи на імпорту певних груп товарів чи в тих країнах, де за умов дефіциту встановлені державою штучні обмеження на імпорту.

Незаконне перевезення предметів завдає як економічну шкоду державі, так і життю та здоров'ю громадян. Найчастіше всього такими предметами є зброя, наркотичні засоби, вибухівка, культурні цінності. Цей перелік не є вичерпним. Більшість злочинів з незаконного перевезення є міжнародними і нерідко класифікується не як контрабанда, а як міжнародний тероризм.

Сучасне українське кримінальне законодавство класифікує контрабанду, як окремий вид злочину, виняток становить контрабанда наркотиків. Проте в більшості держав світу контрабанда класифікується за різними злочинами. Так наприклад, в англо-американському праві поняття «контрабанда» є набагато ширшим поняттям, охоплює як переміщення предметів, так і людей.

Відповідно до ст. 201 КК України контрабандою є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, – карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Та сама дія, вчинена за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або службовою особою з використанням службового становища, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна [2].

Класифікація контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів відбувається за ст. 305 КК України.

На даний час можна виділити такі причини виникнення контрабанди на теренах України це: недосконале законодавство України та митної політики, завантаженість митниць, велика кількість документів для імпорту, транзиту вантажу, корупція, існування тіньового ринку, недостатня взаємодія правоохоронних органів, безробітність населення.

Система протидії контрабанді включає діяльність цілого ряду державних органів, серед яких Державна фіскальна служба України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України та ін. [5, с. 9].

Митна політика є важливою складовою в боротьбі з контрабандою. Адже саме вона встановлює та забезпечує митну безпеку нашої країни. Митна безпека – це перш за все, захищеність митного кордону та інтересів держави.

Від митної безпеки залежить економіка України, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, захист населення. Боротьба з контрабандою є одним із важливих завдань митниць. Проте митна системи потребує реформувань.

Зокрема Качан В. В. у своїх наукових дослідженнях окреслював реформування митної системи України, як необхідна умова ефективної боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями [5].

Основу реформування митної системи становить: удосконалення структури органів Державної фіскальної служби України, спрощення митних процедур, запровадження більш ефективного митного контролю, удосконалення законодавства, встановлення тісніших зв'язків між правоохоронними органами та розвиток її інфраструктури.

Отже, на даному етапі України потребує реформ як в законодавстві, так і в правоохоронних органах для забезпечення інтересів країни та безпеки громадян.

Список використаних джерел

1. *Онлайн-енциклопедія*. Вікіпедія. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 12.04.2018).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.04.2018).

3. Ковальська Е. М. Сучасні напрямки митної політики України щодо ефективної боротьби з контрабандою. Буковинська державна фінансова академія, Україна, м. Чернівці. URL: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/74903.doc.htm (дата звернення: 12.04.2018).

4. Філіпов С. О. Напрями удосконалення діяльності підрозділів охорони державного кордону щодо протидії контрабанди. *Митна справа*. 2009. № 5(65). С. 8–14.

5. Качан В. В. Реформування митної системи України як необхідна умова ефективної боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями: правоохоронний аспект. *Митна справа*. 2009. № 4 (64). С. 40–44.

Бондаренко Оксана Миколаївна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ОБ'ЄКТИ ТА СУБ'ЄКТИ РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ АБО БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Сучасний розвиток ринкових економічних відносин в Україні характеризується як позитивними здобутками, так, на жаль, й певними негативними явищами. Так мова йде про збільшення кількості злочинів у сфері господарської діяльності, оскільки вони не лише гальмують позитивні тенденції, а й завдають істотної шкоди державі, суб'єктам відносин у сфері господарювання та окремим громадянам.

Із зазначеними злочинами поки що досить складно вести ефективну боротьбу як з точки зору кримінального переслідування, так і застосування

організаційно-управлінських і кримінологічних заходів з метою їх попередження. До таких злочинних посягань слід віднести й розголошення відомостей, що складають комерційну або банківську таємницю.

Якщо в країнах з розвинутою ринковою економікою комерційно цінна інформація захищається законодавством як цінний товар, то в Україні дотепер відсутній повноцінний правовий механізм захисту інформації, що складає комерційну або банківську таємницю [6, с. 255–256]. Але враховуючи сучасний розвиток правової системи нашої держави, розвиток підприємництва і конкурентних відносин України, її прагнення до вступу до ЄС, необхідним є правовий захист інформації, розголошення якої може завдати збитків суб'єктам господарювання.

Неналежний рівень правового регулювання відносин, пов'язаних з комерційною та банківською таємницею, сприяє поширенню комерційного шпигунства, безперешкодному використанню окремими особами незаконно отриманих наукомістких технологій, програмних продуктів та іншої інформації, що відноситься до такої інформації [5, с. 311; 1, с. 5]. За таких умов набуває актуальності кримінально-правовий захист цієї групи відносин, що передбачає встановлення кримінальної відповідальності за розголошення комерційної або банківської таємниці.

Слід зауважити, що найбільш суттєве значення у процесі розкриття досліджуваного злочину має безпосередній об'єкт та суб'єкт вчинення злочину. Розглянемо об'єкт.

Взагалі, в науковій літературі з кримінального права під об'єктом злочину розуміють ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки даного складу [3, с. 24].

Так, безпосереднім об'єктом розголошення комерційної або банківської таємниці традиційно виступають суспільні відносини, що забезпечують добросовісну конкуренцію між суб'єктами господарської та іншої економічної діяльності. В свою чергу, Радутний О., Харламова С. пропонують

безпосереднім об'єктом ст. 232 КК України визначити суспільні відносини зі збереження комерційної та (або) іншої таємниці, які забезпечують охорону від недобросовісної конкуренції у сфері господарської діяльності [4, с. 6].

Крім того, в науковій літературі поряд із наведеними підходами до розуміння об'єкту злочину за ст. 232 КК України пропонується до об'єкту злочину включити не тільки певні суспільні відносини, але і встановлений порядок здійснення господарської діяльності як у цілому, так і в окремих галузях (банківській, торговельній) та інші напрямки господарської діяльності [3, с. 425]. Дійсно, таку позицію доцільно підтримати, оскільки безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину, насамперед, виступає й встановлений порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення чесної конкуренції між її суб'єктами.

Слід навести точки зору Василяки О. та Харченко В., які пропонують в якості основного безпосереднього об'єкту злочину, передбаченого ст.232 КК України, визначати суспільні відносини у сфері охорони комерційної таємниці, а в якості додаткового об'єкту – право інтелектуальної власності [2, с. 96]. Такий підхід дозволяє відносити розголошення комерційної або банківської таємниці до окремої групи господарських злочинів, що посягають на право інтелектуальної власності.

Ознака двоїстого характеру об'єкта у випадках незаконних дій із комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом дуже важлива, тому що вона дозволяє чітко диференціювати соціально-економічні і правові оцінки зазначених діянь і схожих із ними за об'єктивною стороною складів злочинів. І для незаконних дій із комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом як спеціального виду злочинів у сфері господарської діяльності цілком логічною є конструкція цього складу, що містить ознаки двох обов'язкових об'єктів (основного і додаткового), де основним об'єктом виступають відносини, на заподіяння шкоди яким безпосередньо спрямоване злочинне діяння, а додатковим – ті відносини, шляхом прямого чи непрямого впливу на

які винні особи досягають чи намагаються досягти своїх головних цілей і задоволення інтересів [2, с. 97].

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 232 КК України, слід вважати встановлений порядок здійснення господарської діяльності в частині забезпечення охорони комерційно цінної інформації від недобросовісної конкуренції з боку суб'єктів господарювання. Додатковим безпосереднім об'єктом слід вважати право інтелектуальної власності особи, якій належить комерційно цінна інформація з обмеженим доступом, розголошення якої є небажаним для цієї особи.

Важливе значення для розуміння юридичного складу розголошення комерційної або банківської таємниці має й суб'єкт злочину. Частина 1 ст. 18 КК України визначає, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Суб'єкт злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: це особа фізична, осудна, яка досягла певного віку. Слід додати, що за законодавством України юридичні особи не можуть нести кримінальну відповідальність, оскільки це не відповідає принципам кримінального права: особистої (індивідуальної) відповідальності особи за вчинений злочин та наявності вини.

Суб'єкт злочину, що має загальні ознаки (осудність і вік кримінальної відповідальності), називають загальним суб'єктом злочину. Відсутність хоча б однієї з цих ознак виключає суб'єкта як елемент складу злочину, а отже, виключає склад злочину і кримінальну відповідальність. Тому при розгляді ст. 232 КК мова йтиме про загальний суб'єкт злочину – фізичну осудну особу, якій виповнилося 16 років на момент вчинення злочину.

Важливо зауважити, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 232 КК, є спеціальним – особа, якій комерційна або банківська таємниця стала відома у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю.

Що стосується комерційної таємниці, то керівник певного підприємства, установи, організації сам визначає об'єм інформації, яку слід віднести до комерційної таємниці, і на локальному рівні зобов'язує працівників не

розголошувати цю інформацію. Працівник не буде нести кримінальної відповідальності за ст. 232 КК України, якщо при влаштуванні на роботу не підпише угоди про нерозголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю.

А ось у Законі України «Про банки і банківську діяльність» чітко окреслено, які відомості є банківською таємницею. Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні службових обов'язків.

Спеціальним суб'єктом злочину за ст. 232 КК передусім є працівники (у тому числі службові особи) суб'єктів господарювання – юридичних осіб та приватних підприємців, яким у силу виконуваних по службі чи роботі обов'язків стають відомі чи довіряються певні відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю.

При цьому, на нашу думку, не має значення те, чи мають такі працівники офіційний допуск до документів або предметів, які містять комерційну або банківську таємницю. Суб'єктом аналізованого злочину, звичайно, виступають ті працівники підприємства або банку, які в силу специфіки виконуваних професійних або службових обов'язків, так би мовити, посвячені у комерційну або банківську таємницю, проінформовані про правовий статус такої інформації та юридичні наслідки її розголошення. Але видається, що й інші працівники за наявності до цього підстав можуть притягуватись до відповідальності за ст. 232 КК (охоронці, водії, прибиральниці тощо) [1, с. 12].

Що стосується колишніх працівників підприємства або банку, то вони мають визнаватися суб'єктами досліджуваних злочинів, оскільки ніяких обмежень у диспозиції статей немає.

На нашу думку, законодавство України повинно чітко врегулювати взаємовідносини між роботодавцем і звільненим працівником з приводу збереження останнім комерційної або банківської таємниці, яка стала йому

відомою у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю, оскільки ці колишні працівники можуть негативно впливати на діяльність суб'єктів господарювання, володіючи чужою конфіденційною інформацією.

Підсумовуючи, слід зазначити, що вивчення безпосереднього та додаткового об'єктів розголошення комерційної або банківської таємниці, є важливим питанням науки кримінального права та подальшої правозастосовної практики, що дає можливість полегшити відмежування досліджуваного складу злочину від суміжних злочинів. Щодо суб'єкту цього злочину, то суб'єкт розголошення комерційної або банківської таємниці відповідає ознакам спеціального суб'єкта, відповідно такі дії слід кваліфікувати за ст. 232 КК України.

Список використаних джерел

1. Василяка О. К. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з комерційно цінною інформацією з обмеженим доступом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.
2. Василяка О. К. Проблеми визначення безпосереднього об'єкта злочинів, передбачених статтями 231, 232 КК України. *Вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 5. С. 94–99.
3. Гончар Т. О., Стрельцов Є. Л. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини: навч. посіб. 3-тє вид., виправ. та допов. Харків: Одісей, 2014. 240 с.
4. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розміщення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 21 с.
5. Тітомер Є. В. Банківська таємниця як предмет кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 311–316.
6. Яра О. С. Інформація як предмет злочинів, передбачених ст. ст. 231, 232, 232-1, 232-2 КК України. *Науковий вісник Національного університету*

Бугайчук Ірина Анатоліївна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ПРИ ВЛАДІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Українська Центральна Рада уявляла майбутню Україну демократичною державою, в якій державна влада поділялася б на три гілки. У концептуальному плані керівників УЦР такий поділ влад передбачався, та його елементи існували у реальному державотворенні. Однак, варто наголосити, що у класичному варіанті поділу влад за доби Центральної Ради в Україні не було. Усі владні структури, що діяли у березні 1917 – квітні 1918 рр. лише прагнули втілювати ідею української державності, але так і не стали повноцінними державними органами.

Період Центральної Ради та її функціонування цікавить багатьох сучасників, що вказує на актуальність даної теми на сьогоднішній день. Доба Центральної Ради посідає особливе місце в новітній історії України, тому що Українська держава, утворена в результаті розвитку національно-визвольного руху, започаткувала процес державотворення. Політико-правовий аналіз представницьких форм врядування і особливостей втілення ідеї парламентаризму у 1917–1921 рр. є актуальною потребою сьогодення, оскільки закладені в той час парламентські традиції визначають специфіку функціонування сучасної представницької інституції – Верховної Ради України.

Після Лютневої революції 1917 р. у Києві, в березні була сформована Центральна Рада на чолі з Михайлом Грушевським. Спочатку правовий статус

Центральної Ради не був чітко визначений. В квітні 1917 р. ЦР створювалась як національна громадська організація, яка не мала ознак органу державної влади. Специфічною особливістю в діяльності ЦР були її заяви про тимчасовість існування і намір передати владу законно обраному парламенту – Всеукраїнським Установчим Зборам, тобто себе ЦР вважала передпарламентом [1, с. 218].

У перших документах УЦР Всеукраїнські установчі збори іменувались ще і територіальним з'їздом або Сеймом. Головним завданням територіальних зборів мало стати ухвалення майбутнього статуту автономної України. Дата їх не була визначена, але чітко вказувалось, що вони мусять відбутись перед Всеросійськими установчими зборами. З цією метою при Генеральному секретарстві внутрішніх справ було створене спеціальне Виборче бюро, що здійснювало координуючу роль в роботі окружних виборчих комісій працювало під керівництвом Всеросійської комісії зі справ про вибори до Установчих зборів.

Фактично ж представницька (законодавча) влада в Україні у цей період реалізовувалася Центральною Радою через Загальні збори (Велика рада) як колективну форму політико-правової діяльності УЦР та комітет (Мала рада) як виконавчий і законно підготовчий орган УЦР. Статус Ради поступово змінився від «представницького органу всієї організованої української людності», який має своїм завданням забезпечити автономний статус України у складі федеративної Російської республіки (квітень 1917 р.), до «органу революційної демократії всіх народів України», функції якої припиняться зі скликанням Українських Установчих Зборів (липень 1917 р.) [2, с. 314].

Загальні збори (пленарні засідання, які з червня 1917 р. називалися сесіями) могли бути як черговими, так позачерговими (екстреними). Чергові збори мали скликатись не менше як один раз на місяць. Екстрені збори вважались дійсними за будь-якої кількості присутніх. Рішення приймалися більшістю голосів. Прийняті документи найчастіше називалися універсалами,

деклараціями, постановами, ухвалами, рішеннями, резолюціями, а також законами (з листопада 1917 р.).

До представницьких владних органів УНР доби Центральної Ради належали також Національні союзи, утворення яких задекларував закон про національно-персональну автономію (січень 1918 р.), що закріплював право на самостійне творення свого національного життя невід'ємним правом націй, відповідно, державною політикою – забезпечення національно-культурного розвитку національних меншин [3, с. 204].

У Національний союз, якому належало виключне право представництва нації перед державними і громадськими установами, могли об'єднатися національні меншини на всій території України та вертикально вибирати свій найвищий орган – Національні Збори, які мали право законодавчої ініціативи. Національні Збори формували виконавчий орган – Національну Раду, яка одержувала великі повноваження в національно-культурній і інших сферах. Влада Національного союзу поширювалась на всіх його членів, незалежно від місця їхнього проживання в межах УНР. Всі органи Національних союзів вважалися державними органами представницької влади.

Серед першорядних документів як вагомий результат діяльності представницького органу України виділяють 4 Універсали. Розглянувши ці акти, можемо стверджувати, що у кожному з них Центральна Рада регламентує свій правовий статус, проголошуючи себе представником українського народу та найвищим органом демократії [4].

УЦР за півроку (листопад 1917 р. – квітень 1918 р.) прийняла достатню кількість важливих для державотворення законів. М. Кравчук слушно підкреслює, що законодавча техніка, структура та ефективність дії законів була, з відомих причин, зовсім не висока. На думку вченого, «факторами, що негативно вплинули на законодавчу діяльність Центральної Ради були – брак часу та професіоналізму» [5, с. 25].

Отже, Центральна Рада з тимчасового громадсько-політичного утворення, незважаючи на несприятливі обставини, змогла перетворитись на

представницький орган державної влади, що був визнаний іноземними державами. Діяльність Центральної Ради відіграла визначну роль у наступному розвитку української державності. Саме Центральна Рада після політичного сну українців, майже трьохсот річного занепаду власної держави, виголосила та внесла в практичну площину стратегічну мету її побудови, яка закріпилася як дороговказ українського державотворення на століття [5, с. 27].

Загалом, законодавчий процес у період УЦР базувався на демократичних основах і відповідав науковим досягненням теорії права того часу. Це доводить, наприклад, функціонування виборного законодавчого органу – прототипу парламенту. Підготовлені законопроекти та нормативно-правові акти, не реалізовані у зв'язку з припиненням існування УЦР, дають підстави зробити висновок, що розвиток законодавчого процесу відбувався в напрямі усунення недоліків та вдосконалення процедури прийняття нормативно-правових актів. І лише брак часу і завантаження законодавчого органу вирішенням інших нагальних проблем були тими чинниками, які перешкоджали належному врегулюванню законотворчості у період УЦР.

Список використаних джерел

1. Політична історія України: навч. посіб. Греченко В. А., Танцюра В. І., Калініченко В. В., та ін. 2-ге вид., доп. Київ.: Академ видав, 2008. 552 с.
2. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посібник. Київ.: Атіка, 2011. 944 с.
3. Кравчук М. В. Уроки державотворення Української Центральної Ради: історико-правовий аспект. *Актуальні проблеми правознавства*: наук. збірник ЮФ ТНЕУ. Редкол. Баймуратов М. О. та ін. Тернопіль: Астон, 2012. С. 23–30.
4. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: навч. посібник / Єрмолаєв В. М., Харків.: Право, 2007. 280 с.
5. Абрамов Ю. К., Зубок В. М. Партии и исполнительная власть в США (70-80-е годы). Москва. 1990.

Бугайчук Микола Петрович,

здобувач кафедри
адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії Державної
пенітенціарної служби;

Шамрук Наталія Борисівна,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби

МІЖНАРОДНА ОХОРОНА АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ У РУСЛІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Глобалізація процесу охорони авторського права та суміжних прав є позитивним процесом, що свідчить про усвідомлення державами світу важливості захисту прав інтелектуальної власності. Проте через стрімкий розвиток сучасних технологій діючий міжнародний механізм охорони права інтелектуальної власності не «встигає» реагувати на конкретні порушення прав, а ті способи охорони авторського права, які визначені на рівні міжнародного законодавства не виконують повною мірою покладених на них завдань. Так, внаслідок уніфікації правового поля у сфері авторського права в умовах глобалізації держави периферії зустрілися з проблемою дисбалансу інтересів авторів та користувачів (суспільства). Дисбаланс інтересів власників авторського права і суспільства обумовив виникнення проблеми обмеженого доступу у державах периферії до комп'ютерних технологій. У свою чергу це призводить до того, що в них виникає уповільнення обміну знаннями.

Розвиток інформаційних мереж поступово перетворює Україну та весь світ в єдиний інформаційний та комунікаційний простір. Проблеми, що виникають у зв'язку із захистом авторських прав в мережі Інтернет, перш за все обумовлені властивостями всесвітньої мережі, такими як: глобальність, екстериторіальність, інтерактивність, анонімність, загальнодоступність.

Під натиском інформаційного суспільства вся виробнича структура рухається в напрямку найбезпечнішого розповсюдження творів найбільш сучасними і такими, що відповідають новітнім потребам, способами – мережевими комунікаціями. Однак для останніх характерним є досить високий рівень незахищеності змісту, який транслюється такими каналами. Неодноразові спроби хоч як владнати таку ситуацію призвели до осмислення того, що цифрові мережі досить важко контролювати, а тим більше слідкувати за підтриманням в них правового поля, зважаючи на такі досить специфічні їх характеристики як транскордонність, надзвичайна швидкість копіювання і розповсюдження, складнощі визначення суб'єкта передачі/отримання. Відтак час і практика довели основне на сьогодні найбільш ефективними інструментами захисту авторських (та й суміжних прав) є договори та технічні засоби, підсилені адміністративними методами впливу [1].

Інформаційні ресурси Інтернету дуже розгалужені. Вони включають у себе тексти, зображення, анімацію, відео- і аудіоінформацію, програмне забезпечення. Ці об'єкти можуть бути створені різними людьми і їх охорона може здійснюватися як окремо, так і в цілому.

Інтернет відкриває широкі можливості, як для поширення інформації, так і для ознайомлення з нею. У мережі можливо знайти будь-яку необхідну інформацію, в будь-який час, а потім її можна скопіювати на жорсткий диск комп'ютера. І простежити подальше використання цього скопійованого матеріалу буває дуже складно. Згодом цей же самий матеріал може з'явитися на іншому сайті – без вказівки імені автора, або в спотвореному вигляді, а частіше і те й інше. І тут постає безліч проблем для авторів і правовласників творів, чий права таким чином можуть бути порушені.

Для того щоб попередити порушення авторського права через мережу Інтернет, можливе встановлення на електронному документі спеціальних пристосувань, які будуть заважати копіювання, або підпорядковувати копіювання встановленим режимом оплати. Наприклад, комерційні сайти, котрі існують в Інтернеті, на основі укладення з відвідувачем угоди, надають йому за

незначну плату доступ до матеріалів, розташованим на сайті. Крім того, комерційні сайти володіють ефективними системами технічного контролю, які дозволяють відстежити дії користувача, у випадках несанкціонованого доступу до матеріалів.

Важливе значення мають технічні питання захисту об'єктів авторського права. Зокрема, створення ефективних систем кодування та криптографії, систем захисту баз даних, ідентифікації користувачів у цифрових мережах. Сучасні технології дозволяють встановлювати в електронних документах програмний код, який може частково порушити цілісність документа, якщо останній отриманий або використовується незаконним шляхом (копіювання, друк, пересилання і інше). Прихований код визначеного формату вбудовується в файли за допомогою спеціального програмного забезпечення. Проте на захист необхідно затратити певний ресурс.

Правова потреба охорони інтелектуальної власності у мережі Інтернеті призвела до прийняття в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) [2] міжнародних угод, що враховують вплив інформаційних технологій на охорону авторських і суміжних прав: Договір ВОІВ по авторському праву 1996 року (ДАВ) і Договір ВОІВ про виконання і фонограми 1996 року (ДІФ) (договори чинні для України від 20.09.2001 року). У доктрині ці угоди називають «Договори ВОІВ по Internet» [1].

Для цілей авторсько-правової охорони важливішим є процес надання твору (об'єкту суміжних прав) цифрової форми (оцифрування) [3]. Сучасні дослідники переважно розглядають переведення об'єкта авторського права (суміжних прав) у цифрову форму як відтворення (Дроб'язко В. С. й Дроб'язко Р. В. [4]).

Проблеми з охорони авторського і суміжних прав у мережі Інтернет характеризуються своєю специфікою. Їх вирішення потребує оновлення й удосконалення у першу чергу положень міжнародно-правових договорів, учасником яких є Україна, а також відповідного приведення у відповідність до них актів національного законодавства.

Причинами активізації неправомірної діяльності у сфері інтелектуальної власності є: високі доходи від незаконного використання прав інтелектуальної власності; зменшення фінансових ресурсів, необхідних для несанкціонованого відтворення об'єктів інтелектуальної власності; низький ризик виявлення правопорушень у зазначеній сфері, що пов'язано з недостатнім правовим регулюванням відносин інтелектуальної власності у більшості країн світу і нематеріальним характером інтелектуальної власності.

Хоча найчастіше «піратство» розглядається, як серйозна проблема, яка підриває права власників і вкрай негативно позначається на інтересах суспільства. Хоча й не однозначно вважати, що «піратство» є абсолютним «злом».

Як підсумок, варто відзначити, що у будь-якій правовій державі всі права фізичних і юридичних осіб повинні захищатися належним чином. Гарантія недоторканності інтелектуальної власності виступає головним чинником успішного розвитку тієї чи іншої сфери культурної та політичної діяльності будь-якої країни. На міжнародному рівні створено механізм охорони авторського права та суміжних прав, що ґрунтується на нормах відповідних правових актів та договорів. Однак через стрімкий розвиток інформаційних технологій виникає низка проблем що потребують правового вирішення. Перш за все, це проблеми, пов'язані із порушенням авторського права та суміжних прав у мережі Інтернет. Попри існуючу систему договорів з авторського права у сфері комп'ютерних технологій, необхідно розробити новий дієвий документ що безпосередньо буде спрямований на охорону авторського права та суміжних прав у соціальних мережах.

Список використаних джерел

1. Дивгерт А. С. Міжнародне приватне право: особлива частина: підручник. Київ: Алерта, 2013. 400 с.

2. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Міжнародний документ від 14.07.1967. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_169 (дата звернення: 20.03.2018).

3. Калиниченко П. А. Проблеми охорони авторського права і суміжних прав у мережі інтернет. Часопис Київського університету права. 2009. № 2. С. 192–199.

4. Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 512 с.

Буняк Сергій Леонідович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби;
**Самофалов Олександр
Леонідович,**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
адміністративного, цивільного та
господарчого права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПРИНЦИПИ ПРАВА: ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ

Правова система сучасної України продовжує переживати період розвитку, однією з форм якого є активна нормотворча діяльність усіх правотворчих суб'єктів. Кількісні досягнення однак не завжди доповнюються якісними характеристиками, що спонукає і науковців, і практиків до дослідження можливостей та засобів створення досконалих нормативно-правових актів.

Серед таких засобів чільне місце посідають принципи права. У сучасній правовій та соціальній державі принципами права є те, що підкреслює соціальну значущість права. Принципи права – одне з фундаментальних і, поряд з юридичними нормами, найчастіше вживаних понять загальної теорії права та галузевих і міжгалузевих правових наук. Без згадки про них не обходиться практично жодне монографічне правове дослідження, спеціальна увага їм приділяється, як правило, також у численних навчальних посібниках й підручниках із будь-яких галузей правового знання.

На загальнотеоретичному рівні принципи права досліджували такі українські та зарубіжні вчені, як Вопленко Н. Н., Іванов Р. Л., Скуро Є. В., Погребняк С. П., Федорченко А. А., Фролов С. Є., Фулей Т. І. та інші. Ґрунтовну розробку принципи права отримали у фундаментальній праці Колодія А. М. «Принципи права». Окрім цього, проведені дисертаційні дослідження Фулей Т. І., Лаврів О. Я., у яких автори вивчали як закономірності становлення й розвитку сучасних загальнолюдських принципів права, так і теоретичні проблеми системи принципів трудового права України та ін.

Принципи права – це такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю.

Інтегративним елементом у системі права, зазначає Савчин М., виступають принципи права. Принципи права є найважливішою частиною всього, «базовими нормативно-керівними засадами (імперативними вимогами)», що визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Стосовно нормативістської позиції принципи права не містять ряд ознак правової норми, що пояснюється специфікою їх місця у системі права. За своїм сутнісним змістом принципи права консолідують систему права, складають основу права, пронизують всі його елементи. Відповідно до загальних принципів права тлумачаться норми права та формується каркас правових сфер, галузей та інститутів.

Термін «принцип» походить від латинського слова «*principium*», яке означає начало, основа. Водночас, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки. Слово «принцип» означає наукове чи моральне начало, основу, правило, від якого не відступають.

Як і у багатьох інших питаннях, що стосуються принципів права, в підходах до їхньої класифікації відсутня єдність поглядів. Найбільш поширеним є їх поділ за сферою дії на загальні, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи інститутів права. При цьому на відміну від західної теорії права, де під загальними принципами розуміють принципи, що діють у всіх правових системах, у вітчизняному загальнотеоретичному правознавстві загальними принципами права, як правило, іменуються ті, які поширюються на всю систему права країни, діють у всіх галузях та інститутах, тобто зводяться, як вже зазначалося, виключно до характеристики національно-правової системи.

Залежно від того, на яку сферу юридичних норм у системі права поширює свій вплив той чи інший принцип права, виділяють:

- загально-правові принципи права, тобто які поширюються на правову систему, всі галузі права (для сучасної української правової системи прикладом є принципи гуманності, законності тощо);
- галузеві принципи, тобто дія яких поширюється на правове регулювання у межах певної галузі права (наприклад, принцип свободи договору для цивільного права України чи принцип презумпції невинуватості для кримінального права України тощо);
- міжгалузеві принципи, тобто які є основоположними ідеями для кількох галузей права (наприклад, принцип змагальності в Україні може розглядатись як міжгалузевий, оскільки має закріплення у цивільно-процесуальному, господарсько-процесуальному та кримінально-процесуальному праві України).

Актуальним є питання співвідношення правових принципів і норм-принципів. В юридичній науці є різні думки з цього приводу. Так, Нечипорук С. В. вважає, що «норми-принципи практично ніколи не містять

класичної структури правової норми: гіпотеза, диспозиція, санкція. Вони дійсно здебільшого лише окреслюють загальні правила, на яких, в свою чергу, будується ціла система інших норм. У такий спосіб, закономірно, що, не маючи конкретно регулятивного характеру, норми-принципи за своєю природою повинні вміщуватися в актах вищої юридичної сили – конституціях держав, конституційних законах, кодексах. На конституційному рівні вони мають здебільшого бланкетий характер». Тобто у цьому вбачається відмінність норм права від норм-принципів.

Саме в принципах права відображається головна властивість і особливість права як регулятора, міри свободи й справедливості в суспільних відносинах.

Розглядаючи право в найширшому філософському розумінні, як міру свободи кожного індивіда, вищу соціальну справедливість, «верховенство права» можливо визначити як пріоритет найвищих загальнолюдських цінностей у всіх сферах державотворення країни, політичному та соціальному житті.

Загальнолюдські цінності зазвичай складають ціннісно-нормативну систему, що формується процес становлення і розвитку суспільства і відтворює результати реальної взаємодії ідеалів і інтересів усіх соціальних прошарків і груп суспільства чи світового співтовариства. Це, по-перше, соціально-політичні і моральні принципи, які поділяються більшістю населення країни чи усього світового співтовариства. По-друге, соціально-політичні цінності, загальнолюдські (національні) ідеали, загальнонародні цілі й основні засоби їх досягнення (соціальна справедливість, людська гідність, громадянський обов'язок, цінності матеріального благополуччя і багатства духовного життя). Загальнонародні і загальнолюдські цінності – це цінності природні і цінності, які за самою суттю і значимістю мають глобальний характер (проблеми миру, роззброєння, міжнародного економічного порядку тощо).

Принципи права виступають фундаментом, каркасом для побудови певної правової конструкції, правового інституту, галузі права або правової системи у цілому. Визначення принципів права як ідей або сукупності

імперативних вимог, на яких базуються норми права, зумовлює їх найбільш загальний характер. Існують два підходи до визначення форми закріплення принципів права: згідно з першим (позитивістським) принципом є виключно те, що закріплено в правовій нормі, згідно з другим (природно-правовим) принципи можуть знаходити своє відображення в правовій свідомості, звичаях, традиціях та інших джерелах. Функціонування міжнародних судів, призначенням яких є захист прав людини від порушень з боку окремих держав, примирює викладені вище позиції, оскільки доводить, що принципи права можуть виникати й поширюватися у судовій практиці. Яскравим прикладом є діяльність Європейського суду з прав людини, який утворений з метою застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Цей Суд, практика якого формується під впливом засадничих положень англосаксонської та романо-германської правових систем, утворює принципи й утверджує цінності, спільні для всієї Європи, у такий спосіб зближуючи правові системи цих країн.

Бурковець Вадим Володимирович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

АНТРОПОЛОГІЧНА НАУКОВА ШКОЛА ТА ЇЇ МІСЦЕ В РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Антропологічна школа – напрямок у теорії кримінального права, що визначає злочинність як біологічне явище, у силу чого злочинця необхідно вивчати з антропологічної точки зору. Даний науковий напрям виник в 70-х роках XIX ст. і був започаткований італійським лікарем-психіатром Ломброзо Ч. (звідси й інша назва – ломброзіанство). Вказаний автор теорії

уважав, що злочинець – це особливий біологічний тип: та або інша людина народжується злочинцем і не може бути виправлена. Ломброзо Ч. і його послідовники (італійські вчені Феррі Є. й Гарофало Р.) на основі численних вимірів і описів виокремили нібито властиві злочинцям характерні риси – так звані стигмати злочинності (для вбивць, наприклад, характерні більші вилиці й щелепа, довгі зуби, тонкі губи, орлиний ніс; злодіям властиві очі, що бігають, рідка борода; у вчиняючі статеві злочини – товсті губи, довгі волосся тощо).

У цілому, найпоширенішою класифікацією злочинців в антропологічній школі кримінального права був розподіл їх на три типи: природжені, божевільні й випадкові [2].

Також, в антропологічній теорії визначені характерологічні особливості злочинця і властиві йому патологічні особисті риси: сильно розвинуте марнославство, цинізм, відсутність почуття провини, здатності до каяття і докори сумління, агресивність, мстивість, схильність до жорстокості і насильства, до екзальтації і демонстративних форм поведінки, тенденція до виділення ознаками особливого співтовариства (татування, мовний жаргон та інше). Разом з тим, сама антропологічна теорія мала велике значення в пошуку шляхів і засобів діагностики особи злочинця, його профілактики, розвитку психології, і патопсихології криміногенної особистості. Також, згадана теорія надала поштовх у формуванні фундаментальних основ криміналістики та судової психології, у пошуку доцільних заходів впливу, в т. ч. і психологічних.

Як було вище зазначено, виникнення антропологічної школи кримінального права як нової науки пов'язують із іменем італійського психіатра й криміналіста Чезаре Ломброзо (1836-1909). Звідси й інша назва антропологічної школи – італійська. А оскільки Ломброзо Ч. працював тюремним лікарем у Турині, те цю школу нерідко називають Туринською. Хоча, на думку іншого італійського криміналіста, молодого співвітчизника Ломброзо Ч. Енріко Феррі (1856-1929), початок кримінальної антропології поклали англійські тюремні лікарі Вінслоу, Мейю, Томпсон і Деспін, які досліджували антропологічні ознаки злочинців, при цьому особливу увагу вони

приділяли різним аномаліям людини. Однак саме Ч. Ломброзо зумів здійснити наукову систематизацію ідей своїх попередників [3].

До речі, саме Енріко Феррі виявив значний вплив на погляди недостатньо підготовленого в юридичному відношенні Ломброзо Ч., у результаті чого останній суттєво переглянув свої первісні висновки.

Один з таких висновків, до якого дійшов Ломброзо Ч., полягав у тому, що злочинець по своїй природі відрізняється від інших людей через свої особливі фізіологічні властивості. Серед злочинців виділявся особливий тип – природженого злочинця, ознаками якого були: аномалії черепа, надмірна волосистість голови й тіла, раннє облісіння, нерівномірне розташування зубів, асиметрія особи, косоокість, «зморшка вади» (рання поява виличної зморшки, надмірно довгі руки й ін.). До відмітних ознак природженого злочинця Ломброзо відносив пристрасть татуювати своє тіло, як це роблять дикуни, а також притупленості чутливості до болю.

Встановивши загальні специфічні (біологічні) ознаки злочинця, що відрізняють його, на думку Ломброзо, від незлочинця, учений започаткував спробу визначити видові ознаки злочинця й по них розробив типологію. Зокрема, він визначив специфічні ознаки вбивць, злодіїв, гвалтівників, шахраїв [1].

Однак при розгляді кримінальної антропології важливі не описи характеристик злочинця, а ті положення, які розроблялися «антропологами» на противагу тим, які були розроблені «класиками».

Антропологи відкидали принципи класичної школи відносно встановлення індивідуальної провини, відповідності покарання ваги вчиненого й підмінювали їхнім завданням виявлення за допомогою антропометричних і інших обстежень так званих «потенційних злочинців» і визначення ступені їх небезпеки для суспільства. А до душевнохворих, ігноруючи осудність як необхідну передумову відповідальності, вимагали застосування карних репресій [4].

Таким чином, покарання переміщалося зі злочину на злочинця. У зв'язку з цим Феррі, на відміну від Ломброзо Ч., провів іншу типізацію злочинців і відповідно до виділених його типами пропонував і відповідні заходи покарання. Так «природжених» злочинців пропонувалося назавжди ізолювати від суспільства, наприклад, відправити на каторгу, на незаселений острів, а Гарофало Р. пропонував такого типу злочинців взагалі страчувати. Злочинців-душевнихворих пропонувалося поміщати в будинок для психічнохворих тюремного типу. Злочинці «по набутій звичці» теж заслуговували видалення (але на час) із суспільства, наприклад, у сільськогосподарську колонію.

Полегшення (аж до звільнення) від відповідальності, заслуговували злочинці «за пристрастю» (наприклад, що вчинили злочин через ревності), оскільки від них важко було очікувати скоєння нового злочину. «Випадкові» злочинці, що також не представляли значної небезпеки для суспільства, повинні були лише відшкодувати заподіяний збиток.

Душевнихворих правопорушників криміналісти-антропологи, таким чином, розглядали як різновид злочинців, тоді як класична школа виключала регулятивну функцію кримінального права стосовно психічнохворих. Криміналісти-класики (Фейсбах А., Бернер А. та інші) вважали, що несамовиті не мають розум, їх воля не вільна, відповідно, вони не можуть визнаватися винними й кримінально відповідальними. У зв'язку із цим душевнихворі являли собою загрозу для суспільної безпеки [4].

Криміналісти-антропологи, навпаки, зажадали, щоб наука сформулювала й рекомендувала для законодавця заходи для ізоляції подібних осіб з метою охорони інтересів суспільства. У покаранні антропологічна школа вбачала один із засобів відмежування суспільства від злочину, вчиненого навіть хворою людиною, тоді як класична школа розуміла покарання як відплату злочинцеві, наділеному волею й свідомістю.

При розв'язанні питання про кримінальну відповідальність психічнохворих правопорушників прихильники антропологічних поглядів упадали в крайнощі, застосовуючи до них «заходи виключення із суспільства»

найчастіше тотожні покаранням фізично й психічно здоровіших осіб (довічна каторга, заслання на незаселені острови, приміщення в будинок для психічнохворих тюремного типу та інші). На противагу суб'єктивного зобов'язання антропологічна школа, таким чином, висувала принцип відповідальності за «шкоду» і «фізичну» осудність.

Представники кримінальної антропології заслужили слушну критику багатьох своїх, що не відповідають принципу науковості положень, спрямованих проти «класичних» інститутів кримінального права. Проте, вони внесли істотний вклад у розвиток кримінально-правової теорії [2].

Антропологи показали й довели: усе, що становить небезпеку для людини, для суспільства, повинне входити в сферу наукових інтересів дослідників. Їхня невтомна працездатність і оригінальні висновки дали потужний імпульс науковим дослідженням у кримінальній сфері, що, зокрема, призвело до розвитку більш досконалих методик дослідження. Уперше була застосована статистична методика дослідження кримінальних явищ і їх причинно-наслідкових зв'язків. При цьому була звернена увага й на соціальні причини злочинів, точніше, на вплив соціальних факторів на злочинця.

Антропологічна школа розробила принципові положення типології злочинців. Її послідовники виступали з ідеєю такого характеру ізоляції злочинців, який виключав би заподіяння страждань людині. Особливе значення надавалося такому важливому аспекту соціального захисту, як забезпечення безпеки потенційного потерпілого. Ідеї диференційованого підходу до визначення заходів впливу, до «звичних» і «випадкових» злочинців, а також здійснення профілактичних заходів щодо відношення, до злочинців мають істотне значення для науки й кримінально-правової політики.

Список використаних джерел

1. Бочаров В. В. Неписаний закон. Антропология права. Научное исследование. 2-е изд. СПб., 2013. 420 с.

2. Пичугин С. А. Криминалистическая антропология и физиогномика: миф или реальность? *Вестник криминалистики*. 2013. № 1 (45). С. 8–11.

3. Соколовский С. В. О возможностях диалога юристов и антропологов (терминоведческие заметки). *Юридическая антропология. Закон и жизнь* / Рос. акад. наук. Институт этнологии и антропологии; Отв. редакторы: Н. И. Новикова, В. А. Тишков. Москва: Стратегия, 2000. 220 с.

4. Тишков В. А. Антропология права – начало и эволюция дисциплины. *Юридическая антропология. Закон и жизнь* / Рос. акад. наук. Институт этнологии и антропологии; Отв. редакторы: Н. И. Новикова, В. А. Тишков. Москва: Стратегия, 2000. 220 с.

Вороніна Світлана Василівна,
начальник відділу виховної
та психологічної роботи
Академії Державної
пенітенціарної служби

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Попередження насильницької злочинності в установах виконання покарання є спеціалізованою цілеспрямованою діяльністю щодо усунення або нейтралізації безпосередніх криміногенних факторів і забезпечення антикриміногенних умов як в сфері формування особистості засудженого, так і в сфері умов, що сприяють вчиненню насильницького злочину.

Однак при організації попереджувальної роботи в виправних установах необхідний диференційований підхід, тобто заходи профілактики не можуть бути однаковими для всіх засуджених. При цьому мають відрізнятися профілактичні заходи, які розраховані за своїм впливом як на великі так і на малі групи засуджених. Тут в першу чергу можна назвати індивідуальний

рівень, який має на увазі заходи профілактики для конкретних засуджених з урахуванням їх культурних особливостей та інтересів.

Індивідуальна профілактика полягає в безпосередньому впливу на причини і умови індивідуальної злочинної поведінки. Безпосередніми об'єктами індивідуального попередження насильницьких злочинів в установах виконання покарання можуть бути як засуджені, що є групою ризику так і ті які проявляють схильність до насильства.

Заходи індивідуальної профілактики націлені не тільки на забезпечення відсутності вже наявних у особистості деформацій, та створення антисуспільних настроїв, а й надають можливість поступово сформувати такі якості, які мають антикриміногенний характер.

До індивідуального рівня загальноприйнятого попередження відноситься більшість заходів психологічного впливу. Так, при назначенні або виборі кандидатів на посаду бригадирів, керівників органів самодіяльних організацій бажано орієнтуватися не тільки на їх вольові якості, а й на психологічні - вміння конструктивно спілкуватися, наявність організаторських якостей, статус в субкультурі, ініціативність і т. д.

З метою попередження насильницьких посягань в місцях позбавлення волі необхідно використовувати такі психологічні заходи індивідуального характеру:

- застосовувати для нейтралізації напружених і конфліктних відношень організаційні, психологічні чи інші засоби, що не порушують при цьому права, гідності особистості і не виходячи за рамки закону;

- надавати психологічну підтримку особам, які прибувають до пенітенціарної установи, особливо в період їх знаходження в дільниці карантину діагностики і розподілу, для безболісного виконання ними своїх ролей в різних сферах спільної діяльності;

- орієнтувати їх на свідомий вибір позитивного кола спілкування і своєчасно блокувати неформальні зв'язки з асоціальною частиною засуджених. Для цього важливо навчити їх найбільш раціональним способам встановлення

конструктивних взаємин в середовищі найближчого оточення і показати перспективу в разі прийняття асоціальних цінностей, носіями яких є малі групи;

– в довірчих бесідах знімати негативні емоційні стани, безпідставну тривогу.

До правових заходів даного рівня можна віднести профілактичні правороз'яснювальні індивідуальні бесіди із засудженими, які проводяться в присутності родичів, близьких осіб, що значно підвищує ефективність їх попереджувального впливу. Дослідження показують, що індивідуальна роз'яснювальна робота серед засуджених повинна активізуватися на перших порах відбування покарання (в складний для засудженого адаптаційний період), повертатися до неї слід і на наступних етапах, особливо перед закінченням відбування терміну покарання. У цей період у засудженого можуть накопичитися напруженість, емоційні перевантаження, різного роду конфлікти, які можуть вирішитися психологічним зривом, розрядкою, що несуть в собі елементи підвищеної криміногенності. На завершальному етапі відбування терміну покарання засудженому потрібна підтримка, щоб уникнути непотрібного зриву, який може прийняти форму суспільно небезпечних дій. Саме тому слід в повному обсязі використовувати можливості індивідуального профілактичного впливу, який може як стимулювати соціально-позитивну поведінку особи, так і попередити насильницькі злочини шляхом роз'яснення кримінально-правових норм (необхідна оборона, спричинення шкоди при затриманні особи, яка вчинила злочин) або викликати соціально корисну поведінку осіб, які вчинили або вчинили замах на вчинення злочинів (добровільна відмова від злочину, каяття, відшкодування матеріальної шкоди).

Крім того, не можна забувати, що деякі засуджені, які відбувають покарання практично не можуть відстояти свої елементарні права і законні інтереси, які порушуються як особами з числа співробітників установи виконання покарання, так і різними угрупованнями негативною спрямованості. На даному етапі розвитку установ виконання покарання, при високому рівні

латентності насильницької злочинності, наповненні місць позбавлення волі особами, що представляють підвищену суспільну небезпеку, питання посилення захисту засуджених від утиску їх прав і злочинних посягань на життя і здоров'я повинні знаходити законний дозвіл в кожній установі виконання покарання за активної участі всіх правоохоронних та правозахисних органів. Не знайшовши можливості захистити себе законним способом, засуджені вимушені вдаватися до самооборони, вирішувати виникаючі конфлікти шляхом створення екстремальних ситуацій, що призводить до негативних наслідків. Знання закону і умов його застосування засудженими, наприклад у випадках необхідної оборони або крайньої необхідності, буде сприяти більш надійному захисту їх прав та законних інтересів під час відбування покарання.

Необхідно невпинно роз'яснювати особовому складу, що в політиці держави проявляється стійка тенденція стимулювання правослухняної поведінки засуджених. На практиці працівникам кримінально-виконавчої системи часто доводиться стикатися з ігноруванням пропонованих вимог з боку одних засуджених, з відкритим протистоянням з боку інших. Прийнятні такі умови змісту, які забезпечували б розшарування контингенту. Для тих, хто вибрав протиправну лінію поведінки і вважає за краще насильницьке вирішення конфлікту розумного діалогу, локальні профілактичні ділянки, незастосування пільг і т.д. Жорстких заходів законом передбачено достатньо. Ну а для тих, хто усвідомив неспроможність цього шляху і вибрав правослухняну лінію поведінки – весь набір передбачених законом пільг.

В умовах виконання покарання у вигляді позбавлення волі важливішим завданням є організація цього процесу таким чином, щоб співвідношення ефективності і витрат на це коштів було оптимальним. Під ефективністю в даному випадку розуміється рівень досягнення цілей покарання, закріплених у кримінальному законі, і попередження вчиненню нових насильницьких злочинів.

Хочеться відзначити, що більшість вже розроблених заходів загальної профілактики в установах виконання покарання проводяться не регулярно і безсистемно, в зв'язку з чим не дають належного результату. Виправити сформовану практику може лише контроль за виконанням всіх запланованих заходів.

Аналіз всієї попереджувальної діяльності в місцях позбавлення волі свідчить про серйозні недоліки в напрямку боротьби з насильницькою злочинністю в місцях позбавлення волі. Багато в чому вони зумовлені постійними реорганізаціями відповідних служб, не диференційованістю форм і методів профілактики з урахуванням місцевих умов, слабким правовим і ресурсним забезпеченням, відсутністю ефективної системи оцінки і стимулювання профілактики.

Гаврилюк Олег Васильович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Пузирьов Михайло Сергійович,
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби

ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ КОРОТКОЧАСНИХ ВІЇЗДІВ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА МЕЖІ КОЛОНІЙ У ВІТЧИЗНЯНОМУ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У процесі дослідження встановлено, що інститут короткочасних виїздів засуджених за межі колонії є найбільш молодого формою прогресивної системи

виконання покарання у виді позбавлення волі.

Перші його прояви можна зустріти у вітчизняному законодавстві про виконання покарань початку ХХ ст. Його прообразом був інститут так званих «тюремних відпусток» засуджених.

Цей інститут уперше знайшов закріплення в одному з перших радянських нормативно-правових актів у сфері виконання покарання – Тимчасовій інструкції «Про позбавлення волі, як міру покарання, та про порядок відбування такого», яка була затверджена постановою Народного комісаріату юстиції від 23 липня 1918 р. [1].

Тимчасова інструкція, зокрема, передбачала дозвіл короткострокових відпусток засудженим із виїздом за межі місць позбавлення волі у зв'язку з винятковими особистими обставинами. Так, у ст. 23 цього нормативно-правового акта зазначалося, що «відпустка дозволяється для осіб, засуджених на строк не більше одного року; в разі смерті батька, матері, чоловіка або дитини, або іншого близького родича або з іншого серйозного приводу, на строк не більше двох тижнів під поруку або без такої за поданням завідувача місцем ув'язнення, Місцевим Народним Судом або відповідною Слідчою Комісією, якщо особа перебуває під слідством» [1, с. 23].

Із вищевикладеного випливає, що порівняно з чинним кримінально-виконавчим законодавством України, Тимчасова інструкція встановлювала досить серйозні обмеження можливостей виїздів засуджених, оскільки відповідно до її норм відпустка дозволялася тільки тим особам, які були засуджені «на строк не більше одного року», тобто йшлося про осіб, які відбували позбавлення волі за злочини невеликої тяжкості.

Відмінність із чинним законодавством полягає також у тому, що нині, згідно з ч. 2 ст. 63 Кримінального кодексу (КК) України, мінімальний строк покарання у виді позбавлення волі становить один рік.

Наступним за хронологією нормативно-правовим актом, у який визначав правову основу застосування стосовно засуджених до позбавлення волі тюремних відпусток, був перший Виправно-трудоий кодекс (ВТК) Української

Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), який набрав чинності з 1 листопада 1925 р. [2, с. 307–343]. Як відмічають вітчизняні вчені Іваньков І. В. та Олійник О. І., «він закріпив основні принципи виправно-трудового права: відмова від місць ув'язнення тюремного типу, розвиток мережі трудових колоній, обов'язковість праці засуджених, організація режиму відбування покарань на гуманних засадах, застосування прогресивної системи покарання (тобто поступове полегшення режиму для тих, хто виправляється), сувора ізоляція найбільш небезпечних злочинців і т. ін.» [3, с. 353; 4, с. 76].

Як продовжує Іваньков І. В., Кодекс передбачав створення двох видів комісій, до складу яких поряд із адміністрацією виправно-трудових органів входили представники суду і громадськості: спостережної, що створювалась при кожній виправно-трудовій установі (ВТУ) і займалася, головним чином, контролем за правильним розподілом засуджених по розрядах в межах установи виконання покарань, а також розподільчої комісії при окривконкомі, яка розподіляла засуджених по ВТУ, проводила залік двох днів роботи за три дні строку позбавлення волі, дозволяла засудженим середнього розряду відпустки за межі ВТУ, клопотала перед судом про умовно-дострокове звільнення засуджених тощо [5, с. 124–125, 134].

Більш детальний аналіз статей ВТК УССР надав можливість установити наступне.

Відповідно до ст. 55 ВТК 1925 р., за постановою розподільчої комісії надавалися такі види відпусток залежно від категорії засуджених та строковості такого заходу:

а) засудженим середнього розряду – на 7 діб у календарному році після закінчення 2-х місяців перебування в цьому розряді;

б) засудженим вищого розряду – на 14 діб у календарному році після закінчення 1-го місяця перебування в цьому розряді.

Водночас зазначена стаття містила дві примітки. Так, у примітці 1 до ст. 55 ВТК УСРР зазначалося, що в особливо поважних та екстрених випадках засудженим могли надаватися відпустки в передбаченому ст. 55 розмірі і до

закінчення зазначених термінів перебування в середньому та вищому розрядах. Примітка 2 закріплювала, що засудженим третьої категорії середнього та вищого розрядів із селян могли надаватися відпустки на польові роботи на строк не більше 2 місяців протягом року.

Заразом хочемо відмітити гуманістичну спрямованість у контексті короткочасних виїздів засуджених (у сучасному розумінні) положення окремих статей глави IX «Правила тримання у трудових сільськогосподарських, фабрично-заводських і ремісничих колоніях» ВТК УСРР.

Зокрема, згідно зі ст. 101, окрім відпусток, що надавалися в порядку ст. 56, але у подвоєному розмірі і без обмежень у строках перебування в розрядах, засудженим трудових колоній могли дозволятися в установлені дні відпочинку короткочасні відлучки з вечора передодня дня відпочинку до ранку наступного за ним дня. А відповідно до ст. 102 засудженим трудових колоній могли надаватися дозволи на залишення меж колонії без нагляду за різними дорученнями [2, с. 307–343].

Український учений-пенітенціарист Лисодєд О. В. зазначає, що короткочасні виїзди за межі колонії як окремий інститут вперше з'явився у виправно-трудоному законодавстві Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) в 1977 р. у зв'язку з доповненням ВТК УРСР новою статтею 39, згідно з якою такі виїзди надавалися засудженим, які відбували покарання у виправно-трудовах колоніях загального режиму, колоніях-поселеннях усіх видів і виховно-трудовах колоніях, за виняткових особистих обставин. Оскільки цей інститут себе зарекомендував вельми позитивно, він був збережений й у кримінально-виконавчому законодавстві України. Водночас поіменований учений у ряді наукових праць особливу увагу приділяє тому типу виїзду, що був уведений до КВК України у 2010 р. для засуджених, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами утримання [6]. Даний тип виїзду серед широкого загалу розцінюється як надання засудженим до позбавлення волі права на відпустку. Із такою правовою природою згаданого типу виїздів погоджується інший

вітчизняний учений Пузирьов М. С. [7, с. 142].

Таким чином, у процесі дослідження генезису інституту короткочасних виїздів засуджених за межі колонії у вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві й галузевій юридичній науці встановлено, що інститут короткочасних виїздів засуджених за межі колонії є найбільш молодого формою прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. О лишении свободы, как мере наказания, и о порядке отбывания такового: Временная инструкция, утвержденная постановлением НКЮ от 23 июня 1918 г. *Сборник нормативных актов по советскому исправительно-трудовому праву (1917–1959 гг.). История законодательства* / сост. П. М. Лосев и Г. И. Рагулин. Москва: Гос. изд-во юрид. лит., 1959. С. 15–26.
2. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України / упоряд. Г. О. Радов, І. І. Резник. Київ: ВД «Говард пресс», 1999. Т. 2. Ч. 1. 456 с.
3. Іваньков І. В. Роль і значення першої кодифікації виправно-трудового законодавства в Україні для організаційно-правових засад діяльності органів та установ виконання покарань. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2005. № 10. С. 351–358.
4. Олійник О. І. Народний комісаріат внутрішніх справ України (1917–1941 рр.): структура, функції, діяльність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Харків, 2000. 205 с.
5. Іваньков І. В. Тюремні установи України в системі карально-охоронного механізму держави (кінець XIX – середина XX ст.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2005. 212 с.
6. Лысодед А. Правовые основания общения осужденных к лишению свободы с внешним миром. *Ежегодник украинского права*. 2012. № 4. С. 626–635.
7. Пузирьов М. С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі

на певний строк: монографія / за наук. ред. докт. юрид. наук, проф.
І. Г. Богатирьова. Київ: ВД «Дакор», 2014. 300 с.

УДК 343.98

***Гарига-Грихно Маргарита
Михайлівна,***

провідний фахівець з організації
наукової роботи відділу
забезпечення діяльності центру
Чернігівського науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ НАУКИ КРАНІОЛОГІЇ

Краніологія здавна є одним з найважливіших розділів антропології та допоміжною галуззю у криміналістичних дослідженнях. У середині XIX ст, коли антропологія виділилася у самостійну галузь знання, яка являла собою перехід від морфології і фізіології людини до історії, краніологічні дослідження почали становити основний зміст нової науки.

Ще у середині XVI ст. деякі анатоми пропонували опиратися на вивчення черепа вимірами. Ця пропозиція не знайшла підтримки як із за відсутності відповідного інструментарію, так і внаслідок негативного ставлення до точних вимірювань більшості морфологів і лікарів XVII–XVIII ст., які обмежувалися описовим методом. Навіть відомий геттингенський анатом Блюменбах І. , у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. (автор расової класифікації і вчення про відмінності черепів у представників різних рас), вважав за краще користуватися описовими характеристиками. З іншого боку, прийоми які пропонували вимірювання черепів ґрунтувалися на виборі випадкових, співвідношень та не були зв'язані у будь-яку систему і тому не отримали широкого застосування [2, с. 38].

Однак ще у середині XVIII ст. анатом і художник, датчанин Кампер П., розробляв краніометричну методику. Він вперше вказав на необхідність встановлення черепа у певній горизонтальній площині при краніометричних дослідженнях. Була обрана площина, що проходить через середину слухових отворів і нижнього краю грушоподібного отвору. Вертикальне профілювання оцінювалося їм за допомогою кута між згаданою площиною і лицьовою лінією. Поряд з цим Кампер П. вперше в історії антропометрії ввів поняття відносних величин, або індексів, які у подальшому зайняли чільне місце в антропологічних дослідженнях [1, с. 25].

Розвиток краніометрії як науки почався з 1842 р., коли з'явилася робота шведського анатома Ретциуса А. «Про форму голови у населення Північної Європи». У ній Ретціус А. уперше застосував класифікаційний принцип до черепних розмірів, розділивши всі народи земної кулі на короткоголових – брахікефалів і довгоголових – доліхокефалів. Для визначення форми голови він запропонував черепний (на живих – головний) показник, що виражає ширину черепної коробки у відсотках до її довжини [3, с. 11].

Подальший розвиток краніометричної методики пов'язаний з діяльністю засновника Паризького антропологічного товариства П. Брока. У його дослідженнях міститься система вимірів черепа, що включає вдалі прийоми, введені його попередниками, але в основному розроблена самим Брока П., який запропонував краніометричні точки, що вживаються і на сьогодні. У цьому відношенні величезну роль зіграли його «Антропологічні інструкції», надруковані у 1864 р., – перше серйозне керівництво по краніометрії і антропометрії у світовій антропологічній літературі. Разом з точним визначенням краніометричних точок і вимірювань Брока П. ввів горизонтальну площину, яка широко застосовувалася у французьких роботах по краніології. Ця площина була проведена через нижні точки суглобових горбів потиличної кістки і альвеол передніх різців [4, с. 30].

Англійські краніологи також приділяли велику увагу вивченню описових ознак на черепі. Однак і тут вони прагнули внести точну міру коливання і

вивчити якщо не кількісно, то графічно варіації окремих погано вимірюваних елементів будови черепа. З цією метою ними була розроблена методика отримання сумарних обводів різних серій черепів в окремих нормах. Накладання обводів один на одного давало можливість зафіксувати відмінності сагітального, поперечного і горизонтального контурів черепів у різних серіях.

Згодом Мартін Р. і його учні присвятили все своє життя розробці та вивченню методологічних питань краніології. Мартін Р. створив єдине у своєму роді керівництво по морфології людини, що вийшло уперше друком у 1914 р. Велику увагу у його роботі приділено проблемам краніології та краніометрії. Складена Мартіном Р. система вимірювань черепа з точною дефініцією точок і способів обміру стала найбільш повною з усіх, які були коли-небудь складені. Детальну характеристику отримали не тільки основні, а й дугові та кутові розміри черепа. Цифрові позначення окремих розмірів, запропоновані Мартіном Р. , широко поширені у сучасній практиці краніометрії, антропометрії та покладені в основу методів, які застосовуються під час проведення портретних експертиз [5, с. 19].

Прийнята у краніометрії система позначення найбільш важливих точок на черепі певними найменуваннями дає можливість різко скоротити опис зовнішності спираючись на сталі та інформативні розміри і домогтися їх уніфікації. Наводимо визначення найбільш важливих та інформативних краніометричних точок (Алексеев В. П., Дебець Г. Ф.) [6, с. 36]:

Таки чином, антропометричні точки на черепі виокремленні та затверджені на Міжнародному конгресі антропологів у Франкфурті у 1884 р. вважаються основними та найбільш інформативними під час застосування в експертній практиці. Прийнята у краніометрії система позначення найбільш важливих точок на голові людини певними найменуваннями дає можливість різко скоротити опис зовнішності, спираючись на сталі та інформативні розміри та домогтися їх уніфікації.

Список використаних джерел

1. Герасимов М. М. Восстановление лица по черепу. Москва, 1956. 585 с.
2. Дебец Г. Ф. К унификации краниологических исследований. *Антропологический журнал*. Москва. 1935. № 1. С. 37–39.
3. Дебец Г. Ф. О некоторых направлениях изменений в строении человека современного вида. *Советская этнография*. 1961. С. 9–23.
4. Рогинский Я. Я. Основы антропологии. Москва. 1955. 528 с.
5. Федосюткин Б. А. Медицинская криминалистика. Ростов-на-Дону. 2006. С. 337–353.
6. Martin R. Lehrbuch der Anthropologie In systematischer Darstellung, Bd. 1 Stuttgart, 1957.

УДК: 37.047:331.544

Герасимчук Юлія Дмитрівна,
слухач б курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЗА ПЕРЕДАЧУ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративна відповідальність – один із основних інститутів адміністративного права, що охоплює велику кількість адміністративно-правових норм, які характеризують і регулюють даний вид відповідальності. Поняття адміністративної відповідальності, її зміст і обсяг до сьогоднішнього

часу залишаються одним із найбільш суперечливих питань української адміністративно-правової науки [1, с. 289].

Ще більш складним залишається питання адміністративної відповідальності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) за передачу заборонених предметів до установ виконання покарань, оскільки в даному випадку суб'єктом правопорушення виступає посадова особа, на яку державою покладені функції із забезпечення законності та правопорядку серед засуджених.

Значний внесок у розробку даної проблеми зробили такі провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, як Лазарєв Б. М., Агапов А. Б., Бахрах Д. Н., Галаган І. А., Ключніченко О. П. Коваль, Л. В., Гончарук С. Т., Битяк Ю. П., Комзюк А. Т. Проте вчені так і не досягли єдності поглядів щодо понятійного апарату даної проблематики, відсутні комплексні дослідження правових та організаційних засад адміністративної відповідальності персоналу ДКВС України, незважаючи на їх важливе наукове та прикладне значення. Тому метою даної роботи є спроба детально дослідити зміст та особливості адміністративної відповідальності персоналу установ виконання покарань за передачу заборонених предметів засудженим, як особливого виду юридичної відповідальності. Адміністративна відповідальність персоналу ДКВС України за незаконну передачу заборонених предметів особам, яких тримають в установах виконання покарань є предметом даної роботи.

Нажаль, враховуючи сучасний стан реформування ДКВС України, складні організаційні зміни, які відбуваються в структурі самої служби, при вивченні даного питання значною проблемою виступає відсутність емпіричної бази та статистичних даних, які б дозволяли відслідкувати основні тенденції в даному питанні за останні роки та провести ґрунтовне дослідження.

Аналіз наявних статистичних даних вилучення заборонених предметів при спробі їх доставки у зони, що охороняються, отриманих Адміністрацією Державної кримінально-виконавчої служби України показує, що за відносний короткий період з 20 грудня 2017 року по 08 січня 2018 року при проведенні

спеціальних операцій під умовними найменуваннями «Заслон» та «Щит», з метою перекриття каналів надходження в зони, що охороняються, заборонених до використання речей і предметів, а також запобігання їх виготовленню засудженими, недопущення надзвичайних подій під час новорічних та різдвяних свят, виявлено 229 родичів засуджених та інших осіб, які постачали засудженим заборонені предмети та 175 осіб з числа персоналу, які підозрюються або потенційно схильні до встановлення неслужбових стосунків. В результаті вжитих заходів було відвернено 314 спроб доставки заборонених речей у зони, що охороняються, через канали надходження (кімнати побачень, КПП, перекидання тощо). За спробу передати заборонені предмети на 9 осіб оформлені матеріали щодо притягнення їх до адміністративної відповідальності [2].

Новизна роботи полягає в авторській позиції щодо розгляду адміністративного правопорушення за незаконну передачу заборонених предметів в установи виконання покарань співробітниками ДКВС України, як особливого виду юридичної відповідальності, адже адміністративній відповідальності персоналу ДКВС України за передачу заборонених предметів особам, що містяться в установах виконання покарань притаманні загальні ознаки, що характеризують адміністративну відповідальність у цілому, будучи невід'ємною частиною даного правового інституту. Разом із тим, їй властиві і специфічні особливості, які відрізняють її від адміністративної відповідальності.

Так Ткаченко О. Г. основними рисами адміністративної відповідальності за передачу заборонених предметів визначає такі: підставою адміністративної відповідальності за передачу заборонених предметів є адміністративне правопорушення – прихована від огляду передача або спроба передачі будь-яким способом особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань – алкогольних напоїв, лікарських та інших засобів, що викликають одурманювання, а так само інших заборонених для передачі предметів; суб'єктами адміністративної відповідальності за передачу

заборонених предметів є всі фізичні особи, осудні та що досягли шістнадцяти років до моменту здійснення правопорушення, за винятком засуджених, підозрюваних і обвинувачених у здійсненні злочинів; притягнення до адміністративної відповідальності за передачу заборонених предметів здійснюється в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення, яке відрізняється оперативністю реагування на виявлені порушення закону, спрощеною процедурою (порядком) провадження; адміністративна відповідальність за передачу заборонених предметів особам, що містяться в установах ДКВС України, є одним із засобів забезпечення режиму в названих установах [3, с. 210].

Підставою юридичної відповідальності є сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою та обов'язковою. Відсутність сукупності таких обставин виключає її [4, с. 439].

Реальна юридична відповідальність настає за наявності трьох підстав: по-перше, нормативної, складовою частиною якої є норма, що закріплює склад; по-друге, фактичної (правопорушення); по-третє, процесуальної (правозастосовний, юрисдикційний акт) [1, с. 293].

Специфічні особливості адміністративної відповідальності персоналу ДКВС України за передачу заборонених предметів до установ виконання покарань полягають в наявності спеціального суб'єкту – співробітника установи, який вступає у неслужбові відносини із засудженими. В свою чергу виникає суспільна небезпека, викликана погіршенням стану правопорядку у виправних установах, адже відповідальні посадові особи не лише не виконують функції з підтримання правопорядку серед засуджених, а й навпаки сприяють потраплянню та поширенню заборонених предметів, грошових коштів або спиртних напоїв до засуджених, що в цілому і призводить до погіршення оперативної обстановки в установах виконання покарань.

Проте у складі правопорушення, передбаченого ст. 188 КУпАП, спеціальний суб'єкт не вказаний. У разі вчинення особою рядового чи начальницького складу ДКВС України адміністративного проступку за

загальним правилом передбачається заміна одного виду юридичної відповідальності на інший, що в літературі одержало назву субститутної відповідальності. Доцільність заміни адміністративної відповідальності дисциплінарною в цьому випадку пояснюється особливостями служби в ДКВС України, особливим правовим статусом їх працівників, а отже і специфікою юридичної відповідальності за порушення правових норм, які охороняються адміністративними санкціями.

Завершуючи розгляд питання адміністративної відповідальності персоналу ДКВС України, можна зробити висновок, що даний вид юридичної відповідальності містить як загальні риси притаманні адміністративній відповідальності в теорії права, так і спеціальні, тісно пов'язані з порушенням правоохоронної та превентивної функції персоналом установ виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний феномен: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
2. Довідка про проведені спеціальні операції під умовними найменуваннями «Заслон» та «Щит» в установах кримінально-виконавчої служби України станом на 29.01.2018. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/881595> (дата звернення 05.04.2018).
3. Ткаченко О. Г. Підстави адміністративної відповідальності за передачу заборонених предметів в установи виконання покарань: матеріали науково-практичного семінару. *Державна політика у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні*. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. С. 209–213
4. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. А.Т. Комзюка. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.

Гетта Василь Григорович,
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри технологічної
освіти та інформатики
Чернігівський національний
університет «Чернігівський
колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ВНУТРІШНІХ СТИМУЛІВ У СТУДЕНТІВ ДО ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Видатні психологи і педагоги, вивчаючи навчальний процес, відмічали важливість формування і розвиток внутрішніх стимулів до пізнавальної діяльності як дітей, так і дорослих людей.

Так відомий психолог Л. Занков писав, що істинне духовне багатство складається тоді, коли людина сама прагне до знань, до науки, до мистецтва.

Видатний психолог минулого століття Рубінштейн С. зазначав, що думати людина починає тоді, коли у неї виникає потреба щось зрозуміти.

Зробити навчальний процес активним, писав Леоньєв А., – це значить у людини викликати до нього інтерес, який виступає як важлива для її особистісна характеристика і як інтегрально пізнавально-емоційне її відношення до навчання.

Отже як на думку видатних психологів і педагогів минулого, так і сучасності (Алексієнко Т., Балл Г., Бех І., Ковальов А., Кутецький В.) розумова, пізнавальна активність людини перш за все залежить від наявності в неї внутрішніх стимулів до навчання.

На нашу думку в учнів, студентів, дорослих людей треба сформувати стійкі мотиви пізнавальної діяльності – мотиви самоосвіти, прагнення самовдосконалення, бажання бути корисним суспільству. Ці мотиви повинні бути особистісного змісту, стати дійовими, увійти у систему цілей людини, глибоко вкарбуватись в її свідомість. Для навчального закладу, системи освіти вони повинні стати показником навчально-виховної роботи.

Перед школою, закладами вищої освіти, суспільством постає проблема формування і розвитку у людей позитивного ставлення, налаштованості до навчання, знань, інтелектуального збагачення. Тільки тоді ми зможемо не тільки подолати бідність, а й досягти прогресу. Про це свідчить світовий досвід.

Застосовуючи ті чи інші дидактичні методи і прийоми навчання педагог повинен турбуватися не тільки про засвоєння знань і умінь, а й про формування і розвиток в учнів і студентів внутрішніх стимулів до пізнавальної діяльності. Іншими словами, навчання у навчальному закладі треба побудувати так, щоб в людини формувалась і розвивалась потреба в навчанні, викликався інтерес до пізнавальної діяльності, формувалась установка на навчання протягом всього життя.

Потреба – найважливіший внутрішній стимул до будь-якої діяльності, тим більше пізнавальної. Якщо в людини не сформована потреба в пізнавальній діяльності, вона не усвідомлює її важливість, то вона, як правило, не проявляє розумової активності, діє навмання, або копіює дію інших.

Сучасна педагогіка має різні методи і прийоми формування і розвитку потреби у знаннях. Наприклад, ефективним є використання проблемності. Педагог не повідомляє нові знання, в так би мотиви готовому вигляді, а спонукає студентів до їх «відкриття» шляхом розв'язання навчальних проблем, в яких закладено протиріччя між знанням і не знанням.

Протиріччя викликає проблемну ситуацію – психологічний стан, який спонукає, інтригує студента до пошуку відповіді. Особливо ефективними в навчанні є діалектичні протиріччя. Вони спонукають до пояснення явищ природи, розуміння законів її розвитку, що сприяє інтелектуальному розвитку.

Розв'язання задач, особливо творчих, теж сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, а значить і розвитку їх пізнавальної діяльності студентів, тобто розвитку їх пізнавальної потреби. Задача, як унікальний засіб навчання, психологічно налаштовує на пошук та використання необхідних для її

розв'язання знань. Недостача знань викликає потребу в їх пошуку. Творча задача крім того, передбачає нестандартне застосування знань чи їх відкриття.

Розв'язання переважної більшості задач викликає позитивне емоційне переживання, яке безпосередньо пов'язане з прагненням досягнути мети. Внутрішнє емоційне піднесення при розв'язанні проблем і задач викликає інтерес до навчання.

Психологи вважають, що інтерес – це емоційне оздоблення потреби, яка пройшла стадію мотивації і надає діяльності людини захоплюючий характер. Коли пізнавальна діяльність заснована на інтересі, навчання стає захоплюючим, цікавим і легким.

Педагогічна наука і практика має багато дійових засобів формування і розвитку інтересу до навчальної діяльності. Серед них, на наш погляд, ефективними є такі:

а) створення ситуації, коли студент відчуває недостатність знань для пояснення того чи іншого явища природи;

б) підтвердження важливості отриманих знань для виробництва чи побуду;

в) повідомлення про те, що отримані знання стосуються здоров'я кожної людини;

г) перелік професій, яких стосується дані знання;

д) створення ситуацій успіху, радості від пізнання, віри в свої сили.

Значний вплив на формування і розвиток інтересу до пізнавальної діяльності має використання в навчальному процесі мультимедійних засобів. По-перше, комп'ютерна техніка забезпечує швидкий пошук необхідної інформації, що є дуже важливим фактором для сучасної людини, яка звикла до оперативного розв'язання проблем. По-друге, значно покращується образність сприйняття явищ, подій, що сприяє формуванню і розумінню нових понять, в яких, як відомо, зосереджені наукові знання. По-третє, інформація отримана з мережі Інтернет, як правило, емоційно насичена, супроводжується прикладами,

анімаційними засобами тощо. По-четверте, комп'ютерна техніка дає можливість «заглянути» як у мікро-, так і макросвіт, що викликає захоплення.

Мотиви пов'язані з майбутнім самовизначенням в житті також є великою внутрішньою стимулюючою силою навчання, їх треба підтримувати і розвивати, намагатися максимально наближати до об'єктивної реальності. Треба їх спрямовувати до розуміння важливості самоосвіти, дистанційного навчання, підвищення кваліфікації за професією тощо.

До важливих внутрішніх стимулів пізнавальної активності відноситься також установка. Вона виражає загальний настрій студента, його позицію – серйозно і наполегливо вчитися, чи байдуже ставитися до навчання.

На позитивну установку до навчання дуже впливає рівень сформованості внутрішніх стимулів до пізнавальної діяльності – потреби, інтересу, мотиву. Іншими словами, установка інтегрує надбання студента в розвитку всіх внутрішніх стимулів пізнавальної діяльності і є ціле спрямовуючою силою в подальшій навчальній діяльності.

Є й негативні фактори, що гальмують позитивну установку. До них можна віднести надмірне захоплення грою несумісною з навчанням, використання комп'ютерної техніки не за призначенням тощо.

Важливим внутрішнім стимулом до навчання є моральний фактор, розуміння своїх обов'язків, відчуття відповідальності тощо.

Значна роль у формуванні і розвитку внутрішніх стимулів пізнавальної діяльності належить педагогу. Важливо, щоб він не тільки знав про них, а й майстерно їх використовував. Майстерність в тому й полягає, щоб досягти органічного поєднання зовнішніх і внутрішніх стимулів до навчання, приведення їх в дію, перетворення в стійке прагнення до розумової діяльності.

Список використаних джерел

1. Видра О. Г. Багатовимірний цілісний підхід до психології творчості особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*

імені Т.Г. Шевченка. / гол. ред. М. О. Носко. Чернігів: ЧНПУ. 2015. Вип. 125. С. 7–10.

2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Голос України.* 2017. 27 верес. (№ 178-179).

3. Занков Л. В. Развитие школьников в процессе обучения. Москва: Педагогика, 1968. 315 с.

4. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. університет ім. Г.С. Сковороди. 2-ге вид. доп.- Харків: ОВС, 2002. 175 с.

УДК: 343.852

**Гетьманчук Оксана
Станіславівна,**
студент факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

Режим арешту – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов’язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; зміну умов тримання засуджених. Режим арешту складається із елементів та заходів забезпечення режиму [1].

Актуальність питання підвищення ефективності роботи із засудженими до покарання у виді арешту, посилено прийняттям Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до

2015 року, якою передбачено покращення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених і соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, профілактику вчинення ними правопорушень, підвищення рівня соціально-виховної роботи, стимулювання право слухняної поведінки [2].

Проблема кримінологічно позитивного впливу на осіб, яким призначено покарання у виді арешту, повинна також бути пов'язаною із максимальною індивідуалізацією роботи з означеними особами [3, с. 159].

Соціально-виховна робота в установах виконання покарань – це цілеспрямована діяльність персоналу установи та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Перш за все соціально-виховна робота спрямована на необхідність корекції соціальної поведінки засуджених під час перебування їх у місцях ізоляції, поваги до правил співжиття, на формування та закріплення у них сумлінного ставлення до праці, прагнення до заняття корисною діяльністю, підвищення культурного рівня, загальноосвітнього і професійного навчання, розвиток корисної ініціативи, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки.

Стимулювання правомірної поведінки засуджених здійснюється диференційовано за допомогою внутрішньої класифікації засуджених, враховуючи їх особистість, учинений злочин, психічний і психологічний стан, ступінь соціальної занедбаності.

В установах виконання покарань конкретні програми диференційованого виховного впливу на засуджених повинні враховувати виховні можливості інших засобів виправлення засуджених: режиму відбування покарання, праці, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, заохочувальних заходів, залучення засуджених до самовиховання, самодіяльних організацій, досвід громадських, благодійних і релігійних [5, с. 147].

Проте, враховуючи суворість режиму відбування кримінального покарання у виді арешту, застосування соціально-психологічних заходів до особи яка відбуває таке покарання, є ускладненим.

Тому, при дослідженні питання забезпечення соціально-виховної роботи із засудженими, ми будемо за аналогією використовувати загальні передбачені для всіх видів покарань заходи соціально-психологічної роботи із засудженими, але з врахуванням особливостей кримінального покарання у виді арешту.

Індивідуальна програма соціально-психологічної роботи, яка складається на кожного засудженого, який відбуває покарання у виді позбавлення волі, щодо особи, яка відбуває покарання у виді арешту може передбачати:

- соціально-демографічну кримінально-правову характеристика засудженого;
- відомості про окремі здібності, фізичні особливості;
- наміри і плани на період відбування покарання та наслідки їх реалізації;
- оцінку прогресу виправлення засудженого, з врахуванням наслідків індивідуального спостереження за ним;
- психологічну характеристику та рекомендації психолога виправної установи;
- облік заохочень і стягнень тощо [4].

Потрібно зазначити, щодо осіб, які відбувають покарання у виді арешту, кримінально-виконавчим законодавством не передбачено проведення спеціальних психологічно-виховних заходів. Проте, за аналогією, враховуючи норму кримінально-виконавчого законодавства щодо застосування обмежень, обов'язків, прав та свобод осіб, які засуджені до позбавлення волі, керівники установ виконання покарань, де особи відбувають покарання у виді арешту, можуть запроваджувати відповідні програми психологічно-виховного напрямку без вказівки кримінально-виконавчої норми [9, с. 40].

Такі програми сприятимуть формуванню у засуджених свідомого ставлення до цілей свого виправлення, розуміння перспективи дострокового звільнення від відбування покарання від своєї особистої поведінки, здорового способу життя, моральності, корисної зайнятості, розвитку здібностей, ініціативи, особистого потенціалу, загального та фахового навчання,

професійних навичок, що допоможуть в їх соціальній адаптації після звільнення і в подальшому житті [6, с. 139].

Окреме місце в процесі проведення соціально-виховної роботи з засудженими до покарання у виді арешту, відведено психологічній службі, на яку покладено обов'язок впровадження нових форм і методів виховного впливу на засуджених, їх вивчення на основі індивідуальних програм психолого-педагогічного впливу [7, с. 65].

Для проведення сеансів психотерапії, релаксації, навчання навичкам психосоматичної саморегуляції, рольових тренінгів та занять з поведінкової терапії із засудженими в установах можливо створювати кімнати психоемоційного розвантаження.

На думку Степанюка А. Х. соціально-психологічна та педагогічна допомога ув'язненим повинна бути спрямована на надання їм послуг правового та культурно-освітнього рівня, дотримання ними законів, виконання вимог режиму тримання та правил поведінки, а також на психологічну підтримку [8, с. 9].

Погоджуючись з думкою вищезазначеного вченого, вважаємо за необхідне, на законодавчому рівні закріпити норму, яка б визначала право засудженим до покарання у виді арешту навчатися та підвищувати свій загальноосвітній рівень без зазначення віку.

Також, на нашу думку буде незайвим обладнати в установах виконання покарань спеціальні навчальні класи (кімнати для виховної роботи).

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок, що необхідно кожній особі, яка відбуває покарання у виді арешту, протягом усього періоду відбування покарання вивчати їх особистість, відстежувати поведінку та проводити профілактичні бесіди. Така цілеспрямована індивідуально-профілактична робота дозволить не тільки забезпечити ефективну соціальну реабілітацію засудженого, а й виявити осіб, які належать до груп ризику (схильні до членушкоджень, суїциду, втеч, створення конфліктних ситуацій, вчинення нових злочинів під час відбування покарання).

Список використаних джерел

1. Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування: автореф. дис. ... канд. юр. наук.: 12.00.08. Львів: Право, 2007. 21 с.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: схвалено розпорядж. КМУ від 30.11.2011 р. № 1209-р. *Офіційний вісник України*, 2011. № 93. 3389 с.
3. Валуйська М. Ю. Пенітенціарна антропологія: її зміст і роль у позитивному криміналогічно-значущому впливі на осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі. *Проблеми законності: зб. наук. пр.* Харків: Національний університет «ЮАУ ім. Я. Мудрого», 2013. Вип. 122. 286 с.
4. Федорук О. О., Яковець І. С. Права людини за ґратами: практич. посіб. Київ: Асоціація УМДПЛ, 2016. 256 с.
5. Яковець І. С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: монографія. Харків: Кроссруд, 2006. 208 с.
6. Сундуrow Ф. Р. Проблемы эффективности исполнения лишения свободы в отношении рецидивистов (правовые и социально-психологические аспекты): дисс. ... д-ра юрид наук: 12.00.08. Казань, 1979. 419 с.
7. Дубчак Л. М. Актуальні питання модернізації української системи в'язництва. *Сучасні проблеми та тенденції розвитку кримінально-виконавчого права в Україні*: збірник матеріалів Всеукраїнського наук.-практич. семінару. (м. Харків 20 листопада 2015 року). Харків: ХНУВС, 2015. С. 64–66.
8. Степанюк А. Х. Режим відбування позбавлення волі в установах виконання покарань. Харків: Укр. юрид. акад., 1994. 60 с.
9. Дементьев С. И. Лишение свободы. Уголовно-правовые и исправительные аспекты. Ростов на Дону: изд-во Ростов. ун-та, 1981. 208 с.

Гловацький Віталій Сергійович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби;

Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби;

КЛАСИЧНА ТЕОРІЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Праці Беккарія Ч. [1], Говарда Д. [2], Бентама І. [3] та їх послідовників сформували класичний напрямок теорії кримінального права.

Беккарія Ч., спираючись на ідеї Монтеस्क'є [4], проголошував верховенство закону, який мав чітко і зрозуміло визначати злочинність і караність діяння. Це не лише гарантувало законність при застосуванні кримінального права, а також слугувало меті утримання від вчинення злочинів, інформуючи потенційних порушників закону про загрозу покарання [1, с. 104].

Згідно з поглядами Беккарія, всі громадяни повинні бути рівні перед законом. Право на покарання впливає, як вважає Беккарія, не з вимог спокути гріху перед Богом або монархом, а з необхідності захищати загальне благо від зазіхань окремих осіб. Тому покарання повинне застосовуватися лише тоді, коли в цьому є абсолютна необхідність [1, с. 186].

Саме Беккарія висував вимогу співмірності покарання злочинності діяння. Він запропонував створити точну і загальну ієрархію злочинів і покарань, в якій відображалася б їхня співмірність. Таким чином, була сформульована основна теза класичної теорії кримінального права – відповідність тяжкості покарання насамперед тяжкості вчиненого діяння і у меншій ступеню – особистості правопорушника. Сама ця теза свідчить про

орієнтацію класичної теорії перш за все на загальне попередження, утримання від вчинення злочинів.

Це стало причиною того, що міркування про роль покарання для авторів класичної школи концентруються на його попереджувальному ефекті. Саме звідси випливає висновок про те, що покарання має бути помірним, гуманним, а не жорстоким. Впевненість у неминучості, невідворотності хоча б навіть помірного покарання справить завжди більше враження, ніж страх перед іншим, більш жорстоким покаранням, який супроводжується надією на безкарність [1, с. 203]. Отже саме Беккарія сформулював тезу про важливість концентрації основних зусиль на попередженні злочинності, ніж на використанні карального потенціалу кримінального права.

Саме тому мета сучасного кримінального права полягає у перешкоджанні винному знову завдати шкоди суспільству – спеціальна превенція і утриманні інших від вчинення злочину – загальна превенція.

Розвиваючи ідеї Беккарія Ч., Бентам І. одну з причин злочинності вбачав у недосконалості законів Бентам І. сконструював ідеальну модель злочинця у процесі прийняття ним рішення щодо вчинення злочинного діяння. З погляду Бентама І. злочинець оцінює позитивні та негативні наслідки порушення закону і у залежності від того, чого злочин принесе більше: доброго чи поганого, вирішує, вчиняти його або не вчиняти. Досягнення загальної теорії Бентама І., яку називають класикою утилітаризму у філософії, мали значний вплив на його кримінально-правову теорію і класичну школу кримінального права. Саме Бентам І. вивів основні принципи призначення покарання злочинцям:

- необхідно, щоб негативний ефект покарання перевершував вигоду від злочину;
- чим меншою є неминучість покарання, тим більшою має бути його вага;
- чим важливіший злочин, тим більш жорстоким може бути покарання з метою почасті попередити злочин;

- робиться певна поправка на «особистість злочинця», тобто з вимоги рівних покарань за рівні злочини Бентам І. робить виняток для врахування характеристик особистості правопорушника [3, с. 37].

Таким чином основні ідеї класичної школи можна викласти у наступному вигляді.

Людина є носієм вільної волі, і злочин є результатом її добровільного вибору. В силу того, що особа, маючи моральну свободу, обирає злочин, вона має нести покарання за свій вибір.

Процес ухвалення рішення про вчинення злочину носить винятково раціональний характер. Людина вчиняє злочин лише у випадку, якщо вважає його корисним для себе після зважування всіх чинників на його користь і проти нього.

Посилюючи покарання, суспільство робить злочини менш привабливими, що дозволяє утримувати його членів від їхнього вчинення.

Задача законодавця і його гуманізм полягають у тому, щоб покарання ставало більш жорстким не за принципом його нераціональної максимізації, а за принципом встановлення жорсткості лише на тому рівні, щоб зробити злочин непривабливим.

Класична теорія злочинної поведінки та відповіді на неї базується в першу чергу на посиленні про те, що людина в своїй поведінці керується раціональним вибором. За словами Бентама, «дохід від злочину – це сила, яка рухає людину до правопорушення: біль покарання – це сила, що використовується, щоб втримати людину від порушення. Якщо перша з цих сил виявиться більшою, то злочин буде скоєно, якщо більшою виявиться друга – злочину не станеться» [3, с. 591].

Список використаних джерел

1. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва: Стелс БИМПА, 1995. 304 с.

2. John Howard The State of Prisons in England and Wales. The first book originally published in 1777, details his survey of prisons across England and Wales. Facsimile of the original (4th edition, 1971), 540pp.

3. Бентам И. Избранные сочинения Иеремии Бентама. Перевод (по английскому изданию Боуринга и французскому Дюмона) А. Н. Пыпина и А. Н. Неведомского) с предисловием Ю. Г. Жуковского. в 2 т. С.-Петербург: изд. «Русской книжной торговли». Т. 1. Введение в основания нравственности и законодательства. Основные начала гражданского кодекса. Основные начала уголовного кодекса. 1867. 678 с.

4. Монтескье Ш. Л. Избранные сочинения. Москва: Госполитиздат, 1955. 803 с.

УДК : 37.047:331.554

*Головенко Анна Олександрівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби*

ОСНОВНІ РИСИ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПРИПИНЕННЯ ПРАВ НА АЛІМЕНТИ НА ДИТИНУ У ЗВ'ЯЗКУ З НАБУТТЯМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

На теперішній час, аліментним зобов'язанням, приділяється значна увага з боку держави. Проте, часто мають місце випадки, коли отримувати аліменти на дитину є доволі складно, іноді майже неможливо.

Однією з підстав звільнення батька дитини від виконання зобов'язань сплати аліментів є оформлення договору про припинення прав на аліменти на

дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Цей договір в обов'язковому порядку підлягає нотаріальному посвідченню.

Нотаріальною процедурою визначають встановлений законодавством порядок здійснення нотаріальних дій уповноваженими від імені держави суб'єктами, а також комплексний правовий інститут як сукупність визначених законом норм, якими регламентується послідовність та можливі варіанти поведінки суб'єктів у нотаріальних правовідносинах, загальні і конкретні умови вчинення нотаріальних дій (проваджень), а також права та обов'язки суб'єктів нотаріального процесу при вчиненні тих чи інших дій [2, с. 58].

Нотаріальна процедура складається з загального порядку і спеціальних правил вчинення нотаріальних проваджень, до яких можна віднести як загальні правила вчинення нотаріальних дій (проваджень), так і особливі (специфічні) правила посвідчення окремих видів договорів.

Загальним порядком вчинення нотаріальних проваджень, є перелік нотаріальних дій, що вчиняють нотаріуси, відповідно до ст. 44 Закону України «Про нотаріат», посвідчення договорів про припинення прав на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно належить до групи нотаріальних дій, що охоплює посвідчення правочинів (договори, заповіти, довіреності тощо) [1].

Спеціальні правила щодо нотаріального посвідчення аліментного договору охоплюють приписи, які є специфічними, тобто застосовуються виключно до нотаріальних процесуальних правовідносин, що виникають стосовно посвідчення саме такого виду договору. Їх специфіка пояснюється тим, що вони спрямовані на досягнення певного правового результату в рамках конкретних правовідносин, що зумовлено їх матеріальною природою.

При вчиненні нотаріальної дії з посвідчення договору про припинення прав на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно нотаріус з'ясовує коло суб'єктів такого договору, а також заінтересованих осіб, на права та інтереси яких може впливати такий договір, що також має значення для перевірки його безспірності. Отже, важливою нотаріальною дією є також

перевірка наявності інших аліментних чи подібних до них зобов'язань у аліментнозобов'язаної особи за договором, що можуть поставити під сумнів його правочинність у майбутньому. Таким чином, нотаріус обов'язково повинен бути впевнений у безспірності правовідносин. Цей факт може бути підтверджено відповідною заявою платника аліментів про відсутність у нього утримуваних осіб, права та інтереси яких можуть бути порушені внаслідок укладення аліментного договору [3, с. 52].

Особливістю процедури нотаріального посвідчення аліментного договору є перевірка нотаріусом відповідності майна аліментнозобов'язаної особи критеріям, за якими воно може відповідати меті такого договору – забезпечити необхідне та достатнє аліментне утримання. Відтак, важливе значення для укладення та нотаріального посвідчення договору про припинення права на утримання взамін передачі нерухомого майна у власність утримуваній особі має встановлення вартості такого майна, що здійснюється на підставі його незалежної експертної оцінки, та перевірка на предмет з'ясування достатності та пропорційності його грошового еквіваленту для зарахування з огляду на необхідність забезпечення за рахунок такого майна адекватного розміру аліментного утримання. Такий розрахунок має здійснюватися з урахуванням встановлених законодавством мінімальних соціальних стандартів (прожитковий мінімум для конкретної категорії осіб) з відповідним прогнозуванням з огляду на передбачувані строки договору, що також має включати верхню межу загального строку (до досягнення повноліття) з урахуванням часу подальшого навчання.

Невизначеними є процедурні питання посвідчення договорів про припинення прав на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно, у яких однією зі сторін є іноземець. Нотаріус обмежений у правових можливостях перевірити ту чи іншу інформацію, джерела якої знаходяться за кордоном, так само як і перевірити реальне виконання зобов'язань щодо утримання особи, яка знаходиться за кордоном. Адже, нотаріус не може перевірити належність іноземному громадянину права власності на такий

об'єкт, наявність обтяжень щодо цього майна, можливість громадян стати власниками об'єктів нерухомості, що розташовані за кордоном. Таким чином, такий договір не може бути забезпечений відповідними гарантіями вчинення виконавчого напису нотаріусом у безспірному порядку у випадку невиконання його умов, адже, як справедливо зазначають фахівці, вчинений на аліментному договорі виконавчий напис буде діяти лише на території України, оскільки компетенцією щодо вирішення аліментних обов'язків у примусовому порядку в міждержавних угодах наділений лише суд [4, с. 316].

Список використаних джерел

1. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-ХІІ // *Відомості Верховної ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
2. Теорія нотаріального процесу : наук.-практ. посібник / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ: Алерта; Центр учбової літ., 2012. 920 с.
3. Комаров В. В. Нотаріат України. Харків: Консум, 2010. 240 с.
4. Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом: монографія. Київ: Істина, 2014. 520 с.

Горбачов Олексій Юрійович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

СЛІДЧІ ПІДРОЗДІЛИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – органи досудового розслідування) є структурними підрозділами Міністерства юстиції України та його міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції, які згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) [1] забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності.

Органами досудового розслідування є [2]: слідчі підрозділи Міністерства юстиції України, слідчі підрозділи міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції.

Правову основу діяльності органів досудового розслідування становлять Конституція України [3], Кримінальний кодекс України, КПК та інші нормативно-правові акти з питань досудового розслідування. Діяльність органів досудового розслідування здійснюється відповідно до принципів верховенства права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканності житла чи іншого володіння особи, таємниці спілкування, невтручання в приватне життя, недоторканності права власності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме

правопорушення, забезпечення права на захист, змагальності сторін кримінального провадження та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередності дослідження показань, речей і документів, забезпеченні права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, публічності, диспозитивності, розумності строків досудового розслідування [1].

Діяльність слідчих залежно від оперативної обстановки в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах здійснюється за територіально-зональним принципом.

Слідчий здійснює процесуальну діяльність відповідно до вимог КПК. Усі рішення про спрямування досудового розслідування і проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди прокурора, слідчого судді, суду, та є відповідальним за їх виконання.

Особам, що не мають на те законних повноважень забороняється в будь-який спосіб втручатися в процесуальну діяльність слідчих, у тому числі витребувати та перевіряти матеріали кримінальних проваджень, давати вказівки або оцінку прийнятим слідчим процесуальним рішенням.

Забороняється залучати слідчих до виконання функцій, не пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень. Органи досудового розслідування очолюють керівники слідчих підрозділів. Структура органів досудового розслідування затверджується Міністром юстиції України, штатний розпис – Державним секретарем Міністерства юстиції України. Органи досудового розслідування при здійсненні своїх повноважень взаємодіють з міністерствами, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними установами, громадськими об'єднаннями, а також відповідно до КПК та чинних міжнародних договорів з іноземними компетентними та судовими органами.

Трудові відносини слідчих та працівників органів досудового розслідування регламентуються Кодексом законів про працю України [4],

Законами України: «Про державну службу» [5], «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [6] та укладеними трудовими договорами (контрактами).

На органи досудового розслідування покладаються такі завдання [2]:

1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, що підслідні слідчим органів Державної кримінально-виконавчої служби України (злочинів – у формі досудового слідства, кримінальних проступків – у формі дізнання);

4) забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями;

5) виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення.

На органи досудового розслідування можуть бути покладені й інші завдання, встановлені законодавством України. Органи досудового розслідування зобов'язані застосовувати всі передбачені діючим законодавством заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування. На органи досудового розслідування можуть бути покладені й інші завдання, встановлені діючим законодавством України.

Слідчий є службова особа відповідного структурного підрозділу апарату Міністерства юстиції України та міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції, уповноваженою проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень, яка перебуває на посадах керівника органу досудового розслідування, керівника структурних підрозділів органу досудового розслідування та слідчого в особливо важливих справах, старшого слідчого,

слідчого. На слідчих поширюються вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про запобігання корупції» [7].

Слідчий має статус службової особи, яка займає відповідальне становище в системі правоохоронних органів і наділена спеціальними, лише їй притаманними повноваженнями в кримінальному провадженні. Під час досудового розслідування слідчий самостійно приймає процесуальні рішення, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання вмотивованого рішення слідчого судді, суду або згоди прокурора, і є відповідальним за законне і своєчасне виконання цих рішень. При виконанні своїх службових обов'язків слідчий зобов'язаний:

- 1) дотримуватися вимог Конституції України, КПК та законів України під час досудового розслідування;
- 2) забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень у межах установлених КПК строків;
- 3) виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі;
- 4) забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження;
- 5) не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу охоронювану законом таємницю, інформацію про приватне (особисте і сімейне) життя особи та інші відомості, здобуті при розслідуванні кримінальних правопорушень;
- 6) не вчиняти будь-яких дій, що ганьблять звання слідчого і можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості;
- 7) у разі наявності підстав, передбачених статтею 77 КПК, заявляти самовідвід від участі в кримінальному провадженні в порядку, визначеному статтею 80 КПК.

Службові особи органу Державної кримінально-виконавчої служби України, крім безпосередніх керівників органів досудового розслідування, вищих керівників органів досудового розслідування, працівників відділу

організації досудового розслідування, які діють у межах повноважень, визначених КПК, не можуть мати доступу до матеріалів кримінальних проваджень, витребувати їх у слідчого для перевірки стану розслідування кримінального правопорушення, вивчення і надання вказівок, визначення кваліфікації кримінального правопорушення чи будь-яким іншим способом втручатися в процесуальну діяльність слідчого.

Отже, бачимо, що рішення слідчого судді, суду, письмові доручення і вказівки прокурора та вказівки керівника органу досудового розслідування, які не суперечать рішенням та вказівкам прокурора, надані в межах їх компетенції і в установленій чинним законодавством формі, є обов'язковими для виконання слідчим. При незгоді з рішенням, дією чи бездіяльністю прокурора у відповідному досудовому провадженні слідчий в установленому КПК порядку подає скаргу до прокуратури вищого рівня щодо прокуратури, в якій обіймає посаду прокурор, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржується. Слідчий має право в порядку, передбаченому КПК, доручати відповідним оперативним підрозділам органів установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання. Розголошення даних досудового розслідування, вчинене слідчим, працівником оперативно-розшукового органу незалежно від того, чи приймала ця особа безпосередньо участь у досудовому розслідуванні, якщо розголошені дані ганьблять людину, принижують її честь і гідність, тягне за собою відповідальність, встановлену законодавством.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Голос України*. 2012. 19 трав. (№ 90–91).

2. Про затвердження Положення про органи досудового розслідування Державної кримінально–виконавчої служби: Мін'юст України; Наказ,

Положення від 04.07.2017 № 2166/5. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0822-17> (дата звернення 01.03.2018).

3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. С. 532.

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII станом на 01.01.2008. *Відомості Верховної Ради*. 1971, додаток до N 50, С. 375.

5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015. № 889-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 05.03.2018).

6. Про Державну кримінально-виконавчу службу України від 23.06.2005 № 2713-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення 09.03.2018).

7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 02.03.2018).

УДК:37.047:331.544

Гром Назар Юліанович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

**МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТНІ ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З
УВ'ЯЗНЕНИМИ (ПРАВИЛА МАНДЕЛИ) 2015 РОКУ ЯК ПРАВОВИЙ
ОРІЄНТИР РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ**

Сучасний період розвитку кримінально-виконавчої системи України перебуває в стані реформування та приведення кримінально-виконавчих норм

до передових міжнародних стандартів. Для досягнення даних цілей ми можемо використати норми з Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими 2015 року. Розглядаючи дані норми ми дійшли висновку, що в Україні доцільно реформувати сферу працевлаштування та праці засуджених, а також приведення даної сфери у відповідність до норм, які прописані в правилах Мандели.

В Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими наголошується на тому, що засуджені, які працюють повинні отримувати таку зарплатню, на яку вони зможуть придбати собі дозволені речі першої необхідності, зберегти на своєму особовому рахунку певну суму, яку особа зможе використати після звільнення з установи та в разі необхідності переводити зароблені кошти своїм членам сім'ї [1].

Розкриваючи питання праці засуджених слід в першу чергу наголосити, що саме праця є одним з основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених. Розглядаючи працю засуджених в кримінально-виконавчих установах, ми бачимо часті факти відсутності місць для працевлаштування, а у випадках наявності робочих місць, праця засуджених є низькооплачуваною і такою, яка не дозволяє засудженим використати отримані за працю кошти для придбання речей першої необхідності. Наявність в особи певних навиків та навичок дозволяє їй адаптуватися в суспільстві після звільнення з установи виконання покарань. Саме про таку можливість наголошується в правилах Мандели. На даний час в Україні подібне правило є тільки виключенням, адже не в кожній установі є виробничі потужності для забезпечення засуджених робочим місцем та отримання певних навичок та здібностей, які особа зможе використати після звільнення з установи виконання покарань.

Не менш важливим в мінімальних стандартних правилах є пункт про те, що організація та методи праці не повинні відрізнятися від тих, які наявні за межами установ виконання покарань. Дане правило спрямоване на те, щоб привчити засудженого до норм праці, які знадобляться під час працевлаштування особи після закінчення терміну відбування покарання та

попередження вчинення особою повторного злочину. Відсутність здібностей призводить до збільшення ризику повторного вчинення особою злочину через відсутність достатніх факторів адаптації до життя після звільнення.

Оплата праці працюючим засудженим є обов'язковою та такою, яка повинна здійснюватись у відповідності до чинних норм, які передбачені в трудовому законодавстві. В Україні залишилося, ще радянське переконання в тому, що засуджений, це безплатна робоча сила, яку можна використовувати, і якій не потрібна заробітна плата за виконану нею роботу. Тому для подолання таких стереотипів, потрібно створювати такі робочі місця, де засуджені виконували кваліфіковану роботу, отримували з її виконання справедливую зарплатню. На нашу думку зарплата повинна бути такого розміру, щоб засуджений зміг відкласти певну суму, яку особа зможе використати після звільнення. Також обов'язковим на нашу думку є те, що засуджений повинен використовувати власноруч зароблені кошти для придбання товарів першої необхідності, адже це буде наочним прикладом для засуджених, які працюють і показуватиме їм плюси правослухняної поведінки.

Нажаль в Україні не має достатньої державної підтримки для надання достатньої кількості робочих місць для засуджених, які хочуть працювати, а також не має де працювати та з користю використовувати свої здібності. Але це не єдина проблема нашої країни, яка пов'язана з працею засуджених. Ще однією проблемою є те, що особа за свою працю получають мізерні зарплати, з яких знімаються кошти за харчування та за комунально-побутові умови під час відбування покарання. Праця засуджених є дуже дешевою, і тому після всіх відрахувань у засуджених залишаються невеликі кошти, які не завжди вистачає для покупки речей першої необхідності. Наявна в Україні система праці засуджених є недосконалою і такою, яка потребує доопрацювання, тому на нашу думку ми повинні сприяти впровадженню саме такого передового досвіду, який зазначений в правилах Мандели.

Список використаних джерел

1. Правила Мандели. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй відносно поводження з ув'язненими / за ред. А. П. Букалов. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 40 с.

Гуменюк Марина Анатоліївна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕЛЕГОВАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА)

Сучасний механізм здійснення державного управління на низовому рівні, а саме місцевими органами виконавчої влади, в силу численних своїх недоліків викликає неабияку потребу у системному і ґрунтовному аналізі з метою визначення шляхів його реформування. В умовах проведення адміністративної реформи та формування дієздатного децентралізованого державного управління особливої уваги заслуговує визначення адміністративно-правового правове регулювання особливостей організації та функціонування такого суб'єкта державного управління як органи місцевого самоврядування. Особливе місце в цьому процесі займають місцеві органи виконавчої влади, так як саме вони безпосередньо здійснюють виконавчо-розпорядчі функції. І багато в чому доля державно-правової реформи буде залежати від того яка система державних органів буде функціонувати на місцях. Однак, дана проблема має не тільки важливе практичне, але й науково-теоретичне значення. У зв'язку з цим першочерговим завданням, що потребує вирішення є з'ясування поняття та

сутнісних характеристик місцевих органів виконавчої влади, їх прав та обов'язків в сучасних умовах.

Особливість виконавчої влади серед гілок державної влади, на думку Авер'янова В. Б., полягає в тому, що саме у процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів держави, практичне застосування важелів державного регулювання і управління важливими процесами суспільного розвитку, органи державної виконавчої влади в Україні, поряд з «важелями регулювання й управління», отримують якісно нові важелі впливу на суспільне життя – політичні, державно-владні. Вони фактично реалізують політику коаліції депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України на загальнодержавному та місцевих рівнях.

Тривала і багато в чому схоластична наукова дискусія щодо визнання за органами виконавчої влади в Україні правового статусу «органів державного управління» чи «органів державної влади» втрачає свою актуальність, оскільки в сучасних політичних реаліях Кабінет Міністрів України і, дещо меншою мірою, центральні та місцеві органи виконавчої влади, стають, у першу чергу, політичними органами державної виконавчої влади.

За сутністю та змістом органи виконавчої влади України відрізняються від інших органів державної влади, передусім законодавчих і судових, саме своїм призначенням, змістом, суб'єктами, формами, способами і засобами здійснення своєї діяльності. Навіть етимологія назви цих органів – «виконавчі» – свідчить про їх основне призначення в суспільстві та державі – виконання Конституції України, законів України та нормативних актів Президента України та Верховної Ради України. Але ця функція не є єдиною для органів виконавчої влади.

Місцевими органами виконавчої влади є:

1) місцеві державні адміністрації – місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції;

2) територіальні органи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади – місцеві органи виконавчої влади спеціальної компетенції.

Правовий статус місцевих державних адміністрацій встановлюється Конституцією України (статті 118-119) [1], Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. [2] та іншими законами України.

Керівництво місцевою державною адміністрацією здійснює її голова. Він також формує і її склад.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

З теоретичної точки зору вирізняються кілька форм надання повноважень органам місцевого самоврядування:

а) встановлення – такий спосіб регулювання, коли законодавчий орган в конституції і законах визначає компетенцію місцевого самоврядування;

б) передача – форма регулювання повноважень, коли будь-яке повноваження державного органу виключається з його компетенції і включається до компетенції органу місцевого самоврядування;

в) делегування – надання державним органом належного йому права вирішення питань органам місцевого самоврядування на один раз, на деякий час або на невизначений строк [3, с. 128].

Отже, голова місцевої державної адміністрації перебуває у жорсткій залежності від ради, і повинен в своїй діяльності опікуватися перш за все потребами ради, а не держави. Таким чином, на даний час повноваження між місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування належним чином не розподілено, мають місце їх невиправдана централізація, дублювання, безпідставне делегування. Всі ці фактори ускладнюють систему управління, ведуть до конфліктів між представниками цих державних органів, призводять до створення дублюючих управлінських структур, надмірних фінансових витрат і як кінцевий результат – зменшення ефективності вирішення місцевих справ.

Як випливає з положень ч. 2 ст. 140 Конституції України [1], здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі має свої особливості, що визначаються окремими законами України. Зокрема, особливості здійснення місцевого самоврядування в місті Києві визначаються Законом України «Про столицю України – місто-герой Київ» [4]. Цей Закон визначає спеціальний статус міста Києва як столиці України. столичний статус міста покладає на органи місцевого самоврядування додаткові обов'язки та гарантує цим органам надання з боку держави додаткових прав. Тож здійснення столичних функцій забезпечується органами місцевого самоврядування у місті Києві та гарантується державою.

Місцеве самоврядування у місті Києві здійснюється територіальною громадою міста як безпосередньо, так і через Київську міську раду, районні в місті ради та їх виконавчі органи.

Система місцевого самоврядування у місті Києві включає:

1. територіальну громаду міста;
2. міського голову;
3. міську раду;
4. виконавчий орган міської ради;
5. районні ради;
6. виконавчі органи районних у місті рад;
7. органи самоорганізації населення.

У місті Києві діють представницькі органи місцевого самоврядування Київська міська рада та районні в місті ради. У складі Київської міської ради діє Президія, яка є дорадчим органом ради, який попередньо готує узгоджені пропозиції і рекомендації з питань, які передбачається внести на розгляд ради. Рішення президії мають рекомендаційний характер. До складу президії ради входять міський голова, його заступник по роботі в раді, голови постійних комісій ради, уповноважені представники депутатських груп і фракцій.

Київська міська та районні в місті ради мають власні виконавчі органи, які утворюються відповідно Київською міською радою, районними в місті радами, підзвітні та підконтрольні відповідним радам. Виконавчим органом Київської міської ради є виконавчий комітет

Київської міської ради, а також відділи, управління та інші створювані Київською міською радою виконавчі органи.

Ефективність місцевого самоврядування залежить від факторів: рівня співробітництва державних органів з місцевим самоврядуванням; розробленості організаційно-правової, законодавчої бази; інституалізації, впровадження місцевого самоврядування в соціальне життя; мотивованого включення населення в процес самоврядування, самоорганізації свого життя; використання державно-адміністративного ресурсу; створення відповідної матеріально-фінансової основи; зацікавленості державних структур у розвитку місцевого самоврядування.

Вирішення вище зазначених питань забезпечить належне співіснування двох систем управління – місцевих державних адміністрацій як низової ланки системи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Таким чином, сучасний стан державотворення в Україні вимагає якісного перетворення системи владних відносин як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Ще законодавчо не визначені і не розмежовані функції та сфери відання органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування різних рівнів. Законодавчо неврегульованою залишається сфера делегованих повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування. Система влади на цей час здається громіздкою й неефективною, що є однією з основних причин суттєвої диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів України. Недосконалість чинного законодавства з цих питань породжує численні конфлікти між різними рівнями влади як по горизонталі, так і по вертикалі, вносить додаткову напругу у відносини між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і вимагає невідкладного рішення, що буде предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України. Київ, 1999. 736 с.
2. Комаров С. А. Общая теория государства и права. Москва, 1996. 312 с.
3. Любченко П. М. Компетенція суб'єктів місцевого самоврядування. Харків: ТОВ «Модель Всесвіту», 2001. 224с.
4. Марченко М. Н. Теория государства и права. Москва, 1996. 432 с.
5. Полянский И. А. Правовая природа исполнительной власти и её место в организации государственной власти. *Правоведение*. 1999. № 4. С. 18–27.
6. *Юридична енциклопедія*/ ред. Шемшученка Ю. С. Київ: Українська енциклопедія, 1998. Т. 1. 672 с.

Демченко Олена Олександрівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЖІНОК ТА ЇХ ВПЛИВ НА КРИМІНАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ

Історії відомі різні підходи у визначенні конкретного напрямку, цілей дослідження у сфері взаєностосунків статей, визначення відмінностей між ними, а відповідно, значень цих відмінностей, їх впливу на роль жінки у суспільстві, її потенційних здібностей. Юридичне тлумачення статевих відмінностей було відбиттям філософського, релігійного світогляду, що панував раніше, соціально-політичної організації суспільства. Тому і кримінальна відповідальність, її обсяг і форми реалізації були взаємопов'язані із способами цього тлумачення. Джерела особливостей кримінальної відповідальності жінок, які вчинили злочин, заслуговують особливої уваги. У цьому випадку слід зазначити, що з часів Давньоруської держави до початку

теперішнього віку містичні, варварські звичаї, релігійно-теологічний, філософський світогляд, соціально-політичне бачення проблеми зумовили існування єдиного наслідку оцінки статевих відмінностей – закріплення юридично права сильнішого – чоловіка. Кримінальне право не було винятком у цьому. На межі останніх століть ці питання, як частина проблеми про співвідношення біологічної і соціальної природи людини, особливо активно вивчались на Заході. Фізіологічні і психічні відмінності між чоловіком і жінкою стали предметом дослідження у медицині, філософії, історії, праві.

На межі останніх століть питання статевих відмінностей зацікавили спеціалістів з медицини, стали предметом спеціальних досліджень у цій науковій галузі. Переважно медичне тлумачення статевих відмінностей ґрунтувалось на врахуванні комплексних досліджень фізіології, психології, анатомії чоловіків і жінок, патології статевої сфери. Почуттєва, емоційна, вольова сфера, які відтворюють особливості психічної організації жінок, які є результатом взаємозумовленості анатомо-фізіологічних та психічних процесів в організмі людини, настільки багатогранні, що доволі важко визначити міру важливості кожної із них. Віддаючи належне професіоналізмові авторів, які досліджують ці проблеми, варто зазначити, що подібно філософським поглядам, їхні праці відбивають суб'єктивний погляд на роль жінки в суспільстві, з цих позицій оцінюються її властивості. За автором право звернутись до тих досліджень, які є досить показовими та підтверджують актуальність даної проблеми. Найбільш переконливими, з мого погляду, є праці таких західноєвропейських та вітчизняних фахівців з анатомії, фізіології, психіатрії людини, як Бушана Г., Бовуар С., Вінкеля Ф., Кабаніса, Лапінського М., Фореля А. [1; 2; 3; 4; 5].

У більшості досліджень підкреслюються значні відмінності щодо ваги жіночого та чоловічого мозку (1,272 гр. та 1,424 гр., відповідно). Але водночас автори привертають увагу на той факт, що якщо брати до уваги вагу усієї рухової системи тіла у жінки та чоловіка, то у пропорційному значенні усе навпаки. Жінка має на 1 % – 4 % мозкової маси більше, ніж чоловік (відносна

вага мозку у жінок становить 1/35, у чоловіків 1/36), вага черепа порівняно до всього скелета у жінок становить 1:6, у чоловіків лише 1:8. Таз ширший. Через особливе розташування стегон жінки в середньому не такі спритні, поступаються чоловікам у бігові.

Фізіологічну будову жіночого організму значною мірою визначають материнські функції, які спричиняють вплив на розвиток особливої жіночої особистості. На думку фахівців, багато в чому умови, що сприяють, стимулюють, гальмують розвиток здібностей у жінки власне є чинниками, які розвиваються у власному тілі і головне у апараті розмноження роду. Професор Лапінський М., ґрунтуючись на твердженнях, що особа розвивається і створюється з тих сприйнять, які течуть у корі головного мозку із зовнішнього світу і від власного тіла, так описує процес цього впливу [5, с. 79–81, 7] Роздратування, що виходить із жіночої статевої сфери і досягає кори головного мозку за відомої інтенсивності має гальмувати всі інші акти і створювати потік іннервації, корисної для статевого апарата, які зачіпають інтереси жіночого статевого життя, жінки взагалі. Отже, на думку Лапінського М., створюються жіночі таланти, жіночі здібності, жіночий світогляд. Автор вважає, що сприйняття, відчуття навколишнього світу жінками здійснюється диференційовано.

Суттєвою психофізіологічною особливістю жінок є витонченість організації нервової системи, яка виявляється в емоційній лабільності, вразливості, чутливості. Вінкель Ф. – професор гінекології на початку ХХ століття опублікував в Мюнхені наукову працю, присвячену вивченню жінки, де розглядає ці аспекти переважно у взаємозв'язку з характеристиками серцево-судинної системи. [3, с. 87–88]

Одне із тверджень, що являє особливий інтерес з погляду поцінування потенційних наслідків постійної зміни вражень жінки за швидкого психічного ритму. В тому, що швидка зміна вражень у жінки не дозволяє зміцнитися неприємному почуттю, вбачається як факт, який пояснює існування різної ціни життя для жінки і чоловіка і те, що жінка поціновує життя вище, у неї частіше

приємний загальний настрій. [5, с. 96] Отже вольова сфера доволі тісно взаємопов'язана з почуттєвим сприйняттям жінкою навколишнього світу.

У жіночому світі почуттів особливе місце посідає підсвідома, інтуїтивна сфера, що сильно впливає не лише на сприйняття навколишнього світу, але й міркування про нього. Актуальні висновки фахівців [5, с. 84] про специфічність вияву жіночих інтелектуальних властивостей в особливій здатності жінки до сприйняття, засвоєння, суто жіночої спроможності інтуїтивно, за допомогою особистих спостережень знаходити певну або загальну істину і, не зважаючи ні на які абстрактні судження, швидко і правильно застосовувати її.

Особливості жіночої психіки, які швидше підтверджують її слабкість, ніж силу, виявляються у здатності жінок легко (порівняно з чоловіками) впадати в стан гіпнозу, у більшій їх схильності до галюцинацій, у швидшому впливові анестезуючих засобів, психоактивних речовин.

Отже, дані спеціальних досліджень про психофізіологічні особливості жінки, незалежно від спрямованості їх трактування, підтверджують наявність суттєвих відмінностей між чоловіком і жінкою в анатомо-фізіологічній будові, організації нервової системи, почуттєвої і вольової сфери, значенні інтуїції і сфери підсвідомого у сприйнятті жінкою оточуючого світу, у впливі на вибір поведінки, способі і мотивації дій.

Суто з кримінально-правового погляду обмеженість фізичних можливостей жінки за інших однакових умов визначає потенційно більшу міру небезпеки діяння, вчиненого чоловіком. Ці ж особливості пояснюють більшу уразливість жінки у конфліктних ситуаціях, під час нападу з боку чоловіка (і навіть підлітка), зменшує міру небезпеки таких (в цілому суспільно небезпечних діянь) як опір, протидія будь-яким правомірним діям, під час втечі з-під варти, із закладів, які виконують покарання та в інших аналогічних випадках.

Слабкість анатомо-фізіологічної будови жінки, її нервової системи – відбиття головного природного призначення жінки. Зміни в організмі, пов'язані з дітородними функціями жінки супроводжуються доволі частим погіршенням

здоров'я, визначеними відхиленнями в емоційно-вольовій сфері жінки. Таким природним біологічним процесам дана відповідна кримінально-правова оцінка. Менший обсяг, особливі форми кримінальної відповідальності, інша система покарань пов'язані з чинниками вагітності жінки, наявністю у неї малолітньої дитини. Дітородні функції зумовлюють більшу уразливість жінки у фізичному, психічному і соціальному відношенні. Насамперед вони справляють значний вплив на сприйняття жінкою оточуючого світу, формування інтересів, звичок. Саме в даному випадку йдеться про взаємозв'язок біологічних статевих відмінностей з соціально-психологічними. Типові соціальні настанови, специфічні форми діяльності жінки – похідні від тієї ролі, яка їй надається у сім'ї і суспільстві. Жінки за своєю природою суб'єктивніші і чутливіші до оточуючих, забезпечують емоційне тепло у сім'ї, таке необхідне її членам, насамперед дітям.

Не менш важливі для права психофізичні властивості жінки. У даному випадку мускульна слабкість жінки доповнюється тонкою організацією нервової системи, що визначає особливу чутливість і рухливість вражень. Емоційна лабільність, підвищена чутливість, почуттєвість у свою чергу відбиває особливості функціонування серцево-судинної, дихальної системи, статевої сфери. Відповідно зазначені особливості почуттєвої, емоційної, вольової сфери жінки багато в чому визначаються природою. Віддаючи належне соціальному чиннику у формуванні характеру жінки, слід не забувати про природність психофізіологічних статевих відмінностей. Рівність у соціальній сфері між чоловіком і жінкою не означає їхньої однаковості. Останнє доволі часто ігнорується, і в результаті не сприяє ефективності розв'язання «жіночого питання», в тому числі і в праві.

Зовнішні чинники справляють неабиякий вплив на чуттєву сферу жінок безпосередньо через емоційне ставлення до них. Взагалі виявляється, що жінки песимістичніше сприймають дійсність, бо для них актуальним є не лише сутність, зміст подій, але й те, який вплив вони справляють на її зовнішній та внутрішній стан.

Виявляється, ми не поціновуємо належним чином такі вольові властивості жінок, як здатність до самопожертви, почуття обов'язку, відповідальності перед сім'єю, дітьми, витримка, наполегливість у досягненні мети. Не сприяє усталенню цих якостей і виховання дівчат. Однак, завдяки їм відсоток жінок, які вчинили злочини, навіть у досить несприятливі для держави періоди суспільного розвитку, залишається майже незмінним.

Дуже цікавою є позиція Фореля А., який вбачає розвиток істинної сили волі жінок в їхньому «природному відборі», що полягає у такому: слабовільні жінки, попадаючи у несприятливі обставини (на думку автора, крім усього іншого, сюди належить і втягнення у проституцію) – гинуть. Такий підхід до проблеми не втрачає підстав, якщо розуміти в факті втрати жінкою головних своїх морально-етичних властивостей, справжніх материнських функцій її «погибель» для сім'ї, суспільства.

Іще один аспект, щодо вольової сфери жінок: проблема співвідношення свободи волі і особливостей чуттєвого сприйняття жінкою дійсності. За загальним визнанням вчених, нерідко зовнішні обставини впливають на людину так сильно, що істотно обмежують вільне волевиявлення. Через зовнішній вплив переломлюється особа, її спрямованість, схильність до тих чи інших реакцій. Безперечно, «від особи залежить вибір предмету, спроможного задовольнити актуальну потребу, а також спосіб діяльності» [6, с. 21]. Хотілося б зазначити, що досить часто дійсні спонукання протиправної діяльності жінок залишались на підсвідомому рівні, відбивали їхні психологічні можливості і здібності пристосуватися до реальних соціально-економічних, особистих обставин. Водночас протиправна поведінка розглядалась ними як єдине можливе, виправдане в даній ситуації (крадіжка, розкрадання, вчинені жінками, які не мають засобів до утримання і виховання дітей; вчинення убивства чоловіка жінкою, яка систематично зазнавала з його боку принижень, зневажань, скривджень, фізичного і статевого насилля, тощо). У таких випадках суворе покарання сприймається ними як несправедливе. За відсутності особливого ставлення законодавця до жінки як суб'єкта кримінальної

відповідальності чинна система кримінально-правового впливу у низці випадків досить суворі і об'єктивно не обґрунтовані.

Список використаних джерел

1. Бовуар С. Друга стать. Київ: Основи, 1994. 390 с.
2. Бушан Г. Наука о человеке: несколько глав из антропологии или естественной истории человека. Москва: Типография «Рекорд», 1911. 341 с.
3. Винкель Ф. Общая гинекология. Изучение женщины: лекции. Москва: Современные проблемы, 1911. 411 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ–Харків: Юрінком Інтер, 2001. 416 с.
5. Михлин А. С. Общая характеристика осужденных: материалы специальной переписи 1989 г. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1991. 176 с.

УДК 349.3:364

Денисенко Катерина Вікторівна,
кандидат наук з державного
управління, викладач кафедри
теорії та історії держави і права,
конституційного права Академії
Державної пенітенціарної служби

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Важливою ознакою соціально-орієнтованої держави є визнання людини найвищою соціальною цінністю не тільки де-юре, але й де-факто, здатність як власне самої держави, так суспільства до перерозподілу економічних благ відповідно до принципів соціальної справедливості, солідарності та субсидування, а також реалізації міжнародних стандартів особи на соціальний захист.

Процес формування в Україні нової соціальної парадигми є динамічним та складним. За плином часу, відбуваються глобальні зміни в усіх сферах суспільного життя, реформування та модернізації зазнають соціально-економічні відносини, за яких відбувається трансформація пострадянського суспільства, що в свою чергу призводить до перегляду усталених традицій, орієнтації на дотримання прав та свобод людини і громадянина, а також, головним чином формування гуманістичних та демократичних цінностей, де кожен член суспільства, як ключова фігура реалізації державної соціальної політики, є соціально захищеним. Остання теза є особливо значущою для пенсіонерів, які в міру певних чинників, об'єктивних чи суб'єктивних обставин, перебувають в місцях позбавлення волі.

У частині першій статті 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. У частині третій статті 63 Основного Закону закріплено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [1]. В площині аналізу вищезазначених положень, постає необхідність дослідження узгодженості конституційних норм в частині пенсійного забезпечення засуджених громадян.

У кожній країні пенсійне забезпечення – це невід'ємна складова державної соціальної політики, що значною мірою характеризує виконання державою свого соціального призначення та в значній мірі обумовлює рівень стабільності в суспільстві [2; с. 1]. Відмітимо, що донедавна право на пенсійне забезпечення засуджених осіб було обмежено.

Так, до 8 квітня 2014 року засуджені особи, які втратили працездатність під час відбування покарання (інвалідність, досягнення пенсійного віку, втрата годувальника), право на призначення пенсії та її виплати мали лише після звільнення їх від покарання. Жорстка громадська критика, не лояльність

держави на предмет доцільності виплати пенсій засудженим та інші деструктивні чинники, загострювались фінансовим аспектом високої вартості утримання таких осіб в установах відбування покарання. Водночас наявність таких обмежень не відповідало кращим традиціям реалізації цілісної державної соціальної політики щодо ув'язнених та концепції соціально-орієнтованої держави.

З прийняттям Закону України № 1186-VII «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» пенсійні права засуджених було суттєво розширено, зокрема в частині призначення зазначеній категорії пенсій при наявності відповідного права органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання [3]. Попри зазначене, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 № 1492-VIII [4] було доповнено основний нормативно-правовий акт, що регулює пенсійне забезпечення – Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» статтею 48-1, якою передбачено виплату пенсій особам, засудженим до обмеження волі або позбавлення волі на певний строк [5].

Отже, можемо констатувати, що на сучасному етапі державотворення спостерігається консолідація громадянського суспільства та лібералізація державної політики у сфері пенсійного забезпечення засуджених громадян, держава визнає пенсійні права засуджених та необхідність їх законодавчого закріплення. Відтак, пенсійне забезпечення засуджених, у широкому значенні, є окремим організаційно-правовим інститутом реалізації соціальних завдань та функцій держави, що змінюється, доповнюється, узгоджується із соціально-економічними умовами функціонування держави та суспільства в цілому. У вузькому – це система організаційно-правових заходів соціально-матеріального характеру, спрямована на реалізацію соціально-економічних прав і інтересів та забезпечення добробуту громадян, які перебувають в місцях позбавлення волі,

при настанні у останніх певних соціальних ризиків (старість, інвалідність, втрата годувальника), нарівні з іншими громадянами.

Таким чином, пенсійні права засуджених, внаслідок розвитку концепції соціально-орієнтованої держави та кримінального і соціального законодавства, було адаптовано до міжнародних стандартів у сфері соціального захисту населення. Водночас, в контексті проведеного аналізу, окремої уваги заслуговують обмеження, про які йде мова в статті 63 Конституції України [1], в частині пенсійного забезпечення засуджених, які власне впливають із правового статусу зазначеної категорії громадян.

Статтю 122 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено, що із пенсій засуджених до позбавлення волі відшкодовуються витрати на їх утримання в установах виконання покарань в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [6]. Зазначена норма дублюється в статті 48-1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5]. В даному випадку, обмеженням щодо пенсійного забезпечення є право отримувати розмір пенсії засудженим до позбавлення волі в повному розмірі, що не поширюється на вільних громадян (окрім випадків їх перебування на повному державному утриманні у відповідній установі (закладі)).

Попри зазначене, на наш погляд, додаткової правової регламентації потребує питання щодо визначення розміру утримання засудженого в місцях позбавлення волі. Так, вищезазначеною статтею передбачено, що не менше як п'ятдесят відсотків пенсії зараховується установою за місцем відбування покарання на особовий рахунок засудженого [6]. Задля недопущення фінансового зловживання установою відбування покарань щодо утримання надміру коштів із пенсії засудженого, вбачаємо доцільність у декларуванні чіткого фіксованого розміру, який відповідно зараховується на його особистий рахунок.

Наступне обмеження пенсійних прав засуджених чітко прослідковується в частині виплати пенсій даній категорії громадян. В статтях 48-1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та 122

Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено, що виплата особам, засудженим до обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, призначення пенсій здійснюється територіальними органами Пенсійного фонду України на рахунок установи за місцем відбування покарання [5; 6]. Після цього, установа відбування покарання перераховує не менше як п'ятдесят відсотків пенсії на особовий рахунок засудженого. В даному випадку, обмеження полягає в отриманні пенсійної виплати самостійно засудженим до позбавлення волі, оскільки в даному випадку безпосереднім отримувачем є виключно установа відбування покарання.

Крім того, наявність такого обмеження дещо не узгоджується із законодавчо встановленим визначеним поняттям «пенсія» – як щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених законом [5]. Словосполучення «яку отримує застрахована особа» (курсив наш – Д.К.), свідчить про те, що потенційним отримувачем пенсійної виплати має бути саме застрахована особа, в контексті нашого дослідження – це засуджена до позбавлення волі особа, а не установа відбування покарання. Зазначена аргументація потребує додаткового правового уточнення та регламентації.

Таким чином, проведені дослідження реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення засуджених до позбавлення волі свідчить про переорієнтацію зазначеної сфери, про свого роду поступ до даної категорії громадян, що доводиться розширенням пенсійних прав в частині призначення зазначеній категорії пенсій при наявності відповідного права. Разом з тим, залишаються обмеження пенсійних прав засуджених – право отримувати пенсійну виплату в повному розмірі, а також її отримання самостійно, які передусім витікають із правового статусу засудженого.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2017. 20 с.
3. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 № 1186-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 869.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 07.09.2016 № 1492-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 43. Ст. 736.
5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49. Ст. 376.
6. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3. Ст. 21.

Дзуль Іван Русланович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВАДЖЕНЬ ПО ЗЛОЧИНАХ, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Злочини вчинені на території кримінально-виконавчих установ були й залишаються цікавими для наукової сфери, адже це окрема категорія, котра викликає зацікавленість вчених з різних напрямків, зокрема з точки зору кримінального права, виникає інтерес до криміналізації, або навпаки декриміналізації певних суспільних діянь, з точки зору кримінально-процесуального права дане явище є цікавим, адже реферування кримінально-виконавчих установ, безпосередньо пов'язане з прийняттям низки нормативних актів, котрі регулюють певні процеси в кримінально-виконавчих установ, так сталось із провадженнями по злочинах, вчинених на території кримінально-виконавчих установ, адже статтю 216 КПК України [1] доповнено новою частиною згідно із Законом Про Вищу раду правосуддя № 1798-VIII від 21.12.2016 [2], оскільки на сьогодні частина 6 ст. 216 КПК України встановлює, слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України.

Звернемось до історії, та спробуємо розібратись, як це питання було врегульоване на законодавчому рівні раніше, з цього приводу слід відзначити, що відповідно до пункту 5 частини першої статті 101 Кримінально-процесуального кодексу України від 28.12.1960 р. до органів дізнання належали начальники виправно-трудова установ, слідчих ізоляторів, лікувально-трудова профілакторіїв і виховно-трудова профілакторіїв, а з січня 2005 року – начальники установ виконання покарань, слідчих ізоляторів – у справах

про злочини проти встановленого порядку несення служби, вчинені працівниками цих установ, а також у справах про злочини, вчинені в розташуванні зазначених установ. При цьому, згідно з вимогами статті 103 КПК 1960 р. на органи дізнання покладалося вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. За наявності ознак злочину, що не був тяжким, орган дізнання порушував кримінальну справу і до встановлення особи, що його вчинила, мав право провадити відповідні слідчі дії, після чого складав постанову про передачу справи слідчому, яка потім подавалася прокурору для затвердження (частина перша статті 104 КПК 1960 р.).

Тобто, зазначені вище особи і на той час не належали до органів досудового слідства та виконували окремі слідчі дії лише як орган дізнання у справах щодо злочинів невеликої тяжкості.

Із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. така форма провадження досудового розслідування злочинів, як дізнання (у процесуальному розмінні КПК 1960 р.), була скасована і органи ДКВС втратили свої повноваження щодо участі у досудовому розслідуванні в якості органу дізнання. Згідно з положеннями пункту 8 частини 2 статті 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та абзацу дев'ятого частини першої статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» посадові і службові особи органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів здійснювали лише оперативно-розшукові заходи у порядку, передбаченому законодавством України. Ситуація кардинально змінилася після прийняття Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 року № 1798-VIII, який набрав чинності 5 січня 2017 року. Вказаним Законом до КПК та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» були внесені зміни, згідно з якими органи ДКВС отримали статус органів досудового слідства, слідчі якого уповноважені розслідувати будь-які злочини, вчинені на території або в приміщеннях ДКВС (у тому числі й злочини, вчинені посадовими особами ДКВС). Тим самим, на

наш погляд, фактично створилася «замкнена система», яка надзвичайно ускладнює притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб ДКВС, що вчинили злочини, оскільки слідчі ДКВС підзвітні та підконтрольні її керівництву. Що ж стосується осіб, які перебуваючи в установах відбування покарання чи попереднього ув'язнення, вчинили новий злочин, то такі особи фактично стають безправними і їх подальша доля повністю залежатиме від керівництва відповідних установ, що є неприпустимим.

Сьогодні питання підслідності Державної кримінально-виконавчої служби України є спірним, адже було 22 червня 2017 Конституційний Суд України у формі усного слухання розпочав розгляд справи за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають частині першій статті 3, частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 27, частині другій статті 28 Конституції України, положення частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до яких слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Служби [3].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини клопотання вважає, що названі положення статей 27, 28 Конституції України, з огляду на практику тлумачення Європейським судом з прав людини статей 2, 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, які кореспондуються з вказаними конституційними нормами, «накладають на державу зобов'язання впроваджувати законодавство, яке б забезпечувало здійснення ефективного розслідування за скаргами на порушення гарантованих цими статтями прав». Уповноважений Верховної Ради України з прав людини переконаний, що визначена оспорюваними положеннями Кодексу підслідність

злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Служби, не забезпечує дотримання європейських стандартів щодо незалежності розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з позбавленням життя людини, її катуванням, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням. Це зумовлене тим, що розслідування злочинів, до яких причетні працівники Служби, проводять слідчі органів Служби, які є її працівниками та «ієрархічно, інституційно підконтрольні та підзвітні» керівнику Служби [3].

Велика палата Конституційного Суду України 16 січня 2018 р. на закритій частині пленарного засідання продовжила розгляд справи за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. Розгляд цієї справи буде продовжено на одному з наступних пленарних засідань [4].

Нагадаємо, що в Верховній Раді України зареєстровано Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо врегулювання окремих питань підслідності № 5720 від 26.01.2017 р. [5], метою якого, є приведення положень Кримінального процесуального кодексу України у відповідність до Концепції реформування кримінальної юстиції України. Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується внести зміни до статей 3, 38, 216, 232, 246, 575 КПК, якими виключаються положення, що надають право органам Державної кримінально-виконавчої служби України здійснювати досудове слідство. До Прикінцевих та перехідних положень проекту вміщено норми, які регулюють питання передачі кримінальних проваджень від слідчих підрозділів ДКВС відповідним органами досудового розслідування з урахуванням підслідності, встановленої КПК.

Враховуючи наведене, погоджуємось з необхідністю прийняття запропонованих змін, які відповідають позиції Європейського суду з прав людини про те, що «особи, які проводять перевірки, і ті, хто проводить

розслідування, повинні бути незалежними за ієрархічним і відомчим підпорядкуванням від будь-кого, хто причетний до подій у справі; тобто слідчі мають бути незалежними на практиці» (див. пункт 277 Рішення Європейського суду з прав людини від 1 липня 2010 року справа «Давидов та інші проти України»).

Отже, можемо констатувати, що нині норми закону «Про Вищу раду правосуддя» не узгоджені із Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженої указом президента України, а тому потрібно усунути неузгодженість у питанні підслідності між положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 8 квітня 2008 року №311/2008, та нормами Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року №1798-VIII, шляхом внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо врегулювання окремих питань підслідності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page9> (дата звернення: 13.03.2018).
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-19/paran719#n719> (дата звернення: 14.03.2018).
3. Конституційний Суд України розпочав розгляд справи щодо конституційності положень частини шостої статті 216 КПК України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-rozpochav-rozglyad-spravu-shchodo-konstytuciynosti-polozhen> (дата звернення: 14.03.2018).
4. 16 січня 2018 р. Пленарні засідання Конституційного Суду України URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/16-sichnya-2018-r-plenarni-zasidannya-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny> (дата звернення: 15.03.2018).

5. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо врегулювання окремих питань підслідності № 5720 від 26.01.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61016 (дата звернення: 15.03.2018).

Довгуша Ілля Володимирович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Розробка комплексу правових та кримінологічних засобів запобігання вчинення злочинів в кримінально-виконавчих установах закритого типу є об'єктивною вимогою періоду оптимізації Державної кримінально-виконавчої служби України у підпорядкуванні якої перебувають установи виконання покарань [1]. До першочергових заходів потрібно віднести також удосконалення кримінально-виконавчої системи, яка згідно з чинним законодавством поряд з іншими державними органами покликана виконувати завдання загального та індивідуального попередження злочинності, а також пов'язаних з нею інших негативних явищ у місцях позбавлення волі як з боку засуджених, так й інших осіб.

Важливим елементом цієї оптимізації є забезпечення виконання завдань, пов'язаних із дотриманням прав засуджених, забезпеченням їх особистої безпеки, виправлення та ресоціалізації, запобігання вчиненню нових злочинів.

Злочинність у середовищі засуджених в загальному плані можна визначити як «боротьбу» ізольованих від суспільства індивідів проти існуючих у соціальному та правовому відношенні відносини з державою.

Таке явище як злочинність у місцях позбавлення волі є найбільш небезпечним відхиленням від соціальних норм у середовищі засуджених. При цьому її можна визначити як відносно масове, історичне, соціально-правове явище, яке має тенденцію до змін у залежності від реального стану специфічного середовища засуджених та інших, що впливають на неї, явища [2].

Якщо розглянути історичний розвиток кримінологічних досліджень то вивчення проблем злочинності в місцях позбавлення волі можна спостерігати декілька історичних етапів наукової діяльності у цьому напрямі.

Зокрема, Постановою РНК Росії від 25 березня 1925 року було відкрито Державний інститут з питань вивчення злочинності та злочинця під керівництвом професора Ширвіндта Є. Г.. Загальне керівництво діяльністю інституту здійснювала Міжвідомча рада, що складалася з представників народних комісаріатів Росії (внутрішніх справ, юстиції, освіти та охорони здоров'я, вчених-правників та ін.).

Згідно зі ст. 1 Положення про зазначений вище інститут, перед ним було поставлено такі завдання:

- вивчення та розвиток кримінальної політики, включаючи, кримінально-виконавчу;
- розроблення системи й методів вивчення засуджених та впливу на них;
- вивчення впливу окремих заходів виправно-трудового впливу на засуджених та інше [2].

В інституті поряд з іншими діяла пенітенціарна секція. Всеукраїнський кабінет з вивчення злочинності та злочинця видав три випуски збірника «Вивчення злочинності та пенітенціарна практика», а

саме: перший – у 1927 році; другий – у 1928 році; третій – у 1930 році. Згідно з Постановою Всесоюзного Центрального виконавчого комітету та Ради народних комісарів СРСР «Про кримінальну політику та стан місць ув'язнення» від 26 березня 1928 року, було проведено обстеження засуджених [2].

У 1931 році Державний інститут з вивчення злочинності та злочинця було реорганізовано в інститут кримінальної та виправно-трудової політики і передано у відання Наркомпросу Росії. Проте в 30 -х роках стан злочинності, у тому числі в місцях позбавлення волі, вивчали кримінологічні установи України і Білорусії, включаючи Бюро інституту кримінальної та виправно-трудової політики.

З кінця 30-х років протягом декількох років кількість кримінологічних досліджень зменшилася. Початком цьому стала реорганізація в кінці 1936 року Державного інституту кримінальної та виправно-трудової політики у Всесоюзний інститут юридичних наук, у системі якого кримінологічним проблемам відводилося менше уваги, ніж до реорганізації.

Ще у 20-30-ті роки особу злочинця вивчали, головним чином, у місцях позбавлення волі та в організованих при кримінологічних установах відділеннях. Це вивчення здійснювалося за трьома напрямками: соціологічному, психологічному та психіатричному.

Для вивчення особи злочинця аналізували матеріали кримінальних справ, проводили масове та вибіркоче обстеження засуджених із заповненням певних анкет, а також здійснювали спостереження за поведінкою цих осіб.

Водночас для вказаного періоду історії пенітенціарної кримінології характерним було створення спеціальних клініки та лабораторій особливого типу як для вивчення особи злочинця, так і для розроблення найбільш ефективних засобів пенітенціарного впливу на осіб, які відбували покарання, пов'язане з позбавленням волі. У них створювалися бази для

довгострокового соціологічного та психологічного спостереження за представниками злочинного середовища. На кожного засудженого було заведено щоденник, до якого записували всі дані про поведінку того, за ким здійснювалося спостереження. Крім того, кожного засудженого вивчали психолог, психіатр та антрополог [2].

Вивчення особистості злочинця відбувалося і в масовому масштабі. Так, у 1926 році під час Всесоюзного перепису населення було проведено вивчення всіх засуджених. Усього було зібрано близько 135 тис. анкет, заповнених на засуджених та осіб які перебували під слідством. У таблицях на засуджених містилася інформація на 10 тис. 239 осіб, у тому числі на 6 тис. 28 жінок. Загальна програма вивчення здійснювалися за чотирма видами комбінованих таблиць:

- 1) рецидив та строки засудження;
- 2) рецидив та грамотність;
- 3) рецидив та вік;
- 4) класово-соціальний склад та сімейне становище [2].

В сучасних умовах дослідженням злочинність в місцях позбавлення волі займається дуже мало науково – дослідних установ. В установах виконання покарань не приділяють достатньої уваги щодо запобігання злочинності, виявлення осіб, які мають намір вчинити злочин, виявленню і усуненню причин та умов під впливом яких формується протиправна спрямованість поведінки.

Саме тому стан оперативної обстановки у ДКВС України залишається складним. Зокрема, щорічно засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі під час відбування покарання вчиняють понад 300 різноманітних злочинів, більшість з яких пов'язані із спробами втеч, втечами та іншим ухиленням від відбування покарання, злісною непокорю вимогам адміністрації виправної установи, незаконним обіг наркотичних засобів, а

також нанесення тяжких тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості і хуліганства.

Згідно з офіційними даними Генеральної прокуратури України за 9 місяців 2017 року сталося 286 злочинів за аналогічний період 2016 року 237 злочинів [3].

Вивчивши погляди сучасних наукових та практичних працівників, які досліджували питання боротьби (запобігання) злочинності засуджених в установах виконання покарань слід зазначити, що до обставин і факторів, що негативно впливають на оперативну обстановку в установах виконання покарань можна віднести:

- збільшення чисельності контингенту ув'язнених коли їх чисельність перевищує встановлений ліміт та ускладнює забезпечення комунально-побутових та медичних умов. На даний час такий стан справ притаманний слідчим ізоляторам;

- недоліки в організаційно-управлінській діяльності установ виконання покарань й проведенні роботи щодо недопущення реалізації вчинення злочинів, організації та здійсненні нагляду, охорони засуджених, соціально-психологічної роботи з новоприбулими засудженими;

- неналежне кадрове забезпечення служб і підрозділів особовим складом установ виконання покарань, їх незадовільна професійна підготовка;

- недоліки у використанні правозастосовної діяльності у дисциплінарній практиці, засобів заохочення та стягнення, засобів безпеки та припинення протиправних дій з боку засуджених;

- слабка обізнаність оперативної обстановки, процесів, які відбуваються в середовищі спецконтингенту, впливу існуючих неформальних лідерів угруповань негативної спрямованості, осіб, які замислюють злочин.

- недоліки у виховній, особливо індивідуально-профілактичній роботі з особами, які порушують режим, внутрішній порядок та схильні до вчинення

злочинів, а також до інших соціально небезпечних явищ - наркотизму, пияцтва, самогубства та ін.

Чинне законодавство в цілому й кримінально-виконавчі заходи, що застосовуються персоналом кримінально-виконавчих установ закритого типу на його основі, не забезпечують ефективної протидії злочинності у місцях позбавлення волі. У зв'язку із цим виникає необхідність усебічного наукового вивчення й обґрунтування комплексу заходів запобігання вчинення злочинів, пошук нових підходів у розумінні кримінологічних явищ, спроби розроблення заходів впливу на злочинність, посилення кримінальної відповідальності за злісну непокору законним вимогам адміністрації установ виконання покарань.

У зв'язку з цим, вивчення кримінологічного фактору в процесі виконання кримінальних покарань, пов'язаних з позбавленням волі, викликає як науковий, так і практичний інтерес. Саме тому необхідно створювати відомчі інститути, науково-дослідні центри, які безпосередньо займалися вивченням злочинності в місцях позбавлення волі. Такі інститути та науково-дослідні центри необхідно створювати при Академії Державної пенітенціарної служби, оскільки в цьому закладі вищої освіти акумульовані фахівці, які займаються проблематикою запобігання злочинності в установах виконання покарання.

Список використаних джерел

1. Боднар І. В. Кримінологічні засади запобігання вчинення злочинів кримінально-виконавчих установах закритого типу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 244 с.

2. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посіб./ О. М. Джужа та ін. Київ, 2013. 620 с.

3. Аналіз стану злочинності за 9 місяців 2017 року.

URL:<http://resonance.ua/zastupnik-genprokurora-ievgen-ienin-yak> (дата звернення: 28.02.2018).

Драгун Ірина Сергіївна,
студентка 2 курсу факультету
пробації Академії Державної
пенітенціарної служби;
Настояща Уляна
Володимирівна,
старший викладач кафедри
психології Академії
Державної пенітенціарної
служби

ЕЙДЖИЗМ - СКЛАДОВА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЛЮДИНИ

Ейджизм – дискримінація людини на підставі її віку, поширена як у формальних, так і в неформальних сферах життя суспільства. Проявляється в готовності адекватно сприймати і співпрацювати лише з людьми, які відповідають заздалегідь установленим віковим критеріям.

Поняття ейджизму було запропоноване американським ученим-геронтологом Робертом Батлером (Національний інститут старіння) у 1969 році і спочатку пов'язувалося з віковою стратифікацією та нормативними цінностями суспільства – продуктивністю та результативністю. У своїх роботах учений інтерпретує ейджизм як процес систематичної стереотипізації та дискримінації людей на підставі їхнього віку. Причому з чітким переважанням цінності молодших вікових груп, неприязню до старіння, хвороб, непрацездатності, страху безпорадності, марності та смерті. Також Р. Батлер виділив два типи ейджизму – «злоякісний» і «доброякісний». Перший вид передбачає відчуття крайньої неприязні щодо людей похилого віку та глибоку впевненість у тому, що вони нікчемні. Другий вид демонструє точку зору, в

якій відбиваються стереотипи та переконання самих літніх людей, їх власні страхи щодо старіння. Причому такі стереотипи притаманні не тільки молоді або людям середнього віку, а й самим людям похилого віку, які, з одного боку, приймають правила такої гри, а з іншого – майстерно їх експлуатують, витягуючи певні дивіденди (допомога, поблажливість тощо).

Сьогодні в науці все частіше виділяються й аналізуються різні види ейджизму:

– адултізм – прихильність до дорослих на протигагу дітям, молоді та всім молодим людям, до яких не ставляться, як до дорослих;

– джейнізм – дискримінація людей похилого віку на користь молоді;

– ювенальний ейджизм – інституціональна дискримінація неповнолітніх, коли соціальні системи ігнорують інтереси дітей;

– едалтоцентрізм – перебільшений егоцентризм дорослих;

– адултократія - домінування дорослих над молодими людьми;

– геронтократія – форма олігархічного правління, в якій править лідер, що значно старший більшості дорослого населення. Що ж стосується форм ейджизму, то Міжнародний центр старіння в 2006 році виділив:

– персональний ейджизм – ідеї, переконання, відносини і практики з боку окремоупереджених індивідів;

– інституційний ейджизм– місії, правила та практики, що допускають дискримінаційні відносини між індивідами або групами у зв'язку з їх віком;

– навмисний ейджизм– ідеї, погляди, правила або практики, які здійснюються з усвідомленням того, що вони налаштовані переважно проти осіб чи груп старших вікових категорій;

– ненавмисний або випадковий ейджизм – ідеї, установки, правила і практики, які здійснюються людьми без обізнаності або усвідомлення того, що їхні дії є упередженими й ведуть до вікової дискримінації осіб певного віку.

Із психології і геронтології термін «ейджизм» на початку XXI століття приходить у соціологію. Поняття ейджизму в соціології нерозривно пов'язане з поняттям віку. Саме категорія віку є ключовою в розумінні суті ейджизму та

сенсу, який вкладається в це слово. Загалом, на основі ейджизму одночасно відбуваються три процеси:

1. Ярликування тобто ототожнення особи до вікової групи;
2. Стереотипізація, тобто негативна оцінка якостей (вікової) групи, до якої належить особа;
3. Дискримінація, тобто негативна поведінка щодо особи через приписані їй негативні якості.

У порівнянні з іншими формами дискримінації, як расизм чи сексизм, ейджизм залишається найменш дослідженим в соціальних категоріях.

Ейджизм виявляється як у негативному ставленні до дітей чи молоді, так і в несприйнятті людей похилого віку. Найчастіше ейджизм співвідноситься з негативним ставленням до людей похилого віку, що визначається як дискримінація старості. Науковці стверджують, що з розвитком ринкових відносин люди похилого віку найчастіше стають жертвами ейджизму і знаходять роботу переважно з низькою оплатою (няні, охоронці, завідувачі господарством, прибиральниці тощо), хоча й мають великий професійний та соціальний досвід. Водночас при скороченні робочих місць вибір роботодавців також падає на людей старшого віку, насамперед, пенсійного. При виході на пенсію важливе значення має процес соціальної адаптації людини похилого віку, пов'язаний з особливостями повсякденного життя, навичками використання вільного часу, фінансових статків, та готовності до змін стилю життя в статусі пенсіонера. Хоча дискримінація за віком може в принципі здійснюватися по відношенню до будь-якої вікової групи, проте часто вона спрямовується проти людей вище певного визначеного віку. В такому випадку говорять про дискримінацію старості або вороже ставлення до літніх людей. Ейджизм, і в цілому непрестижне ставлення до старості і старіння знайшли вираження в такому поширеному культурному феномені / практиці, як антиейджизм (заперечення старіння). Він, разом із звичними практиками збереження та підтримки фізичної форми і свого стану, диктує приховування і знищення фізичних слідів старіння будь-якими способами, у тому числі за

допомогою фармакології, пластичної хірургії та біотехнологій, які спрямовані на омолодження.

Головними чинниками дискримінації старості вчені вважають:

1. Економічні, що ґрунтуються на уявленнях людей про справедливий розподіл соціальних виплат, пільг і привілеїв, передусім, пенсійних. Таким чином, пенсіонери переважно вважають себе дискримінованими розмірами пенсії, а платники пенсійного податку – що дискриміновані саме вони, оскільки податки надто високі.

2. Аксіологічні, пов'язані з окресленням молоді як інвестиції в майбутнє, а людей похилого віку – як суспільного тягаря. Така позиція суттєво відрізняється від ставлення до старших осіб як мудріших, досвідченіших (що більш притаманно арабському й азійському світові).

3. Медійні, тобто акцентація на фізичній привабливості й сексуальності, притаманній, насамперед, молодим людям. До цього варто додати рекламу із зображеннями сильного молодого тіла, або ж рекламу відновлення й продовження молодості (пластичні операції, косметичні процедури тощо). З іншого боку, спостерігається нестача реклами продукції, орієнтованої на людей похилого віку.

Дискримінація молодих людей: дискримінація молодості існує не лише у формі дискримінаційної поведінки, але й у формі дискримінаційних розмов і мислення (згідно з цим мисленням, наприклад, тінейджерська рок-музика незріла, непокірна, використовує сленг). Вирішальна різниця між дискримінацією молодості і дискримінацією старості полягає в тому, що фаза «бути-надто-молодим» для більшості завершується визнанням їх як «людей із правильним віком», в той час як дискримінація літніх людей не припиняється через просте ставання старшим. Не зображується жоден випадок «дискримінації» з боку переважаючого юридичного розуміння законодавчого регулювання, яке засновується на факті неповноліття. Діти та молодь в ньому однак «дискриміновані» не через норми, а через їхню неповну дієздатність. Також дискримінацією молодих людей вважається та ситуація, коли вони,

приміром, у межах постанов виплат за вислугу, отримують менше, ніж їхні старші колеги по роботі. Аргумент, що молоді люди «надто юні» для завдання, здебільшого не найчастіше згадується в заявках старших. Однак існують статистичні зв'язки, які, як цілком законно здається, говорять про дискримінацію молоді на ринку праці. Так у багатьох країнах є високе молодіжне безробіття і молодій людині часто тяжко нарешті знайти собі регулярну роботу. Також однією із форм боротьби проти дискримінації молоді можна розцінити те, коли молоді люди виступають проти стягнення з них вищих зборів для системи соціального забезпечення. Така дискримінація полягає в тому, що з демографічних причин формується все певніша більшість старших, яка нехтує інтересами молоді як «правами меншин». Ще один факт того, що молодь дуже слабо представлена поміж політиків, також можна оцінити як форму дискримінації за віком.

У науковій літературі виділяють дві складові ейджизму: інституційну (юридично закріплену, формалізовану дискримінацію людей певної вікової групи) та внутрішню (емоційну дію стосовно людей певного віку, що виражається у нехтуванні, насильстві, образах, приниженні тощо). Названі дві складові тісно пов'язані між собою: так, втрата людиною похилого віку роботи, перехід на недостатньо велику пенсію позбавляє її звичного способу життя, зменшує кількість соціальних ролей, які виконувала ця людина протягом тривалого часу. У процесі скорочення кількості працівників, як правило, першими страждають люди похилого віку. При цьому зростає ризик бідності і, відповідно, негативного чи зневажливого ставлення з боку оточуючих. Додає негативізму й переконаність молоді та дорослих у нездатності людей третього віку опанувати новітні технології, інноваційні способи виробництва тощо.

Вікова дискримінація може проявлятися взагалі щодо будь-якої когорти, у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства. Вона виражається в оцінці можливості виконання людиною будь-якої ролі лише на підставі її віку. Людина може не отримати шанс придбати певний статус і виконати роль, оскільки її біологічний вік вважається в суспільстві «невідповідним» до

певного статусу. Саме така абсолютизація вікових стереотипів є соціальною проблемою, оскільки призводить до утиску прав людей, посилення нерівності, дисфункцій соціальних організацій та інститутів (через цілеспрямований перекис вікової структури). Таким чином, сьогодні постає необхідність у формуванні більш позитивного іміджу людей похилого віку. Соціальна політика держави стосовно людей літнього віку вказує на рівень розвитку суспільства, його культуру та потенціал подальшого розвитку. Люди, які формально сягають пенсійного віку, володіють високим рівнем професійної підготовки, великим життєвим і виробничим досвідом, активністю, бажанням працювати, фактично виключаються із активного життя. Така ситуація вимагає ґрунтовного вивчення даної проблеми, знаходження шляхів подолання негативних стереотипів щодо представників старших вікових категорій. І видається слушною думка про те, що молодість є тим недоліком, який стрімко минає. Тому від того, як сучасні молоді люди вибудують свої взаємовідносини з представниками старших поколінь, який характер набудуть ці відносини – конфліктний чи партнерський – таке ставлення від своїх наступників вони отримають самі, перетнувши межу літнього віку.

Зав'ялова Лариса Іванівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

РОЛЬ ОРГАНУ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ У НАГЛЯДІ ТА КОНТРОЛІ ЗА ПОВЕДІНКОЮ ОСІБ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

На сучасному етапі відбувається реформування кримінально-виконавчої системи України, одним з найважливіших напрямків якого є розвиток системи покарань, що є альтернативними позбавленню волі.

Однією з таких реформ сучасності стало прийняття Закону України «Про пробацію» [2]. Таким чином, Верховною Радою України був схвалений реальний крок у сфері наближення юстиції України до міжнародних стандартів і впровадження у державі принципово нової системи заходів кримінально-правового характеру, покликаної насамперед гарантувати безпеку суспільства.

На сучасному етапі дослідженню проблематики покарань у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю присвячено роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Гури Р. М., В'юника М. С., Давлатова Ш. Б., Житника Г. В., Кечеджі О. Б., Лукашова А., Шиян Д. С. та ін.

Однак питання ролі органу пробації у нагляді та контролі за поведінкою осіб засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю залишились поза увагою вітчизняних вчених, що зумовило необхідність розгляду даного питання.

Можна визначити певну відмінність між контролем та наглядом: мета контролюючих органів – не тільки здійснити контроль, а й перевірити доцільність того чи іншого процесу; оцінка доцільності при наглядових

функціях не здійснюється, так як мета нагляду – виключно неухильне виконання законів і конституції.

Зазначимо, що основні положення щодо виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, викладені в Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань [4].

Саме тут визначено основні положення щодо виконання покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що включають в себе: облік засуджених осіб; контроль за додержанням вимог вироку суду засудженою особою, власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженої особи, а також органом, що має право анулювати дозвіл на зайняття відповідним видом діяльності, яка заборонена засудженій особі; ужиття заходів щодо припинення порушень вимог вироку суду; винесення подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції без поважних причин; організацію початкового розшуку засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме, та надсилання матеріалів до органів внутрішніх справ для оголошення розшуку таких засуджених осіб; здійснення інших заходів.

Відповідно до ст. 13 п. 1 чинного КВК України [1] уповноважений орган з питань пробації забезпечує виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Відповідно до законодавства України пробація визначається як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Стосовно осіб, які отримали покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовується так звана наглядова пробація.

Наглядова пробація характеризується здійсненням наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації [2].

Зазначимо, що в ЗУ «Про пробацію» не зазначено контрольних функцій органу з питань пробації. Однак в ст. 31 п. 1 чинного КВК України міститься перелік обов'язків органу з питань пробації щодо виконання покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю обов'язки, які можна віднести до контрольних функцій:

- веде облік засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- здійснює контроль за додержанням порядку та умов відбування покарання засудженими особами;
- здійснює контроль за додержанням вимог судового рішення власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого, а також органом, що має право анулювати дозвіл на заняття відповідним видом діяльності, забороненим засудженому [1].

Таким чином, можна зазначити, що якщо Закон України про пробацію наділяє орган з питань пробації переважно наглядовими функціями, то КВК України містить окрім наглядових перелік контрольних функцій.

Узгодження наглядових та контрольних функцій органу з питань пробації мало знайти відображення в Типовому положенні про уповноважений орган з питань пробації [3], однак серед контрольних функцій було визначено лише таку: контроль за правильністю і своєчасністю відрахувань із заробітку засуджених та притягнутих до адміністративної відповідальності у виді виправних робіт і перерахування відрахованих сум у дохід держав.

Очевидно, що необхідно ще удосконалювати законодавство України в сфері нагляду та контролю, що здійснюється органом з питань пробації. Необхідно проводити синхронну роботу з вивчення зарубіжного досвіду і розвивати вітчизняні напрацювання з досвідом вдосконалення правосуддя і практики виконання покарань, альтернативних позбавленню волі в цілому і позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю зокрема.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV (ред. від 07.04.2017) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 05.03.2018).

2. Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII (ред. від 05.01.2017) «Про пробацію» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 05.03.2018).

3. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 № 2649/5: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17> (дата звернення: 07.03.2018).

4. Про затвердження Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань: наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань Міністерства внутрішніх справ України

від 19.12.2003 № 270/1560 (ред. від 17.09.2010) URL:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0016-04> (дата звернення: 06.03.2018).

Загоренко Марина Анатоліївна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Головною метою створення оновленої державної системи виконання кримінальних покарань в Україні на початку 90-х років XIX сторіччя стала необхідність переходу від виконання покарання у межах радянської виправно-трудової системи до більш сучасної моделі виконання покарань, яка повинна була б ґрунтуватись на загальноприйнятих міжнародних стандартах у галузі виконання покарань, і реорганізуватись в умовах гуманізації умов відбування покарання та забезпечення прав і законних інтересів засуджених. Перед державними інституціями, співробітниками органів та установ виконання покарань постало завдання якісно змінити існуючу виправно-трудова систему, створити реальні засади створення кримінально-виконавчої політики незалежної України з урахуванням політичної, економічної, ідеологічної та криміногенної ситуації в країні. За даними, наведеними заступником Міністра юстиції Чернишовим Д. станом на жовтень 2017 р. у 148 установах виконання покарань та слідчих ізоляторах утримувалось близько 60 тисяч осіб (без врахування установ, розташованих на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюються українською владою, та Автономної республіки Крим) [1, с. 7]. Перетворення пенітенціарної системи за мінімальні часові та матеріальні ресурси на систему, яка буде повертати людину до

суспільства та запобігати від скоєння повторних правопорушень, на думку заступника Міністра юстиції Дениса Чернишова, є ключовою метою процесу реформування [2, с. 1].

Майже тридцять років реформування правоохоронних органів України свідчать про необхідність встановлення у цій діяльності пріоритету людського фактору. Саме тому реформування всіх структур Державної пенітенціарної служби України поруч з іншими напрямками передбачає підготовку кваліфікованих співробітників, які володіють високою професійною культурою, широким обсягом знань, вмінь та навичок. Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України забезпечують 37 тис. працівників, у тому числі: 11,4 тисяч представників середнього та старшого начальницького складу; 16,9 тисяч – рядового та молодшого начальницького складу; 8,7 тисяч – вільнонайманих працівників [3].

У даний час Україна переживає процес радикального реформування державності. Фактично в країні відбувається зміна суспільно-економічної формації і, відповідно, типу політичної системи і державно-правової надбудови взагалі. Кризовий розвиток України, особливо після серпня 1991 року, спричинив низку складних соціально-економічних, політико-правових і ідеологічних та моральних проблем. У такій ситуації подолання кризових явищ у конкретних державних структурах у принципі не повинне здійснюватися з пріоритетним акцентом на винятковість їхніх труднощів та інтереси нормалізації їхнього власного функціонування. У даному випадку прийнятний не всякий шлях досягнення стабілізаційних ланцюгів, дійсно щирим виявляється лише той, котрий відповідає загальній спрямованості і закономірностям складного, але внутрішньо єдиного процесу реформування України.

У цьому зв'язку необхідно відзначити, що в останні роки з'явилося чимало досліджень і публікацій, присвячених реформуванню кримінально-виконавчої системи і її окремих структур. Однак в усіх них, незважаючи на різницю підходів і отриманих висновків, як правило, мається загальна

установка, зміст якої полягає у тому, що реформа кримінально-виконавчої системи розглядається як подолання виниклих у ній кризових явищ. Тому загальний для України реформаторський процес та його складові відображаються у відповідних дослідженнях, як правило, лише у якості зовнішніх факторів, і визначають зміст реконструкції наявних органів та установ виконання покарань та супутніх структур. Ця методологічна установка є щонайменше недостатньою, тому виникла потреба у розгляді проблеми реформування кримінально-виконавчої системи не з погляду забезпечення її власних недоліків, а у якості складової частини загальнодержавного реформаторського процесу, визначальні характеристики якого є одночасно і головними детермінантами реформи Державної кримінально-виконавчої служби.

Роками стан пенітенціарної системи викликав виправдану критику з боку і міжнародних, і вітчизняних правозахисних організацій, громадськості й навіть державних органів. Фактично діюча система виконання кримінальних покарань перетворилася на знаряддя покарання ув'язнених. Прийняті раніше зусилля не вивели систему виконання покарань з кризового стану. За останні роки у місцях позбавлення волі відзначається високий рівень злочинності та злісних правопорушень, що у свою чергу призводить до критичних ситуацій у деяких із них і значно ускладнює оперативну обстановку. Згідно статистики, 84% людей, які відбували покарання у тюрмах, потрапляють до них знову. Із них 59% вчиняють злочин утретє. 34% усіх злочинів в Україні скоюються людьми, які сиділи у тюрмі [4, с. 1].

Але реформа має відбутися і відбутися саме з акцентом на забезпеченні прав людини – і засуджених, і персоналу. «Однак поки що ми маємо радянську систему покарання, а не систему виправлення і ресоціалізації, – зазначив заступник Міністра юстиції Денис Чернишов, – а це потребує докорінної перебудови системи. Переробляти тут мусимо все. Тут потрібна постановка глибокого і дуже виваженого діагнозу, бо зрозуміло, що система хвора, і наскільки буде поставлено вірний діагноз, то й буде прописано правильне

лікування. Ефективність системи – це мінімізація рецидиву. Аби засуджені не поверталися за ґрати, їх потрібно ресоціалізувати в суспільство, щоб вони були нормальними громадянами. Інша сторона медалі – це створення умов праці для співробітників. Адже вони в колоніях працюють роками, і треба їх поважати, змінювати умови праці [5, с. 7].

Отже, сучасна пенітенціарна система неспроможна виконувати свої завдання без кваліфікованих і необхідним чином орієнтованих кадрів. Однак приналежність тюремних працівників до силових структур викликає у них при контактах з засудженими відчуття протистояння і породжує упереджене ставлення до проблем останніх. Аналогічна оцінка формується у засуджених щодо персоналу – охоронці та наглядачі не можуть бути вихователями та соціальними робітниками. Подібну подвійність відчувають і представники персоналу. Вони, перебуваючи на межі волі і несвободи, прагнуть не бути маріонетками у виконанні чужої волі, а навпаки – бажають не тільки здійснювати державну політику у відношенні до засуджених, але й брати участь у її формуванні.

Список використаних джерел

1. Виправляти й повертати в суспільство... Заступник Міністра юстиції Денис Чернишов відповів на запитання читачів «Фактів». *Закон і обов'язок*. № 41-42 / 3343-3344. Понеділок, 30 жовтня 2017 року. С.7.

2. Ключова мета. *Закон і обов'язок*. № 49 / 3351. Понеділок, 18 грудня 2017 року. С. 1.

3. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL:

<http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075> (дата звернення: 11.01.2018).

4. Інформаційне повідомлення. *Закон і обов'язок*. № 44/3346. Понеділок, 13 листопада 2017 року. С. 1.

5. Нові виклики системи. *Закон і обов'язок*. № 37 / 3339. Понеділок, 25 вересня 2017 року. С. 7.

Зарицька Людмила Миколаївна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної
пенітенціарної служби

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Світове співтовариство незважаючи на лібералізація трудового законодавства, яка відбулась у 80-ті – 90-ті роки приділяє велику увагу проблемам зайнятості населення. Одним з заходів спрямованих на захист зайнятості треба вважати гарантії при вивільненні робочої сили. Особлива увага тут приділяється вивільненню працівників, які мають постійний контракт. Це в першу чергу пов'язано з діяльністю профспілок, які протидіяли і продовжують протидіяти (незважаючи на зниження свого політичного впливу) заходам щодо істотного послаблення захисту зайнятості вказаних працівників.

Особливе місце серед заходів спрямованих на забезпечення зайнятості та захист від безробіття є система соціального страхування на випадок безробіття, яка передбачає застосування різних механізмів і засобів надання безробітним допомоги. Практика соціального страхування на випадок безробіття в країнах Західної Європи, США та Японії діє з початку ХХ століття, впродовж якого ця система постійно розвивалася і вдосконалювалася. Спершу допомога з безробіття надавалася тільки тим найманим працівникам, які мали достатній страховий і трудовий стаж і своєчасно робили страхові внески. Як правило, розмір допомоги з безробіття був тоді для всіх однаковим, а тривалість її

виплати обмежувалася в одних країнах кількома місяцями, в інших – розтягувалася на рік і більше. Згодом система соціального страхування на випадок безробіття еволюціонувала: розширювалося коло професій, з яких виплачувалася допомога: підвищувалися її розміри; згодом виникла залежність даних розмірів від заробітної плати застрахованих найманих працівників за останнім місцем роботи: подовжувався період виплати допомоги з безробіття.

Сьогодні незважаючи на велику увагу всього суспільства до проблеми безробіття та постійне вдосконалення системи соціального страхування на випадок безробіття в багатьох країнах нею досі не охоплені всі категорії працівників. Так, у Бельгії та Данії до кола осіб, то не отримують допомогу з безробіття, належать деякі категорії високооплачуваних державних службовців, сезонні та тимчасові працівники, надомники, а також зайняті індивідуальною трудовою діяльністю [1, с. 63].

Проблема часткового безробіття в закордонних країнах вирішується в основному шляхом надання часткових компенсацій втрат у заробітку. Так, у Франції працівникові, зайнятому менше ніж 40 годин на тиждень, виплачується 50 % загальної погодинної винагороди за невідпрацьовані години [2, с. 75]. У Німеччині допомога по частковому безробіттю компенсує працівникові частину заробітної плати, яку він не одержує в зв'язку з переведенням його підприємства на неповний робочий день(тиждень). Однією з підстав для надання допомоги з часткового безробіття є факт одержання біржею праці попереднього повідомлення про змушений перехід на неповний робочий час. Правом на відправлення такого повідомлення володіє як роботодавець, так і рада представників робітників та службовців підприємства. Розмір допомоги при цьому складає: для працівників, що мають хоча б одну дитину – 68%; для всіх інших – 63% заробітної плати за мінусом усіх установлених законом відрахувань [3, с. 52].

Наступним учасником формування страхових фондів на випадок безробіття у зарубіжних країнах є держава, котра компенсує нестачу коштів

для належної соціальної підтримки окремих верств безробітних. Так, уряд Японії фінансує 25 % витрат на виплату допомоги.

Досвід зарубіжних країн переконує, що саме тристороннє партнерство у фінансовому забезпеченні фонду соціального страхування на випадок безробіття (найманий працівник, роботодавець, держава) забезпечує найвищий ступінь соціального захисту працівників.

В даний час в розвинених країнах існують різні моделі ринків праці та стимулювання зайнятості. Можна з впевненістю говорити про існування чотирьох таких моделей, а саме: американської, японської, шведської та європейської. Так, для американської моделі ринку праці характерною ознакою є децентралізація робочої сили. Кожен штат США має свій закон про зайнятість населення, формування і використання фондів страхування на випадок безробіття. Якщо в економіці спостерігається падіння виробництва або темпів його зростання, то наслідком цього є обов'язкове вивільнення надлишкової робочої сили. Розмір заробітної плати залежить, насамперед, від складності праці.

В японській моделі можна виділити такі характерні особливості: створення профспілок безпосередньо на підприємствах, у компаніях, а не на рівні галузей; система довічного найму; визначення ставки заробітної плати залежно від стажу роботи, віку, складу родини. Це гарантує працівникам роботу протягом усього активного життєвого циклу. В той же час, в Японії існує порядок примусового звільнення персоналу за віком (система граничного віку перебування у фірмі). Більше 90 % японських фірм використовують такі системи. При цьому переважна більшість японських фірм установлює примусовий вік звільнення персоналу 60 років [4, с. 26].

Шведська модель, яку застосовують в основному скандинавські країни відрізняється активною політикою в сфері зайнятості, зокрема перевага віддається професійному навчанню, перепідготовці та підвищенню кваліфікації. Дана модель орієнтується на забезпечення зайнятості практично для всієї робочої сили шляхом створення робочих місць у державному секторі

із середніми, задовільними умовами праці й оплати. Основні засади, на яких базується шведська політика зайнятості, такі: стримування зростання прибутку та заробітної плати, тобто обмежувальна фіскальна політика; здійснення політики «солідарності» в заробітній платі з метою забезпечення рівної оплати за рівну працю компенсаційні виплати працівникам з найнижчою заробітною платою; систематичне створення нових робочих місць [1, с. 65].

Європейська модель зайнятості ґрунтується на скороченні чисельності зайнятих при підвищенні продуктивності праці і, відповідно, зростанні доходів працюючої частини населення. Така політика вимагає створення дорогої системи допомог для постійно зростаючої чисельності безробітних. Держава в цих країнах тут виконує посередницькі і координуючі функції, які спрямовані на досягнення згуртованості і соціальної справедливості, що є важливим з погляду підвищення ефективності ринкової системи.

Аналізуючи сучасний стан справ в сфері зайнятості в промислово розвинутих країнах можна прийти до висновку, що незважаючи на певні недоліки вказані системи добре себе зарекомендували на закордонних ринках праці. Щодо України, то це специфічна держава, і світовий досвід в сфері зайнятості не повинен нею запозичуватись без врахування її політичних, національних, економічних та культурних особливостей, природного і людського потенціалів, оскільки навіть самий прогресивний досвід не завжди буде співпадати з реальними соціально-економічними та природно-ресурсними умовами конкретної країни.

Список використаних джерел

1. Павловська О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення ринку праці. *Справочник кадровика*. 2003, № 5. С. 62–69.
2. Емохонова Л. Г. Наемный труд во Франции: на пути к постиндустриальному обществу. Москва: Наука, 1991. 246 с.

3. Штанська О. В. Зарубіжний досвід взаємодії державної молодіжної політики та політики зайнятості. *Державне будівництво*. 2008. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_80 (дата звернення 02.04.2018).

4. Матрусова Т. Н. Трудовая политика государства в отношении лиц старших возрастов в Японии. *Труд за рубежом*. 2003, № 2. С. 23–48.

Звенигородський Олександр Михайлович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби,
Петрусенко Оксана Миколаївна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Конфіскація майна – це один з видів покарань, який повинен регулюватися як на національному, так і на міжнародному рівні.

Питанням дослідження законодавчого регулювання конфіскації присвятили свої роботи такі вчені як Козирева В. П., Пироженко О. С., Ярмоленко С., Бідна О. І., Дмитрієв А. І., Муравйов В. І., Собко Г. М., Палій М. В., Баулін Ю. В., Павлова Т. О., Єрмак О. В., Хавронюк М. І. та інші.

Конфіскація майна як правовий інститут – це форма (вид) правової допомоги у механізмі міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, врегульована системою міжнародно-правових документів, які за сферою поширення поділяються на дві групи:

1. Міжнародно-правові документи універсального характеру, правові акти прийняті конгресами Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) із попередження злочинності та поведження з правопорушниками, й висновки всесвітніх конференцій, які мають рекомендаційний характер для держав.

2. Спеціалізовані міжнародно-правові документи – основні джерела міжнародного права – конвенції; багатосторонні та двосторонні міжнародні договори про співробітництво та правову допомогу у кримінальних справах, які прийняті державами-учасницями ООН, Ради Європи (далі – РЄ), Союзу Незалежних Держав; міждержавні й міжвідомчі угоди про взаємодію в боротьбі зі злочинами; рекомендації обов'язкового характеру, ухвалені міжнародними організаціями.

До першої групи, як приклад, можна навести розроблені світовою спільнотою з метою визначення права на відшкодування заподіяної злочинами матеріальної шкоди Стандартні мінімальні правила ООН відносно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), які прийняті 14 грудня 1990 р. резолюцією ГА ООН 45/1. В числі санкцій, не пов'язаних з позбавленням волі, при ухваленні вироків вони передбачають конфіскацію або постанову про експропріацію (примусове без відшкодування чи оплачуване позбавлення власності) (п. 8. 2. е), компенсацію жертві або постанову про компенсацію (п. 8. 2. f).

В прийнятому 14 грудня 1990 р. резолюцією 45/117 ГА ООН Типовому договорі про взаємну допомогу в сфері кримінального правосуддя, передбачено, що взаємна правова допомога «повинна надаватися в проведенні розшуків та арештів майна» (п. 2. d ст. 1). Правоохоронним органам рекомендується в межах, що допускаються національним законодавством, «виконувати прохання про обшук та конфіскацію і передачу державі, яка звертається із запитом, будь-яких матеріалів для використовування як доказів, за умови дотримання прав добросовісних третіх сторін» (ст. 17).

До другої групи відносяться основні джерела міжнародного права - міжнародні договори, в яких також сформульовані міжнародні стандарти у

сфері боротьби зі злочинами в частині конфіскації доходів від злочинної діяльності.

Відповідно до Єдиної конвенції про наркотичні засоби від 30 березня 1961 р. будь-які наркотичні засоби, речовини і предмети устаткування, використані або призначені для здійснення злочинів, підлягають арешту і конфіскації (ст. 37) [1].

Сама конфіскація майна повинна здійснюватися тільки на підставі судового рішення і виключно в рамках процедур, передбачених законодавством тієї держави, на території якої воно знаходиться.

Окремі регіональні міжнародні організації послідовно приділяють увагу розвитку співпраці з питань розшуку, арешту і конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом. Оскільки Україна приєдналася до Статуту РЄ, то її документи мають особливе значення для формування законодавства і діяльності правоохоронних органів України.

У положеннях ст. 20 Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р., яка набула чинності 18 квітня 1960 р. зазначено, що за запитом про правову допомогу запитувана держава конфіскує і передає власність, якщо вона може бути потрібна як речовий доказ або була придбана в результаті правопорушення, а на момент арешту знаходилася у володінні підозрюваної особи або знайдена пізніше.

Сформувавши основні механізми здійснення розшуку, арешту і забезпечення конфіскації отриманих злочинним шляхом грошових коштів і майна, РЄ відкрила для підписання Європейську конвенцію про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р., дія якої розповсюджується і на вирoki про конфіскацію.

Окремі держави практикують укладання спеціалізованих двосторонніх міжнародних договорів про правову допомогу у сфері арешту та конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом. Як приклад можна навести Угоду між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних зі

злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків від 18.04.1996 р., яка ратифікована 01.11.1996 р. та набула чинності 01.04.1997 р. В зазначеній Угоді сторони докладно виклали порядок виконання дій по арешту та конфіскації доходів, які виконуються кожною із держав. Так, згідно статті 9 даної Угоди, арешт власності проводиться з метою забезпечення її наявності для виконання рішення про конфіскацію вже виданого або яке може бути видане [2].

Сукупність вищезазначених документів є правовою основою міжнародної співпраці з розшуку, арешту та конфіскації знарядь злочину, грошових засобів та майна, отриманих злочинним шляхом, доходів від злочинної діяльності. Не всі з них обов'язкові для виконання правоохоронними органами України, оскільки поки не підписані та не ратифіковані нею.

Разом з тим, будучи членом світового співтовариства, Україна та її правоохоронні органи мають право використовувати всі міжнародно-правові документи (як рекомендаційного, так і обов'язкового для виконання характеру) при розслідуванні злочинів, здійсненні по кримінальних провадженнях розшуку, арешту і конфіскації за кордоном майна, отриманого злочинним шляхом.

Ефективність імплементації норм міжнародного права проявляється як у сфері взаємовідносин держав, так і при його реалізації у національному праві. Відповідно практика показує, що більшість норм міжнародного права реалізується у межах національної юрисдикції засобами внутрішнього права.

А тому, як би не регламентувались окремі питання розшуку та забезпечення конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом на міжнародному рівні, ефективність їх реалізації залежить від ступеня регламентації в засобах внутрішнього права кожної держави, в т. ч. й України.

Варто зазначити, що національне кримінальне законодавство щодо конфіскації майна змінювалось багато разів, здебільшого з метою адаптації до права Європейського Союзу та на вимогу останнього.

Так, у Кримінальному кодексі України (далі – КК) у редакції, чинній станом на 1 вересня 2001 р., конфіскація майна передбачалась лише як додаткове покарання. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України 18 квітня 2013 р. до КК було внесено вагомні зміни щодо конфіскації майна. Зокрема, розділ XIV Загальної частини КК «Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування» було перейменовано на «Інші заходи кримінально-правового характеру» та доповнено статтями, що регулюють визначення і порядок застосування спеціальної конфіскації. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 р. КК було доповнено «революційним» розділом XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» та відповідними статтями, якими, зокрема, передбачено конфіскацію майна юридичних осіб [3].

На даний час у Загальній частині КК застосування конфіскації визначено у трьох розділах, а саме: у розділі X «Покарання та його види», розділі XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру», розділі XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [4].

Порядок виконання рішень суду на користь держави, в тому числі щодо конфіскації майна регулюється також Конституцією України, Законом України «Про виконавче провадження», Інструкцією з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 та багатьма іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Таким чином, реформування кримінально-правового інституту конфіскації майна в Україні знаходиться під пильною увагою ЄС. Останні зміни до КК в частині конфіскації майна свідчать про виконання більшості рекомендацій РЄ щодо адаптації законодавства України до права ЄС. Однак

українськими науковцями та фахівцями-практиками не вироблено досі єдиного розуміння напряму змін інституту конфіскації майна, зокрема, щодо відміни чи, навпаки, більшого нормативного визначення та розширення конфіскації як виду додаткового покарання. Залишається багато невирішених питань щодо правової природи спеціальної конфіскації та конфіскації майна юридичних осіб. Ці та інші питання потребують подальшої наукової розробки.

Список використаних джерел

1. Сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_Russian.pdf (дата звернення: 25.03.2018).
2. Бідна О. І. Вимоги Європейського Союзу до адаптації кримінального законодавства України щодо конфіскації майна до права ЄС. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 179–188.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23 травня 2013 р. № 314-VII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/314-18> (дата звернення: 25.03.2018).
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 07.03.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.03.2018).

Зенченко Євген Олегович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ЗАХОДИ, НАПРАВЛЕНІ НА НЕДОПУЩЕННЯ ВТЕЧ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ

Діяльність виправних колоній, в яких засудженими не відбуваються злочини, свідчить, що в їх роботі функціонує ефективна система по реалізації засобів виправлення, забезпечення попередження порушень засудженими встановленого порядку відбування покарання, а також злочинів. Що стосується установ виконання покарань (далі – УВП) в нашій державі, то можна говорити про те, що для підвищення ефективності протидії втечам з місць позбавлення воля або з-під варті необхідно розробити ряд заходів, направлених на забезпечення вдосконалення діяльності структурних підрозділів кримінально-виконавчої системи, комплексного використання заходів кримінологічного, правового, оперативно-розшукового, виховного, психологічного і режимного попередження втеч.

Реалізація комплексних заходів попередження втеч з установ виконання покарань передбачає вирішення наступних завдань: виявлення причин і умов вчинення втеч, розробку і реалізацію заходів щодо їх усунення; виявлення засуджених, від яких можна очікувати вчинення втеч; розробку і реалізацію заходів виховного та індивідуального профілактичного впливу; організацію і здійснення профілактики втеч усіма структурними підрозділами УВП, територіальними органами управління кримінально-виконавчої системи; взаємодія з іншими правоохоронними органами, державними і громадськими організаціями; забезпечення надійної охорони, ізоляції та нагляду за особами, що містяться в УВП, ефективної виховної роботи, оперативно-розшукової діяльності, організації праці засуджених, освітнього та професійного навчання.

Процес виправлення та ресоціалізації засуджених передбачає індивідуальний підхід до кожної особистості й диференціацію вчиненого на нього виховного та профілактичного впливу, що неможливе без знання особливостей особистості засудженого, дослідження механізму взаємодії тих чи інших її властивостей, які, будучи опосередкованими соціально-психологічними умовами, впливають на її криміногенну поведінку [1].

Досягнення мети профілактики втеч здійснюється шляхом організації діяльності структурних підрозділів щодо встановлення та нейтралізації причин і умов цих кримінальних діянь, виявлення засуджених (ув'язнених), які мають намір їх учинити, застосування до таких засуджених (ув'язнених) превентивних заходів, недопущення переростання дій із підготовки до втечі у вчинення злочину.

Для досягнення максимально ефективних результатів у попередженні втеч необхідно здійснювати спеціальні та індивідуальні заходи, спрямовані на своєчасне виявлення та вивчення осіб, від яких можна чекати вчинення втечі, а також проведення щодо них індивідуальної профілактичної роботи.

Головний напрям в індивідуально-профілактичній роботі – це виявлення осіб, які замислюють або готують втечу. До таких осіб насамперед належать: засуджені (ув'язнені), від яких із найбільшою ймовірністю варто очікувати злочинної поведінки; засуджені (ув'язнені), у яких сформувався злочинний задум; засуджені (ув'язнені), які володіють інформацією, що становить оперативний інтерес. Ці категорії осіб у силу свого неоднакового ставлення до злочинної діяльності вимагають від співробітників оперативного підрозділу різного ступеня уваги, у зв'язку з чим доцільно детально розглянути їх характеристики.

Попереджувальна діяльність, спрямована на недопущення втеч з місць позбавлення волі або з-під варти, повинна передбачати визначення основних категорій осіб, від яких у силу їх індивідуальних криміногенних особливостей можна очікувати вчинення втечі [3].

Також, слід звертати увагу на осіб, які володіють специфічними особистісними ознаками, у тому числі психічними аномаліями, розладами, оскільки ними можуть бути вчинені злочинні діяння. Психічні відхилення сприяють виникненню й розвитку таких рис характеру, як дратівливість, агресивність, жорстокість і, водночас, зниження вольових процесів, ослаблення стримуючих функцій у виниклих дискомфортних умовах. Адже, нерідко злочини вчиняються ними раптово, без очевидних мотивів [2].

У полі оперативної уваги повинні бути особи, які вчинили тяжкі злочини, яким призначено тривалі терміни позбавлення волі або довічне позбавлення волі. Для такої категорії засуджених найбільш вірогідні зухвалі способи вчинення втеч із захопленням заручників, учиненням нападів на працівників УВП і СІЗО, втечі шляхом заволодіння транспортними засобами, підготування підкопів тощо.

Отже, своєчасне виявлення осіб, до яких необхідно застосовувати індивідуальний профілактичний вплив, підвищує ймовірність недопущення протиправних дій з їх боку, полегшує процес виправлення та ресоціалізації. Також хотілося б зробити акцент на тому, чи належним чином здійснюється охорона затриманих осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, і взятих під варту осіб. Адже, по суті вона полягає у забезпеченні їх надійної ізоляції і постійного нагляду за ними з метою виключення можливості ухилитися від слідства й суду, перешкодити встановленню істини в кримінальній справі або займатися злочинною діяльністю, а також забезпечити виконання вироку суду.

Таким чином, профілактика вчинення засудженими та ув'язненими втеч передбачає потребу діяти до початку вияву злочинних намірів. Це насамперед необхідність передбачати майбутню поведінку засудженого або ув'язненого. Всебічне вивчення особистості того чи іншого засудженого чи ув'язненого до моменту його звільнення дає змогу працівникам УВП і СІЗО з більшою чи меншою ймовірністю припускати, що він у майбутньому не вчинить (або вчинить) нових злочинів. У цьому сенсі прийнято говорити про прогнозування індивідуальної поведінки засудженого після звільнення.

Список використаних джерел

1. Василенко К. І. Спеціальні та індивідуальні заходи запобігання втечам засуджених та ув'язнених: *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби України*. 2014. № 3.
2. Ведмідський О. В. Система заходів запобігання втечам із виправних колоній. *Кримінально-виконавчому кодексу України – 9 років: матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2012 р.)*. Київ. 2012. С. 81–83.
3. Запобігання втечам із виправних колоній та слідчих ізоляторів: метод. рекомендації / Пузирьов М. С., Василенко К. І., Богатирьов А. І. ; за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ. 2014. 31 с.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. С. 1.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012.

*Зливко Станіслав
Володимирович,*
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної
служби;
*Гультяєв Ярослав
Едуардович,*
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної
пенітенціарної служби

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Суверенність Української держави надала певні зміни в системі державної влади і управління, зумовила переосмислення законів і нормативних актів радянського періоду та потребу змін і доповнень до норм чинного законодавства та входження повноправним членом у міжнародне співтовариство. Одним із головних напрямів правової реформи в Україні для кримінально-виконавчої системи є вирішення проблеми приведення змісту прав та свобод засуджених відповідно до міжнародних норм і стандартів.

Пенітенціарна система займає певне місце в економічній і соціальній структурах своїх країн залежно від соціального устрою і рівня розвитку. Як свідчить досвід багатьох країн, еволюція і тенденції розвитку пенітенціарної системи були в основному наслідком їх прагнення забезпечити ефективну протидію злочинності [1, с. 134].

Сьогодні основними міжнародними нормативними актами, що регламентують діяльність установ виконання покарань та поведження з засудженими є Європейські тюремні правила, розроблені Радою Європи, та

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, прийняті Радою Організації Об'єднаних Націй (далі – Мінімальні стандартні правила). З часу свого прийняття Мінімальні стандартні правила визнані вихідним документом для формування політики у сфері виконання покарань законодавчими органами, судами та пенітенціарними організаціями. Мінімальні стандартні правила завдяки міжнародному визнанню стали незамінним джерелом при тлумаченні міжнародної конвенції про захист прав людини та потребують визнання як основної складової частини міжнародного законодавства з питань захисту прав людини.

Незважаючи на досить поширене поняття «система виконання покарань», до теперішнього часу не існує загальноприйнятого його визначення. Але в науковій літературі використовується такий термін, як «прогресивна система виконання покарань», під якою розуміється особливий порядок відбування покарання у виді позбавлення волі [2, с. 46].

У різні періоди часу в зарубіжних країнах особлива увага приділялася таким категоріям, як злочин і покарання.

Сполучені Штати Америки внесли значний вклад в розвиток світової пенітенціарної ідеї і системи. Пенітенціарна система США складається із тюрем, які поділяються на: федеральні, тюрми штатів і місцеві муніципальні чи окружні. Діяльність федеральних тюрем регламентується спеціальним законодавством: нормами розділу «Тюрма й ув'язнені», главою XVII «Кодифікованого кримінального і кримінально-процесуального законодавства».

Пенітенціарна система Великобританії включає місцеві (відбувають покарання засуджені тієї місцевості, де вони проживали до арешту та засуджені на незначний строк) та центральні тюрми. Діяльність пенітенціарних установ Великобританії регламентується сукупністю прецедентів, норм кримінального, кримінально-процесуального і пенітенціарного права, спеціальним законом «Про тюрми» від 1952 р. та законами «Про кримінальне право» від 1967 р., «Про кримінальне право» від 1977 р., «Про поліцію і докази з кримінальних

справ» від 1984 р., «Про кримінальну юстицію» від 1988 р., «Про кримінальну юстицію» від 1991 р., «Про кримінальну юстицію» 1993 р. В тюрмах Великобританії підтримується суворий порядок та жорсткі заходи безпеки. [3, с. 61].

На відміну від Великобританії, у Франції історичним джерелом кримінальних, кримінально-процесуальних і пенітенціарних норм є кодифікований закон і підзаконні акти. Пенітенціарна система Франції регламентується постановами Кримінально-процесуального кодексу 1958 року зі змінами і доповненнями, внесеними законом від 11 липня 1975 року Управління пенітенціарними установами здійснюється Міністерством юстиції.

Пенітенціарні установи Німеччини регулюються Федеральним кримінальним кодексом і спеціальним законом – Законом «Про виконання покарання у вигляді позбавлення волі і заходи виправлення та безпеки, що виражаються в позбавленні волі». [4, с. 242].

Велике значення надається відправленню в тюрмах релігійних обрядів на які не існує обмежень. Для підтримання відповідного режиму тримання передбачена система заходів дисциплінарного впливу на засуджених, заходів заохочення, спеціальних заходів безпеки. Організовується також професійне і загальноосвітнє навчання, медичне обслуговування. У тюрмах Німеччини досить чітко функціонує система соціальної реабілітації засуджених, багато уваги приділяється процесу соціальної адаптації звільнених від відбування покарання [5, с. 34].

Не менш цікавою є тюремна система Словацької Республіки, яка називається Корпус охорони пенітенціарних установ та органів правосуддя Словацької Республіки (далі – пенітенціарний корпус).

Пенітенціарний корпус є озброєним формуванням, на яке покладено завдання щодо організації виконання покарань, арештів, охорони об'єктів пенітенціарного корпусу, забезпечення охорони порядку в органах правосуддя.

До складу пенітенціарного корпусу входять Генеральний директорат, установи тримання під вартою, установи у справах виконання покарань,

установи у справах виконання покарань для неповнолітніх, лікувальний заклад для звинувачених і засуджених осіб. Генеральний директорат здійснює контроль за діяльністю пенітенціарних установ і підпорядковується Міністерству юстиції Словацької Республіки.

Для роботи персонал пенітенціарного корпусу спочатку проходить адаптаційний період, потім базову підготовку та останній період це підготовка персоналу для отримання відповідної професійної кваліфікації.

У другій половині XIX століття у Японії було утворено кримінальне та пенітенціарне законодавство західного зразку. Правову базу, яка регламентує застосування кримінальних покарань, складає сукупність законодавчих актів: Кримінального кодексу від 1907 р., окремих положень Кримінально-процесуального кодексу, Закону «Про тюрми» від 1908 р., Закону «Про попередження злочинів і реабілітацію злочинців» від 1949 р., Закону «Про постпенітенціарну опіку над особами що звільнюються» від 1950 р., Закону «Про виправні установи для неповнолітніх» від 1958 р. В редакції Європейських пенітенціарних правил змінені акценти та пріоритети, що ні в якій мірі не зменшує значущість традиційних цінностей, які лежать в основі цих правил, але відображає глибокі зміни, що відбулися в настрої людей та практиці пенітенціарних установ. Пріоритетні рішення в цих правилах закладені в шести головних принципах, які лежать в їх основі. Ці принципи втілюють в собі поняття гуманності, поваги людської гідності, соціальної спрямованості та ефективності управління, що є визначальним для чіткого та ефективного функціонування сучасних пенітенціарних систем. Вони надають цим системам всі необхідні атрибути етичної соціальної організації, що позитивно відображається на рівні утримання засуджених, підтримання статусу персоналу та виправданя сподівань цивілізованого суспільства щодо необхідності належного функціонування пенітенціарних установ [6, с. 7].

Сьогодні пенітенціарні системи зарубіжних країн на перше місце ставлять персонал, адже сучасне вільне поза камерне спілкування засуджених, ускладнює роботу персоналу. Відповідно, потрібна велика координація,

персонал повинний краще розуміти мету виправного впливу ув'язнених та свою роль у цьому процесі. Підбір працівників, їх навчання і досягнення ними тих високих стандартів, яким повинний відповідати персонал пенітенціарних служб, є першочерговим завданням пенітенціарної адміністрації.

Список використаних джерел

1. Чомахашвілі О. Ш., Микитась І. М. Зарубіжний досвід діяльності системи виконання покарань. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 3. С. 133–139.
2. Трубников В. М. Поняття прогресивної системи в кримінально-виконавчих установах України. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 20. С. 44–49.
3. Микитась І. М. Зарубіжний досвід організації виконання покарань. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/zb-akt-pr-krumin-pr.pdf> (дата звернення: 12.04.2018)
4. Муравйов К. Досвід Німеччини та Франції щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та можливості його використання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 240–244.
5. Чухин И. В тюрьмах Германии. *Преступление и наказание*. 1997. № 5. С. 33–36.
6. Бараш Є. Ю. Зарубіжний досвід організаційно-правових форм управління пенітенціарною системою та можливості його використання в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2012. Вип. 17. С. 3–10.

Зливко Станіслав

Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,

цивільного та господарського

права і процесу Академії

Державної пенітенціарної служби;

Коросташивець Ірина

Миколаївна,

студент 6 курсу факультету

заочного, контрактного навчання

та підвищення кваліфікації

працівників Академії Державної

пенітенціарної служби

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ

КЕРІВНИКА В СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Правові основи формування іміджу керівника в контексті іміджу керівника у сфері виконання покарань та пробації Міністерства юстиції України треба розглядати насамперед через призму правових основ регулювання державної служби. Праця керівника є самою складною і відповідальною у системі управління в сфері виконання покарань. Керівник розподіляє функції, як правило, тільки між безпосередньо підлеглими йому особами.

Діюча система державної служби України, має низку питань які потребують негайного вирішення, це нормативне врегулювання вимог професійної етики державних службовців та створення позитивного іміджу державного службовця. Однак не лише само по собі визначення морально-етичних принципів службової поведінки державних службовців і їх позитивного іміджу, а й законодавче закріплення механізму за їх контролем та дотриманням, як з боку держави так і громадських організацій має велике соціальне значення та є головною тенденцією сучасного розвитку суспільства.

Що ж стосується етики державних службовців у країнах ЄС, то вона формується в руслі розбудови етичної інфраструктури як відповідь на вимогу

гармонізації службової етики і боротьби з корупцією. Згідно із Страсбурзькою рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи (травень, 2000), щодо унормування поведінки державних службовців, було запропоновано модель (зразок) Кодексу поведінки державних службовців, відповідно до якого розробляються національні кодекси. Це сприяло не лише прийняттю національних кодексів, а й створенню спеціальних державних інституцій з проблем етики, впровадженню етичної освіти тощо [1, с. 117].

З метою визначення шляхів удосконалення державної служби в Україні відповідно до загальних засад її функціонування у державах Європейського Союзу, Президентом України було видано Указ «Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу» в якому було вказано на необхідність вдосконалення нормативного регулювання вимог професійної етики державних службовців, підстав та процедури притягнення до відповідальності за її порушення [2]. З цією метою створено Національне агентство з питань запобігання корупції, яке відповідно до ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» займається здійсненням моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб [3].

Враховуючи те, що державний службовець, це особа яка наділена певними владними повноваженнями, спрямованими на виконання функцій держави, багато хто забуває про те, що державний службовець, окрім прав, наданих йому законом, має також і певні обов'язки. Основні обов'язки державного службовця зазначені в ст. 8 Закону України «Про Державну службу» [4], на наш погляд, мають досить загальний характер і прямо поширюються на діяльність керівника у сфері виконання покарань та пробації Міністерства юстиції України, зокрема:

1) дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

2) дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки;

3) поважати гідність людини, не допускати порушення прав і свобод людини та громадянина;

4) з повагою ставитися до державних символів України;

5) обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати дискримінацію державної мови і протидіяти можливим спробам її дискримінації;

6) забезпечувати в межах наданих повноважень ефективне виконання завдань і функцій державних органів;

7) сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки;

8) виконувати рішення державних органів, накази (розпорядження), доручення керівників, надані на підставі та у межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України;

9) додержуватися вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції;

10) запобігати виникненню реального, потенційного конфлікту інтересів під час проходження державної служби;

11) постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності;

12) зберігати державну таємницю та персональні дані осіб, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, а також іншу інформацію, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню;

13) надавати публічну інформацію в межах, визначених законом.

Таким чином, законодавець на перше місце ставить принцип законності, а на друге місце – правила етичної поведінки та питання іміджу державного службовця і хоча не називає їх принципами, однак приділяє їм значну увагу,

оскільки само по собі сумлінне виконання всіх вказаних обов'язків створює високо моральний та позитивний імідж державного службовця.

На превеликий жаль, на теперішній час, державний службовець, в суспільстві, асоціюється із бюрократією та корупцією в її найгірших формах.

Зростання в суспільстві негативних оцінок та відгуків, щодо діяльності державних службовців, органів та установ виконання покарань прямо пропорційно позначається на іміджі їх керівників та Державної кримінально-виконавчої служби України загалом для якої імідж має важливе статусне та функціональне значення. Імідж керівника в сфері виконання покарань є показником рівня довіри та критерієм оцінки ефективності управлінської діяльності, як підлеглим персоналом зокрема, так і суспільством у цілому. Позитивний імідж керівника, як державного службовця є необхідною умовою ефективного функціонування й розвитку державних інститутів та задоволення інтересів суспільства.

Імідж будь-якої державної інституції, в тому числі у сфері виконання покарань та пробації Міністерства юстиції України, формується завдяки різним чинникам, серед яких в першу чергу необхідно відзначити засоби масової інформації: радіо, телебачення, друковані засоби масової інформації. Останнім часом дуже великий вплив на суспільну думку відіграє мережа Інтернет та соціальні мережі, в яких має можливість прийняти участь в дискусії будь-яка небайдужа особа.

Ми цілком погоджуємося з пропозиціями Западинчука О. П. щодо можливих шляхів підвищення іміджу державної служби, серед яких: удосконалення правової та нормативної бази, удосконалення системи контролю та нагляду за дотриманням законодавства про державну службу, оздоровлення морального середовища державної служби, зміна системи мотивації праці державних службовців і професійної соціалізації; створення системи якості регламентації публічних послуг, що надаються державними службовцями з метою створення соціально орієнтованої системи держслужби, відповідно до нових вимог суспільного розвитку українського суспільства [5, с. 241].

Отже, в умовах сучасної трансформації суспільства має бути сформовано новий тип керівника у сфері виконання покарань та пробації Міністерства юстиції України, який повинен стати взірцем дотримання законності та виконання обов'язків державного службовця, послідовності у діях, небайдужості до людських проблем, патріотизму, професійності, чемності у спілкуванні з громадянами та своїми колегами. Перелічені якості, а також ухвалення відповідних нормативно-правових актів, на нашу думку, здатні вплинути не тільки на формування позитивного іміджу керівника у сфері виконання покарань, але й Державної кримінально-виконавчої служби України в цілому, забезпечуючи підвищення авторитету та довіри в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гацько А. Ф. Правові основи формування іміджу державного службовця. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка. 2016. Вип. 174. С. 117–128.
2. Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу: Указ Президента України від 05.03.2004 р. № 278/2004. URL.: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/278/2004> (дата звернення: 17.03.2018).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 18.03.2018).
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 17.03.2018).
5. Западинчук О. П. Формування іміджу державної служби в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 3 (14). С. 239–247.

Зливко Станіслав

Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,

цивільного та господарського

права і процесу Академії

Державної пенітенціарної служби;

Локайчук Андрій Васильович,

студент 6 курсу факультету

заочного, контрактного навчання

та підвищення кваліфікації

працівників Академії Державної

пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

На шляху інтеграції до Європейського Союзу Україна має модернізувати і гармонізувати своє національне законодавство, привести його у відповідність до міжнародних норм у частині договірного права, зокрема щодо правового регулювання договірної відповідальності в господарських відносинах. Вчинення учасником господарських відносин правопорушення тягне за собою застосування до правопорушника передбачених або санкціонованих нормами господарського законодавства заходів відповідальності.

У теорії господарського права, відзначає Щербина В. С., такий вид відповідальності визначається як господарсько-правова відповідальність, яка полягає у понесенні суб'єктами господарювання несприятливих економічних та правових наслідків. Щодо форми, то ця відповідальність є юридичною, а за змістом вона є матеріальною і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій [1, с. 342].

Договірна відповідальність, як різновид господарсько-правової, завжди є додатковим зобов'язанням, яке визначає додаткові права кредитора та додаткові зобов'язання боржника, яких не було у змісті первинного зобов'язання до його порушення. Найбільш розповсюдженими видами

договірної відповідальності є зобов'язання відшкодувати збитки та зобов'язання сплатити неустойку, які визнають і санкціями за договором, і договірною відповідальністю одночасно. Тому договірну відповідальність можна вважати окремим різновидом юридичної відповідальності, яка за змістом є економічною, а за формою – юридичною.

В українському законодавстві відшкодування збитків є одночасно предметом регулювання Цивільного кодексу України [2] та Господарського кодексу України [3], що негативно впливає на рівень ефективності правового регулювання. При цьому ЦПК України розглядає збитки як один із правових наслідків порушення зобов'язання (ст. 611), натомість ГК України розглядає збитки як різновид господарсько-правової відповідальності учасників господарських відносин за правопорушення у сфері господарювання (ст. 216).

Господарсько-правова відповідальність базується на таких загальних принципах (ст. 216 ГПК України): потерпіла сторона має право на відшкодування збитків, незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі; у господарському договорі неприпустимості застереження щодо виключення або обмеження відповідальності.

Подоляк С. А. стверджує, що до складу збитків, які підлягають відшкодуванню, включаються: вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна; додаткові витрати, понесені стороною, яка зазнала збитків; неодержаний прибуток (втрачена вигода), матеріальна компенсація моральної шкоди. Також в Україні діє норма, згідно з якою потерпіла сторона має вживати розумні за конкретних обставин заходи для зменшення шкоди внаслідок порушення договору (ст. 616 ЦПК України). Ст. 226 ГПК України встановлює умови і порядок відшкодування збитків: сторона, яка порушила своє зобов'язання або напевно знає, що порушить його, повинна невідкладно повідомити про це другу сторону; сторона господарського зобов'язання

позбавляється права на відшкодування збитків у разі, якщо вона була своєчасно попереджена другою стороною про можливе невиконання нею зобов'язання і могла запобігти виникненню збитків своїми діями. [4, с. 125].

Інститут відшкодування збитків в українському праві, на перший погляд, відрізняється не тільки від англо-американського, але і від німецького та французького права, проте детальний аналіз доводить його близькість не тільки до правопорядків країн європейської спільноти, а також і до англо-американського права. У міжнародних актах норми про збитки являють собою результат аналізу та синтезу національних правопорядків та міжнародної комерційної практики. Порівняльний аналіз норм Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів [5] та основних положень Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА [6] дає можливість стверджувати, що вони є майже тотожними: загальна норма про збитки і в Конвенції (ст. 74), і у Принципах (ст. 7. 4. 2) базується на принципі повної компенсації потерпілій стороні. І Конвенція, і Принципи виокремлюють у складі збитків і реальну шкоду, і упущену вигоду Важливим правилом регулювання відшкодування збитків у міжнародній комерційній практиці залишається обмеження розміру збитків: сума збитків не може перевищувати шкоди, яку сторона, що порушила договір, передбачала чи повинна була передбачати під час укладення договору (ст. 73 Конвенції та ст. 7. 4. 4 Принципів). У Конвенції використовується загальний підхід до збитків і причинного зв'язку, натомість у Принципах використовується принцип достовірності збитків. Компенсаційність відшкодування збитків походить із принципу недопущення збагачення потерпілої сторони. Доведення розміру завданих збитків іноді виявляється дуже складним. У такому разі в договір може включатися умова про сплату певної суми – неустойки. Неустойка може становити або фіксовану наперед суму збитків, або штраф, який накладається на сторону, яка порушила договір. У континентальному праві ці функції не розділяються, штрафна роль неустойки виконує функції забезпечення. Штрафне забезпечення неустойки полягає в тому, що головне її завдання –

покарання порушника договору, а не встановлення порушеного права потерпілого. У німецькій правовій системі неустойку визначають як форму угоди, укладеної за певної умови. За своєю правовою сутністю зобов'язання сплатити неустойку є не самостійним зобов'язанням, а акцесорним. У НЦК (ст. 344) зазначається, що у разі визнання договору недійсним також вважається недійсною і домовленість про неустойку. У німецькому праві розрізняється підхід до сплати неустойки у разі невиконання і неналежного виконання договору: за невиконання зобов'язання кредитор має право вимагати сплатити неустойку замість виконання договору в повному обсязі; за неналежного виконання зобов'язання (прострочення тощо) кредитор має право вимагати сплати неустойки поряд із виконанням договору в повному обсязі. Неустойка у французькому праві характеризується більшою компенсаційною спрямованістю, ніж у німецькому праві. Так, у ст. 1229 ФЦК прямо визначається, що неустойка є відшкодуванням збитків, яких зазнає кредитор внаслідок невиконання головного зобов'язання. При цьому законом суду надається право зменшувати або збільшувати розмір неустойки, встановленої договором, якщо вона є надмірною або замалою, всі інші підстави визнаються нікчемними. Таким чином, встановлюється запобіжник для захисту економічно слабшої сторони договору [4, с. 126].

Застосування договірної неустойки в міжнародному торговому обороті потребує узгодженого підходу до регулювання зазначеного питання. Значним кроком у розробці вказаного підходу стали Принципи УНІДРУА: ст. 7. 4. 13 зазначає, що у разі узгодження в договорі потерпіла сторона має право отримати зазначену суму, незалежно від розміру дійсної шкоди. При цьому встановлена в договорі сума може бути зменшена до розумних меж. Підхід, заснований на континентально-правовій концепції регулювання договірної неустойки, допускає як штрафну, так і компенсаторну функції неустойки.

Таким чином, треба відзначити, що господарсько-правова концепція відповідальності за порушення договірних зобов'язань в Україні за загальним підходом співвідноситься із правовими нормами країн континентального права.

Правова доктрина відповідальності за невиконання договору в міжнародному праві полягає у правовому захисті потерпілої сторони, і в українському праві у правовій відповідальності учасників відносин основним принципом є відшкодування збитків потерпілій стороні. Для підвищення ефективності правового регулювання договірної відповідальності в господарських відносинах в Україні вважаємо необхідним: зосередити норми, що регулюють господарські відносини, у ГПК України; встановити у законодавчих нормах запобіжник для захисту економічно слабшої сторони договору – можливість вирішення судом надмірності або применшення розміру неустойки, визначеної договором.

Список використаних джерел

1. Щербина В. С. Господарське право: підручник 4-е вид. перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер. 2009. 640 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 17.03.2018).
4. Подоляк С. А. Правове регулювання договірної відповідальності в господарських відносинах в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету «Право»*. 2017. №42. С. 124-128.
5. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_003 (дата звернення: 18.03.2018).
6. Принципы международных коммерческих договоров (принципы УНИДРУА (UNIDROIT) від 01.01.1994 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_920 (дата звернення: 19.03.2018).

*Зливко Станіслав
Володимирович,*
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби;
Чепелюк Ольга Володимирівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної пенітенціарної
служби

СИСТЕМА ФУНКЦІЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Державна кримінально-виконавча служба України, як і більшість державних інституцій в Україні, знаходиться у стані пошуку оптимальної моделі функціонування. Слід зауважити, що останнім часом відбуваються суттєві зрушення у кримінально-виконавчому законодавстві, головним призначенням яких є досягнення європейських стандартів утримання засуджених осіб. Натомість одних тільки змін у кримінально-виконавчій сфері недостатньо. Потребує удосконалення управлінська (організаційна) складова функціонування означеної служби спочатку через визнання її важливості та паритетності з кримінально-виконавчими відносинами, а в подальшому і необхідності її вдосконалення. Останнім часом відбувається перегляд наукових підходів до функціонування системи виконання покарань. Що особливо важливо, наукової обґрунтованості знаходять питання різного спрямування, серед яких і питання управління, взаємодії, організаційних технологій тощо. Для формування комплексного уявлення про адміністративну діяльність у сфері виконання покарань логічним та правильним є з'ясування функцій та видів цієї діяльності.

Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» передбачає тільки дві функції: правозастосовну та правоохоронну, і в цілому характеризує службу як частину системи кримінальної юстиції.

Правозастосовна функція в діяльності ДКВС України виявляється у формуванні та реалізації на основі спеціального законодавства у сфері виконання покарань та функціонування системи органів та установ виконання покарань, комплексу нормативно-правового регулювання управлінського, організаційного характеру, який визначає процедуру та порядок застосування конкретної юридичної норми у кримінально-виконавчих та адміністративних правовідносинах (у сфері діяльності установ та органів ДКВС України). Правоохоронна діяльність ДКВС України в системі загальних напрямків такої діяльності передусім полягає у виконанні судового рішення, а також боротьбі зі злочинністю [1, с. 94, 98].

Про правоохоронні та правозастосовні функції установ виконання покарань у своєму дослідженні Колб О. Г. зазначає, що функціонально установи виконання покарань слід зорієнтувати тільки на виконання завдань, зазначених у ст. 50 Кримінального кодексу України та ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, тобто на досягнення мети кримінального покарання [2, с. 379]. Степанюк А. Х. пропонує конкретні специфічні завдання органів і установ виконання покарань розглядати крізь призму відповідності виконанню покарань, реалізації кари і підпорядкованості їх цій меті [3, с. 111].

Під пенітенціарною функцією Романенко О. В. розуміє окремий напрямок діяльності держави, який покликаний забезпечити виконання кримінальних покарань, які пов'язані з ізоляцією від суспільства, створення умов для каяття засуджених, їх виправлення і ресоціалізації. Реалізація пенітенціарної функції вимагає не тільки впливу на засуджених певними засобами, які були наведені вище, а й створення таких умов, які спонукали б кожного засудженого до каяття та сприяли ресоціалізації. При цьому необхідно зазначити, що в контексті реалізації пенітенціарної функції інші напрямки державної діяльності, крім основних своїх завдань, забезпечують створення

умов для пенітенціарного процесу. Щодо інших напрямків державної діяльності, які реалізуються під час виконання покарання, пенітенціарна функція є інтегративною [4, с. 37–38]. Таким чином, пенітенціарна функція визначає напрямки державної стратегії у сфері виконання покарань і є основою для конкретизації інших функцій, які можуть виникати у процесі діяльності установ та органів виконання покарань (наприклад функції управління, взаємодії, контролю тощо). А отже, без правильно сформульованої державної функції у сфері виконання покарань не можна сформувати ефективні функції нижчих рівнів. Функції адміністративної діяльності в розрізі зазначеного є частиною забезпечення існування системи виконання покарань, адже саме вони визначають основні напрямки досягнення завдань конкретних органів або установ.

Якщо звернутись до структури ДКВС України та використати наше розуміння адміністративної діяльності, то можемо визначити основні функції, які притаманні їй органам та установам [5, с. 71].

Узагальнення повноважень органів і установ виконання покарань засвідчує існування таких основних напрямків діяльності: організація процесу та процедур з виконання кримінальних покарань, а також визначення основних напрямів розвитку сфери виконання покарань та діяльності кримінально-виконавчої системи України; контроль за діяльністю та додержанням законності в установах та органах виконання покарань нижчого рівня; залучення до співпраці з установами та органами виконання покарань інституції різного спрямування та організовує взаємодію з ними. Слід зазначити, що функціональне спрямування діяльності конкретної установи або органу виконання покарань відрізняється від тих функцій, які передбачені для центрального органу виконавчої влади у сфері виконання покарань. Це обумовлено структурою кримінально-виконавчої системи України, існування субординаційних управлінських відносин у ній і необхідності здійснення керівного впливу. Серед іншого, особливістю Державної кримінально-виконавчої служби України як суб'єкта здійснення адміністративної діяльності

є те, що у ньому поєднуються: здатність виконувати окремі процедури у сфері організації виконання покарань (наприклад розподілення засуджених, а також визначення виду установ виконання покарань у визначених законом випадках) з контроль-наглядовими повноваженнями щодо діяльності нижчих установ та органів; обов'язок ініціативи формування державної політики у сфері виконання покарань з безпосередньою її реалізацією; здатність організовувати попереджувальну діяльність щодо правопорушень у цій сфері з можливістю застосування заходів примусу до осіб, які вчинили правопорушення.

Отже, Державна кримінально-виконавча служба України нині є активним учасником як державної стратегії у сфері протидії злочинності (через формування та реалізацію відповідної політики), а також самостійним органом, який виконує специфічні адміністративні функції, спрямовані на організацію та забезпечення процесу виконання та відбування покарань.

На рівні конкретної установи або органу склалась також парадоксальна ситуація, за якої система функцій закріплена в різних нормативно-правових документах, при цьому типового та уніфікованого їхнього переліку фактично немає. Наприклад Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у ст. 11 передбачає, що установи виконання покарань та слідчі ізолятори утворюються і ліквідуються центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань та виконують функції, передбачені законом та іншими нормативно-правовими актами. Структурно установа виконання покарань складається з таких основних підрозділів: відділу нагляду та безпеки; оперативного відділу; відділу охорони, відділу соціально-психологічної роботи зі спецконтингентом, відділу комунально-побутового забезпечення; відділу з контролю за виконанням судових рішень тощо. Отже, функціональне наповнення діяльності установ фактично збігається з їхніми структурними частинами. Хоча кожен з напрямків діяльності підрозділів має свої специфічні функції, які, по суті, є завданнями і забезпечують досягнення мети діяльності установи як цілісної системи.

Виходячи із загального розуміння адміністративної діяльності ДКВС України, основними її функціями є: забезпечення сталого внутрішньо-організаційного, управлінського процесу в установах та органах виконання покарань; здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності в установах та органах виконання покарань; проведення контрольно-наглядових заходів, які є частиною процедур виконання покарань різних видів; організацію спільної діяльності установ та органів виконання покарань з державними та недержавними інституціями. Функції адміністративної діяльності в досліджуваній сфері відмінні від загальних функцій діяльності установ та органів виконання покарань (які є значно ширшими), і тим більше відрізняються від функцій самого покарання (які є іншими за своєю природою).

Функціональне наповнення існування системи виконання покарань повинно бути закріплене на законодавчому рівні, при цьому зважаючи на імперативний характер діяльності її установ та органів, подібне закріплення повинно бути зроблено на рівні відповідного закону.

Список використаних джерел

1. Зливко С. В. Правові та організаційні засади діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України в сучасних умовах: дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.07 / Нац. ун-т держ. податкової служби України. Ірпінь, 2010. 241 с.
2. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юр. наук: спец. 12.00.08 / Київський нац. уні-т внутр. справ. Київ, 2007. 512 с.
3. Степанюк А. Ф. Сущность исполнения наказания. Харьков: Фолио, 1999. 256 с.
4. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави і роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. - 208 с.

5. Пузирний В. Ф. Функції адміністративної діяльності в установах та органах виконання покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 69–73.

***Зливко Станіслав
Володимирович,***

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби;
Шапка Денис Миколайович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ЩОДО ПОНЯТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Попри велику увагу, яка приділена відповідальності у наукових колах, актуальність даної теми залишається підвищеною, оскільки принцип відповідальності є одним із важливих регуляторів суспільного життя, який передбачає підпорядкування окремих індивідів вимогам порядку, стабільності та інтересам інших членів суспільства. Саме необхідність у створенні чіткого і прозорого механізму відповідальності сприяє активізації досліджень проблем відповідальності, зокрема, з'ясування її термінологічного апарату, оскільки надати науково обґрунтоване визначення означає розкрити суть предмета. А тому, правильному з'ясуванню юридичної відповідальності в системі правового статусу особи сприятиме більш поглиблений розгляд і аналіз категорії «юридична відповідальність» у трактуванні різних науковців.

Аналіз наукової літератури показав, що відповідальність розглядають у позитивному та негативному аспектах. Найбільш поширеними в загальній теорії права є такі концепції поняття феномену юридичної відповідальності в її негативному значенні: 1) юридична відповідальність – правовідносини; 2) юридична відповідальність – покарання; 3) юридична відповідальність – здатність людини усвідомлювати свою протиправну поведінку і перетерпіти заходи державно-примусового впливу у формі позбавлення належних їх благ; 4) юридична відповідальність – захід, міра примусу за вчинене правопорушення; 5) юридична відповідальність – правовий обов’язок людини, що виходить з факту вчиненого правопорушення; 6) юридична відповідальність – осуд поведінки, діяння правопорушника, відплата правопорушникові за вчинене правопорушення [1, с. 5–6].

Прихильниками даної точки зору є Грітенко О. А., Плужник О. І., вони вважають, що ознаками юридичної відповідальності (незалежно від виду) є державний примус, який реалізується в діяльності спеціальних державних органів або інших уповноважених суб’єктів; певні негативні наслідки для правопорушника; законодавча визначена процесуальна форма її втілення за умови доведення складу правопорушення, визначеного в нормі права [2, с. 187]. Братусь С. М. трактує юридичну відповідальність як виконання зобов’язання на підставі державного чи прирівняного до нього суспільного примусу, добровільне же виконання зобов’язання юридичною відповідальністю не є, відповідальність – не правовідносини, а атрибут, властивість обов’язку на тій стадії його реалізації, коли вона не виконується добровільно, навіть при бажанні зобов’язаної особи, і тому застосовується державний примус [3, с. 102]. З таким твердженням не згодна Іванова О. І., яка вважає, що така позиція призводить до ототожнення поняття «санкція» і «відповідальність», адже на державному примусі ґрунтується будь-яка санкція, передбачена нормативним актом [4, с. 24].

Ми також не згодні з твердженням Братуса С. М. Так, дійсно добровільне виконання зобов’язання не є юридичною відповідальністю, проте

ми сміливо можемо говорити про попереджувальний вплив відповідальності на суб'єкта, оскільки невиконання зобов'язання обов'язково тягне відповідну відповідальність. А отже, науковець при формулюванні відповідальності не враховує таку функцію відповідальності як виховання та попередження. Виховна функція та функція попередження порушення спрямовані на формування у суб'єктів потреби правомірної поведінки та стійкого усвідомлення сутності наданих йому прав і обов'язків, що значно зміцнює правову дисципліну.

Негативний аспект відповідальності полягає у державному примусі, але слід зауважити, що відповідальність може застосовуватися й без санкції та покарання. На нашу думку, не можна зводити відповідальність винятково до примусу та покарання. В умовах активної демократизації таке трактування відповідальності є дещо звуженим, оскільки не враховує інші важливі риси цього правового інституту. Так, слід звернути увагу на виховну ціль відповідальності, попереджувальний аспект її дії, відновлювальний та компенсаційний аспекти й нарешті, механізм такої дії, який відрізняється залежно від галузевої належності. Крім того, в свою чергу, державний примус у деяких випадках не пов'язаний із відповідальністю (наприклад, примусове лікування тощо) [5, с. 112]. За твердженням Алексеєва С. С., юридична відповідальність у позитивному аспекті передбачає суворе, досконало ініціативне виконання своїх обов'язків або осмислення особою власного обов'язку перед суспільством, розуміння в ключі цього обов'язку змісту та значення своїх дій, корегування власних дій з покладеними на неї обов'язками, які впливають із суспільних зв'язків людини.

Отже, об'єктивним вираженням позитивної відповідальності є правомірна поведінка суб'єктів права. Прихильники даної теорії на перше місце ставлять обов'язок, невиконання якого у майбутньому може призвести до відповідальності. Позитивною називають відповідальність, яка не передбачає застосування державного примусу на певному етапі правовідносин, але не виключає настання негативних наслідків у випадку порушення обов'язку. Саме

це вказує на той факт, що відповідальність як таку не можна розглядати тільки у визначених рамках, або поза них. Відповідальність – комплексне поняття, яке містить у собі як позитивний аспект (попередження, виховання тощо), так і негативний аспект, як наслідок порушення встановлених норм і правил (позбавлення суб'єкта певних благ).

На думку Берлача Н. А., «юридична відповідальність виступає комплексним правовим інститутом, який спрямований на забезпечення стабільності суспільного устрою, забезпечення правопорядку і який для ефективного виконання поставлених завдань знаходить свій прояв у формі негативної (ретроспективної) та позитивної (перспективної) відповідальності. Обидва названі правові інститути реалізують реакцію держави на вчинення особою суспільно шкідливого чи суспільно корисного діяння» [6, с. 80]. Хачатуров Р. Л. і Ягутян Р. Г. також наполягають на єдності двох аспектів позитивного та негативного впливу, а саме вони зазначають, що позитивна і ретроспективна відповідальність є добровільна і примусова форми реалізації юридичної відповідальності, що покликана відобразити взаємозв'язок диспозиції і санкції правової норми, позитивного юридичного обов'язку та міри державного примусу, оскільки вони повинні забезпечити належну, відповідальну поведінку суб'єктів права.

У підсумку слід зазначити, що юридична відповідальність – це складний правовий інститут права, який представляє собою засіб державного забезпечення загального порядку в суспільстві, чіткого регулювання суспільних відносин, усунення конфліктів, втілення принципу соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. Відповідальність поєднує у собі два аспекти: позитивний та негативний, що у повній мірі відображає її сутність та роль у праві. Юридична відповідальність має на меті, по-перше, захист прав людини і підтримання правопорядку, тобто юридична відповідальність є мірою захисту особи, суспільства, держави від неправомірних соціально шкідливих діянь. По-друге, виховання суб'єкта у дусі поваги до права. Це означає, що юридична відповідальність виховує повагу до права шляхом формування у людини

розуміння законності та справедливості. З цього випливає й попереджувальна мета відповідальності, яка полягає в попередженні вчинення нових правопорушень (превенція). Юридична відповідальність покликана, з одного боку, обмежити можливості правопорушника вчинити нове правопорушення, з іншого – утримати від правопорушень інших осіб. Їй нарешті, відновлювальна мета, сутність якої проявляється у необхідності відшкодувати завдану матеріальну і моральну шкоду.

Список використаних джерел

1. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстави. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4(44). С. 5–6.
2. Грітенко О. А., Плужнік О.І. Дисциплінарна відповідальність як складова дисциплінарної практики: деякі теоретичні та законодавчі аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pupch_2012_3_69 (дата звернення: 12.04.2018).
3. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории). Москва: Юрид. лит., 1976. 382 с.
4. Іванова О. І. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Вісник академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 24–28.
5. Коротких А. Ю. Відповідальність як один із елементів правового статусу особи. *Вісник Чернівецького факультету*. 2015. Вип. 4. С. 110–119.
6. Берlach Н. А. Перспективи розвитку позитивної юридичної відповідальності в демократичному суспільстві. *Форум права*. 2012. № 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21F

MT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=FP_index.htm_2012_1_13 (дата звернення: 12.04.2018).

***Зливко Станіслав
Володимирович,***

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби;
Шкодюк Альона Михайлівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОРГАНАМИ Й УСТАНОВАМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Успішність реформи пенітенціарної системи України сьогодні на пряму залежить від того наскільки ефективно та злагоджено здійснюється управління органами й установами виконання покарань.

Управління органами й установами виконання покарань є складною й багатоаспектною діяльністю, що містить велику кількість різноманітних елементів (суб'єкта й об'єкта управління; заходи, за допомогою яких таке управління здійснюється тощо), і тому може розглядатися як системне явище, що має структурне наповнення. На сьогодні органи й установи виконання покарань перебувають у стані значного реформування, що відбивається й на системі управління ними [1, с. 244].

Система управління органами та установами виконання покарань – це багатогранна та багатофункціональна система, яка потребує постійного розвитку та адаптації у зовнішньому середовищі. Кожна грань цієї системи

повинна функціонувати на достатньому рівні з іншими у цьому комплексі.

Тому кожному з них треба поліпшувати та вдосконалювати.

В даний час, актуальні завдання з вироблення державної концепції удосконалення та розвитку пенітенціарної системи, пошуку принципово нових, нестандартних підходів до організації діяльності органів та установ виконання покарань.

Організація діяльності органів та установ виконання покарань полягає в упорядкуванні діяльності всієї сукупності служб і підрозділів пенітенціарної системи України щодо виконання покладених на них завдань і функцій із реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Тому пошук ефективних шляхів удосконалення процесу управління сферою виконання покарань потребує насамперед теоретичного осмислення й обґрунтування новітніх принципів управління на рівні європейських стандартів [2, с. 178]. Пошук шляхів удосконалення системи управління і розробки принципово нової моделі організації пенітенціарної діяльності, що відбиває потреби сучасного українського суспільства, з наукової точки зору повинно проводитися в рамках беззаперечного дотримання прав людини та громадянина й гуманізації кримінального-виконавчого механізму. Дослідження проблем удосконалення організації діяльності органів та установ виконання покарань можуть бути згруповані в два основних взаємопов'язаних напрямки, що дозволяють, по-перше, інтегрувати органи і установи виконання покарань в сучасну систему суспільних відносин і, по-друге, визначити нову роль і місце кримінально-виконавчої служби у системі державного управління.

До пріоритетних напрямів підвищення ефективності організації діяльності органів та установ виконання покарань в Україні відноситься вдосконалення організації управлінської діяльності. До основних шляхів вдосконалення організації управлінської діяльності органів та установ виконання покарань можна віднести: уточнення об'єкта управлінської діяльності, переорієнтацію і модернізацію інформаційно-аналітичної роботи, оптимізацію процесу вироблення та прийняття управлінських рішень,

створення ефективного механізму реалізації прийнятих рішень, вдосконалення системи контролю, оцінки та обліку результатів діяльності.

Удосконалення організаційної структури органів та установ виконання покарань означає насамперед необхідність оптимізації чисельності та структури їхнього управлінського апарату, а також чисельності персоналу структурних підрозділів та служб у відповідності до чинних норм, нормативів та реальних потреб з урахуванням вимог міжнародних стандартів тощо.

Ефективність застосування принципів управління в основному залежить від рівня кваліфікації керівних кадрів, що зумовлює потребу систематичної і цілеспрямованої підготовки та повсякденного використання всіх зазначених напрямів впливу на підлеглих і окремих людей. Загальні принципи управління в пенітенціарній системі такі:

1. Загальні принципи: законність; врахування принципів кримінально-виконавчого законодавства; повага та дотримання прав і свобод людини та громадянина; позапартійність; узгодження цілей діяльності пенітенціарних закладів із загальнодержавною стратегією розвитку кримінальної юстиції.

2. Організаційно-функціональні принципи: професіоналізму та компетентності; раціонального розподілу повноважень; єдиноначальності у прийнятті рішень та колегіальності в їх обговоренні; персональної відповідальності.

3. Принципи менеджменту: дисципліни; раціонального застосування методів управління; стабільності управлінських процесів; контролю за якістю кадрових процесів; врахування специфіки об'єкта управління; системного контролю та підконтрольності; послідовності, стійкості і мобільності. [2, с. 179].

Треба зауважити, що процес функціонування органів і установ виконання покарань у сучасних умовах інтенсивного розвитку науково-технічного прогресу і зростання темпів інновацій все більше потребує нестандартного, творчого підходу.

Таким чином, проведений аналіз дозволив зробити висновок відносно основних напрямів регулювання діяльності органів і установ виконання покарань України та надати пропозиції, щодо їх вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Муравйов К. Удосконалення системи управління органами й установами виконання покарань. *Підприємство господарство і право*. 12/2016. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/46.pdf> (дата звернення: 17.03.2018).

2. Зливко С. В. Класифікація та зміст принципів діяльності керівника у сфері виконання покарань. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6 . С. 178–181.

Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби;
Савельєва Наталія Олегівна,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Розробка правової бази російської тюремної системи в основному здійснювалася протягом 30-90 років XIX століття. Два основних правових документа визначали зміст діяльності системи виконання кримінальних

покарань: Статут про осіб, які утримуються під вартою (1890 р. зі змінами 1906, 1908 і 1909 рр.) і Статут про засланих (1909 р.) [1, с. 3427].

Основні норми цих статутів базувалися на положеннях Зводу законів Російської імперії 1832 р., який, у свою чергу, увібрав в себе норми окремих приватних інструкцій (Московської 1804 р., Петербурзької 1819 р.), що регламентували деякі питання організації тюремного побуту, і Інструкції доглядачу губернського тюремного замку 1831 р., яка вперше в історії Російської держави об'ємно і всебічно визначила діяльність системи місць позбавлення волі, порядок і умови відбування арештантами покарання, форми і методи пенітенціарно-карального впливу на них.

Загальновідомо, що зміни у суспільно-політичних та соціально-економічних відносинах, внутрішня криміногенна обстановка в державі викликають потребу в удосконаленні кримінальних покарань, у тому числі пов'язаних з позбавленням волі, що неминуче призводить до коригування системи їх виконання. Російська імперія з такою ситуацією зіткнулася на рубежі XIX-XX століть.

У законі від 11 грудня 1879 р. було визначено основні засади перетворення каральної системи держави, в основу якої було покладено такі види кримінальних покарань:

- 1) смертна кара;
- 2) каторга, що призначалась безстроково або строково з подальшим переведенням на поселення;
- 3) заслання на поселення безстроково;
- 4) ув'язнення у виправному будинку,
- 5) ув'язнення у фортеці;
- 6) ув'язнення у тюрмі;
- 7) арешт;
- 8) грошова пеня [2, с. 456–457].

Кримінальне укладення 1903 р. практично без змін включило до переліку кримінальних покарань види покарань, визначених Законом від 11 грудня 187 р., змінив лише грошову пеню на грошовий штраф [3, 112].

У зазначених статутах про осіб, які утримуються під вартою, з урахуванням зміни системи видів кримінальних покарань та основних напрямків реформи тюремної системи 1877-1879 рр., а також зміни її відомчої приналежності – передачі у 1895 році з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ у підпорядкування Міністерства юстиції, розкривається поняття «утримання під вартою».

Утримання під вартою розумілось:

- 1) як запобіжний захід щодо осіб, обвинувачених у вчиненні злочинів і проступків;
- 2) як міра виправлення і покарання;
- 3) як захід, що застосовується до невиправних боржників;
- 4) як захід, що проводиться відносно пересильних арештантів.

Для забезпечення реалізації зазначених цілей у цивільному відомстві була створена система установ, які мали свій особливий правовий статус, до якої входили:

- 1) приміщення для осіб, які піддавались арешту;
- 2) арештантські приміщення при поліції;
- 3) губернські, обласні та повітові тюремні замки; Санкт-Петербурзька тюрма, Московська виправна тюрма;
- 4) виправні арештантські відділення;
- 5) тюрми для утримання засуджених до каторжних робіт;
- 6) пересильні тюрми.

Примітно, що з вищеописаної системи управління місцями ув'язнення закон виділяв окремі місця ув'язнення, розташовані в містах Санкт-Петербург, у Царському Селі і у Москві, підпорядкованість і порядок регулювання діяльності яких відрізнялися від загального правила: вони перебували у підпорядкуванні санкт-петербурзького і московського губернаторів за

належністю. Для спостереження за місцями ув'язнення в цих містах засновувалися особливі спостережні комісії в складі представників, що обирались міськими думами, осіб прокурорського нагляду, членів благодійних тюремних комітетів, а також членів, які призначались Міністром юстиції. Складність комплектування та закріплення кадрів нагляду викликала необхідність встановлення законом низки пільг, які забезпечували моральний та матеріальний інтерес продовження служби в тюремній системі. Тюремні наглядачі звільнялися від призову із запасу в армію і в діючі команди флоту, а також служби у державному ополченні. За умови бездоганної служби в тюремній сторожі протягом п'яти років, призначений їм оклад утримання збільшувався на одну третину; протягом десяти років – ще на одну третину; протягом п'ятнадцяти років – призначався подвійний оклад утримання.

До числа органів управління тюремною системою держави Звід установ і статутів про тих, що перебував під вартою, відносив також Піклувальне про тюрми товариство, засноване імператором Олександром I в 1819 р. на кшталт Британського біблійного товариства. Перед Товариством були поставлені завдання морального виправлення злочинців.

Досягнення цієї мети забезпечувалося зазначеними в статуті Товариства засобами: найближчим і постійним наглядом над ув'язненими; розміщенням їх за видом злочинів і звинувачень; настановою їх в правилах християнського благочестя і доброї моральності; заняттям їх пристойними вправами та ув'язненням тих осіб, які провинилися, або тих, які буянили, в окреме місце [4, с. 72–74].

Статут Піклувального про тюрми товариства в редакції 1890 р., зі змінами і доповненнями 1909 р., ставив перед Товариством завдання поліпшення морального і фізичного здоров'я арештантів, для вирішення яких воно у своє розпорядження отримувало з казни гроші, які відпускались на утримання ув'язнених у тюрмах.

Згідно зі статутом Піклувальне про тюрми товариство знаходилося під безпосереднім заступництвом Імператора і засновувалося при Міністерстві

юстиції. Статут визначав організаційно-управлінські структури Товариства, обов'язки його комітетів, відділень та їх директорів, а також умови і порядок їх роботи.

Статути про тих, що перебувають під вартою, були виділені у Зводі в окремий розділ: у відповідних розділах детально регламентувались порядок і умови організації виконання кримінальних покарань в приміщеннях для осіб, які перебували під арештом; під час утримання під вартою при поліції, в тюрмах; під час утримання під вартою засуджених до тюремного ув'язнення за злочини і проступки; під час утримання невинуватих боржників; під час утримання у виправних арештантських відділеннях.

Характерною особливістю російського законодавства в сфері кримінального покарання і його виконання була наявність низки правових актів, норми яких нерідко мали в своїй основі один і той же предмет регулювання, а саме: організацію виконання заходів кримінального покарання. Приклад тому – Статут про засланих видання 1909 р., який, будучи самостійним правовим актом, в той же час досить тісно був пов'язаний з статутами про осіб, що перебували під вартою, особливо в частині регулювання діяльності місць позбавлення волі засланих каторжних [5, с. 50].

Статут про засланих встановлює два види виконання кримінальних покарань у вигляді заслання за злочинні діяння: 1) заслання на каторжні роботи і 2) заслання на поселення в місцевості, що визначались судовими вироками та адміністративними органами за місцем посилення. У зв'язку з цим заслани поділялися на засланих каторжників і засланих. Крім того, в законі особливо виділялася категорія арештантів, до якої належали бродяги, щодо них приймалися вкрай суворі заходи. Після відбуття покарання у виправних арештантських відділеннях або тюрмах, вони прямували на поселення до Якутської області.

Заслання на каторжні роботи розглядалося у якості найбільш суворого виду кримінального покарання. У переліку кримінальних покарань за тяжкістю воно займало друге місце після смертної кари [3].

Заслані каторжники за місцем відбування каторжних робіт перебували у підпорядкуванні тюремного начальства, в той час, як вирішення питань щодо засланців покладалося на губернські та обласні управління. Загальне керівництво системою виконання покарань щодо засланих каторжників і засланців здійснювали Міністерство юстиції в особі Головного тюремного управління та Рада з тюремних справ. Праця засланих каторжників використовувалася на рудниках, на заводах, фабриках і у виробництві інших робіт у Сибіру, частина з них розміщувалася в тюрмах, пристосованих для утримання цієї категорії злочинців.

Заслані каторжники поділялися залежно від тяжкості скоєних ними злочинів і визначених у вироках строків покарання на три розряди. До першого розряду належали засуджені до каторжних робіт безстроково або на строк понад двадцять років; до другого розряду – засуджені до каторжних робіт на строк від восьми до двадцяти років і до третього розряду – засуджені до каторжних робіт на строк від чотирьох до восьми років [1, с. 3429].

Що стосується виконання кримінального покарання у відношенні до засланців, то воно могло бути організовано або підселенням їх до сіл старожилів в найвіддаленіших місцях Сибіру, або в нових оселях, які створювалися з цією метою за рахунок держави.

На початку ХХ століття в Російській імперії з особливою гостротою постали питання правового регулювання порядку та умов виконання кримінального покарання у відношенні до підлітків, які вчинили різного роду злочини. Слід звернути увагу на ту обставину, що протягом досить тривалого часу в імперії були відсутні не тільки правові норми, а й спеціальні виправні установи для утримання підлітків, які порушили закон.

Підлітки і дорослі містилися в одних і тих же тюремних закладах, нарівні з дорослими входили в етапні партії, відчували при цьому неймовірні страждання і приниження.

У результаті наполегливої роботи благодійних організацій, державних органів в особі педагогічних колективів виправних установ і представників

Головного тюремного управління у 1909 р. було прийняте Положення про виправно-виховні заклади для неповнолітніх, підготовлене на основі окремих статутів конкретних виправно-виховних притулків, що включали до своєї системи на першому етапі лише 11 таких закладів [2, с. 67–68].

У якості засновників виправно-виховних установ, згідно з Положенням, могли виступати Уряд, земства, міста, духовні, громадські організації та приватні особи.

Положення про виправно-виховні заклади для неповнолітніх в якості основної мети цих установ затвердило моральне виправлення осіб, які в них розміщались, підготовку їх до чесного і трудового життя. Це досягалось через морально-релігійний, розумовий і фізичний розвиток на основі початкової загальної освіти, а також навчання практичним професіями, що давало їм можливість здобувати кошти для існування власною працею. Вік неповнолітніх, які могли бути направлені до виправно-виховних закладів, був встановлений в межах від десяти до сімнадцяти років.

Таким чином, поступово створювалася правова основа діяльності виправних закладів для неповнолітніх та відповідно до неї формувалася і розширювалася їх мережа. На початок 1917 р. в системі Головного тюремного управління функціонували 57 колоній і притулків, в яких містилися 2570 вихованців [5, с. 34–35].

Поряд із законами в пенітенціарній сфері діяльність місць ув'язнення регулювалася також відомчими нормативними актами, в числі яких на особливу увагу заслуговує Загальна тюремна Інструкція, затверджена міністром юстиції, сенатором О. Хвостовим 28 грудня 1915 р. Дія інструкції поширювалася на місця ув'язнення цивільного відомства: а) каторжні тюрми; б) виправні арештантські відділення; в) тюрми інших найменувань - губернські та обласні, повітові й окружні, слідчі, термінові і пересильні, Петербурзьку одиночну тюрму, Петербурзький будинок попереднього ув'язнення, Петербурзьку жіночу тюрму, Петербурзьку тимчасову тюрму, Московську виправну тюрму; г) поліцейські, судово-поліцейські і з'єднані арештантські

відділення Прівіленського краю; д) всі арештні будинки і приміщення, в яких містилися арештанти тюремного розряду.

Інструкція визначала загальні обов'язки служби чинів тюремної варти, організацію служби тюремних наглядачів, внутрішній тюремний розпорядок, порядок і умови утримання арештантів, порядок їх звільнення з місць позбавлення волі [1, с. 3532].

Таким чином, на початку ХХ століття тюремна система царської Росії представляла собою складний комплекс державних установ з певним правовим статусом і організаційно-управлінськими структурами. Результатом реформи тюремної системи кінця ХІХ століття стало утворення централізованого тюремного відомства на чолі з Головним тюремним управлінням, що входило на початку до складу Міністерства внутрішніх справ, а з 1895 р. підвідомчого Міністерству юстиції.

Список використаних джерел

1. Полный свод законов Российской Империи. Санкт-Петербург, 1911. С. 3427–3548.
2. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. 1902. Т. 2. Санкт-Петербург. 965 с.
3. Таганцев Н. С. Уголовное уложение 22 марта 1903 г. Статьи, введенные в действие. Санкт-Петербург. 1911.
4. Гернет М. Н. История царской тюрьмы. Москва. 1941. Т. 1. С. 72–74.
5. Уголовно-исполнительное право России: учеб. для юрид. вузов и факультетов/ под ред. А. И. Зубкова. Москва. 1999. С. 50.

Іваньков Ігор Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково – дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби;
Яценко Юрій Миколайович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби.

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УСРР (у ред. 1927 р.) ЯК ФАКТОР ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ РЕПРЕСІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Нових суттєвих змін українське радянське кримінальне законодавство зазнало у зв'язку з набуттям чинності Кримінальним кодексом УСРР (у ред. 1927 р.), тому що посилення провладних елементів кримінальної репресії на підвладних партії більшовиків територіях України потребувало належного законодавчого закріплення. З часу прийняття Кримінального кодексу УСРР 1922 р. було прийнято декілька загальносоюзних нормативних актів, зміст яких повинен був відобразитись у республіканських кримінальних кодексах.

Постанова ЦВК СРСР «Про зміни «Основних засад кримінального законодавства СРСР і союзних республік» від 27 лютого 1927 р. вимагала включити до складу Кримінальних кодексів радянських республік прийняті на загальносоюзному рівні 25 лютого 1927 р. «Положення про злочини державні» та «Положення про військові злочини», а також деякі інші загальносоюзні кримінально-правові акти. У результаті з'явився узгоджений з пропонованими змінами Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. (у редакції 1927 р.) Оскільки зміни, внесені 8 червня 1927 р. до республіканського акту, були досить вагомими, в юридичній літературі його часто називають Кримінальним кодексом 1927 р., що формально є не зовсім вірним [1, с. 682].

Кримінальний кодекс УСРР (у ред. 1927 р.) було введено у дію з 01 липня 1927 р. Як зазначено у ст. 1, його завданням була судово-правова охорона радянської соціалістичної держави і встановленого в ній правового порядку від суспільно-небезпечних дій (злочинів) за рахунок застосування до правопорушників передбачених у кодексі заходів соціального захисту [2, с. 3].

У кодексі було залишено основоположну ідею соціологічної школи кримінального права, що свідчило про його правонаступність. Злочин не містив ознаки протиправності, однак принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності був заміненний на принципи доцільності та диференціації. Смертна кара зберігалася у багатьох санкціях Особливої частини Кримінального кодексу. У свою чергу, санкції кодексу формувалися переважно як абсолютно визначені, тобто із зазначенням одного виду та (або) розміру заходу соціального захисту, що підвищувало репресивність кримінального закону і сприяло винесенню несправедливих вироків [3, с. 10].

Найбільш повно посилення кримінальної репресії продемонстрував зміст Особливої частини Кримінального кодексу УСРР (у ред. 1927 р.), де зокрема передбачалось: 1) можливість застосування кримінальної репресії за вчинення діянь без вини (наприклад, до всіх повнолітніх членів сім'ї військовослужбовця, який вчинив втечу або переліт за кордон, що проживали з ним разом, навіть якщо вони не знали про намір винного, застосовувалось позбавлення виборчих прав та заслання до віддалених районів Сибіру строком на п'ять років); 2) можливість застосування заходів соціального захисту до осіб, які перебували у небезпечному стані, тобто стали «небезпечними своїм зв'язком зі злочинним оточенням чи своєю колишньою злочинною діяльністю» – до них у провину ставився принцип об'єктивного ставлення; 3) можливість застосування аналогії кримінального закону, яка розв'язувала руки виконавцям політики терору тощо. Характерним ставало покарання за неповідомлення про державні злочини. Кількість злочинів, за які передбачалася можливість застосування смертної кари зросла на третину. Розстріл як вищий захід соціального захисту згадується у тексті кодексу близько 50 разів. Такі зміни

обґрунтовано давали підстави закордонним правникам характеризувати тогочасне радянське кримінальне право у якості «одностороннього класового виміру справедливості із засадами терору у вигляді закону» [4, с. 60].

Новаторство і «Основних засад кримінального законодавства СРСР та союзних республік», і Кримінального кодексу УСРР (у ред. 1927 р.) полягало у відмові від загальноприйнятого терміну «покарання». Замість нього стало вводилося до юридичного обігу інше поняття – «заходи соціального захисту», які поділялися на заходи судово-виконавчого, медичного та медико-педагогічного характеру.

Крім загальної тенденції щодо посилення кримінальної репресії є сенс відокремити положення, які були спрямовані на захист особистості. Серед найважливіших положень, спрямованих на захист особистості від безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності, можна назвати наявність суспільної небезпеки діяння як необхідної умови притягнення до кримінальної відповідальності. Запроваджувалася нова категорія злочинів – «незначні злочини», які за формою були протиправними діяннями, а за сутністю – позбавлялись суспільної небезпеки. Також існувала можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі, якщо на момент розгляду справи у суді діяння втратило суспільну небезпеку внаслідок зміни кримінального законодавства чи особа правопорушника перестала бути суспільно небезпечною. Однак слід підкреслити, що загалом правозастосовча практика була зовсім іншою і подальший розвиток кримінального законодавства відбувався у напрямку посилення кримінальної репресії [5, с. 223–224].

До Особливої частини нової редакції, на відміну від Кримінального кодексу УСРР 1922 р., було включено статті про злочини проти порядку управління, нові норми щодо охорони державного майна, а також майна громадських організацій і окремих громадян. Поняття посадового злочину було поширене на відповідних працівників кооперативних і громадських організацій. Була встановлена кримінальна відповідальність за умисне банкрутство. Значно

був розширений зміст поняття «контрреволюційний злочин». Збільшилися санкції за злочини, вчинені групою осіб. Посилилась суворість кримінальних санкцій [6, с. 567].

Кримінальний кодекс УСРР (у ред. 1927 р.) розмежував інститут співучасті й причетність. Він розрізняв заздалегідь обіцяне приховування злочину та заздалегідь необіцяне приховування злочину. Згідно зі ст. 20 Кримінального кодексу УСРР (у ред. 1927 р.) під посібниками розумілися особи, які сприяли виконанню злочину порадами, вказівками, усуненням перешкод та іншими способами, а також переховуванню злочинця або приховуванню слідів злочину. Крім того, у Загальній частині вказаного кодексу йдеться про недонесення. За недонесення про злочин відповідальність було встановлено у пункті «в», «г» ст. 54–1; ст. 54–12; 56–23 Кримінального кодексу [7, с. 634].

У Кримінальному кодексі УСРР (у ред. 1927 р.) також вперше згадується про потурання. Так, наприклад, у ст. 99 передбачалася відповідальність за бездіяльність влади й за недбале ставлення до служби. Також закріплювалася відповідальність за придбання й збут майна, здобутого злочинним шляхом. Зокрема, у ст. 83 встановлювалася відповідальність за купівлю лісу, завідомо здобутого шляхом самовільної порубки, а у ст. 175 – за купівлю завідомо викраденого майна. Кримінальний кодекс УСРР (у ред. 1927 р.) встановлював наступні види співучасників: 1) виконавець; 2) підбурювач; 3) посібник. Крім перелічених видів співучасті, в Особливій частині Кримінального кодексу УСРР (у ред. 1927 р.) згадувались організатор і керівник злочину (наприклад, у ст.ст. 56–16 і 59 відповідного кодексу). У Кримінальному кодексі УСРР (у ред. 1927 р.) зазначалися наступні різновиди злочинних об'єднань: контрреволюційна організація; організація, утворена для підготування або вчинення певних злочинів; банда; озброєна банда [8, с. 203].

Адміністративно-правова система продовжувала формуватися у країні репресивними методами, щодалі більше потребуючи нових визначень і доповнень до кримінального права. Саме тому впродовж двох років після

прийняття нової редакції Кримінального кодексу було додатково прийнято ще 56 законодавчих актів. Вказаний факт наголошував на невідповідності Кримінального кодексу вимогам тоталітарної системи радянської країни, зокрема складів злочинів та санкцій відносно них. Прийняті зміни до Кримінального кодексу УСРР (у ред. 1927 р.) стали підставами для розширення можливості кваліфікації широкого кола дій у якості злочинних, та збільшення кількості випадків застосування кримінальної репресії.

Отже Кримінальний кодекс УСРР (у ред. 1927 р.) відобразив реалії свого часу. Збільшення кількості складів злочинів та посилення санкцій щодо них викликало необхідність їх законодавчого затвердження на загальносоюзному рівні та внесення до республіканських кодексів. Положення щодо державних та військових злочинів, які також збільшували відповідальність винних осіб, повинні були бути внесені до кримінального закону УСРР для надання їм обов'язкової сили закону, а не директивного загальносоюзного документу. Принципових змін до радянського кримінального права Кримінальний кодекс УСРР (у ред. 1927 р.) не вніс, проте він став вагомим кроком у його розвитку. Витримавши велику кількість змін та доповнень, він був актуальним ще багато років як знаряддя кримінальної репресії сталінського тоталітарного режиму.

Список використаних джерел

1. Терлюк І. Я. Історія держави і права: навч. пос. Київ: «Атіка», 2011. 944 с.
2. Кримінальний Кодекс УРСР. Київ : Держполітвидав УРСР, 1950. 168 с.
3. Соловей Д. Ю. Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) 1919 – 1959 рр.: автореф. дис. ... канд юрид. наук: 12.00.01 / Нац. акад. України внутр. справ. Київ. 2017. 21 с.
4. Терлюк І. Я. «Огляд історії кримінального права України»: навч. пос. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.
5. Захарченко П. П. Історія держави і права України: підр. Київ: «Атіка», 2004. 368 с.

6. Іванов В. М. Історія держави і права України. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

7. Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР: в 2-х томах, Т. 2: 1926 –1967 гг. Киев: «Высшая школа», 1967. 952 с.

8. Беніцький А. С. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з Кримінальними кодексами УСРР 1922 і 1927 рр. *Науковий вісник*. 2013. № 4, С. 201–209.

УДК 343.8

***Кернякевич-Танасійчук
Юлія Володимирівна,***
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
трудового, екологічного та
аграрного права
Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Одним з важливих елементів кадрового забезпечення кримінально-виконавчої системи та передумовою якісного забезпечення процесу виконання покарань є професійне навчання, в тому числі підвищення кваліфікації, персоналу органів та установ виконання покарань.

Як зазначає Сітовська Л. В., сучасні підходи до кадрового забезпечення Державної кримінально-виконавчої служби України потребують якісного оновлення професійної підготовки майбутніх юристів, здатних ефективно працювати у вітчизняній пенітенціарній системі. Особливості формування кадрів для пенітенціарної системи зумовлені специфікою роботи та принциповою відмінністю від інших професій юридичної галузі [1, с. 6].

Більше того, теоретичний аналіз праць (Галай А. О., Дука О. А., Леонова С., Сахнік О. В. та ін.) щодо зарубіжного досвіду підготовки майбутніх юристів до професійної діяльності в пенітенціарній системі дозволив авторці з'ясувати основні позитивні здобутки, які доцільно було б використати в межах сучасної системи вітчизняної вищої юридичної освіти. Зокрема, це самостійність вищих навчальних закладів у формуванні навчальних планів; варіативність навчальних планів, які надають студентам широкі можливості вибору навчальних дисциплін при збереженні мінімального набору обов'язкових для вивчення дисциплін; застосування технології поєднання теорії та практики шляхом щорічного проведення науково-прикладного національного конгресу з упровадження передового досвіду пенітенціарної діяльності [1, с. 6].

У літературі висловлюється чимало думок та пропозицій щодо підвищення рівня професійної підготовки персоналу кримінально-виконавчої системи. Наведемо окремі з них.

Цікавим та успішним у сфері професійного навчання пенітенціарного персоналу, на думку Калашник Н. С., є досвід Королівства Нідерланди. Підтримання високого рівня професійної компетентності відбувається наступним чином. При Міністерстві юстиції створений навчальний центр для службовців, який здійснює первинну підготовку та підвищення кваліфікації персоналу. Також метою діяльності цього центру є розробка навчальних програм для самоосвіти пенітенціарних органів та установ. Зміст навчальних програм є різнопрофільним, починаючи від загальних питань збереження власного здоров'я на робочому місці, профілактики зараження ВІЛ-інфекцією та соціально-небезпечними хворобами, закінчуючи вузькопрофільними відомчими питаннями на кшталт питань дотримання різних рівнів режиму або застосування вогнепальної зброї чи спеціальних засобів тощо. Зміст цих програм оновлюється раз у два роки з урахуванням потреб, побажань і замовлень відомств. Навчальний центр складає програму навчання, методичні рекомендації, електронну базу навчальної літератури до кожної програми та

питання до іспиту. Цей матеріал розповсюджується в органах і установах відомств, для якого створювався. Протягом року кожен пенітенціарний працівник повинен самостійно оволодіти зазначеними навчальними програмами, відповідно до своєї посади. Коли та скільки службовець навчається, з боку адміністрації не контролюється [2, с. 585–586].

Раз на рік державні службовці проходять оцінювання на придатність до виконання своїх посадових обов'язків, аналогічне підсумковій перевірці рівня службової підготовки, передбаченій чинними нормативними актами [3]. У разі не складання іспиту службовець на три місяці переводиться на посаду на один класний чин нижче, ніж займав. Через три місяці він має право перескласти іспит і бути поновленим на своїй посаді. Якщо державний службовець вдруге не складає іспит, тоді керівництвом вирішується питання щодо його подальшого перебування на службі, оскільки засвоєння навчальних програм входить до набору обов'язкових компетентностей, необхідних для успішного виконання пенітенціарною посадовою особою своїх обов'язків [2, с. 586].

Така практика самостійного навчання та самоосвіти є вартою більш активного запозичення у національну систему професійної підготовки персоналу кримінально-виконавчої системи. Тим більше розвиток інформаційних ресурсів, доступність до мережі Інтернет цьому сприяє.

У свою чергу Стеценко С. Г. робить акцент на таких перевагах норвезької системи підготовки кадрів для пенітенціарного відомства, на які варто звернути увагу і нам в Україні: 1) набір осіб з уже наявними дипломами та певним віком до відомчої Академії дозволяє мінімізувати чисельність «зайвих» людей, які отримують освіту без подальшої мети працювати у відомстві виконання кримінальних покарань; 2) дворічний термін спеціалізованого навчання при першому роковій стажування у практичних підрозділах дозволяє тих осіб, які помилились у виборі фаху, не навчати повний термін, не витратити державних коштів і, як наслідок, зменшити плінність кадрів усередині системи [4, с. 74].

Упровадження в процес підготовки та підвищення професійного рівня персоналу міжнародних освітніх та пенітенціарних стандартів засвідчує

потребу в удосконаленні механізму управління системою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Цей процес, на погляд

Ребкала М. М., потребує здійснення таких заходів: по-перше, оновлення стандартів освіти для персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України; по-друге, оптимізації структури та змісту навчання, впровадження в цей процес інноваційних методик; по-третє, організації належного правового, інформаційного, матеріально-технічного та фінансового забезпечення системи професійної підготовки; по-четверте, організації міжнародного співробітництва з вивчення досвіду професійної підготовки пенітенціарного персоналу [5, с. 95].

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що у процесі удосконалення та урізноманітнення форм та методів професійного навчання персоналу органів та установ виконання покарань важливу роль відіграє запозичення позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері. При цьому особливий акцент слід робити на поєднанні теоретичного та практичного навчання, що можливо втілити в життя, наприклад, за допомогою проведення бінарних занять за участю науково-педагогічних та практичних працівників Державної кримінально-виконавчої служби України, що активно впроваджується у відомчих вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел

1. Сітовська Л. В. Підготовка майбутніх юристів до професійної діяльності у пенітенціарній системі України : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 24 с.

2. Калашник Н. С. Досвід підготовки пенітенціарного персоналу Норвегії та Нідерландів. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 585–587.

3. Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 8 верес. 2015 року №

1675/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1088-15> (дата звернення: 12.04.2018).

4. Стеценко С. Г. Кримінально-виконавча політика України крізь призму відомчої освіти. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 73-75.

5. Ребкало М. М. Сутнісні аспекти професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби. *Актуальні проблеми освіти, науки та галузевого законодавства у світлі вимог Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки* : матеріали міжнар. заочної наук.-практ. конф. (Чернігів, 30 черв. 2017 р.). Чернігів: Десна Поліграф, 2017. С. 93–95.

Кисельова Марина Сергіївна,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ОСОБАМ ПОХИЛОГО ВІКУ

За даними Європейської комісії питома вага пенсіонерів у загальному складі населення з 2001 року у Великобританії зросла на 20,9 %, у Франції на 21,3 %, у Німеччині на 22,9 % і в Італії на 23,9 %. Нині пенсіонери становлять у країнах ЄС близько 22 % усього населення. Не викликає сумнівів та обставина, що збільшення кількості осіб похилого віку має вплив на всі аспекти життя суспільства будь-якої держави, а особливо на рівень злочинності цих осіб. Така тенденція призводить до закріплення на законодавчому рівні положень, які стосуються особливостей застосування покарання відносно вищезазначеної категорії правопорушників.

Найтяжчим видом покарання в сучасному світі є смертна кара. В багатьох країнах світу, де існує такий вид покарання, він застосовується до злочинців будь-якого віку. Наприклад, в деяких штатах США, за останні 3 роки було страчено 12 осіб старше 60 років [1].

Однак, слід зазначити, що міжнародні організації неодноразово наголошували на необхідності заборони застосування смертної кари щодо осіб похилого віку. В серпні 1988 року Комітет ООН з попередження злочинності запропонував Економічній і Соціальній Раді ООН рекомендувати тим державам-членам ООН, в яких смертна кара існує як вид кримінального покарання, встановити максимальний вік, після досягнення якого особу не може бути засуджено до смертної кари і страчено. Схожі норми існують в законодавстві ряду країн. Наприклад, в Білорусії смертна кара не поширюється на осіб у віці понад 65 років, в Монголії – старше 60 років, а в Гватемалі і Судані – на тих, кому виповнилося 70 років.

Відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК України) такий вид покарання як смертна кара до засуджених осіб не застосовується. Найтяжчим видом покарання в Україні є довічне позбавлення волі, яке не застосовується до осіб у віці понад 65 років [2, ч. 2 ст. 64].

Однак, на відміну від законодавства України, кодекси європейських країн взагалі передбачають обмеження під час призначення покарання щодо осіб похилого віку. Кримінальний кодекс Іспанії наголошує на можливості призначення умовно-дострокового звільнення засудженим, яким протягом терміну покарання виповнилось сімдесят років, навіть якщо особа не відбула 3/4 або 2/3 терміну покарання [3, ст. 92].

На вимогу Зводу законів США, за заявою Директора Бюро в'язниць суд може скоротити термін тюремного ув'язнення, за умови, якщо засудженому виповнилось сімдесят років, тридцять з яких він відбував покарання у в'язниці і Директором Бюро в'язниць наданий висновок про те, що засуджений не небезпечний для суспільства і що таке скорочення терміну ув'язнення винесене за постановою Комісії з призначення покарання в США [4].

Така позиція відповідає гуманним міркуванням, оскільки вікові зміни, перш за все мозкової діяльності, у осіб похилого віку впливають на їхню поведінку.

Необхідно зауважити, що серед проаналізованих нами кримінальних кодексів зарубіжних держав існує ряд особливостей під час призначення особам похилого віку такого виду покарання, як громадські роботи. КК Республіки Білорусь забороняє застосовувати громадські роботи до жінок у віці понад 55 років, і до чоловіків у віці понад 60 років. Аналогічні обмеження передбачає КК Республіки Казахстан, КК Киргизької Республіки, КК Азербайджанської Республіки, КК Республіки Молдова, КК Грузії, КК Armenії.

Кримінальне законодавство Іспанії, Франції, Голландії, Норвегії, Данії не містить жодних застережень з цього приводу. Однак, ст. 49 КК Іспанії не передбачає можливості призначення такого виду покарання як громадські роботи без згоди засудженого. КК Франції наголошує на тому, що покарання у виді робіт в громадських інтересах не може бути призначене підсудному, який від нього відмовляється або ж якщо особа неprisутня на судовому засіданні. Голова суду до винесення вироку повідомляє особі про її право відмовитися від відбування такого покарання та приймає її відповідь. КК Голландії вказує, що суд може призначити покарання у виді громадських робіт на прохання обвинуваченого похилого віку [5, с. 351–360].

Варто у цьому контексті зазначити, що за кримінальним законодавством окремих європейських країн покарання у виді громадських робіт не є примусовим чи обов'язковим і призначається у випадку відповідного прохання або ж згоди підсудного.

Відповідно до КК України такий вид покарання як громадські роботи не призначаються особам, які досягли пенсійного віку.

КК України не містить положень про умовно-дострокове звільнення осіб похилого віку за умови перетину ними певної вікової межі. На наш погляд, необхідно врахувати зарубіжний досвід та пропонуємо доповнити ст. 81 КК України частиною п'ятою наступного змісту: «умовно-дострокового звільнення

від відбування покарання може бути застосоване, якщо засудженому під час відбування покарання виповнилось сімдесят років, за умови викання положень ч.1, 2, або 3 ст. 81 КК України».

З усього вищезазначеного, можна зробити висновок, що сучасний стан кримінально-правової політики в Україні вимагає врахування досвіду розвинутих європейських країн та США стосовно призначення покарання особам похилого віку

Список використаних джерел

1. Центр інформації про смертну кару. Виконання смертної кари в США в 2015, 2016, 2017, 2018 роках. URL: <https://deathpenaltyinfo.org/execution-list-2018/> (дата звернення: 10.04.2018).

2. Кримінальний кодекс України: станом на 1 верес. 2017 р.: відповідає офіц.. тексту. Харків: Право, 214 с.

3. Кримінальний кодекс Іспанії 1995 р. / уклад. Н. Ф. Кузніцова, Ф. М. Решетнікова. Москва: Дзеркало, 1998. 218 с.

4. Зведення законів Сполучених Штатів Америки. URL: <http://avalon-law.ru/?p=436> (дата звернення: 10.04.2018).

5. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2007. 1048 с.

*Кожан Володимир
Володимирович,*
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ЗБЕРІГАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: МЕТА, СПОСОБИ, УМОВИ ТА СУБ'ЄКТИ ЗБЕРІГАННЯ

Формування речових доказів і їх використання в кримінальному провадженні неможливе без здійснення допоміжної, забезпечувальної діяльності, орієнтованої на збереження самого матеріального носія та його доказових ознак. Крім того, зберігання речових доказів є не лише гарантією реалізації завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України [1], а й необхідною умовою дотримання майнових прав осіб, речі яких були вилучені як речові докази в кримінальному провадженні. Зберігання речових доказів виступає важливою гарантією забезпечення публічних та приватних інтересів у кримінальному провадженні.

Порядку зберігання речових доказів під час кримінального провадження присвячена значна увага науковців. Зокрема, він досліджується у працях Арабулі Д. Т., Головкина О. Є., Карпова Н. С., Худякової Ю. В., Чернової С. С., Шалякіної О. С. та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Водночас, самостійні дослідження особливостей зберігання речових доказів разом із матеріалами кримінального провадження та умов їх передачі на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам не проводилися.

Потрібно відзначити, що речові докази, надані стороні обвинувачення добровільно або на підставі судового рішення, зберігаються нею протягом встановлених кримінальним процесуальним законом строку. За загальним

правилом, вони підлягають зберіганню разом з матеріалами кримінального провадження, хоча у слідчій практиці внаслідок значного навантаження слідчого його реалізація є ускладненою, у зв'язку з чим разом з матеріалами кримінального провадження зберігаються, як правило, документи, що виступають речовими доказами, і лише в окремих випадках – не громіздкі речові докази. Винятками із загального правила щодо зберігання речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження є їх зберігання у спеціальному приміщенні, спеціальному сейфі, режимно-секретному підрозділі або відповідними установами. Передача речових доказів на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам допускається лише за певних умов, коло яких обумовлюється видом речових доказів та їх фізичними властивостями.

Задля полегшення сприйняття матеріалу стосовно змісту зберігання матеріальних об'єктів як речових доказів виокремимо такі ознаки: 1) мета зберігання; 2) способи зберігання; 3) умови зберігання; 4) суб'єкти зберігання.

Відносно мети зберігання, слід відзначити, що зазвичай у науковій літературі призначення зберігання речових доказів убачають у забезпеченні схоронності самих речових доказів, їх ознак і властивостей. Крицька І. досліджуючи зберігання доказів, звертає увагу на те, що Худякова Ю. В. зазначає, що порядок зберігання речових доказів має на меті забезпечити процес доказування й майнові інтереси потерпілого, обвинуваченого та інших учасників процесу. При цьому вчена виокремлює ще завдання зберігання, які відповідають цій цілі: а) забезпечення збереження властивостей і якостей самого доказу; б) забезпечення умов, які б виключали доступ до речових доказів сторонніх осіб з метою запобігання їх можливій фальсифікації та зміни властивостей зацікавленими особами; в) забезпечення допустимості доказів; г) забезпечення майнових інтересів потерпілого, обвинуваченого й інших учасників процесу в тих випадках, коли як речові докази фігурують речі самого потерпілого та інших учасників процесу, а також коли як речові докази визнаються предмети, гроші й цінності, нажиті злочинним шляхом, які дуже

часто використовуються для відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочином [2, с. 179]. Видається, що мета зберігання речових доказів полягає у збереженні матеріального носія (матеріальної форми речового доказу) та його доказових ознак і властивостей (змісту речового доказу), тобто запобіганні їх утратам, пошкодженню, зміні, спотворенню тощо, для забезпечення використання сформованих речових доказів у кримінальному провадженні, а також дотримання майнових прав учасників кримінального провадження.

В основу диференціації способів зберігання матеріальних об'єктів як речових доказів насамперед покладається місце зберігання, яке залежить від характеристик самого об'єкта зберігання: його параметрів, кількості, хімічного складу, особливої цінності, правового режиму інформації, що міститься на матеріальному носії, належності до предметів, вилучених з обігу або обмежених в обігу тощо.

Розглядаючи умови зберігання матеріальних об'єктів як речових доказів як обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь, а також правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, що забезпечують нормальну роботу чого-небудь, на нашу думку, доцільно виокремити три групи умов: (1) умови, які стосуються упакування самого матеріального об'єкта; 2) умови, яким має відповідати місце зберігання такого об'єкта; 3) умови, які стосуються порядку передачі матеріальних об'єктів на зберігання та їх отримання для використання під час кримінального провадження [3, с. 214].

Суб'єкти зберігання. Виходячи з нормативного змісту ч. 2 ст. 100 КПК [1], речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається в сторони кримінального провадження, якій він наданий. Водночас Порядок зберігання речових доказів конкретизує ці положення. Зокрема, залежно від способу зберігання, суб'єктами, відповідальними за зберігання матеріальних об'єктів як речових доказів будуть: 1) у разі зберігання разом із матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює кримінальне провадження, – слідчий,

який здійснює кримінальне провадження; 2) разі зберігання в спеціальних приміщеннях органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, – посадова особа органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, що призначається наказом керівника такого органу або слідчого підрозділу відповідно до повноважень; 3) у разі зберігання в режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, – посадова особа режимно-секретного підрозділу органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, яка призначена керівником такого підрозділу; 4) у разі зберігання в спеціальних установах і підприємствах – відповідальний працівник відповідної установи, якому речові докази передані на зберігання; 5) у разі зберігання у власника (законного володільця) відповідного матеріального об'єкта – власник (законний володільць), якому матеріальний об'єкт передано [4, с. 109].

Підсумовуючи, варто зазначити, що метою зберігання речових доказів є збереження матеріального носія (матеріальної форми речового доказу) та його доказових ознак і властивостей (змісту речового доказу), тобто запобігання їх утратам, пошкодженню, зміні, спотворенню тощо, для забезпечення використання сформованих речових доказів у кримінальному провадженні, а також дотримання майнових прав учасників кримінального провадження. Водночас видається доцільним виокремлення трьох груп умов зберігання речових доказів: 1) умови, які стосуються упакування самого матеріального об'єкта; 2) умови, яким має відповідати місце зберігання такого об'єкта; 3) умови, які стосуються порядку передачі матеріальних об'єктів на зберігання та їх отримання для використання під час кримінального провадження. При цьому умови зберігання речових доказів, незалежно від стадії процесу, мають відповідати вимогам, що сприяють їх збереженню, незмінності й недоступності для сторонніх осіб.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.03.2018).
2. Крицька І. Зберігання речових доказів у кримінальному провадженні: мета, способи, умови й суб'єкти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 178–182.
3. Ковальчук С.О. Умови передачі доказів на відповідальне зберігання власнику (законному володільцю) під час кримінального провадження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 210–217.
4. Ковальчук С. О. Процесуальне оформлення передачі стороною обвинувачення речових доказів на зберігання та відповідальне зберігання. *Право.ua*. 2015. № 4. С. 107–113.

Кожан Маргарита Вадимівна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ «ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНОГО» В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

На теперішній час розглядаючи Загальну частину кримінально-виконавчого законодавства України, не можна оминати увагою найзмістовніші та найуживаніші поняття, що там зустрічаються, та якими користується постійно у своїй діяльності як науковець в галузі кримінально-виконавчого права так і практичний працівник кримінально-виконавчої служби.

Нажаль, ряд понять науки кримінально-виконавчого права потребує подальшого уточнення і конкретизації. Це стосується навіть тих понять, які широко використовуються в законодавстві щодо виконання покарання. Таким, наприклад, є поняття «виправлення» і його похідні («виправився», «став на шлях виправлення», «твердо став на шлях виправлення» і ін.).

Доцільно розпочати з визначення поняття «виправлення засудженого», адже воно було закріплене ще в попереднику Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України – Виправно-трудова кодексі (далі – ВТК) України. Поняття «виправлення засудженого» у ВТК характеризувалося як соціальна спрямованість кримінально-виконавчого права, його інститутів, норм і принципів. У ст. 1 ВТК України завдання виправлення засуджених поставлено на перше місце. Принцип виправлення був закріплений також у ст. 49 ВТК України, згідно з якою виробничо-господарська діяльність виправно-трудова установ має бути підпорядкована їх основному завданню – виправленню і перевихованню засуджених [1, с. 25].

Визначення поняття «виправлення засудженого» законодавчо було дано лише у 2004 р. Як зазначає законодавець в КВК України, ст. 6, виправлення засудженого – процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки [2].

Таке визначення поняття «виправлення засудженого» є досить вузьким та не дає повного змісту цього процесу. Тому доцільно розглянути його в більш широкому значенні. Виправлення полягає в тому, що б шляхом примусового впливу на засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні установки, змусити дотримуватися положень закону про кримінальну відповідальність, а ще краще нехай навіть під страхом покарання, прищепити повагу до закону [3, с. 28–29].

В доповнення до цього зміст поняття «виправлення засудженого» для працівників установ і органів виконання покарань полягає у тому, щоб вся організаційна і практична діяльність були підпорядковані переважно досягненню

мети виправлення засуджених. Кожне з управлінських рішень, що приймається, мусить оцінюватися передусім саме з цієї точки зору [1, с. 25].

Проведений нами аналіз літератури з даної тематики свідчить, що під виправленням розуміється двоетапний процес: з одного боку, викоренення в особистості засудженого таких негативних явищ, як антисуспільні погляди, переконання та шкідливі звички, які призвели та реально здатні знов призвести до вчинення злочину, тобто гальмування негативних помислів та установок в особистості злочинця; з другого боку – набуття засудженим якостей, які свідчать про звичку до добропорядної та правослухняної поведінки, соціально корисних установок, знань та навичок, тобто формування в психіці особи ціннісних орієнтацій, позитивних із точки зору суспільства та його законослухняних громадян. Отже, має відбуватися перетворення негативної мотивації особи на суспільно корисну з метою запобігання вчиненню нею нових злочинів та успішної ресоціалізації після звільнення з місць позбавлення волі.

З вище наведеного можна зробити висновок, що поняття «виправлення засудженого» має як законодавче закріплення так і змістовне теоретичне підґрунтя для достатнього розуміння його значення, як в науковому аспекті так і для використання в практичній діяльності.

Проаналізовано поняття із загальної частини кримінально-виконавчого права, їх історичне становлення та розвиток в українському кримінально-виконавчому законодавстві, та на базі цього зроблено висновок про недостатнє розкриття таких фундаментальних понять для кримінально-виконавчого права, як «виправлення» та «ресоціалізація».

Запропоновано створити окремий нормативно-правовий документ для практичних працівників та для вивчення в навчальних закладах та закладах підвищення кваліфікації працівників ДКВС України з детальним розглядом понять «виправлення» та «ресоціалізація» з їх складовими елементами, формами, та шляхами застосування.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: навч. посіб. / О. М. Джужа та ін.; 2-е вид., перероб. та допов. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 448 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 33.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. Науково-практичний коментар. 2-ге вид., допов. і переробл. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 560 с.

Комарова Ольга Миколаївна,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби;

Іваньков Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби;

ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ТЮРЕМНОЇ ІНСТРУКЦІЇ 1915 Р.

Значна кількість документів, виданих Головним тюремним управлінням на початку ХХ ст. для регулювання різних питань пенітенціарної практики, призвела до необхідності їх узагальнення. У результаті проведеної роботи 28 грудня 1915 р. міністром юстиції сенатором Хвостовим О. О. була затверджена Загальна тюремна інструкція (далі – Інструкція) [1]. Ця Інструкція складалась з 4 розділів, 15 глав і 334 статей). Дія Інструкції поширювалося на наступні місця позбавлення волі: каторжні тюрми; виправні арештантські відділення;

губернські тюрми; повітові тюрми; пересильні тюрми; Петербурзьку одиночну тюрму; арештні будинки і приміщення, в яких утримувалися арештанти тюремного розряду.

В Інструкції 1915 р. також докладно регулювались питання управління губернськими, обласними, повітовими, окружними, пересильними місцями ув'язнення, арештними будинками і приміщеннями, був визначений перелік предметів і продуктів, які арештанти могли зберігати при собі, а також отримувати в передачах і в порядку милостині тощо.

У ст. 156 Інструкції, яка визначала цілі покарання, були записано: «Позбавлення волі, перешкоджаючи продовження засудженими злочинної діяльності, має на меті не тільки покарання, але і виправлення їх, викорінення поганих схильностей і звичок, а також підготовку до чесного трудового життя на свободі» [1, с. 43].

Отже цілі покарання у виді позбавлення волі були сформульовані у відповідності до тогочасних досягнень в пенітенціарній сфері.

Достатньо цікавим було рішення питання про цілі залучення ув'язнених до робіт: відволікання засуджених від неробства; привчання їх до продуктивної праці; навчання корисним навичкам та ремеслам; надання заробітку, який давав би можливість надавати допомогу родині і зробити заощадження для забезпечення свого існування після звільнення [1, с. 51]. Характерним є той факт, що принципово важливі нормативні приписи були закріплені не у законодавчому, а у відомчому нормативному акті. Це свідчить про недооцінку законодавцем значення цих питань вихованців [2, с. 305].

Достатньо новаційними були закріплені в Інструкції виправно-дисциплінарні заходи, що мали застосовуватись до осіб, які утримувались у тюрмах та арештантських відділеннях, зокрема: догана наодинці або у присутності інших арештантів; позбавлення права читання, крім книг духовного змісту, на строк не більше 1 місяця; позбавлення права листування на строк не більше 1 місяця; позбавлення побачення на строк не більше 1 місяця; заборона купувати за власний кошт продукти харчування та інші

дозволені в місцях позбавлення волі предмети на строк не більше 1 місяця; позбавлення права розпоряджатися половиною зароблених грошей на строк до 1 місяця; позбавлення заробітку за минулий час на строк не більше 1 місяця, а у більш важливих випадках – до 2 місяців; зменшення їжі до залишення на хлібі та воді на строк не більше 3 днів; арешт до світлого карцеру на строк не більше 1 тижня; арешт до темного карцеру на строк не більше 1 тижня з переведенням до світлого карцеру і з дозволом прогулянки через три дні на четвертий [1, с. 52–53].

На зароблені або власні гроші арештанти два рази на місяць могли купувати, а також отримувати в передачах і посылках або у якості милостині наступні продукти харчування: хлібобулочні вироби, бублики, сухарі, цукор, чай, кава, молоко, сир та інші молочні продукти, ковбасу, шинку, сало, солону, копчену і сушену рибу. Отримання інших продуктів вирішувалися за особливим розпорядженням у разі хвороби [1, с. 54].

Незважаючи на нетривалий час дії Інструкції, вона надала певний вплив на розвиток інституту позбавлення волі в Російській імперії. Таким чином, Головне тюремне управління продовжувало активний пошук оптимального регулювання порядку та умов тримання засуджених арештантів (загальна чисельність яких станом на 1 лютого 1917 р. становила 87 492 осіб [3, с. 49]) і управління місцями ув'язнення.

У розглядуваний період відбулися подальші спроби оптимізації діяльності Головного тюремного управління, пов'язані із його підпорядкування з 1895 р. Міністерству юстиції. Найбільш знаковою подією стало створення при Головному тюремному управлінні Ради із тюремних справ, до функцій якої входили: обговорення питань про витрати і прибутки тюремних установ, тюремного устрою, пересилання арештантів, виправлення осіб, які утримувалися у місцях позбавлення волі тощо. До складу Головного тюремного управління входили наступні підрозділи: розпорядча частина; будівельна частина; господарська частина; лічильна частина (бухгалтерія); законодавча та

статистична частина; частина з питань особового складу; частина у справах неповнолітніх [2, с. 307].

В цілому цей період законодавчого забезпечення пенітенціарної політики Росії характеризується її подальшою централізацією, що пояснюється, по-перше, розвитком революційного руху, по-друге, відповідними заходами щодо збільшення рівню кримінально-каральної відповідальності за вчинення державних злочинів, по-третє, посиленням впливу Головного тюремного управління безпосередньо у губерніях, для чого створювалися губернські тюремні інспекції з достатньо широкими повноваженнями. Слід зазначити, що губернські тюремні інспектори і їх помічники призначалися Головним тюремним управлінням, при цьому згоди губернаторів на їх призначення не було потрібно, що підтверджує думку про прагнення центральної влади посилити свій вплив на місцях. Комплектування губернських тюремних інспекторів та їхніх помічників відбувалося з числа працівників Головного тюремного управління, судового та прокурорського відомств. Таким чином, центральна та місцеві тюремні інспекції стали розглядатися у якості основної ланки у системі управління пенітенціарною системою царської Росії.

Паралельно на губернську владу покладалися додаткові обов'язки у частині управління тюремними закладами цивільного відомства, зокрема: спостереження за благоустроєм місць позбавлення волі; контроль за виконанням постанов уряду щодо порядку тримання ув'язнених. Однак за губернаторам залишалось право призначати начальників тюрем та їх помічників, які перебувають на посадах від 14-го до 7-го класу включно.

З початку ХХ ст. держава посилила рівень кримінальної репресії за вчинення злочинів проти державної влади і управління, що призвело до збільшення чисельності осіб, які утримувалися в місцях позбавлення волі. На підставі аналізу кошторису прибутків та видатків Міністерства юстиції Російської імперії по тюремній частині, середньодобове число арештантів становило: у 1905 р. – 85 181 осіб, у 1906 р. – 111 400, у 1907 р. – 138 501, у 1908 р. – 171 219, у 1909 р. – 175 008, у 1910 р. – 168 864, у 1911 р. – 175 228, у

1912р. – 183949 осіб [4, с. 106]. Це зростання слід розцінювати як частину кризи російської державності в цілому, що загострилася на початку ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Общая тюремная инструкция 1915 г. Репринтное издание. Москва.: Академия МВД России, 1976. 110 с.

2. Упоров И. В. Пенитенциарная политика России в XVIII-XX вв. Историко-правовой анализ тенденций развития. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 608 с.

3. Зубков А. И. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца 19 – начала 21 века. Москва: Норма, 2006. 720 с.

4. Ширвиндт Е. Г., Утевский Б. С. Советское исправительно-трудовое право. Москва: Госюриздат, 1957. 244 с.

Кулик Сергій Олександрович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

СУТНІСТЬ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ЗАРУБІЖНОМУ ПРАВІ

Правові, організаційні та функціональні особливості пробації багато у чому обумовлені національними розумінням змісту цього інституту. Переважна частина ознак пробації у різних країнах в основному збігається. За визначенням, яке наведене у підручнику «Сучасне американське кримінальне право»: «Пробація (від англ. Probation – випробування) – форма умовного

засудження, що отримала велике поширення у практиці судів Великобританії, США і деяких інших держав [11].

Англійський вчений Лісон С. ще у 1914 році визначив пробацію як систему, яка надає злочинцям можливість реформуватися. Замість того, щоб бути покараними, ці злочинці умовно звільняються під нагляд досвідченого соціального працівника, відомого як офіцер пробації. Упродовж певного часу він здійснює нагляд за злочинцями, намагаючись змінити певні риси останніх. Після завершення пробаційного періоду суд переглядає справу кожного злочинця. Якщо суд переконується, що злочинець виконав свої обов'язки, він звільняється від покарання» [10]. Резолюція Ради ООН з економічних і соціальних питань (1951 р.) характеризувала пробацію як «режим поміщення на випробувальний термін певної частини засуджених» і рекомендувала її для широкого використання у національній кримінальній юстиції країн з різними правовими системами [1, с. 8]. Відповідно до понять, визначених у Європейських Правилах по пробації, «пробація відноситься до процесу виконання у суспільстві покарань та заходів, передбачених законом і призначених правопорушнику. Вона включає широке коло заходів та засобів виховного впливу, таких як нагляд, контроль і надання допомоги, метою яких є залучення засудженого до суспільного життя, а також забезпечення безпеки суспільства» [5].

З даних визначень стає зрозумілим, що інституту пробація – це досить широке поняття, воно охоплює всі види пробаційної активності у сфері кримінальної юстиції: досудові доповіді, нагляд, допомогу, діяльність у процесі виконання альтернативних заходів, діяльність у виправних установах, діяльність з попередження злочинів.

Казахстанський

вчений Гета М. Р. визначає пробацію як особливу форму соціально-правового контролю, засновану на випробуванні засуджених без позбавлення їх волі або в умовах їх звільнення від покарання [2, с. 11].

Відповідно до закону Республіки Молдови «Про пробацію» (2008 р.) «Пробація – організація і виконання діяльності по наданню

психосоціальної та іншої допомоги, а також нагляд за особами, які перебувають на стадії кримінального переслідування або при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, звільнені від кримінального покарання та переслідування, а також заходи щодо корекції соціальної поведінки особи, яка знаходиться під наглядом» [7].

У Законі Латвійської Республіки «Про Державну службу пробації» (2003 р.) пробація визначається як «нагляд за клієнтом пробації та корекція його соціальної поведінки з метою запобігання повторного вчинення порушення закону»[6].

Зокрема, у Франції інститут пробації вважається альтернативним видом покарання (накази про пробацію), і під нею розуміється умовне засудження, що супроводжується наглядом. У Болгарії, даний інститут розглядається у першу чергу як один із видів покарання у болгарській кримінально-виконавчій системі. Тому, як свідчать зарубіжні джерела в одних державах законодавець визначає застосування пробації як покарання (наприклад, Швеція, Фінляндія, Латвія), в інших – відносить до інших заходів кримінально-правового характеру (наприклад, Англія, Данія), у третіх – пов'язує застосування цього заходу із звільненням від покарання (наприклад, Естонія), а у деяких країнах взагалі не позначає природу даного інституту (наприклад, США) [8].

Специфіка інституту пробації полягає у тому, що загальноприйнятого терміна для його позначення не існує. Пробація – це одночасно і новостворений соціальний інститут, що працює разом з пенітенціарною системою і багатофункціональна система, що реалізується як процес виконання кримінального покарання; як процес виправлення та розвитку особистості засудженого; як форма соціально-правового контролю; міра попередження правопорушень під час відбування покарання і рецидиву злочинів після звільнення, а також засіб ресоціалізації засуджених.

У багатьох Кримінальних кодексах Англії, США, Швеції інститут пробації також включений у систему видів покарань. В англосаксонських країнах на початку свого розвитку пробація означала роботу з умовно засудженими, в ході якої на них покладалося виконання певних обов'язків і вони поміщалися на певний термін під індивідуальний нагляд спеціальної посадової особи. Тобто, термін «пробація» вживався також в іншому значенні – як інститут, що супроводжує умовне засудження, або відстрочку винесеного вироку [4, с. 37]. Проте у подальшому у законодавстві більшості країн, зокрема США та Англії, проста відстрочка (умовне засудження) і відстрочка ускладнена (пробація) були закріплені в якості самостійних санкцій, що не дозволяє говорити про їх тотожність. На відміну від держав англосаксонської системи, у країнах, де пробація включає усебе такі заходи, як корекція поведінки та надання моральної та матеріальної підтримки правопорушникам, інститут пробації виходить далеко за межі суто правового регулювання. Сутність менше піддається змінам, ніж його зміст. Сутність пробації у різних країнах фактично єдина.

Англійській вчений Лейленд П. визначає сутність пробації наступним чином: «На період, визначений судом, правопорушника віддають під нагляд кваліфікованого офіцера пробації. Отже, як альтернативу в'язниці використовують професійне керівництво й підтримку. Правопорушникам пропонують на офіційній основі поради та допомогу. Невиконання пробаційного наказу може скінчитися в'язницею або виправним закладом для молоді. Піднаглядний має регулярно зустрічатись з пробаційним наглядачем. Пробація може передбачати: життя в пробаційному гуртожитку, відвідування пробаційних центрів удень, лікування психічних хвороб у разі постанови про психіатричну пробацію, утримання від участі у певній діяльності. Пробацію можна поєднувати з постановами про виконання громадських робіт. Пробацію завжди вважали за корисну форму реабілітації». Одночасно з цим сутність пробації полягає й у випробуванні особи, яка вчинила злочин, тобто

з'ясуванні можливості (чи неможливості) виправлення особи без застосування кримінального покарання [9].

Раніше сутність пробації зводилася лише до обов'язку правопорушника просто підтримувати контакт зі співробітником служби пробації, що призвело до кризи цього інституту як раз у тих країнах, де він глибоко укорінився і де вважався «основою альтернативних заходів покарання». Таким чином, у праві зарубіжних країн інститут пробації визначається, у першу чергу, як вид покарання або вид звільнення від відбування покарання із випробуванням. Пробація як вид покарання полягає у покладенні певних обмежень щодо реалізації засудженим своїх прав і свобод, в установленні спеціального нагляду за його поведінкою та має виражений каральний, виправний і превентивний зміст. У другому випадку пробація – це умовне невиконання призначеного покарання або умовне не призначення покарання з призначенням засудженого на певний період часу під нагляд спеціальних органів.

Отже, сутність пробації полягає у здійсненні, з одного боку, нагляду та контролю, з іншого – індивідуальної роботи із правопорушником, його супроводі та підтримці, й сконцентрована більше на виправленні ніж на покаранні, що обумовлено її ресоціалізаційним спрямуванням. У цілому ж пробація за кордоном на сьогоднішній день являє собою скоріше соціальний інститут, спрямований на надання допомоги особам, які вчинили правопорушення, ніж кримінально-правовий інститут.

Список використаних джерел

1. Гета М. Р. Пробація и ее перспективы в уголовном праве Республики Казахстан: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08 //Томский государственный университет. Томск, 2000. 20 с.

2. Гуманізація кримінального судочинства шляхом розвитку елементів служби пробації та реалізації програм примирення потерпілих та правопорушників: методичні матеріали: За заг. Ред. Прокопенко Н.М./ упоряд.:

Ягунов Д. В., Прокопенко Н. М., Горова А. О. Київ, 2007. 64 с.

3. Дворянсков И. В., Сергеева В. В., Баталин Д. Е. Применение альтернативных видов наказаний в Западной Европе, США и России (сравнительно-правовое исследование). Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», Penal Reform International, 2004. 90 с.

4. Європейські правила по пробації // Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 20 січня 2010 р. URL: <https://sites.google.com/site/probationofficerru/home/novosti/opyt-drugih-stran> (дата звернення: 16.04.2018).

5. Закон Латвійської Республіки «Про Державну службу пробації» від 30.12.2003 р. URL: http://latvia.news-city.info/docs/sistemse/dok_iegzgo.htm (дата звернення: 16.04.2018).

6. Закон Республіки Молдова «Про пробацію» від 14.02.2008 р. // Monitorul Oficial. № 103–105. ст. 389. URL: <http://lex.justice.md/ru/328128/> (дата звернення: 17.04.2018).

7. Кубанцев, С. П. Применение пробації и досрочного освобождения от отбытия наказания в виде лишения свободы в США. *Журнал российского права. Инт закондат. и сравнит. правовед.* № 1 (109). 2006. С.121–132.

8. Лейленд П. Кримінальне право: Злочин, покарання, судочинство (Англійській підхід) Пер. з англ. Київ: Основи, 1996. 207 с.

9. Никифоров Б. С., Решетников Ф. М. Современное американское уголовное право. Москва: Наука, 1990. 256 с.

10. *Філософський словник* / за ред. В. І. Шинкарука. 2.вид., перероб. І доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986.

*Ларіонов Станіслав
Олександрович,*

кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки
та психології факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕДІНКОВОЇ ДІАГНОСТИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

Існує низка професій, представники яких знаходяться під впливом підвищеної ймовірності зіткнення з агресією інших людей, або необхідності самим вчиняти агресивні дії. Серед них представники силових структур та правоохоронних органів, зокрема працівники пенітенціарної системи, які постійно взаємодіють з громадянами, що вирізняються низьким рівнем соціалізованості, соціальною дезадаптованістю, кримінальною зараженістю тощо. Тому персонал Державної кримінально-виконавчої служби законом наділений відповідними правами і обов'язками, які регламентують правомірну поведінку у площині відносин, що супроводжується агресією.

Рівень агресивності – вагомий критерій відбору кадрів до ДКВС України. При цьому спостерігається амбівалентність вимог до агресивності працівників ДКВС: вона повинна бути вираженою настільки сильно, щоб давати змогу ефективно виконувати силові завдання і функції, водночас будучи мінімальною, щоб не завдавати засудженим надмірної шкоди [1].

Вивчення агресивності як особистісної риси здійснюється, зазвичай за допомогою опитувальників, тестів, проєктивних методів психологічної діагностики. Однак, поряд із типовими, притаманними для самоописів чинниками викривлень результатів, питання у методиках діагностики агресивності є, в основному, інтуїтивно-зрозумілими для респондентів, що не виключає обрання відповідей за принципом соціальної бажаності.

Тому цікавим і потенційно корисним для відбору кадрів та психологічної атестації персоналу ДКВС є поведінкова діагностика агресивності кандидатів, що виключає помилки, зумовлені використанням засобів тестометричної діагностики.

Впродовж кількох останніх років на кафедрі педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ проводиться підвищення кваліфікації працівників різних підрозділів Національної поліції України, в межах якої було проведено емпіричне дослідження їх агресивності під час проведення психологічного тренінгу «Стресостійкість» [2]. Результати дослідження, на наш погляд можна екстраполювати на працівників ДКВС, враховуючи подібність професіографічних вимог до їх діяльності і поведінки.

Загалом емпіричним дослідженням охоплено 138 працівників поліції різних областей України, віком 24–35 років, з яких 57 жінок та 81 чоловік, які проходили курси підвищення кваліфікації на базі Харківського національного університету внутрішніх справ.

Для визначення тестометричної агресивності досліджуваних було використано два стандартизовані опитувальники діагностики агресивності (Ковальова П. –Ільїна Є. та Почебут Л.), та проективна методика «Тест руки» Вагнера Е.

Поведінкова агресивність досліджуваних вивчалась в ході виконання психотренінгової вправи «Стілець», зміст якої полягає в наступному. Першому учаснику пропонується з зав'язаними очима знайти в аудиторії стілець і сісти на нього. Другому учаснику пропонується непомітно зайняти стілець, і, сидячі мовчки, не віддавати його. При зіткненні першого учасника зі стільцем, виявляється, що той кимось зайнятий, і в такій ситуації невизначеності він, намагаючись сісти на стілець, демонструє одну або декілька з можливих стратегій поведінки:

1. «Заперечення», уникнення від виконання вправи різноманітними способами (пряма відмова виконати вправу; посилення на моральні норми «я не

можу сісти, тут зайнято»; тривале пасивне вичікування поряд зі стільцем; надтривалий пошук стільця, «кружляння» навколо нього тощо);

2. «Заміщення», намагання виконати вправу не зовсім так, як необхідно (пошук іншого «такого ж самого» стільця; намагання сісти на спинку; намагання сісти на коліна другому учаснику тощо);

3. «Пошук допомоги», вербалізація невпевненості, додаткових питань, закликів до аудиторії поради чи допомогти;

4. «Регрес», демонстрація інфантильних форм поведінки (недоречний сміх, дитяче мовлення (слова чи інтонації), дитяча міміка, плач, тощо);

5. «Співробітництво», яке полягає у повноцінній спробі встановити вербальний контакт з другим учасником, який сидить на стільці.

6. «Агресія», в основному фізична (спроби зіштовхнути другого учасника зі стільця, спроби зробити іншому учаснику боляче або неприємно, різке висмикування стільця з-під сидячого тощо).

Проведене попереднє тестометричне вивчення агресивності досліджуваних дозволило зробити два основних узагальнення:

1. Усі тестометричні показники агресивності досліджуваних працівників поліції виражені в цілому на низькому рівні.

2. Чоловіки в основному схильні до більших проявів фізичної агресії, а жінки – до вербальної.

Результати поведінкової діагностики наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика стратегій поведінки працівників поліції різної статі (у % від спостережень)

Стратегія	Рівень	Жінки	Чоловіки	$\Phi_{\text{емп}}$	p
Заперечення	низький	73,7	85,2	1,66	0,05
	середній	21,1	3,7	3,27	0,01
	високий	5,3	11,1	1,25	-
Заміщення	низький	47,4	70,4	2,73	0,01
	середній	31,6	11,1	2,91	0,01
	високий	19,3	18,5	0,37	-

Пошук допомоги	низький	42,1	61,7	2,43	0,01
	середній	29,8	23,5	1,22	-
	високий	26,3	14,8	1,66	0,05
Агресія	низький	21,1	13,6	0,94	-
	середній	15,8	22,2	0,95	-
	високий	63,2	63,0	0,02	-
Регрес	низький	21,1	48,1	3,36	0,01
	середній	36,8	33,3	0,42	-
	високий	42,1	18,5	3,22	0,01
Співробітництво	низький	73,7	77,8	0,55	-
	середній	19,3	11,1	1,58	-
	високий	7,0	11,1	1,26	-

З наведеного у таблиці видно, що результати поведінкової діагностики виявляються дещо відмінними, а в чомусь суперечать даним тестування. Так, в ході виконання вправи і чоловіки і жінки були високо агресивними (більше 60%), що суперечить результатам вивчення тестометричної агресивності. При цьому агресія досліджуваних була, переважно, фізичною та імпульсивною незалежно від статі. Вони реагували на учасника, що сидів на «їхньому» стільці, як на неочікувану перешкоду, яку усували навіть не замислюючись про доцільність і прийнятність своєї поведінки, вважаючи її єдино можливою. Цікава закономірність полягає в тому, що жінки, в основному, прикладають зусилля для маніпуляцій з тілом іншого учасника (тягають за руки, штовхають, давлять шию та ін.), а чоловіки – маніпулюють зі стільцем, намагаючись висмикнути чи відібрати його.

Після виконання вправи з'ясувалось, що така агресія для учасників є суб'єктивно реактивною та захисною («Він не мав права сидати на мій стілець», «Я забирав своє», «Він перешкоджав мені виконати завдання» тощо).

Можна зробити висновок про те, що чоловіки більше поважають суверенність особистісного простору, особистісні кордони іншої людини, ніж жінки. Можливо це зумовлено досвідом агресії, адже чоловіки краще усвідомлюють, після яких дій може настати зустрічна агресія збоку іншого учасника.

Тут доцільно зауважити, що більш агресивно поведуться працівники, які не мали досвіду силового протистояння з громадянами (жінки, молоді працівники, слідчі). Ті ж, хто часто стикається з агресією у професійній діяльності (патрульні та оперативні працівники) або взагалі не використовує цю стратегію, або ж робить це дуже дозовано і швидко.

Агресивні учасники, як правило, швидко усвідомлюють свою неправоту, намагаються просити пробачення у того, хто сидів на стільці. Особливо цей ефект підсилюється, якщо сідати на стілець у наступному «раунді» вправи буде той самий учасник, який поведився агресивно.

Агресія і регрес, мають певну зворотну взаємозалежність. З тих працівників (без урахування статі), хто впевнено використовував агресивну стратегію поведінки, тільки 20,7% також показували регресивні тенденції. Тобто працівники схильні або впевнено, «по-дорослому» забирати стілець (агресія), або «по-дитячому» невпевнено шукати інші шляхи (регрес). З таблиці видно, що регрес тією чи іншою мірою притаманний половині чоловіків (48,1%) та переважній більшості жінок (78,9%). У чоловіків це, в основному, міміка (вимушена посмішка) та екстралінгвістичні вкраплення (короткий сміх, вигуки), а у жінок – міміка, жести і пози. Саме у жінок в ситуаціях неочікуваного зіткнення з перешкодою можна було спостерігати широкий спектр регресивних проявів (притискування рук до обличчя, плач, схлипування, маятникоподібні руки тулубом, закусування губ, їх згортання у «трубочку», облизування, гризіння нігтів та ін.).

На нашу думку, ступінь регресу при виконанні цієї вправи – це свідчення загального рівня стресостійкості особистості, її психологічної готовності до дій у ситуаціях невизначеності.

Стратегія співробітництва спостерігалась у найменшій кількості учасників незалежно від статі. Після закінчення вправи майже усі працівники говорили про те, що «треба було розмовляти з тим, хто сидів на стільці, але я про це чомусь не подумав». Це стосувалось представників абсолютно усіх вікових і професійних груп, поліцейські майже не використовували

комунікацію як спосіб досягнення мети вправ. Лише біля 25% працівників намагались встановити вербальний контакт з тим, хто сидів на стільці, і тільки біля 10% повторювали ці спроби хоча б двічі. Зазначене свідчить, на нашу думку, про вкрай низький рівень психологічної підготовленості працівників поліції до професійної діяльності.

У якості висновку пропонується розглядати психологічний тренінг не тільки як спосіб розвитку чи формування певних особистісних чи професійно-важливих якостей персоналу. Він може також слугувати засобом психологічної діагностики, зокрема, схильності працівників ДКВС до агресивної поведінки.

Список використаних джерел

1. Мірошніченко О. М. Особливості професійно-психологічного відбору кадрів до Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і безпека*. Харків: ХНУВС, 2017. № 1 (64). С. 140–145.

2. Ларіонов С. О., Макаренко П. В. Діагностика агресивної поведінки особистості засобами психологічного тренінгу // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2018. С. 172–175.

*Левчановський Дмитро
Едуардович,*
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ КАДРІВ В ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Проблема реформування місцевого самоврядування в Україні відображає свою сутність в недосконалій кадровій політиці, оскільки ефективна та продуктивна праця робітників на пряму залежить від соціально-економічних процесів в Україні.

Проведення єдиної державної кадрової політики зумовлює необхідність існування ефективного управління державною службою, що, як наслідок, сприятиме створенню та стабільному існуванню гарантій здійснення органами державної влади своїх функціональних повноважень відповідно до інтересів кожного громадянина окремо та усієї держави в цілому. Необхідно підкреслити, що відповідно до принципів, визначених Конституцією й законами України, проведення такої політики матиме позитивний вплив на ефективність діяльності, що здійснюється державними службовцями у органах державної влади при виконанні своїх владних повноважень. З огляду на кадрове забезпечення, як один із факторів конкурентоздатності, можна говорити про те, що він має вагомий вплив на успішне функціонування органів і служб загалом.

Питання теорії та практики реалізації кадрової політики досліджуються в роботах таких вчених як: Атаманчука Г., Бабаєва В., Воронько О., Гончарук Н., Гурне Б., Кагановської Т., Олуйка В., Серьогіна С., Товажнянського Л. та інших дослідників.

Можна погодитися із думкою Товажнянського Л., що тривалий, складний, непослідовний та суперечливий соціально-економічний розвиток

України значною мірою зумовлений відсутністю цілеспрямованого кадрового забезпечення та підготовки управлінських кадрів для місцевого самоврядування в умовах ринкової економіки та демократизації суспільного життя [1, с. 115].

Для вирішення складних завдань апаратом працівників державних установ, що поставлені громадянами, установами і організаціями потрібно мати відповідну високу кваліфікацію. Кадрове забезпечення органів державної влади повинно бути цілеспрямованим і налаштованим на укомплектування підготовленими службовими особами професійного державного управління, які здатні на рівні сучасних вимог і на засадах закону здійснювати в межах своїх повноважень завдання і функції відповідного органу.

Досліджуючи проблематику кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування, варто виділити, що робота з персоналом у сфері державної служби та органів місцевого самоврядування – це система ефективного, професійного розподілення та призначення кадрів для виконання поставлених завдань залежно від їх професійно-ділових, морально-етичних і особистісних здібностей.

Таким чином, однією з найважливіших ланок у сфері місцевого самоврядування є виборні кадри. Обиратися туди повинні освічені, підготовлені кадри та професіонали своєї професії, бо саме на них покладаються повноваження з надання допомоги громаді в представленні їх інтересів, управління територіями та раціональним направленням коштів.

Концепцією адміністративної реформи в Україні передбачено організацію на нових засадах державної служби та служби в органах місцевого самоврядування [2, с. 182].

Вважаємо за необхідне виділити перспективу формування інституту публічної служби, що мають спільну соціальну сутність – служіння інтересам спільноти через виконання управлінських функцій публічної влади (державної влади та місцевого самоврядування).

Особи, які перебувають на службі в органах місцевого самоврядування, рівні перед законом як і всі громадяни України, так як привілеїв у тому, що вони виражають інтереси громади немає, у разі їх виникнення, відповідно до чинного законодавства, вони будуть покарані згідно цивільного, адміністративного чи кримінального кодексів України.

Діяльність органів місцевого самоврядування спрямована на забезпечення потреб та інтересів територіальної громади та кожного громадянина, що потребує не тільки відповідного професіоналізму посадовців, але й високої культури та належного рівня розвитку навичок міжособистісного спілкування.

Підвищення рівня професійної компетенції посадовців здійснюють Національна академія державного управління при Президентові України, її регіональні інститути, місцеві центри підвищення кваліфікації, інші вищі навчальні заклади, які мають відповідні ліцензії [3].

Аналізуючи вище викладене, доцільно підкреслити, що з метою підвищення рівня ефективності розподілення кадрового резерву на місцевому рівні необхідно забезпечити прозорість при призначенні кандидатів на посади та реформувати кадрові служби системи органів місцевого самоврядування.

Тобто посадовці повинні володіти необхідними морально-діловими знаннями та навичками, які повинні відповідати завданням, цілям та характеру служби в органах місцевого самоврядування. Саме реалізація та формування державної кадрової політики відіграє важливу роль в управлінській діяльності. Очевидно, що ефективність функціонування місцевого самоврядування залежить від: якісного відбору, розподілення та розстановки кадрів, їх підготовки та рівня кваліфікації; організації діяльності їх посадових осіб; відповідності сучасним вимогам їх професійного рівня та компетенції.

Професійний добір кадрів, навіть професіоналів кадрової роботи, не є достатньою умовою для досягнення очікуваного результату від кандидата. Без управлінської стимуляції через заохочення і стягнення тут не обійтись. Розподіл працівників повинен ґрунтуватися на принципі «від лідера до

робітника» і розподілятися на структурні одиниці за сферами діяльності, враховуючи морально-психологічні якості та тип темпераменту кожної особи. Також, окремим категоріям працівників необхідно здійснювати підвищення оплати праці, постійно проводити курси та тренінги по удосконаленню професійної діяльності.

Отже, перш за все, підвищення матеріальної та моральної захищеності працівників, стимуляції праці і соціально-правових гарантій, а також удосконалення адміністративної культури, підвищення відповідальності та запобігання проявам корупції серед державних службовців та фахівців, посилення суспільної довіри до державної служби є пріоритетними завданнями, які варто запроваджувати, вирішувати та розвивати на даний час.

Список використаних джерел

1. ТОВАЖНЯНСКИЙ Л. Л. Эффективное управление и информационное обеспечение жизнедеятельности города. *Комунальное хозяйство городов*. ХГАГХ Вып. № 57, 2004. 326 с.

2. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навч.-метод. посібник Одеса: Юрид. літ., 2006. 488 с.

3. Золотарьов В. Ф. Сутність кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування. *Державне будівництво* 2014. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-2/doc/3/01.pdf>. (дата звернення: 05.04.2018).

Лисенко Тетяна Сергіївна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Не зважаючи на наявність значної кількості наукових праць, проблеми кримінальної відповідальності привертають увагу науковців і не лише теоретиків, але й практиків кримінально-виконавчого законодавства.

Важливий внесок у дослідження кримінально-виконавчого законодавства в Україні зробили такі вчені як Степанюк А. Х., Богатирьов І. Г., Радов Г. О., Синьов В. М., Бадира В. А., Бодюл Є. М., Градецький А. В., Кирилюк В. А., Маковій В. В., Неживець О. М., Резніченко Г. С., Телефанко Б. М., Царюк С. В., Шкута А. В., Шулежко Т. А., Яровий А. О. Саме в працях цих науковців містяться основні концептуальні положення щодо кримінально-виконавчого законодавства.

Найважливішою пізнавальною проблемою для науки кримінально-виконавчого права є процес виконання всіх видів кримінальних покарань, його закономірності та об'єктивна сутність, що мають знайти своє відображення у відповідних правових категоріях та поняттях. Тому процес виконання кримінальних покарань виступає основним об'єктом, центральною категорією як теорії кримінально-виконавчого права, так і практичної діяльності органів і установ, оскільки саме він є тим фрагментом об'єктивної реальності, на який в решті-решт спрямовується пізнавальна діяльність відповідних суб'єктів.

Як зазначає науковець, Степанюк А. Х., вихідні поняття кримінально-виконавчого права покликані відображати об'єктивну сутність саме процесу виконання кримінальних покарань [1, с. 22]. Степанюк А. Х. здійснив аналіз пануючих в науці кримінально-виконавчого права концепцій, теорій та

поглядів, наочно показав, що в Україні існують дві основні парадигми процесу виконання кримінальних покарань: 1) виправна – базується на концепції поєднання покарання з виправно-трудоим впливом та ставить за мету виправлення і ресоціалізацію засуджених; 2) кримінально-виконавча – має в основі концепцію, за якою виконання покарання полягає у здійсненні властивих йому правообмежень, а сутністю діяльності по виконанню покарання виступає реалізація кари [1].

Виправна концепція містить в собі декілька основних напрямків (ідей) щодо виконання кримінальних покарань, які по суті являють собою намагання безпідставного розширення предмету кримінально-виконавчого права шляхом включення категорій запозичених з інших наук. Яскравим представником цього напрямку в науці був Радов Г. О., який став основоположником так званого пенітенціарного напрямку у сфері виконання кримінальних покарань [2, с. 11]. Основною у цій концепції виконання покарання є ідея каяття, тобто визнання особою, яка вчинила злочин, своєї вини, що можна здійснити в умовах спеціальних «соціальних клінік». Сутність запропонованої концепції Радов Г. О. відобразив таким чином: «Тільки взявши на озброєння пастирську, а не начальницьку роль, спираючись на норми християнської моралі, пенітенціарний персонал спроможний повернути злочинця до морального відродження і врятувати суспільство від остаточного краху «нравів» [3, с. 49].

Саме тому, на думку даного вченого, пенітенціарний процес, на відміну від кримінально-виконавчого або просто виховного процесу, не є проблемою суто юридичною або педагогічною, а в основі своїй перебуває в площині морально-етичного, духовного характеру. Його предметом є не злочинець, а людина, жива істота, яка має сприйматися не через юридичні, а морально-етичні, психологічні і педагогічні категорії, як носій певних соціальних відхилень і патологій, що зумовили злочинну поведінку і які необхідно усунути [3, с. 48].

На нашу думку, можна запропонувати змінити вектор діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС),

зорієнтувавши його не на формально-юридичне виконання покарання, зміст якого полягає в утриманні засудженого протягом терміну, встановленого вироком суду, в умовах певних правових обмежень, а ґрунтуючи свою діяльність на об'єктивному суспільному і державному інтересі в забезпеченні каяття злочинців як єдиної гарантії їхньої майбутньої безпечної поведінки. Дослідники Радова Г. О., Романенко О. В., зазначають, що зміст пенітенціарної функції повинен визначатися діяльністю держави по створенню умов для каяття засуджених [4, с. 54]. Досить близькою по змісту до ідеї каяття, на наш погляд, є концепція виховання засуджених, їх виправлення та ресоціалізації. Один з її прихильників, Синьов В. М., був переконаний, що унікальність пенітенціарної справи потребує таких фахівців, у яких шляхом цілеспрямованого багаторічного навчання і виховання у вищій школі формувався б професійний менталітет та інші професійні якості особистості, що дозволяють ефективно вирішувати головне завдання системи – ресоціалізацію засуджених [5, с. 19]. Він стверджував, що наукова розробка проблем виконання кримінальних покарань потребує, перш за все, теоретичного осмислення низки питань, серед яких: параметри оцінки готовності засуджених до сприйняття виховних впливів, класифікацію засуджених за рівнями її сформованості, визначення факторів, які впливають на готовність до сприйняття перевиховних впливів, та умови формування зазначеної готовності [6 с. 68]. Крім цього, за даною ідеєю, діяльність з ресоціалізації засудженого досягне мети лише в тих випадках, коли доцільно обрані зовнішні впливи, що використовуються в системі, знайдуть відгук у свідомості тієї особистості, на яку вони спрямовані [7, с. 234].

Подібних думок дотримуються й Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Фаренюк С. Я., Корчинський В. О. та інші науковці, зазначаючи, що кримінально-виконавча система має бути перетворена в сучасний потужний інструмент виправлення й ресоціалізації злочинців, сприяти формуванню у них навичок, умінь бути законослухняними громадянами [8, с. 14]. На їх думку, в концепції правової реформи в рамках виконання покарань, потрібно не лише

зберегти, але й розвинути ідею про виправлення засуджених, послідовно проводячи її через всю систему правового регулювання виконання кримінальних покарань [9].

Тому пропонуємо у кримінально-виконавче законодавство ввести термін «виправне», оскільки він має відношення не лише до правового регулювання виконання всіх видів покарань, а й відображає основну мету виконання покарань – виправлення засуджених.

Список використаних джерел

1. Степанюк, А. Ф. Сущность исполнения наказания. Харьков: Фолио, 1999. 256 с.
2. Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 1997. № 2. С. 11–52.
3. Радов Г. О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 1998. № 3. С. 41–49.
4. Романенко О. В. Сутність пенітенціарної функції демократичної держави. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 1997. № 2. С. 53–56.
5. Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної теорії і практики. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 1996. № 1. С. 17–24.
6. Синьов В. М. Особливості сформованості у засуджених психологічної готовності до сприйняття виховного впливу. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 1999. № 4. С. 68–72.
7. Климов М. В. Побудова та застосування моделей пенітенціарного персоналу як науково-педагогічна проблема. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 2000. № 5. С. 231–237.

8. Богатирьова О. І. Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт виконання покарань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ, 2009. 22 с.

9. Фаренюк С. Я. Виправлення засуджених – основна мета нового пенітенціарного законодавства . *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 1998. № 3. С. 3–10.

Лозінський Михайло Богданович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної
пенітенціарної служби

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПЕРСОНАЛ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ» НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

На сьогодні позбавлення волі продовжує залишатись найбільш часто вживаним видом кримінального покарання, і в сфері його виконання зосереджена найбільша кількість персоналу. Як справедливо відзначається в літературі, правове становище персоналу диференціюється в залежності від того, які види кримінального покарання виконує персонал органів та установ виконання покарань. Більш суворі види покарання жорсткіше регламентують правове становище персоналу. Наприклад, багато в чому різниться правове становище співробітників виправних установ і органів виконання покарань без ізоляції засуджених від суспільства [1, с. 135]. У той же час статус персоналу, що виконує покарання у вигляді позбавлення волі, зважаючи на велику кількість і частоту зміни нормативно-правових актів, що регулюють їх діяльність є недостатньо прозорим, та не забезпечує належний рівень вирішення поставлених завдань. Все сказане, на наш погляд, вимагає окремого розгляду особливостей правового

становища працівників кримінально-виконавчої служби. Однак, на наш погляд, першочергового вивчення вимагає питання про сутність і юридичний зміст правового положення поняття «особа».

У самому стислому вигляді категорія «правовий статус» визначається в науці як система визнаних і гарантованих державою в законодавчому порядку прав, свобод і обов'язків, а також законних інтересів людини як суб'єкта права. Права і свободи є соціальними можливостями громадянина, визнані і забезпечені державою, обов'язки - також соціальні можливості, які виражають претензії держави до громадянина, його поведінки [2, с. 325]. У той же час особистість наділена і соціальним статусом, що відображає реальний стан людини в даній системі суспільних відносин. Право закріплює тільки найбільш важливі і значимі, з точки зору держави, аспекти життєдіяльності особистості. Тому категорія правового статусу важлива як юридичний портрет людини [3].

В теорії виділяється три види, або рівні, правового статусу: загальний, спеціальний та індивідуальний.

Загальний правовий статус – це статус особи як громадянина держави, члена суспільства. Він визначається насамперед Конституцією України і не залежить від різних наявних обставин (переміщень по службі, сімейного стану, посади, виконуваних функцій), є єдиним і однаковим для всіх, характеризується відносною статичністю, узагальненістю. Зміна цього змісту залежить від волі законодавця, а не від кожної окремої особи.

Спеціальний статус відображає особливості положення певних категорій громадян (зокрема, персонал органів та установ виконання покарань). Спеціальний правовий статус базується на загальному конституційному статусі громадянина та визначає специфіку соціальної діяльності, додаткові права, обов'язки, пільги, передбачені поточним законодавством, а також відповідальність.

Індивідуальний статус, в свою чергу, фіксує конкретику окремої особи (стать, вік, сімейний стан, виконувана робота, інші характеристики). Він являє собою сукупність персоніфікованих прав і обов'язків громадянина.

Розглянуті три статусу співвідносяться між собою як загальне, особливе і одиничне. Вони тісно взаємопов'язані і взаємозалежні, нашаровуються один на одного і на практиці нероздільні. Кожен індивід виступає одночасно у всіх зазначених якостях – він громадянин своєї держави (загальний статус), належить до певного прошарку (групи) і, отже, має родовий статус, нарешті, є окремою, неповторною особистістю (індивідуальний статус) [4].

Розглядаючи правовий статус персоналу органів та установ виконання покарань, зрозуміло, що потрібно виходити з поєднання всіх трьох видів правового статусу, але робити акцент на спеціальний статус, оскільки саме в ньому відбивається специфіка його діяльності.

Персонал органів та установ виконання покарань є державними службовцями, та утворюють більш вузьку категорію посадових осіб, що володіють спеціальним правовим статусом, обумовленим специфікою кримінально-виконавчої діяльності в цілому і своїми безпосередніми повноваженнями зокрема. Разом з тим спрямованість їх діяльності, цілі та завдання вимагають відносити кримінально-виконавчу діяльність до правоохоронної, а державну, правоохоронну і кримінально-виконавчу службу вважати явищами одного порядку, що співвідносяться як загальне, приватне і спеціальне.

Кримінально-виконавчим законодавством України (ч. 2 ст. 1 КВК України) встановлюються принципи виконання кримінальних покарань, правовий статус засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними [5].

Отже, мета діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби полягає у виконанні кримінальних покарання. У той же час вони вступають у

правовідносини при прийомі на службу, її проходження, звільнення, надання соціальних гарантій і пільг, отримання заохочень і накладення стягнень, а також притягнення до відповідальності. Таким чином, правовідносини, в яких беруть участь персонал органів та установ виконання покарань, дуже різноманітні, що, безсумнівно, відбивається на їх правому статусі.

Підводячи підсумок, можна визначити правове становище персоналу органів та установ виконання покарань, як засновану на комплексі правових норм, специфіки і умов виконання кримінальних покарань регламентацію прав і обов'язків, вимог до особистих і професійних якостей, службової діяльності, що ними виконуються, а також видів, підстав і меж відповідальності, заходів соціального захисту і гарантій.

Список використаних джерел

1. Степанюк А. Х. Кримінально-виконавче право України: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів Харків: Право, 2006. 256 с.
2. *Большой юридический словарь* / под ред. А. Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В. Б. Крутских. Москва: ИНФРА М, 1997. 890 с.
3. Кравченко Ю. Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01 / Харків, 2003. 412 с.
4. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львів, 2003. 253 с.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. д. ю. н., проф. В. В. Коваленка, д. ю. н., проф. А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. 492 с.

Лонська Оксана Ярославівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної
пенітенціарної служби

ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЄС ПРО ПРАЦЮ МОЛОДІ

Україна прагне гармонізувати національне законодавство з міжнародно-правовими нормами. Роль останнього зростає і для цього є об'єктивні причини. Адже в сучасному світі посилюються тенденції взаємозалежності і взаємовпливу держав. Створені з цією метою міжнародні організації і спільноти держав сприяють розв'язанню проблем світової співдружності. Усвідомлення необхідності їх рішень стає домінантою суспільного поведження в багатьох країнах. Звідси – неминуча гармонізація національного і міжнародного права. В регулюванні трудових правовідносин молоді, безумовно, такий процес відбувається суперечливо і має тривалий період щодо перетворення, взаємовпливу, подолання колізій на цьому перехідному етапі.

Законодавство ЄС складається з первинного законодавства, до якого належать: Договір про Європейське Співтовариство вугілля і сталі (1951 р.), Договір про Співтовариство (1957 р.), Договір про Євратом (1957 р.), Конвенція про спільні інститути для цих Європейських Співтовариств (1957 р.), Договір про злиття (1965 р.), бюджетні угоди 1970 і 1975 рр., Єдиний європейський акт (1986 р.), Договір про ЄС (1992 р.), Амстердамський договір (1997 р.), Ніццький договір (2001 р.), а також Акти вступу Великої Британії, Ірландії, Данії, Греції, Іспанії, Португалії, Австрії, Фінляндії, Швеції до ЄС [1, с. 51–52] і вторинного законодавства (регламенти, директиви і рішення, висновки і рекомендації) [2, с. 126]. Необхідно зазначити, що кількість вторинних джерел права Євросоюзу набагато більша, ніж первинних.

Одним із перших установчих документів Європейського Співтовариства є Договір про заснування Європейського Співтовариства з вугілля та сталі, який

був підписаний 18 квітня 1951 р. Окрім питань діяльності установ зазначеного Співтовариства, у Договорі також визначались економіко-соціальні і фінансові питання функціонування Співтовариства та вперше були визначені питання оплати праці та переміщення робітників. Оскільки Договір було укладено строком на 50 років, Співтовариство припинило діяльність у 2002 р. [3, с. 139].

25 березня 1957 р. у Римі було підписано Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства (далі – ЄЕС). У ньому були визначені рамки правотворчої діяльності ЄЕС у сфері праці й трудових відносин і встановлені норми щодо регулювання праці, які стали фундаментом європейського трудового права. Норми ЄЕС торкалися безпосередньо трудової міграції й становища працівників-мігрантів (ст. 7, 48–51), рівної плати для чоловіків і жінок за однакову працю (ст. 119), техніки безпеки й виробничої санітарії (ст. 118), оплачуваних відпусток (ст. 120).

Римський договір зафіксував згоду держав–членів ЄЕС вживати заходів щодо поліпшення умов життя й праці працівників, гармонізації відповідного національного законодавства (ст. 117) і виділив соціальні питання, що мають першорядне значення для європейської інтеграції. До них належать зайнятість, трудове право й умови праці, запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням, виробнича санітарія, право на асоціацію й колективні договори (ст. 118) [4, с. 93].

Європейський Союз було засновано Маастрихтським договором 7 лютого 1992 р. Зазначений Договір розпочав новий етап у процесі створення союзу усіх народів та держав Європи. Він є основним документом, що визначає склад, структуру, мету та принципи діяльності Євросоюзу. Необхідно зазначити, що згідно з ч. 3 ст. 1 Договору Європейський Союз було створено на базі Європейських спільнот. Завданням Союзу є сформулювати узгоджені та солідарні відносини держав–членів та їхніх народів. Союз ставить перед собою мету сприяти економічному й соціальному поступові та високому рівневі зайнятості [3, с. 145].

Частина 2 зазначеної ст. 6 містить визначення загальних принципів права ЄС, під якими розуміються основні права і свободи у тому вигляді, в якому вони закріплені в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.

Закони Європейської економічної спільноти є загальним для всіх країн-членів юридичним стандартом. У 1993 р. Європейська Рада у Копенгагені прийняла рішення про поширення законодавства ЄС на рівень національних законодавчих систем, що стало одним із трьох критеріїв відповідності, яким повинні були відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу.

Наступні зміни та доповнення до трудового права Союзу закріпив Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Маастрихтського договору, договорів про утворення Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ним актів від 26 лютого 2001 р. [3, с. 149]. Розділ перший «Суттєві зміни та доповнення» Ніццького договору створює умови для подальшого розширення Європейського Союзу та вносить зміни до установчих договорів.

Зокрема, Ніццький договір вніс зміни до ст. 137 Договору про утворення Європейського співтовариства, розширив перелік трудових прав працівників, у тому числі молоді.

Необхідно зазначити, що Договір своїми нормами гарантує і соціальні питання – рівність між чоловіком і жінкою стосовно можливостей на ринку праці та поводження на роботі; боротьбу з порушеннями соціальних прав; модернізацію системи соціального захисту.

Таким чином, Ніццький договір є наразі останнім і чинним нормативним актом, що належить до установчих договорів або до первинного законодавства Європейського Союзу. Договір вніс суттєві зміни та доповнення до трудового законодавства ЄС про працю молоді та разом з зазначеними установчими договорами закріпив напрям щодо політики держав-членів ЄС у галузі трудового права.

Наступними документами, які потребують обговорення є документи, які безперечно вважають джерелами трудового права, перш за все це Європейська

соціальна хартія 1961 р., яка підписана у Турині під егідою Ради Європи, та Хартію Співтовариства про основні соціальні права працівників від 9 грудня 1989 р., що встановила головні принципи, на яких повинна бути заснована модель Європейського трудового законодавства.

Стаття 136 Договору про заснування Європейського співтовариства зазначає, що Спільнота та держави-члени, пам'ятаючи про фундаментальні соціальні права, які сформульовані в Європейській Соціальній Хартії від 1961 р. та в Хартії Спільноти від 1989 р. про основні соціальні права працівників, мають на меті сприяти зайнятості, поліпшувати умови життя та праці, щоб уможливити гармонізацію цих сфер і водночас не втратити досягнутого поліпшення, дбати про належний соціальний захист, діалог між адміністрацією та працівниками та розвиток людських ресурсів заради досягнення тривалого високого рівня зайнятості. Можна зробити висновок, що зазначені Хартії входять до трудового права Європейського Союзу, а тому їх норми доцільно проаналізувати.

Наступним документами, які мають обов'язковий характер є Угода чи вторинні нормативні документи. Водночас у відповідних випадках, вони вимагають дій у сфері трудових відносин та соціальної політики від Європейського Союзу або держав-членів ЄС. Необхідно відмітити, що Хартії не належать до первинного законодавства Європейського Союзу, проте вони мають велике значення для розвитку трудового права ЄС, держав-членів та держав-кандидатів.

Частиною 1 Європейської соціальної хартії від 18 жовтня 1961 р. закріплено, що кожна людина повинна мати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає; всі працівники мають право на справедливі умови праці, а також на безпечні та здорові умови праці; всі працівники мають право на справедливу винагороду, яка забезпечує достатній життєвий рівень для них самих та для їхніх сімей; всі працівники та роботодавці мають право на свободу об'єднання у національні або міжнародні

організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; всі працівники та роботодавці мають право на укладання колективних договорів [63, с. 25].

Подальшого розвитку трудове законодавство щодо молодих працівників набуло у Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників від 9 грудня 1989 р. [5, с. 397]. Хартія була прийнята відповідно до положень ст. 117 Договору про утворення Європейського Економічного Співтовариства, адже держави-члени зобов'язались сприяти поліпшенню життя та умов праці працівників. Розділ 1 Хартії закріпив основні соціальні права молодих працівників, серед яких: право на свободу пересування, зайнятість і винагороду, поліпшення умов життя та праці, свободу об'єднання та колективних переговорів, професійне навчання, охорону здоров'я та безпеку на робочому місці та інші.

Особливість цього нормативного акта полягає в тому, що було визначено: мінімальний вік трудової діяльності – не нижче ніж 15 років; для молодих працівників встановлені гарантії щодо одержання справедливої винагороди відповідно до національної практики; держави-члени зобов'язуються вжити відповідних заходів для коригування трудового законодавства, з метою задоволення потреб молодих працівників у їхньому особистому розвитку, професійному навчанні та доступі до зайнятості; працівників, які не досягли 18 років [5, с. 402].

Ратифікація Європейської соціальної хартії згідно з Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 14 вересня 2006 р., а також Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. [6], вимагає послідовної адаптації національного законодавства, у тому числі трудового, до європейських стандартів, встановлених у Хартії.

Було зроблено висновок про те, що в Україні утворена нормативно-правова база для забезпечення права людини на працю та соціального захисту безробітних, яка відповідає вимогам п. 1 ст. 1 Європейської соціальної хартії (переглянутої) [7, с. 202].

Новим документом трудового законодавства ЄС про працю молоді є Хартія з основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р., яка також містить численні положення, що мають важливе значення у трудовій та соціальній сферах. Хартія покликана замінити багато нормативних джерел і систем захисту основних прав, що існують у Європі, але це планується робити поступово [8, с. 26].

Особливістю Хартії з основних прав Європейського Союзу є ст. 32, яка закріплює заборону використання дитячої праці та охорону праці молоді. Проте ст. 32 Хартії з основних прав Європейського Союзу на відміну від Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників чітко не закріплює мінімальний вік, з якого настає трудова діяльність.

Із зазначеного можна зробити висновок, що трудове законодавство Європейського Союзу створювалось поступово, в міру розвитку західноєвропейської інтеграції. Право ЄС містить велику кількість різних джерел, що регулюють питання праці молоді. Проте необхідно зауважити, що переважна більшість зазначених актів ЄС містять загальні приписи та вимоги щодо регулювання праці молодих працівників.

У політиці України як європейської держави дедалі більшої актуальності набуває питання її інтеграції до європейських організацій, діяльність яких спрямована на забезпечення принципів демократії, верховенства права в усіх сферах суспільного життя, захист прав і основних свобод людини.

В силу географічної належності України до Європейського регіону, її історичної причетності до традицій європейської демократії та гуманізму, орієнтації на побудову демократичної, соціальної, правової держави, проголошеної Конституцією та іншими актами законодавства, склалася сприятлива для здійснення такої інтеграції історична та геополітична обстановка.

Список використаних джерел

1. Вступ до права Європейського Союзу: навч. посіб. Донецьк: Новий Мир, 2001. 248 с.
2. Кернз, Волтер. Вступ до права Європейського Союзу: навч. посіб. Київ: Товариство «Знання», КОО, 2002. 381с.
3. Акти європейського права: короткий довідник / Інститут законодавства Верховної Ради України / заг. ред. В. М. Литвин. Київ: Парламентське видавництво, 2004. 255 с.
4. Договір про заснування Європейського Співтовариства: Конституційні акти Європейського Союзу. Ч. 1. Київ: Юстиніан, 2005. С. 45–180.
5. Акти європейського права із соціальних питань: збірник. Верховна Рада України. Комітет з питань соціальної політики та праці; Інститут законодавства / заг.ред. В. М. Литвин. Київ: Парламентське видавництво, 2005. 542 с.
6. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 24. С. 3.
7. Феськов М. М. Європейська соціальна хартія (переглянута) і трудове законодавство України: питання адаптації: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.05/ Одеса, 2002. 202 с.
8. Ніцький договір та розширення ЄС / М-во юстиції України. Центр порівнял. права; за наук. ред. С. Шевчука. Київ: Логос, 2001. 41 с.

Луканинець Василь Йосипович,
студент факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Боднар Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук,
начальник кафедри тактико-
спеціальної підготовки Академії
Державної пенітенціарної служби

РЕАЛІЗАЦІЯ ОBOB'ЗКІВ, ЯКІ ПОКЛАДАЄ СУД НА ОСОБУ, ЗВІЛЬНЕНУ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Після винесення вироку, згідно з яким особа була звільнена від відбування покарання з випробуванням, вона перебуває під правовим режимом, який забезпечує виконання тих завдань, що постають перед цією формою реалізації кримінальної відповідальності.

Відповідно до частини 1 статті 163 Кримінально-виконавчого кодексу України – нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, протягом іспитового строку здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за місцем проживання засудженого, а стосовно військовослужбовців - командирами військових частин [2, с. 116].

Перебуваючи під наглядом уповноважених органів з питань пробації, такі засудженні не лише мають визначені обов'язки, а наділені й певними правами, які забезпечують охорону їх законних прав та інтересів.

Беручи до уваги те, що при звільненні від відбування покарання з випробуванням для досягнення його цілей використовуються іспитовий строк, додаткові покарання, обов'язки, які обмежують засудженого у його правах, можна стверджувати, що іспитовий строк, обов'язки й додаткові покарання – це елементи режиму випробування. По-перше, саме через те, що систему характеризують як сукупність елементів, які взаємопов'язані між собою і становлять певну цілісність [6, с. 427], цими складовими елементами режиму

випробування є іспитовий строк, додаткові покарання й обов'язки, покладені на засудженого. Протягом іспитового строку засудженому пред'являються певні вимоги, які він зобов'язаний виконувати. По-друге, від додержання цих вимог у подальшому залежить доля засудженого. По-третє, протягом іспитового строку особа вважається такою, що має судимість. По-четверте, всі вимоги, створюють для неї особливе правове становище, під час якого особа випробовується, її перевіряють, виправдала чи ні вона виявлену довіру. Крім того, перебуваючи під наглядом уповноважених органів з питань пробації, засуджені повинні дотримуватися лише тих обов'язків, які на них поклав суд, і лише їх недотримання матиме для даної особи негативні наслідки. Після успішного закінчення іспитового строку, що певною мірою залежить від взаємозв'язку між судами та контролюючими поведінку засуджених органів [5, с. 24–25], суд зобов'язаний звільнити особу від відбування основного покарання.

Чинний Кримінальний кодекс України у частині 1 статті 76 встановлює при звільненні від відбування покарання з випробуванням судом покладення на засудженого основних обов'язків:

- 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

Частина 2 статті 76 Кримінального кодексу України передбачає можливість додатково покласти на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, обов'язки необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання, а саме:

- 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;
- 2) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації;

3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу);

4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;

5) пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб;

б) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля [3, с. 32].

Аналіз цієї статті вказує на те, що перелік зазначених обов'язків є вичерпним і суд на власний розсуд не може покладати на особу, до якої застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням, інших обов'язків. Виконання обов'язків встановлених судом обмежується іспитовим строком.

Оскільки обов'язки покладаються на винну особу тому ми проведемо класифікацію цих обов'язків.

Обов'язок періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації покликаний перш за все не полегшувати здійснення контролю за засудженим, а забезпечити йому необхідний правовий режим випробування, підвищити ефективність звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Обов'язок повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання являє собою необхідну умовою для здійснення контролю за засудженим, яка не порушує конституційних прав і свобод громадянина, оскільки потребує лише повідомляти зазначені органи про зміну місця проживання, роботи або навчання.

Обов'язок попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого насамперед покликаний на виховання засудженого. Особливо

корисний він у разі засудження за такі злочини, як хуліганство, посягання на здоров'я, честь і гідність особи [4, с. 29].

Обов'язок не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. На нашу думку, цей обов'язок є неконкретизованим. Дано припущення, що органи з питань пробації надали дозвіл особі виїхати за межі України. Виникають питання: який орган буде звільняти особу від відбування покарання по закінченні іспитового строку, якщо особа не повернеться в Україну; який орган контролюватиме її поведінку, якщо вона виїхала за межі України; допустимий термін її перебування за межами України? На нашу думку, було б доцільним обмежити в часі виїзд засудженої особи за межі України, встановивши обов'язок «не виїжджати за межі України на строк більше одного місяця протягом іспитового строку без погодження з уповноваженим органом з питань пробації».

Обов'язок працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу). Зазначений обов'язок стосується особи винного, і вказує перш за все на працевлаштування засудженої особи.

Обов'язок виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою. Відповідно до Закону України «Про пробацію» пробаційна програма-призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити [1].

Обов'язок пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, передбачає проходження певного курсу лікування. Такий обов'язок суд має право покласти на засудженого в разі доведення факту вживання психоактивних речовин, або захворювання, що

становить небезпеку для здоров'я інших осіб, а також за наявності медичного висновку про необхідність пройти відповідний курс.

Обов'язок дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля. Цей обов'язок стосується особи винного і в цілому забезпечує проведення нагляду за засудженим.

Нововведенням є зміни в чинному Кримінально-виконавчому кодексі, які передбачають зміну судом обов'язків покладених на засудженого. Частиною 4 статті 164 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено – у разі, якщо засуджений з незалежних від нього обставин не може виконати обов'язок (обов'язки), покладені на нього судом, уповноважений орган з питань пробації направляє до суду обґрунтоване подання про зміну таких обов'язків [2, с. 117].

Отже, зважаючи на викладене можна зробити висновки, що перелічені обов'язки, які можна класифікувати, залежно від особи винного та вчиненого нею злочину, є складовими елементами режиму випробування, від виконання яких залежить подальша доля засудженого.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13, ст.93 URL: zakon.rada.gov.ua/go/160-19 (дата звернення: 21.12.2017).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіц. текст. Київ: Паливода А. В., 2017. 124 с.
3. Кримінальний кодекс України. Офіц. текст. Київ.: Паливода А. В., 2016. 212 с.
4. Ломако В. А. Відстрочення виконання покарання: Навч. посібник. Київ: НМК ВО, 1992. 56 с.
5. Филимонов Г. Практика отсрочки исполнения приговоров несовершеннолетним. *Социалистическая законность*. 1981. № 5. С. 23–26.

б. Философский словарь / под. ред. И. Т. Фролова. 5-е изд. Москва: Политиздат, 1987. 590 с.

*Лукашенко Вікторія
Анатоліївна,*

слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕОБЕРЕЖНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ

Згідно з Кримінальним законодавством України злочин визначається вчиненням з необережності, якщо особа, яка його скоїла, не передбачала настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій або бездіяльності, хоча повинна була і могла їх передбачити (злочинна недбалість), або передбачала можливість настання таких наслідків, але легковажно розраховувала на їх відвернення (злочинна самонадіяність). Такого роду вчинки – досить численні, і певну частину з них з урахуванням тяжкості наслідків, що настали, законодавець відносить до розряду злочинних. Протягом тривалого часу проблеми необережної злочинності вважались у кримінології другорядними, оскільки побутувала думка про незначну суспільну небезпечність злочинів цього виду. Така точка зору була хибною тоді і є ще більш неправильною тепер. За розміром та характером заподіюваної шкоди злочини, скоєні з необережності, значно переважають умисні злочини, які звичайно перебувають у центрі уваги кримінологів.

Актуальність проблеми необережних злочинів обумовлюється інтенсивною технізацією всіх сфер людського життя, зростанням кількості джерел підвищеної небезпеки, зокрема транспортних засобів, та ускладненням

вимог до осіб, які працюють з ними, поширенням використання у виробництві та побуті значного числа складних механізмів та пристроїв, порушення відповідних правил поведінки з ними – все це може спричинити дуже велику шкоду. Необережна злочинність – це сукупність необережних злочинів, які вчинені в державі чи регіоні за певний період часу. Необережні злочини вчиняють у багатьох сферах суспільного життя. Шкода від таких злочинів (кількість травмованих і матеріальні збитки) дуже велика й перевищує шкоду від умисних злочинів. Необережні злочини пов'язані з порушенням певних правил поведінки, більшість з яких зафіксовані та регламентовані у відповідних законах і підзаконних нормативних актах, а також правил поведінки в побуті. Необережна злочинна поведінка проявляється в багатьох сферах людської діяльності: – експлуатація машин, механізмів та інших джерел підвищеної небезпеки на виробництві; – експлуатація транспортних засобів, які є джерелами підвищеної небезпеки; – будівельні, вибухові, гірські роботи; – транспортування та зберігання енергоносіїв; – роботи в природному середовищі, пов'язані з небезпекою його забруднення, псування тощо; – виготовлення медикаментів, лікування людей, ветеринарна допомога; – службова чи інша професійна діяльність, яка може призвести до суспільно небезпечних наслідків у результаті прийняття помилкових рішень; – експлуатація джерел підвищеної небезпеки побутового характеру [1 с. 289].

З огляду на це, можна виділити види необережної злочинної поведінки, пов'язані з порушенням відповідних правил: – безпеки використання машин і механізмів у народному господарстві; – провадження робіт, які вимагають особливої уваги; – безпеки експлуатації транспортних засобів; – безпеки при виробництві й передаванні енергії, транспортуванні та збереженні енергоносіїв; – екологічної безпеки; – медичної безпеки; – побутової безпеки; – безпеки виконання посадових і професійних обов'язків, окрім передбачених вище випадків; – майнової безпеки.

Таким чином, до загально-соціальних причин, які детермінують необережну злочинність, належать:

- ускладнення технологічних процесів, автоматизація виробництва та побуту (науково-технічний прогрес);
- послаблення контрольних функцій держави й суспільства (негативні соціально-політичні процеси);
- кризові процеси в економіці;
- негативні культурні тенденції (сприйняття свободи та демократії як вседозволеності) [2, с. 112].

До криміногенних умов і причин належать:

- недбалий ремонт, використання деталей з технологічними характеристиками, що не відповідають стандартам, ремонтні роботи без зупинки машин, механізмів;
- порушення нормальних умов експлуатації, що сприяють психологічній і операційній напруженості працівників;
- недоліки технічної документації, інструкцій з експлуатації машин і механізмів, пам'яток з техніки безпеки;
- відсутність, непридатність вимірювальної та контрольної апаратури;
- допуск до експлуатації джерел підвищеної небезпеки чи інших робіт, які вимагають особливої відповідальності осіб, стан яких істотно обмежує ступінь їхньої обережності й уваги (втома, хвороба, стан похмілля, стрес);
- латентність або безкарність небезпечно-необережних професійних або побутових дій;
- байдужість адміністрації, колег по роботі, громадян у побуті до фактів неодноразових порушень норм безпеки в поведінці певних осіб, поки це не призвело до тяжких наслідків.

Для криміналістичного дослідження особи необережного злочинця застосовують два основні підходи: а) перспективний, коли простежується, як риси особистості «переходять» і виявляються в поведінці та наслідках цієї поведінки; б) ретроспективний, за якого досліджується, як особистість реагує на свою поведінку після її здійснення. Обидва ці підходи мають важливе значення для визначення суспільної небезпеки особистості необережного

злочинця, що складає одну з центральних проблем. Суспільна небезпека особистості необережного злочинця поняття споріднене із суспільною небезпекою необережного злочину. Однак між ними немає чіткого однозначного зв'язку. Це можна сформулювати у вигляді загального правила, що особистість необережного злочинця завжди менш суспільно небезпечна, ніж особистість навмисного злочинця, тим часом, як необережно-злочинна поведінка не завжди поступається за своєю суспільною небезпекою злочину навмисному. Таким чином, вивчення особистості злочинця, розробка типології та класифікації осіб, що вчиняють злочини має не тільки теоретичне, а і практичне значення. Практичним працівникам необхідно підвищити рівень «кримінологічної грамотності» та не допускати тих помилок, які, на жаль, досить часто мають місце в практичній діяльності, спрямованій на розкриття злочинів, затримання осіб, що їх вчинили, притягненні до кримінальної відповідальності і здійсненні заходів протидії злочинності.

Основними заходами в запобіганні необережним злочинам, пов'язаних з легковажністю та недбалістю, професійною непридатністю операторів, джерел підвищеної небезпеки, учасників інших робіт, які вимагають особливої уваги, є заходи, що спрямовані на реалізацію профілактики злочинної помилки. У цьому аспекті повинні бути розроблені заходи контролю за конструкцією машин і механізмів, за якістю їх виготовлення, за умовами експлуатації, за наявністю та технічним рівнем систем безпеки, рекомендації з професійного добору операторів, їх навчання та практики тощо. Що стосується запобігання службовій необережності – потрібна ґрунтовна організація добору кадрів, які характеризуються професіоналізмом і порядністю, стійкістю проти тиску групового егоїзму колективу підприємства, фірми. Водночас важливе й відповідне нормативне регулювання та методичне забезпечення прийняття й виконання управлінських рішень; своєчасне і достатнє інформаційно-аналітичне забезпечення, що має змогу оцінити ступінь та обґрунтованість ризику, можливі наслідки.

Низка заходів запобігання необережних злочинів адресовані населенню. Мова йде про навчання правилам транспортної та пожежної безпеки, правилам експлуатації побутової техніки, мисливської зброї; про обмеження володіння й доступу до предметів, у процесі користування якими може бути допущена злочинна помилка тощо. На сьогодні на законодавчому рівні запропоновано зміни законопроектом № 7335 Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України щодо пом'якшення процесу відбування покарань» [3], зокрема, запропоновано повернути зарахування судом строку попереднього ув'язнення як один день за два дні позбавлення волі («Закон Савченко»), якщо така особа була засуджена за необережний злочин. Крім того, пропонується розширити коло заходів заохочення, що застосовуються до осіб, які позбавлені волі за необережні злочини, а саме надати право: на святкування дня народження з родичами або друзями за межами установи виконання покарань; виходу за межі колонії засудженим до позбавлення волі у вихідні дні. Згідно із проектом при заохоченні засудженого можна буде застосовувати декілька заходів заохочення (зараз можливе застосування тільки одного заходу заохочення). Також законопроектом пропонує надати засудженим право на додаткові довгострокові та короткострокові тривалі побачення протягом року (зараз надається тільки одне додаткове побачення протягом року).

Список використаних джерел

1. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 513 с.
2. Левченко Ю. О. Кримінологічна характеристика необережної злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: науково–теоретичний журнал*. 2010. № 6 (73). С. 110–117.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України щодо пом'якшення процесу відбування покарань: Проект

Закону України від 23.11.2017 року № 7335. URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/view/JH5NR00I> (дата звернення 03.04.2018).

*Майовський Антон
Станіславович,*
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА

У сучасних умовах важливе значення має охорона безпеки виробництва. Відхилення від нормативних приписів та встановлених вимог безпеки, що є на підприємствах, шахтах, будовах, у сільському господарстві, можуть спричинити або спричиняють серйозну шкоду життю і здоров'ю працівників виробництва, сторонніх осіб, власності, довкіллю.

Родовим об'єктом злочинів, що розглядаються, є суспільні відносини, які забезпечують безпеку виробництва.

Під виробництвом слід розуміти не тільки діяльність, пов'язану безпосередньо зі створенням продукції, а й будь-яку діяльність підприємства, установи, організації чи громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності, в основі функціонування якої лежить праця людини, спрямована на одержання суспільно-корисного результату. У ході виробничої діяльності або використанні її результатів людина зазнає або може бути піддана небезпечним чи шкідливим впливам виробничих факторів найрізноманітнішого характеру і ступеня – механічним, хімічним, тепловим, електричним, електромагнітним тощо. Наявність на виробництві небезпечних і шкідливих факторів зумовлює

потребу в станах (умовах), що необхідні для охорони життя, здоров'я, збереження майна, довкілля. Таким станом на виробництві є його безпека.

Безпека виробництва – це такий технічний стан, за якого нейтралізується можливість ураженого впливу на людей, майно і довкілля небезпечних та шкідливих виробничих факторів. Для забезпечення безпеки виробництва використовуються закони та підзаконні акти, що стосуються різних галузей законодавства (трудового, природоохоронного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та ін.), а також технічні норми. У цій системі норми кримінального законодавства охороняють відносини безпеки виробництва від найбільш небезпечних посягань.

Безпосередні об'єкти окремих злочинів проти безпеки виробництва входять до системи суспільних відносин, що являють родовий об'єкт, хоча й мають свої особливості. Вони залежать передусім від видів безпеки виробництва, рівнів безпеки, характеру можливої шкоди та сфер її поширення. Необхідною складовою безпеки будь-якого виробництва є безпека праці, яка поділяється на технічну і санітарну, а за рівнями – на безпеку звичайних і підвищено небезпечних робіт.

Деякі виробництва (як технічне ціле), окремі речовини (що є предметами праці) мають виняткову небезпечність, що вимагає особливих організаційно-технічних режимів їх функціонування (використання), враховуючи правове забезпечення. Такими є: вибухонебезпечні виробництва, а також виробництва, в яких використовуються ядерні та радіоактивні матеріали. Нарешті, низка виробництв здатна заподіяти шкоду позавиробничим інтересам у зв'язку з використанням готової промислової продукції, її напівфабрикатів, а також експлуатацією зведених будівель та споруд.

Основними безпосередніми об'єктами цих злочинів є безпека окремих видів виробництв.

Додатковими обов'язковими об'єктами всіх злочинів, що посягають на безпеку виробництва, є життя і здоров'я людини, а додатковими

факультативними об'єктами злочинів, передбачених статтями 272–275 КК, – власність і довкілля (екологічна безпека).

Потерпілими від цих злочинів можуть бути або тільки працівники виробництва (ст. 271 КК), або і працівники виробництва, і сторонні особи (статті 272–274 КК), або тільки сторонні особи (ст. 275 КК). З об'єктивної сторони злочини проти безпеки виробництва сконструйовані однотипно. Усі вони описані в законі як злочини з так званим матеріальним складом і тому вимагають встановлення діяння, наслідків і причинного зв'язку.

Суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони виявляється в порушенні шляхом дії або бездіяльності вимог безпеки, що містяться в правилах безпеки праці та виробництва.

При цьому порушення зазвичай становить не одиничну дію (бездіяльність), а є сукупністю діянь (системою), де порушується не одне, а різноманітні вимоги безпеки. Під порушенням слід розуміти недотримання або неналежне дотримання вимог безпеки, передбачених правилами, або здійснення в ході виробничої діяльності дій, прямо заборонених правилами. Злочини проти безпеки виробництва являють собою порушення єдино писаних правил безпеки.

Диспозиції статей, що розглядаються, є бланкетними, у зв'язку з чим для їх застосування слід звертатися до законодавчих та інших нормативно-правових актів (постанов, правил, інструкцій, стандартів тощо), що регулюють безпеку виробництва та з'ясувати, які з них порушено.

Відповідальність за порушення вимог законодавства щодо безпеки осіб під час здійснення іншої діяльності залежно від конкретних обставин справи настає за статтями КК про злочини проти життя і здоров'я особи, у сфері службової діяльності, проти довкілля тощо.

Обов'язковою ознакою цих злочинів є суспільно небезпечні наслідки. Вони можуть бути двох видів. Перший вид наслідків закон пов'язує зі створенням загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків (частини перші статей 272–275 КК).

Другий вид наслідків становлять ті, настання яких пов'язане зі спричиненням реальної шкоди. Це: «шкода здоров'ю потерпілого» (частини перші статей 271–275 КК); «загибель людей» (частини другі статей 271–275 КК) та «інші тяжкі наслідки» (частини другі статей 271–275 КК).

Створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків має бути реальним, свідчити про виникнення в конкретному виробничому процесі або внаслідок його такого небезпечного стану (загрози), коли з необхідністю можуть настати передбачені законом наслідки. Тяжкість імовірних наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлено під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливої матеріальної шкоди тощо. Ненастання наслідків може бути пов'язане або зі своєчасним припиненням порушення як самим порушником, так і іншими особами, або за «щасливої випадковості» (наприклад, при руйнації конструкції, коли в зоні її падіння нікого не виявилось). Шкода здоров'ю потерпілого охоплює види виробничого травматизму або нещасних випадків із сторонніми на виробництві, пов'язані із заподіянням одній особі середньої тяжкості тілесного ушкодження або заподіянням одній чи кільком особам легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Загибель людей — це випадки смерті однієї або кількох осіб. Під іншими тяжкими наслідками слід розуміти випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам або середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам. Злочини, передбачені статтями 272–275 КК, охоплюють також випадки заподіяння шкоди у великих розмірах підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності та видів їх діяльності, окремим громадянам, а також доквіллю. Однак самого лише заподіяння шкоди у великому розмірі недостатньо для визнання його наслідком злочинів, що розглядаються. Потрібно, щоб такий наслідок був результатом порушення вимог безпеки на виробництві й супроводжувався створенням загрози життю або здоров'ю людей або заподіянням їм різних за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень. В іншому випадку може йтися лише

про злочин проти власності або у сфері господарської чи службової діяльності. У випадках, коли при вчиненні злочинів, передбачених статтями 271–275 КК, одночасно настали наслідки, передбачені різними частинами цих статей, усі ці наслідки повинні бути зазначені у відповідному процесуальному документі (постанові, вироку), а дії особи належить кваліфікувати тільки за тією частиною статті КК, яка передбачає відповідальність за більш тяжкі наслідки. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочинів, що розглядаються, є причинний зв'язок між допущеними порушеннями правил безпеки і реальною шкодою або можливістю її настання. Причинний зв'язок у цих злочинах має низку особливостей. Зокрема, у більшості випадків має місце опосередкований, а не прямий розвиток причинного зв'язку. Крім того, настання наслідку може бути зумовлене порушенням кількох вимог безпеки. Такі порушення можуть бути допущені одним або кількома суб'єктами. Тому у випадках, коли для встановлення причинного зв'язку необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання, призначаються експертизи. Суб'єктивна сторона злочинів визначається їх об'єктивною стороною. Щодо порушення правил безпеки можуть мати місце умисел або необережність, щодо наслідків — тільки необережність (тобто змішана форма вини або необережність у чистому вигляді).

Ставлення суб'єкта до наслідків є визначальним, тому в цілому злочини проти безпеки виробництва є необережними. Суб'єкт злочинів проти безпеки виробництва – спеціальний. Це особи, які зобов'язані дотримуватися правил безпеки виробництва. За правовим статусом їх можна поділити на три групи: службові особи та громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності, на що прямо вказано у ст. 271 КК, в інших випадках це впливає із закону (статті 272–275 КК); робітники і службовці (ст. 272–275 КК); сторонні для виробництва особи (статті 273 і 274 КК). Виходячи з виняткової небезпеки вибухонебезпечних підприємств (цехів), виробництв, де використовуються ядерні та радіоактивні матеріали, сторонні особи, які перебували з дозволу (правомірно) на таких підприємствах (екскурсанти, працівники інших

підприємств, установ, організацій та ін.), зобов'язані у встановленому нормативними актами порядку дотримуватися правил безпеки, зміст яких можна сприйняти без спеціальної підготовки. Наприклад, на вибухонебезпечному виробництві – «палити заборонено».

Отже, під злочинами проти безпеки виробництва потрібно розуміти суспільно небезпечні винні діяння, що порушують встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами правила безпеки виробництва, які призвели до настання передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних наслідків, вчинені суб'єктом злочину.

Список використаних джерел

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
2. Про криміногенну обстановку в Україні за 2002-2006 роки. URL: <http://www.mvsinfo.gov.ua> (дата звернення: 10.03.2018).
3. Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. І. Тація. Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2002. С. 154.
4. Закалюк А. П. Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. *Курс сучасної української кримінології: теорія і практика*. У 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2. С. 99.

Мельниченко Ігор Петрович,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Інтеграція України, як незалежної держави до міжнародної спільноти розпочалась у 1995 році з входженням країни у Раду Європи. Відповідно Україна зобов'язалась привести національне законодавство у відповідність із міжнародними нормами та стандартами, в тому числі і тих, які стосуються прав і свобод людини і громадянина.

Згідно з кримінально-виконавчим законодавством такий вид покарання, як довічне позбавлення волі є найсуворішим кримінальним покаранням, яке може бути застосоване в тих державах, де смертна кара скасована або вирішено на законодавчому рівні її не застосовувати. Необхідно зазначити що підвищення ефективності виконання такого виду покарання, засобів і методів поводження з даною категорією засуджених, зумовили необхідність міжнародного співробітництва в сфері виконання покарань та розгляду цього питання на міжнародному рівні.

Міжнародні стандарти поводження із засудженими були розроблені в результаті міжнародного співробітництва щодо забезпечення прав людини в сфері виконання кримінальних покарань. Як зазначають Кобец П. Н. та Краснова К. О. , підґрунтям для їх розробки та розвитку стали Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та інші основоположні міжнародні акти в сфері забезпечення прав людини [1].

У цих стандартах сконцентрований світовий досвід кримінально-виконавчої практики та сучасні гуманістичні тенденції розвитку системи виконання кримінальних покарань.

Необхідно зазначити що міжнародні нормативно-правові акти у сфері виконання та відбування покарання засудженими до довічного позбавлення волі мають рекомендаційний (загальний) характер тобто вони не є обов'язковими для застосування їх у кримінально-виконавчому законодавстві України. Однак, вони дозволяють Україні та іншим державам використовувати міжнародний досвід у сфері виконання та відбування покарання під час формування національної кримінально-виконавчої політики в законодавчій та правозастосовчій практиці.

Міжнародне законодавство розглядає довічне позбавлення волі як вид покарання, що виступає «механізмом», який забезпечує скорочення застосування такого виду покарання, як смертна кара, що активно застосовується в деяких країнах і в наш час. В країнах де смертна кара скасована або її не застосовують, довічне позбавлення волі є найбільш суворою мірою кримінального покарання. І хоча такі засуджені складають порівняно невелику частку від загального числа ув'язнених в організаційному і управлінському плані вони створюють особливі проблеми для кримінально-виконавчої системи [2].

Діденко А. А. та Човган В. А. у своїй роботі «Пожизненное заключение: европейские стандарты и украинская практика» зазначають, що основними міжнародними нормативно-правовими актами, які визначають правила поводження з засудженими до покарання у виді довічного позбавлення волі, є Рекомендації ООН, які стосуються довічного позбавлення волі (1995 р.) . Рекомендація R (82) 17 «Про тримання під вартою й поводження з небезпечними в'язнями», що була прийнята Комітетом міністрів Ради Європи у 1982 р., а також Резолюція (76) 21 «Про поводження з особами, засудженими до тривалих строків ув'язнення» Комітету міністрів Ради Європи [3].

Основна ціль цих нормативно-правових актів полягає в тому, щоб із засудженим до покарання у виді довічного позбавлення волі поводитися як з особистістю, поважаючи його людську гідність і задовольняти його потреби у спілкуванні та соціально корисних контактах із зовнішнім світом.

Таким чином, міжнародні правові акти щодо поводження з засудженими до довічного позбавлення волі мають рекомендаційний характер. Однак вони дозволяють державам, в тому числі і Україні, використовувати міжнародний досвід у сфері виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі при формуванні національної кримінально-виконавчої політики, в законодавчій і правозастосовчій практиці.

Список використаних джерел

1. Кобец П. Н., Краснова К. А. Международный опыт и практика применения пожизненного лишения свободы. URL: <http://www.center-bereg.ru> (дата звернення: 10.04.2018).

2. Міжнародні норми і стандарти стосовно засуджених до тривалих строків позбавлення волі, довічного позбавлення волі та смертної кари. URL: <http://docus.me/d/815834/> (дата звернення: 12.04.2018).

3. Диденко А. А., Човган В. А. и др. Пожизненное заключение: европейские стандарты и украинская практика, Харьков: Права людини, 2014. 316 с.

Милосердов Антон Борисович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕДДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Інтерес до проблем переддоговірних відносин зростає сьогодні як ніколи, оскільки це обумовлено перш за все розширенням торговельного обігу, його недостатньою нормативною урегульованістю і, власне, складністю

переддоговірних відносин як правової категорії і як практичного явища. Протягом довгого часу питання про процедуру укладення договору шляхом переговорів не регулювалося ні доктриною, ні законом, який спочатку утримувався від втручання в сферу переддоговірних відносин, не накладаючи будь-яких зобов'язань на сторони і не регламентуючи процедуру проведення переговорів. Існувала лише вимога оферти і акцепту. І тим більше мова не йшла про можливість впровадження такої категорії, як відповідальність за провину при веденні переговорів. Такий стан справ ґрунтувався на алеаторній теорії переддоговірних відносин, суть якої полягає в тому, що кожна сторона зобов'язана нести ризики, пов'язані з проведенням переговорів [1, с. 54]. Можливо, що для більш ефективного застосування норм про переддоговірну відповідальність та сприяння подальшому розвитку правового інституту необхідно визначити, до якого з наведених видів відповідальності вона відноситься. Український науковець Майданик Р. А. визначає переддоговірну відповідальність як інститут цивільного права, різновид цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну на стадії ведення переговорів та укладення договору внаслідок неналежного виконання контрагентом потерпілого своїх переддоговірних зобов'язань (насамперед обов'язку позитивного інформування контрагента про власність та якості предмета договору, відсутність дійсного наміру укласти договір) [2].

Садіков О. М., характеризуючи природу переддоговірної відповідальності, вважав, що «перевагу слід віддати деліктній відповідальності, оскільки до скоєння договору його ймовірні учасники взаємними зобов'язаннями не пов'язані (в наявності зірвана угода) та застосування норм про договірну відповідальності було б позбавлене формально-юридичних підстав» [3, с. 8].

Кучер А. Н. також схиляється до думки про деліктний характер переддоговірної відповідальності [4]. До числа прихильників даної точки зору відноситься і Овчиннікова К. Д., яка засновує свій висновок на рівнозначності морфем «перед-» і «поза-» [5, с. 35].

Однак Гніщевич К. В. з таким трактуванням переддоговірної відповідальності не погоджується, зазначаючи, що «переддоговірна відповідальність не може бути віднесена в строгому сенсі слова ані до договірної, ані до деликтної», і висловлює думку, що така відповідальність є «квазідоговірної». Розглядаючи характеристики переддоговірних відносин, до (квазі) зобов'язальної природі даних відносин приходить у своєму дослідженні і Полякевич В. Г. Ще одним дослідником переддоговірних відносин, Шполтаковим О. В., обґрунтовується думка, що проблема підстави виникнення зобов'язального відношення, змістом якого є добросовісна поведінка сторін при веденні переговорів з укладення договору, має тільки один варіант вирішення – позадоговірне [6, с. 9].

В одному із перших ґрунтовних досліджень переддоговірних відносин на пострадянському просторі Богданов В. В. [7] характеризує їх як «окрему категорію правовідносин», зазначаючи: «Вказані правовідносини носять перехідний характер і виконують роль проміжної ланки між неврегульованими ні нормами права, ні положеннями договору діловими переддоговірними відносинами сторін і, власне, стадією договірних відносин. Основною метою таких правовідносин є підготовка до виникнення в майбутньому іншого правовідношення – цивільно-правового договору». Вчений, підкреслює тісний зв'язок з об'єктом майбутнього договору (який властивий усім переддоговірним правовідносинам, але найбільш виразно проявляється для зобов'язання укласти договір), їх перехідний характер, а також робить висновок про те, що переддоговірні відносини, як правило, поряд з основним договором носять майновий характер. Варто погодитися з влучним зауваженням дослідника, що обов'язок укласти договір може бути заснований або на договорі (наприклад, укладення попереднього або опціонного договору), або на законі (наприклад, публічний договір). При цьому в першому випадку такий обов'язок носить характер зобов'язального правовідношення, а в другому – набуває рис абсолютного. Характер обов'язку укласти договір повинен враховуватися при кваліфікації переддоговірної відповідальності. Виходячи з

цього, Богданов В. В. вважає, що переддоговірну відповідальність у більшості випадків варто кваліфікувати як відповідальність за порушення зобов'язання (договірна або квазідоговірна відповідальність), однак у низці випадків можлива кваліфікація такого правопорушення як делікту (наприклад, відповідальність за невиконання обов'язку укласти договір, заснованого на законі).

Отже, питання про правову природу переддоговірних відносин і переддоговірну відповідальність залишається відкритим і вирішується залежно від правових засад окремих держав, втім, як і питання про його склад. Значною мірою на склад інституту впливає правозастосовна практика судів. Він включає широку групу юридичних наслідків незаконних дій під час укладання договору, які можуть полягати у відшкодуванні збитків, видачі предметів безпідставного збагачення або виключенні можливості певного заперечення.

У випадках, коли особа вступає в переговори без наміру укласти договір, відповідальність за спричинену шкоду є безумовною, тобто виникає завжди. За певних обставин вона може виникнути також у випадках, коли особа паралельно веде переговори про укладення договорів з двома суб'єктами.

Переддоговірна відповідальність може виникнути і в разі порушення обов'язку інформування, коли сторона не представляє іншій стороні необхідну інформацію, хоча знає або ж повинна знати про те, що друга сторона належним чином непоінформована і що, у випадку, якщо б їй були відомі дані обставини, вона б не уклала договір. Таким чином, договірна сторона обмежена в можливості на свій розсуд припинити укладення договору [1, с. 56].

До числа випадків переддоговірної відповідальності за шкоду відноситься зловживання інформацією, яку учасник переговорів отримав під час ведення переговорів про укладення договору, без урахування випадків, коли договір був дійсно укладено.

Така узагальнена теорія переддоговірної відповідальності була сприйнята законодавствами більшості країн континентальної Європи. Тим не менш, правова система України як і раніше залишається винятком із, здавалося б,

загального процесу розвитку представленої доктрини. Що дивно, зважаючи на особливу необхідність подібного роду регулювання в існуючому цивільному обігу в нашій державі. Адже саме відсутність впевненості та можливість фінансових і тимчасових втрат без будь-якого відшкодування часто змушують суб'єктів господарювання відмовитися від потенційно перспективних угод, що, звісно, позначається на економіці України.

Таким чином, треба відзначити, що низький ступінь теоретичної розробленості, відсутність єдиного доктринального підходу до поняття правової природи переддоговірних відносин і сутності переддоговірної відповідальності залишає питання необхідності та практичної застосовності такого правового інституту дискусійним і невирішеним. У зв'язку з цим вважаємо принциповою потребу українського обороту в нормативному закріпленні принципу сумлінності переддоговірних відносин і відповідальності за його порушення на переддоговірній стадії.

Подальше реформування цивільного законодавства України має передбачати закріплення в нормах Цивільного кодексу України поняття недобросовісного ведення переговорів, обов'язку вести переговори сумлінно, а також обов'язку і механізму відшкодування збитків, завданих порушенням вимоги добросовісності в переговорах з укладення договору незалежно від їх результатів. При цьому надзвичайно корисним було б використання передового досвіду іноземних держав, які вже давно закріпили механізм регулювання переддоговірних відносин у своєму національному законодавстві.

Список використаних джерел

1. Старинець К. О. Місце переддоговірних відносин у предметі цивільно-правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. Вип. 15(2). С. 54–57.
2. Безклубий І., Кузнецова Н. Відповідальність у приватному праві: монографія. Київ. Ерамота. 2014. 416 с.

3. Садиков О. Н. Недействительные и несостоявшиеся сделки. *Юридический мир*. 2000. № 6. С. 7–11.
4. Кучер А. Н. Ответственность за недобросовестное поведение при заключении договора. *Законодательство*. 2002. № 10. С. 17–25.
5. Овчинникова К. Д. Преддоговорная ответственность. *Законодательство*. 2004. № 4. С. 29–36.
6. Шполтаков О. В. Правовое регулирование преддоговорных отношений в российском гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Москва. 2015. 28 с.
7. Богданов В. В. Преддоговорные правоотношения в российском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 24 с.

Нікончук Марія Олександрівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної
пенітенціарної служби;
Іваньков Олег Ігорович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби

**ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА З ПРИНЦИПАМИ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

В умовах сьогодення є очевидним, що діяльність органів та установ виконання покарань повинна відповідати певним вимогам, встановленим на законодавчому рівні, які виключали б формальне відношення до використання

наданих законом прав і настання негативних наслідків. Ці вимоги до правозастосовної діяльності зазвичай називають принципами права.

Окремі аспекти реалізації принципів кримінально-виконавчого права (далі – КВП) та кримінально-виконавчого законодавства України на теоретичному та практичному рівнях у своїх працях висвітлювали наступні українські вчені: Бадира В. А., Бажанов О. І., Богатирьов І. Г., Боднар І. В., Денисова Т. А., Джужа О. М., Козлов П. П., Мелентьєв М. П., Пузирьов М. С., Степанюк А. Х., Трубников В. М., Царюк С. В., Яковець І. С. Однак в сучасних умовах є недостатньо розробленими питання оптимального рівня взаємодії між цими принципами.

За твердженням Степанюка А. Х., принципами права слід вважати виключно ті основні положення, які відображені в його нормах [3, с. 23]. При цьому їх закріплення у праві може бути подвійним: частина принципів формується безпосередньо у нормі права; в інших випадках принципи можуть впливати із сукупності та системи правових норм, зі змісту правових інститутів та законодавства в цілому.

Кримінально-виконавче право як галузь права характеризується тим, що його норми можна об'єднати у систему єдиними принципами. Виходячи з цього, принципи кримінально-виконавчого права відображаються у структурних елементах механізму правового регулювання діяльності органів та установ виконання покарань, а саме:

1) у нормах кримінально-виконавчого права, що формують і регламентують процес виконання та відбування покарання;

2) у кримінально-виконавчому законодавстві, що відображає зміст правових норм та втілює їх у єдиному Кримінально-виконавчому кодексі (далі – КВК);

3) у кримінально-виконавчих правовідносинах, які визначають права і обов'язки адміністрації органів та установ виконання покарань і засуджених;

4) в актах, які призначені тлумачити зміст норм кримінально-виконавчого законодавства;

5) у кримінально-виконавчій діяльності органів та установ виконання покарань при здійсненні правообмежень, властивих безпосередньо покаранню [1, с. 27].

Слід звернути увагу на існування певних відмінностей між принципами кримінально-виконавчого законодавства, сформульованими у ст. 5 КВК України, та принципами кримінально-виконавчого права як галузі права.

Так, під принципами кримінально-виконавчого законодавства слід розуміти керівні правові ідеї, які виражають основні правові погляди держави на характер кримінально-виконавчого законодавства і регулювання суспільних відносин під час виконання кримінальних покарань [1, с. 23].

Виходячи із вищевикладеного необхідно зазначити, що кримінально-виконавче законодавство, виконання і відбування покарань ґрунтуються на принципах невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань [2].

Слід підкреслити, що перелік принципів кримінально-виконавчого права є ширшим від переліку принципів кримінально-виконавчого законодавства, які є похідними від принципів права. Однак до принципів кримінально-виконавчого права, також входить принцип підпорядкування правового регулювання завданню виправлення засуджених.

Виходячи з цього можна сказати, що у даному випадку сучасна кримінально-виконавча політика є не зовсім послідовною, тому що до принципів кримінально-виконавчого законодавства не включено принцип, спрямований на вирішення пріоритетного для Державної кримінально-виконавчої служби України завдання – створення умов для виправлення і

ресоціалізації засуджених, який опосередковано згадується у ч. 1 ст. 1 КВК України [2].

У свою чергу до принципів кримінально-виконавчого законодавства також належить принцип взаємної відповідальності держави та засудженого, зміст якого є досить суперечливим. Це пояснюється тим, що покарання є формою державного примусу, а його виконання визначає характер основного методу правового регулювання – імперативного, що можна розуміти, як певного роду нерівність суб'єктів виконання й відбування покарання. Слід також зауважити, що особлива форма державного примусу до засудженого, як мета покарання, і подальше його відбування покарання, можна вважати основою відносин між державою та засудженим [4, с. 143].

Сформульовані наукою кримінально-виконавчого права принципи виходять за межі сучасних наукових уявлень і, набуваючи характеристик нормативно-правових актів, одержують широке соціально-правове значення. Принципи кримінально-виконавчого права безпосередньо покликані відігравати значну роль у формуванні кримінально-виконавчого законодавства й відповідної галузі права як певного роду соціальної реальності [3, с. 243].

В якості висновку слід зазначити про необхідність поєднання, опираючись на певний набутий з часом досвід практичної діяльності виконання покарань, результатів наукового абстрагування у цілісну і чітко систематизовану доктрину, на підставі якої буде формуватися оновлена система принципів кримінально-виконавчого законодавства.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавче право України. Київ: Правова єдність, 2008. 352 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15 (дата звернення: 11.03.2018).

3. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження):

дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 393 с.

4. Пузирьов М. С. Реалізація принципу гуманізму виконання і відбування покарання в умовах ізоляції засуджених. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 141–145.

Обабко Ольга Михайлівна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної
пенітенціарної служби

ОСНОВНІ ВИДИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АБО З ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

В умовах, коли Державна кримінально-виконавча служба (далі – ДКВС) України стала рівноцінною, незалежною в своєму правовому статусі від інших державних органів та набула відповідного нормативного забезпечення, увага до неї тільки посилилась, особливо в контексті видозміни заходів, спрямованих на боротьбу з негативними явищами і процесами, що мають місце серед персоналу виправних колоній.

Результати проведених науковцями досліджень показують, що відхилення поведінки персоналу установ виконання покарань від нормативно визначених умов виконання службових обов'язків носять наступний характер:

- 1) проявляються у виді злочинів;
- 2) виражаються через корупційні діяння;

3) реалізуються шляхом вчинення дисциплінарних проступків, кількість вчинення яких можна прослідкувати за допомогою статистичних спостережень.

У структурі вчинених злочинів найбільшу питому вагу займають такі із них, як отримання неправомірної вигоди, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень та злочини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Особливе занепокоєння викликає і той факт, що непоодинокими щорічно є злочинні прояви персоналу виправних колоній щодо особи засудженого (розділ 2 Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти особи»: умисні вбивства, у тому числі при обтяжуючих обставинах; нанесення умисних тілесних ушкоджень, включаючи ті, що привели до смерті потерпілого; катування; та ін.).

До основних безпосередніх детермінант, що породжують та обумовлюють вчинення злочинів персоналом виправних колоній та знижують рівень забезпечення особистої безпеки засуджених в установах виконання покарань, можна віднести:

1. Відсутність у ДКВС України належної організації виховної роботи з персоналом, що вимагає термінового перегляду моральних та матеріальних стимулів його зацікавленості у результатах своєї роботи, підвищення рівня компетенції та поінформованості особового складу органів та установ виконання покарань про міжнародні стандарти в галузі практичного забезпечення прав людини.

2. Підвищення ефективності роботи персоналу виправних колоній потребує капіталовкладень. Без них, за умови використання тільки методу примусу, персонал Державної кримінально-виконавчої служби України нерідко переходить до швидкого, ефективного, маловитратного, але негуманного методу виконання кримінальних покарань - протизаконного насильства до засуджених - і це тільки один із наслідків його соціальної незахищеності та детермінант злочинності в установах виконання покарань [1, с. 44–63].

3. Серед інших обставин, що негативно впливають на формування кількісно-якісного складу персоналу ДКВС та виступають детермінантами їх злочинності, необхідно виділити неналежне фінансування органів і установ виконання покарань з Державного бюджету України. Зокрема, ДКВС фінансувалась у межах тільки 25–45 % від нормативних потреб [2, с. 42–51].

Небезпека стати бажаним об'єктом для скоєння протиправних дій та злочинів, схиляння до порушень вимог нормативно-розпорядчих документів, що регламентують порядок виконання службових обов'язків, підстерігає кожного працівника Державної кримінально-виконавчої служби України. Правоохоронці – пенітенціаристи у процесі виконання щоденних службових обов'язків, як правило, відчують відкритий або прихований опір з боку представників спецефічного контингенту, що знаходиться під їх наглядом, які не лише намагаються реалізувати неправомірні наміри, ввести посадову особу в оману, але й примусити її стати відданим пособником, співучасником виконання злочинних посягань, членом злочинного угруповання, нерідко нехтуючи усіма соціальними нормами, застосовуючи грубий психологічний та фізичний тиск.

Повертаючись до злочинів, вчинюваних персоналом, найбільшу увагу хотілось би привернути до таких із них як:

1. Отримання неправомірної вигоди.
2. Декларування недостовірної інформації.
3. Зловживання владою або службовим становищем.
4. Перевищення влади або службових повноважень.
5. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Щодо правопорушень, персоналу ДКВС України, зокрема, персоналу підрозділів з охорони установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, то найчастіше ним допускаються наступні:

- 1) сон на посту;
- 2) неприбуття на службу;

- 3) вживання спиртних напоїв під час несення служби;
- 4) пронос заборонених предметів за грошову винагороду.

Отже, на сьогоднішній день у діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України є багато недоліків, які часто служать основою для здійснення різних злочинних та протиправних діянь з боку її співробітників. Слід зауважити, що робота в кримінально-виконавчій системі, порівняно з іншими державними структурами, залишається однією з найбільш неprestижних; недоукомплектованість органів та установ виконання покарань персоналом, недостатнє фінансування видатків оплати праці, фактичне позбавлення осіб рядового й начальницького складу передбачених законодавством гарантій і пільг у край негативно відбивається на діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, викликає морально-психологічну і соціальну напруженість у колективах, призводить до плинності кадрів, значних фізичних і психологічних перевантажень, відбивається на фаховому рівні та службовій діяльності працівників, породжує вияви, вчинених персоналом, правопорушень та злочинів і професійної деформації.

Список використаних джерел

1. Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів: монографія / за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя, 2011. 270 с.
2. Богатирьов І. Пенітенціарні установи України (теоретико-правове дослідження): наукове видання (трьома мовами). Київ, 2013. 444 с.

Останчук Людмила Григорівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби
Лисенко Тетяна Сергіївна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЮ
ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ,
НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ**

У своїх працях такі вчені як Алексеев С. С., Комаров С. А., Хропанюк В. Н. неодноразово торкалися теми механізму правового регулювання, при цьому кожен із них висунув власне поняття досліджуваного інституту. Не можемо не погодитися з твердженням, що механізм правового регулювання – це система правових засобів за допомогою яких здійснюється упорядкованість суспільних відносин відповідно до цілей та задач правової держави [5, с. 339].

До засобів правового регулювання запобігання ухиленню від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі можна віднести: юридичні права та обов'язки засудженого, заохочення та стягнення, пільги, якими користується засуджений в залежності від його соціального статусу (інвалід, пенсіонер, вагітна жінка), заборони визначені порядком та умовами відбування покарання, правові норми та інститути і т.д. Специфіка запобіжної діяльності полягає в тому, що індивідуалізація здійснюється від імені держави, уповноваженими на це державними органами, як вимога, вчинити певні законні дії або утриматися від протиправних дій, що можуть призвести до ухилення від відбування покарання. Ухилення від відбування покарання можна уявити як діяльність, що

починається із серії порушень порядку й умов відбування покарання, призначеного вироком суду, і закінчується більш радикальними та рішучими діями з боку засудженого [2, с. 27].

Відповідно до кримінального законодавства ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, утворює самостійний склад злочину та передбачає відповідальність за порушення цієї норми засудженим до покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських і виправних робіт (ст. 389 КК України). Ухиленням від сплати штрафу є несплата грошового стягнення особою, засудженою до даного виду покарання протягом встановленого строку. Відповідно, ухиленням від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є невиконання засудженою до цього виду покарання особою обов'язку утриматися від обіймання певної посади або заняття певною діяльністю протягом строку, визначеного вироком суду. Своєю чергою, ухиленням від відбування покарання у виді виправних робіт є невиконання засудженим обов'язку працювати за місцем своєї роботи протягом строку, визначеного у вирокі суду, відповідно, ухиленням від відбування покарання у виді громадських робіт є невиконання засудженим обов'язку у вільний від роботи та навчання час виконувати суспільно корисні роботи, вид яких визначено органами місцевого самоврядування, працювати на об'єктах протягом строку, визначеного у вирокі суду [3].

Зміни, що відбулися у державі у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про пробацію» поклали обов'язок виконання вироку суду, щодо осіб, які відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі на орган з питань пробації. Окрім, органу пробації до суб'єктів, які наділені правом застосування заходів примусу до засуджених до покарання у виді виправних і громадських робіт, покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та штрафу, належать: адміністрація підприємства, на якому відбуває покарання засуджений (виправні та громадські роботи), або

адміністрація підприємства, на яку покладено обов'язок звільнити із займаної посади засудженого (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю), органи, які здійснюють ліцензування певних видів діяльності, громадських об'єднань (спілка мисливців і риболовів, охорони навколишнього природного середовища тощо) і надають дозволи на заняття тим чи іншим видом діяльності (Державна інспекція з безпеки судноплавства, органи міськрайдержадміністрації тощо), суд і прокуратура.

Кожен із вищезазначених суб'єктів займає важливе місце у механізмі правового регулювання запобігання ухиленню від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та наділені правом застосовувати, визначені законодавцем, правообмеження до засуджених, які ухиляються від відбування покарання, зокрема: 1) правообмеження, що застосовуються органом пробації: ведення персонального обліку засуджених; проведення соціально-виховної роботи; звернення до суду з поданням про розстрочку виплати несплаченої суми штрафу або заміну несплаченої суми штрафу покаранням у виді громадських, виправних робіт або позбавлення волі відповідно до закону (ст. 26 КВК України); направлення засудженого до покарання у виді виправних робіт для працевлаштування до Центру зайнятості населення; контроль за поведінкою засудженого та дотримання ним установленого порядку й умов відбування призначеного покарання; проведення першочергових розшукових заходів у випадку зникнення засудженого з місця постійного місця проживання, якщо місцезнаходження його невідоме; застосування щодо засудженого заходів заохочення та стягнення; 2) правообмеження, що застосовуються адміністрацією підприємства, на якому відбуває покарання засуджений (виправні та громадські роботи), або адміністрація підприємства, на яку покладено обов'язок звільнити із займаної посади засудженого до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю): звільнити засудженого з посади, яку він займає, або від того виду професійної діяльності, права на яку він позбавлений, внести до трудової книжки запис про те, на якій підставі, на який строк і які посади він

позбавлений права обіймати або яким видом професійної діяльності позбавлений права займатися та повідомити орган пробації про виконання вимог вироку суду (ст. 32 КВК України); застосовувати щодо засудженого, який порушує трудову дисципліну, заходи дисциплінарного впливу;

3) правообмеження, що застосовуються підрозділами національної поліції: розшук і привід засуджених, які ухиляються від відбування покарання; контроль за поведінкою засудженого за місцем проживання; проведення індивідуально-профілактичної роботи; вилучення відповідних документів і предметів, що заборонені судом для зберігання та використання (наприклад, вогнепальна та холодна зброя); вилучення відповідного документа, що дає засудженому право займатися певним видом діяльності (наприклад, керувати транспортним засобом); 4) правообмеження, що застосовуються органами, які здійснюють ліцензування певних видів діяльності, громадських об'єднань (спілка мисливців і риболовів, охорони навколишнього природного середовища і т. д.) і надають дозволи на заняття тим чи іншим видом діяльності (Державна інспекція з безпеки судноплавства, органи міськрайдержадміністрації і т. д.): анулювання ліцензії на заняття забороненим вироком суду видом діяльності, позбавлення права керувати річковими і маломірними суднами, позбавлення права на заняття підприємницькою діяльністю; вилучити відповідний документ, що надає даній особі право займатися певним видом діяльності (ст. 33 КВК України). 5) правообмеження, що застосовуються судом і прокуратурою: винесення обвинувального вироку у випадку вчинення обліковою особою нового злочину, вирішення питання про притягнення засудженого, який ухиляється від відбування покарання, до кримінальної відповідальності [3].

Отже, правове регулювання кримінально-виконавчих відносин у сфері запобігання ухиленню відбувається не лише завдяки існуванню правової норми, а й завдяки функціонуванню певного правового механізму, який втілює цю норму в життя та запускає її програмну функцію. Відповідно, механізм правового регулювання запобігання ухиленню можна визначити як систему

правових засобів, способів та форм, за допомогою яких відбувається регламентація суспільних відносин у сфері кримінально-виконавчих відносин з метою приведення їх у відповідність з визначеними державою моделями поведінки. Визначено, що механізм правового регулювання запобігання ухиленню від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі має свою галузеву специфіку та потребує нових підходів вивчення і має бути спрямований на можливість осіб до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі самостійно обирати вид законнослухняної поведінки під час відбування покарання з урахуванням індивідуального та суспільного інтересу та з чітким дотриманням порядку та умов відбування призначеного виду покарання.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. Москва: Юрид. лит., 1989. 288 с.
2. Эффективность исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы: учеб. пос. / под ред. С. И. Комарицкого. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1991. 109 с.
3. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар / редкол. О. М. Джужа та ін. Київ: Юрінком-Інтер, 2015. 1064 с.
4. Селіванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2000. № 10. С. 10–20.
5. Тарахонич Т. І. Правове регулювання: теоретичні аспекти. *Правова держава: щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. Київ, 2001. Вип. 12. С. 76–81.

Паламарчук Іван Васильович,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст
Департаменту персоналу
Міністерства юстиції України

ЩОДО НАДАННЯ ВІДСТРОЧКИ ВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ НА ВЕСЬ ПЕРІОД СЛУЖБИ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Частиною п'ятою статті 23 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (далі – Закон) визначено, що на осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – осіб рядового і начальницького складу) поширюється соціальний захист поліцейських визначений Законом України «Про Національну поліцію», а також порядок і умови проходження служби передбачені для поліцейських [2].

Таким чином, законодавцем було розповсюджено дію законодавства, яке регулює питання щодо порядку і умов проходження служби поліцейськими на осіб рядового і начальницького складу.

Одночасно слід зазначити, що термін «законодавство» вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони; в інших, передусім кодифікованих, в поняття «законодавство» включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках – також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади [6].

Тобто, на правовідносини пов'язані із порядком та умовами проходження служби особами рядового і начальницького складу розповсюджується дія законодавства, що регулює аналогічні правовідносини при проходженні служби в Національній поліції України.

Так, наприклад дисциплінарна відповідальність осіб рядового і начальницького складу регламентується нормами адміністративного права з огляду на специфіку їх державно-управлінської діяльності, необхідності

врахування особливих вимог дисципліни, кола службовців, наділених дисциплінарною владою, тощо. Тими самими адміністративними нормами регулюється і дисциплінарна відповідальність поліцейського, при тому, що сьогодні питання щодо регулювання дисциплінарної відповідальності останніх вирішується за Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України, який до ліквідації міліції регулював відповідальність її працівників [1, с. 129]. Натомість Дисциплінарний статут Національної поліції України і досі існує у вигляді лише законопроекту, хоч і 15.03.2018 його було прийнято Верховною Радою України, але не затверджено в установленому порядку [5].

Доречи, доволі цікаво, що новостворена поліція, незважаючи на всю гучність позиції не сприйняття всього того, що нагадує про ліквідовану міліцію, опинилася в ситуації адміністративно-правового казусу: вона з початку свого існування і по теперішній час керується її Дисциплінарним статутом.

Продовжуючи, слід зазначити, що служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону. На службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки [2].

Однак, при практичній реалізації частини п'ятої статті 23 Закону постає спірне питання щодо поширення дії положень частини тринадцятої статті 17 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3] на осіб рядового і начальницького складу. Так як вказаною законодавчою нормою не передбачено надання особам рядового і начальницького складу, які є

громадянами призовного віку, відстрочки від призову на строкову військову службу для продовження професійної діяльності на весь період служби.

Таким чином, вказана практична невизначеність щодо поширення порядку і умов проходження служби передбачених для поліцейських на осіб рядового і начальницького складу, негативно відбивається на діяльності державних установ та підприємств Державної кримінально-виконавчої служби України – це дає можливість призвати на строкову військову службу громадян призовного віку із числа осіб рядового і начальницького складу, а також породити публічно-правові спори із цього приводу.

У зв'язку із цим у Верховній Раді України 24.11.2017 за № 7337 було зареєстровано проект Закону про пенітенціарну систему (далі – Проект). Підпунктом дванадцятим пункту 5 Розділу VII Прикінцевих та перехідних положень Проекту передбачено доповнення частини тринадцятої статті 17 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» в частині надання відстрочки від призову на строкову військову службу для продовження професійної діяльності особам рядового і начальницького складу пенітенціарної системи – на весь період їх служби [4].

Отже, реєстрація вказаного Проекту у Верховній Раді України є позитивним фактом на шляху у врегулюванні вказаної неузгодженості, щодо надання відстрочки від призову на строкову військову службу особам рядового і начальницького складу на весь період їх служби. Однак, фактично вказана неузгодженість залишається неврегульованою, тим паче така неврегульованість залежить від законодавчого затвердження Проекту, процес якого може затягнутися аналогічно як і у випадку із Дисциплінарним статутом Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Бевзенко В. М., Паламарчук І. В. Публічне майно як засіб здійснення повноважень поліції : монографія. Київ: Дакор, 2018. 308 с.
2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон

від 23.06.2005 № 2713-IV.

3. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон від 22.02.2006 № 3460-IV.

4. Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон від 25.03.1992 № 2232-XII.

5. Проект Закону Про Дисциплінарний статут Національної поліції України від 01.02.2016 № 3857. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59106 (дата звернення: 12.04.2018).

6. Рішення у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України, справа від 09.07.1998 № 12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. С. 59.

УДК 343.81

Пахомов Ілля Володимирович,
начальник циклу психолого-педагогічних дисциплін
Білоцерківського центру
підвищення кваліфікації персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ПРАВОСЛАВНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ДУХОВНОМУ ВИХОВАННІ ЗАСУДЖЕНИХ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Кожна педагогічна система спирається на певні духовно-моральні цінності. Історія українського народу свідчить, що саме православні цінності і традиції є основою його культури і моральності. Православна Церква впродовж тисячоліть плідно діяла з метою просвіти народу, створювала шедеври духовної

культури, заклала основу народної освіти. Тому зараз відбувається повернення до основ православного світогляду та традицій, відроджується та розвивається православна педагогіка. Тому актуальним є застосування засобів православної педагогіки у духовному вихованні засуджених та персоналу ДКВС України.

Православна педагогіка має багатовікову історію. Найбільший інтерес для нас представляють педагогічні погляди Вчителів Церкви Климента Олександрійського та Іоанна Златоуста, Святителя Феофана Затворника, видатних педагогів Ушинського К. Д., Рачинського С. О. та інших. У своїх працях усі вони одностайно визначають: педагогіка повинна базуватися на християнській основі.

Тому в останній час з'являється значна кількість досліджень в галузі теорії та методики православної педагогіки (Багратіон-Мухранелі І., Вихрущ А., Зелінська Л., Стрижев А., Шестун Є. та інші). Вони стверджують, що відмінність православної педагогіки від інших педагогічних систем полягає в тому, що вона готує людину не тільки до повноцінного земного існування, але й до життя вічного. В своїй діяльності вона спирається на Церкву як містичний союз людини і Бога. Основою її є православне вчення та духовний досвід Церкви. До основних її принципів відносяться: христоцентричність, еклезіоцентричність, антропоцентричність, любов, ієрархічність, педагогічна взаємодія, аскетизм.

До засобів православної педагогіки відносяться:

- Православна Церква (богослужіння, свята, духовні бесіди, таїнства, заняття недільної школи);
- православна община (спілкування з одновірцями, взаємодопомога, благодійність, паломництво, організація та проведення спільних заходів);
- православна творчість самих людей (літературна, музична, художня, декоративно-прикладна);
- ознайомлення з кращими зразками православної культури (художня, богослужбова та богословська література, церковний спів, православна

авторська пісня, церковний та світський релігійних живопис, художні та документальні кіно- та відеофільми духовного змісту, твори декоративно-прикладного мистецтва);

– духовне життя (молитва, піст, участь у таїнствах, праця).

З метою визначення впливу цих засобів на особистість засуджених ми провели анкетування 459 засуджених – членів православних общин установ виконання покарань.

Щодо участі у богослужіннях, більшість православних засуджених (59,3%) вказали, що відвідують Храм щотижня або частіше, 34,1% - щомісяця або частіше, 6,6% – рідше. Враховуючи, що всі респонденти – активні члени православних общин, можна передбачати, що неможливість регулярного відвідування Храму обумовлена зовнішніми обставинами (графіком роботи Храму або самого засудженого, частотою проведення богослужінь священником). Тобто, богослужіння є потужним засобом православної педагогіки для 93,4 % опитаних засуджених.

Щодо участі у Таїнствах Церкви, майже половина (49,2 %) опитаних засуджених вказали, що сповідаються щомісяця та частіше, 45,1 % – під час багатоденних постів (чотири рази на рік), і лише 5,7 % – рідше. Щодо Таїнства Причастя, майже половина опитаних засуджених (43,4 %) вказали, що приймають Причастя щомісяця та частіше, 39,3 % – під час багатоденних постів, 14,1 % – рідше, і 3,2 % – не причащаються взагалі. Як бачимо, показники Сповіді та Причастя в цілому збігаються, тому що засуджені, які регулярно сповідаються, як правило, і регулярно причащаються. Можемо зробити висновок, що Таїнство Сповіді є важливим засобом православної педагогіки для 93,3 % опитаних засуджених, а Таїнство Причастя – для 82,7 % респондентів.

Щодо духовних бесід священника та занять недільної школи, лише 11,6 % опитаних православних засуджених вказали на регулярне проведення духовних бесід, а на заняття недільної школи вказали лише 4,2 % засуджених. Це свідчить про незначне застосування цих засобів православної педагогіки, хоча

при ефективному їх застосуванні вони можуть суттєво впливати на формування православного світогляду у засуджених.

Крім богослужінь, Таїнств та духовних бесід, потужним засобом православної педагогіки є православна община установи виконання покарань, яка є майже в кожній виправній установі. Але за даними анкетування лише половина опитаних православних засуджених (51,2 %) вважають себе повноцінними членами общини, ще 37,8 % приймають участь лише у деяких її заходах, 8,9% не вважають себе її членами, а 2,1 % взагалі знаходяться окремо від інших членів общини. Більшість засуджених (55,1 %) бажають продовжувати підтримувати стосунки з іншими членами общини і після звільнення, але третина респондентів (38,1 %) цього не бажає. Можливо, це свідчить про бажання навіть пригадувати відбування покарання, а можливо – негативні відносини з деякими членами общини. Це підтверджується тим, що 14,1 % опитаних православних засуджених вказали на наявність конфліктних відносин в їх общинах, 47,9 % – на наявність деяких непорозумінь, і лише – 38,0 % – на безконфліктні доброзичливі стосунки.

Також майже половина респондентів (45,0 %) вказали, що в їх общині є різні (як приємні, так і неприємні) люди, третина (33,5 %) вказали на більшість приємних людей в общині, але 21,5 % вказали на переважання в їх общині неприємних для них людей. Переважна більшість опитаних (58,3 %) в цілому задоволені ставленням до них з боку членів общини, тоді як третина (37,4 %) незадоволені цими стосунками. Переважна більшість опитаних (61,2 %) вважають, що в їх общині склалися традиції взаємної підтримки та допомоги, але третина респондентів (38,8 %) так не вважають. Лише 6,7 % опитаних вказують на відсутність конфліктів в їх общині, а 12,4 % на те, що вони виникають часто. Щодо осіб, які більше впливають на життя православної общини, опитані засуджені насамперед назвали священика (35,2 %) та засуджених-членів общини (32,8 %). Інші особи (староста, адміністрація, інші особи) істотно не впливають на життя общини. Тобто, православна община є потужним засобом впливу лише для половини православних засуджених. Це

свідчить про необхідність підвищення згуртованості православних засуджених, що можна зробити шляхом проведення спільних заходів: як богослужбових, так і позабогослужбових (недільна школа, відзначення свят, ремонтні роботи та роботи з благоустрою).

Також важливими засобами православної педагогіки є духовна творчість самих засуджених та ознайомлення їх з творами православного мистецтва (духовною літературою, живописом, архітектурою, музикою, декоративно-прикладним мистецтвом).

Анкетування показало, що лише деякі православні засуджені займаються духовною творчістю: пишуть духовні вірші та прозу, малюють картини та ікони, розписують Храм, складають пісні, співають в церковному хорі, роблять елементи оздоблення Храму). Для всіх інших засуджених цей засіб православної педагогіки не є значущим.

Також не всі православні засуджені регулярно читають духовну літературу: найбільше читають Новий Заповіт (45,3 %), дещо менше Життя Святих (34,1 %), майже не читають Старий Заповіт (12,5 %), богословську літературу (5,2 %), популярну православну літературу (11,6 %), а 25,2 % православних засуджених взагалі не читають духовну літературу. Це можна пояснити недостатністю духовної літератури у бібліотеках виправних установ або небажанням самих засуджених читати духовну літературу. Тобто, лише для половини опитаних засуджених духовна література є потужним засобом православної педагогіки.

Також могутніми засобами православної педагогіки є молитва та піст. Звісно, суворо дотримуватися гастрономічної складової посту у виправних закладах складно: засуджений не обирає меню їдальні, але молитовну складову посту засуджений може посилювати. Переважна більшість православних засуджених (61,1 %) вказали, що моляться щодня (вранішні, вечірні молитви, молитви впродовж дня), хоч для цього не завжди можна знайти вільний час. Лише 28,3 % респондентів моляться інколи (за необхідністю або за наявністю часу) впродовж дня, а 10,6 % – лише під час богослужінь. Тобто, переважна для

переважної більшості православних засуджених молитва (як індивідуальна, так і соборна) є потужним засобом православної педагогіки.

Засоби православної педагогіки може застосовувати будь-яка православна людина (як клірик, так і мирянин), як індивідуально, так і в складі групи (общини). Як правило, їх застосування у виправних установах здійснюється як з боку священика (на це вказали 35,2 % засуджених), так і з боку авторитетних членів общини (32,8 % засуджених).

Таким чином, серед засобів православної педагогіки в установах виконання покарань найчастіше використовуються: богослужіння, духовні бесіди, Таїнства, заняття недільної школи, спільні заходи православної общини засуджених, творчість засуджених, ознайомлення з кращими зразками православної культури, молитва та піст.

*Пацалай Дмитро Анатолійович,
слухач факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОЗИЧЕННЯ ПРАВОВОГО ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Сьогоднішній європейський вибір України обумовив нову стратегію її суспільного розвитку, тому зміна орієнтації вітчизняної юридичної науки і практики та прагнення України до правового простору Європи є обов'язковими умовами інтеграції нашої держави. Відомо, що взаємодія Ради Європи та України неможлива за відсутності правового механізму та її складових – визначення правових засобів взаємодії правових систем Ради Європи та України, створення нормативно-правової бази щодо впровадження правових актів Ради Європи, формування механізму реалізації їхніх положень у

юридичній практиці України; узгодження змісту джерел права з правовими стандартами Ради Європи; загальне визнання принципів і норм міжнародного права [1, с. 12]. Сучасний етап розвитку Європи характеризується зближенням її національних правових систем, створенням досконалого юридичного механізму їх взаємодії, ефективних способів правової інтеграції, насамперед у межах Ради Європи та Європейського Союзу [2, с. 146]. При цьому слід розуміти, що на шляху адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу виникає значна кількість проблем, без вирішення яких неможливо буде виконати поставлені завдання.

Рух правової системи України до європейського правового простору – довгий і тривалий процес поступового зближення й взаємної адаптації законодавства та права України до права Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, членом яких вона є, Європейського Союзу та інших європейських організацій, членства в яких вона прагне. Такого роду процес має вести до подолання колізій з європейським правом в законодавстві України, до усунення адміністративно-технічних перешкод, що зберігаються в різних сферах співробітництва [3, с. 143].

В сучасних умовах суттєвого значення набуває потреба формування єдиного європейського правового простору, в межах якого можна було б досить швидко досягти ефективної співпраці між державами, які характеризуються різними економічними, політичними, в тому числі і правовими системами. Розглядаючи проблему формування єдиного європейського правового простору, слід враховувати той факт, що національні правові системи європейських держав належать до різних правових сімей, зокрема до романо-германської, або сім'ї європейського континентального права та англосаксонської, або сім'ї загального права. В системі джерел права в романо-германській правовій сім'ї головне місце займає нормативно-правовий акт. Він має пріоритет по відношенню до правового звичаю та узагальнень юридичної практики. Нормативно-правовий акт регулює приватну і публічну сферу суспільних відносин, зокрема: права і свободи громадян, правовий статус

фізичних і юридичних осіб, відносини між ними, а також найбільш важливі питання суспільного ладу, структуру і організацію державної влади тощо. Англосаксонська правова сім'я (сім'я загального права) охоплює національні правові системи, які характеризуються загальними рисами, зокрема спільністю історичного розвитку, єдиною системою джерел права, де пріоритетне значення має судовий прецедент, поділом права на загальне право і право справедливості, превалюванням процесуального права над матеріальним. Для цієї сім'ї характерна особлива роль судових органів. В країнах англосаксонської правової сім'ї суди не лише застосовують право, а й створюють норми права в процесі вибору відповідного прецеденту, його тлумачення, прийняття або неприйняття. Визнання прецеденту джерелом права означає, що суд здійснює не тільки юридичну функцію (вирішення конфліктів на основі права), а й правотворчу.

Також слід зазначити, що впродовж тривалого часу статус і значення закону дещо припинувалися у вітчизняній правовій системі, нівелювалися відомчою нормотворчістю. Необхідно впорядкувати певне співвідношення законів і підзаконних актів. З однієї сторони, досить часто порушується Конституція і закони, що не одержує своєчасної відповідної реакції та оцінки, з іншої - робиться необґрунтований наголос на нібито «прямій» дії Конституції і законодавчих актів, у зв'язку з чим недостатня увага приділяється створенню системи підзаконного регулювання. Підзаконні акти, що деталізують закони, потрібні як необхідна професійна і компетентна система юридичної практики, що забезпечує реалізацію законодавства [4, с. 92].

Окремо слід звернути увагу на те, що реформування правової системи України, наближення її до законодавства Європейського Союзу не має системного характеру. Для будь-якої правової системи стабільність – важлива умова ефективності. Безумовно, законодавство повинно вдосконалюватися, особливо в умовах глибоких соціально-економічних реформ. Однак досить часті й не завжди виправдані руйнування і нововведення дезорієнтують

громадян і правозастосувачів, дестабілізують правосвідомість населення, породжують правовий нігілізм.

Таким чином, теперішній стан наближення законодавства України до правової системи Європейського Союзу дозволяє виявити ті проблеми, що постали перед Україною, і запропонувати підходи до підвищення ефективності цього процесу. Непослідовна політика гальмує процес адаптації законодавства України до Європейського права і не сприяє інтеграції нашої країни в Європейський Союз. При цьому слід наголосити, що саме адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є тим послідовним процесом наближення її правової системи, включаючи законодавство, правотворчість, відповідно до критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір до нього приєднатися. Для успішної реалізації стратегічної мети, а саме входження України до Європейського Союзу, необхідно мати чітку зовнішньополітичну діяльність та високу професійність виконавчої та законодавчої влади.

Список використаних джерел

1. Опришко В. Право Європейського Союзу та його сутність. *Правове регулювання економіки*. Київ: КНЕУ. 2002. Вип. 3. С. 12.
2. Луць Л. Основні заходи та способи європейської правової інтеграції/ *Право України*. 2002. № 5.
3. Дмитрієв А. І., Шепель А. О. Порівняльне правознавство: навч. посіб. /Відп. редактор В. Н.Денисов. Київ. 2003. 184 с.
4. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.

Петрусенко Ольга Станіславівна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ТА МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: НОРМИ ТА РЕАЛІЇ

Положення ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) встановлює, що регламентація порядку і умов виконання і відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави здійснюється шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених.

Стаття 6 КВК вказує, що основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання і відбування покарання (режим), суспільно-корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Нормою ст. 7 КВК України також передбачено державне забезпечення необхідних умов для виправлення і ресоціалізації засуджених їх соціальну і правову захищеність та особисту безпеку.

На жаль, чинне законодавство України не містить загального поняття, а також вимог щодо «умов виконання та відбування покарань» і не визначає способи і напрямки створення цих умов.

Якщо розглядати питання про умови виконання і відбування покарання, то зрозуміло, що «умови виконання», в першу чергу, охоплюють матеріальне і духовне середовище, в якому працює персонал органів і установ виконання покарань. Стосовно терміна «умови відбування», то він характеризує також матеріальне і духовне середовище, в якому перебувають засуджені під час відбування покарання.

Умови виконання покарань – поняття більш широке, ніж умови служби і праці персоналу органів і установ виконання покарань.

Умови відбування покарань також не обмежуються обов'язком засудженого відбутися встановлений вироком суду термін покарання, а передбачають також наявність умов для їх виправлення і ресоціалізації. При цьому серед основних прав засуджених відсутнє право на належні умови відбування покарання або виправлення і ресоціалізації.

Тому, під матеріально-побутовим забезпеченням засуджених слід розуміти такі умови відбування покарань, виправлення і ресоціалізації засуджених, які забезпечують нормальну життєдіяльність, збереження фізичного і психічного стану здоров'я людини, яка відбуває покарання, належні умови житла, побуту, харчування, санітарії та гігієни, що не принижують її гідність та не заподіюють їй якоїсь іншої шкоди [1].

Питання матеріально-побутового і медичного забезпечення засуджених військовослужбовців, які відбувають покарання у дисциплінарних батальйонах, регулюються ст. 84 КВК, розділом 6 Положення про дисциплінарний батальйон у Збройних Силах України та іншими нормативно-правовими актами Міністерства оборони і Генерального штабу Збройних Сил України [2].

Створення житлово-побутових умов відносно засуджених до покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців здійснюється відповідно до вимог Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

Відповідно до зазначеного нормативно-правового акту визначається перелік приміщень для розміщення кожної роти засуджених військовослужбовців:

- спальне приміщення для особового складу;
- народознавча світлиця;
- кімнати для командира роти та для підготовки засуджених до

занять, кімната побутового обслуговування, кімната для зберігання майна роти та особистих речей військовослужбовців, кімната (місце) для занять фізичними

вправами та спортом, кімната для вмивання, кімната (місце) для чищення взуття та паління.

- сушарня для просушування обмундирування і взуття;
- місце для зберігання господарського інвентарю;
- душова;
- туалет.

Також визначається площа для розміщення особового складу в спальних приміщеннях – з розрахунку 2, 5 – 4 м² на кожного військовослужбовця, при цьому об'єм повітря має бути 9 – 12 м³ на одну особу [3].

Чи відповідають ці вимоги дійсності сказати важко, адже за результатами відвідування в 2016 році єдиного в Україні дисциплінарного батальйону, що знаходиться в м. Києві прес-служба уповноваженого Верховної Ради України з прав людини заявила, що через велику кількість ув'язнених дисциплінарний батальйон, розрахований на 27 осіб, переповнений. На момент візиту моніторингової групи національного превентивного механізму в ньому перебували 56 військовослужбовців [4].

Що стосується забезпечення засуджених військовослужбовців речовим майном і продовольством, таке забезпечення здійснюється у військовій частині (установі), в якій вони проходять службу.

У разі хвороби засудженого та неможливості лікування безпосередньо в дисциплінарному батальйоні, його протягом доби та за наявності висновку начальника медичної служби (фельдшера) повинні направити на лікування до закладів охорони здоров'я Міністерства оборони України та повернути до батальйону під конвоєм. Протягом перебування на лікуванні засудженим гарантується правова допомога, телефонні розмови та короткострокові побачення, відповідно до вимог КВК. Слід також мати на увазі, що час перебування на лікуванні зараховується до строку відбування покарання.

Нормативно медичне забезпечення засуджених військовослужбовців найбільш повно закріплюється в розділі XII Інструкції «Про порядок відбування засуджених військовослужбовців у виді тримання в

дисциплінарному батальйоні», але якщо звернутись до результатів вищезгаданої перевірки моніторингової групи дисциплінарного батальйону, ситуація далеко не ідеальна – військові фактично не отримують медичної допомоги, з медичних працівників є тільки фельдшер, засуджені за кілька тижнів не можуть потрапити до лікарів для отримання належної медичної допомоги, до стоматолога потрапляють за один – два місяці. Іноді засуджені поступаються своєю чергою хворим з тяжкими формами хвороб. Для доставки хворих засуджених до госпіталю не вистачає техніки, пального, персоналу.

Вирішення цього питання повинно стати першочерговим завданням керівництва батальйону, адже від належного та своєчасного медичного забезпечення залежить наскільки фізично готовим військовослужбовець повернеться для продовження несення військової служби та виконання обов'язку перед державою.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. / М. Г. Вербенський та ін. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 520 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Дата оновлення: 07.04.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page> (дата звернення: 20.03.2018).

3. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : затверджений Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV. Дата оновлення: 10.12.2017. URL: <http://www.uazakon.com/big/text306/pg1.htm> (дата звернення: 20.03.2018).

4. Единственный в Украине дисциплинарный батальон переполнен в два раза. Дата оновлення: 03.03.2016. URL: <https://golospravdy.com/edinstvennyj-v-ukraine-disciplinarnyj-batalon-perepolnen-v-dva-raza> (дата звернення: 20.03.2018).

*Побережний Володимир
Олександрович,*
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ ЯК ВИДУ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ

Для з'ясування сутності адміністративного примусу слід в першу чергу зупинитись на проблемі використання цього терміна. Справа в тому, що в законодавстві України відсутнє визначення цього поняття, в нормативних актах термін «адміністративній примус» взагалі не зустрічається, мов би він як правове явище і не існує. Лише інколи вживається термін «адміністративний вплив», який не можна ототожнювати з примусом, адже про адміністративний вплив можна говорити також у випадках застосування ряду заходів переконання. Іншими словами, термін «адміністративній примус» не має, так би мовити, «офіційного статусу», його сформульовано лише на доктринальному рівні.

Варто зазначити, що в категоріальному апараті різних суспільних наук термін «адміністративній примус», звичайно, відсутній, оскільки з їх позицій значення має примус взагалі, а якщо це стосується здійснення державної влади – то державний примус, різновидом якого є примус адміністративний. Причому, в різних працях для позначення цього явища використовуються найрізноманітніші терміни: «сила», «насилля», «фізичне насилля», «примус» тощо. Частіш за все вони несуть однакове змістове навантаження.

Держава як політична організація всього суспільства покликана виконувати також спільні для нього справи, здійснювати такі заходи, які за своїм характером не можуть бути реалізовані іншими організаціями. Це не тільки оборона країни, створення мережі транспорту і зв'язку, боротьба з

епідеміями та стихійними лихами, але і підтримання громадського порядку, недопущення в суспільстві такого протиборства різних сил, яке може призвести до анархії і її розпаду. Ці завдання вирішуються, перш за все, правовими засобами (встановлення порядку організації і діяльності партій, громадських організацій, розпуск антиконституційних організацій за рішеннями суду тощо), але використовуються також і інші численні засоби.

Держава, на відміну від інших згаданих суб'єктів, є єдиним правовим інститутом легалізованого примусу щодо всього суспільства. Держава, уповноважені нею органи мають право застосовувати легалізований примус від імені всього суспільства, підкоряючи членів спільноти встановленим ним правилам, навіть якщо вони розходяться з їх переконаннями. З цією метою використовується державна влада, апарат держави. Легалізація примусу, насилля з боку держави здійснюється відповідно до правових норм, які встановлюються самою ж державою, але які, як передбачається, виражають інтереси всього суспільства і схвалені ним. Право є не тільки засобом легалізації примусової діяльності держави, але й, як правило, засобом її легітимації. Однак для виконання останньої ролі саме право має бути легітимним в уявленнях населення, відповідати загальнолюдським цінностям, виробленим тисячолітньою практикою людства, включеним до сучасних демократичних конституцій.

Проте, може скластися враження, що державна влада, в усякому разі на перший погляд, завжди пов'язана із примусом, навіть заснована на ньому, оскільки виражає здатність одного суб'єкта (індивідуального чи колективного) змусити іншого виконати ті чи інші дії. Такий висновок, як зазначається в літературі, поширений, але він не вичерпує істини, тому що описує лише один із способів використання влади, а не розкриває її сутність. Він скоріше стосується сили, яка в певних умовах слугує основою, базою влади. Влада може і включає в необхідних випадках в себе примус, але не зводиться до нього. Іншими словами, здійснення державної влади передбачає можливість використання примусу, але зовсім не означає реальне його застосування в

кожному конкретному відношенні.

На відміну від класичної філософії, в якій держава здебільшого наділяється рисами пригноблювача, експлуататора, в працях нашого часу частіш за все вона розглядається як особлива організація публічної, політичної влади соціальної групи, блоку класових сил, всього народу, що володіє спеціальним апаратом управління та примусу, яка, представляючи суспільство, здійснює керівництво цим суспільством і забезпечує його інтеграцію [1, с. 43], як універсальна і унікальна політична організація в суспільстві, обумовлена його соціальною асиметрією і необхідністю виконання «загальних» для суспільства справ, яка володіє особливою публічною (державною) владою і спеціалізованим апаратом управління, виконує певною мірою функції соціально-політичного арбітражу в суспільстві і володіє монополією на легалізований примус від імені всього суспільства тощо.

Відповідно, державний примус, з одного боку, слід розглядати як одну із невід'ємних складових здійснення державної влади, як її засіб (метод), а в кінцевому підсумку – як основну ознаку держави в цілому. З іншого боку, цей примус – не самоціль, він є наслідком певної поведінки різних соціальних суб'єктів, поведінки, яка відхиляється від вимог правових норм, становить загрозу відносинам, що цими нормами регулюються і охороняються, і застосовується з метою усунення («зняття»). Причому, державний примус – єдиний, який може застосовуватися до будь-яких осіб та організацій, що перебувають на території держави, застосовується від імені всього суспільства, а також включає в себе заходи, які не можуть використовувати інші соціальні суб'єкти. Разом з тим в сучасній державі, державі, яка одержала назву правової, будь-яка діяльність, що здійснюється від її імені, а особливо діяльність щодо застосування примусу, має бути чітко і повно врегульована правом, ґрунтуватися на неухильному додержанні його приписів.

Вважаємо, державний примус – це метод впливу держави на свідомість і поведінку осіб, що допускають протиправні вчинки. Цей інститут виявляється у застосуванні встановлених правовими нормами заходів впливу морального,

майнового, фізичного та іншого характеру, які мають на меті попередження правопорушень, покарання та виховання правопорушників і застосовуються незалежно від волі та бажання правозобов'язаних суб'єктів.

Державний примус, якщо зважати на конкретні заходи впливу, передбачені правовими нормами, неоднорідний. Правовий примус виявляється, перш за все, у різних формах відповідальності: кримінальній, адміністративній, дисциплінарній і майновій, яку несуть громадяни, посадові і юридичні особи, що допустили правопорушення, а також у застосуванні уповноваженими державними органами та посадовими особами інших заходів примусового впливу щодо осіб, які добровільно не виконують вимоги правових норм. Проте вид державного примусу не визначається тим, порушення норм якої галузі права є підставою для його застосування.

Досить часто заходами одного виду державного примусу охороняються відносини, врегульовані нормами багатьох галузей права, тобто точніше буде сказати, що вид примусу можна визначити залежно від того, якою галуззю права регулюються підстави і порядок застосування його заходів [2, с. 152]. Останнє характерне, зокрема, для заходів адміністративного примусу, якими охороняються найрізноманітніші суспільні відносини, які виникають в сфері державного управління.

Слід звернути увагу на ще одну особливість адміністративного примусу, яка виділяє його серед інших видів державного примусу. На відміну від останніх, які завжди є реакцією на протиправні діяння суб'єктів, заходи адміністративного примусу часто використовуються для попередження, профілактики правопорушень, а також для підтримання правопорядку за різних надзвичайних обставин. Необхідність їх використання в цих випадках пояснюється тим, що реально існує загроза суспільним відносинам, завдання їм шкоди, хоча правопорушення відсутнє. Держава змушена тоді вдаватися до застосування примусових заходів щодо осіб, невинних у порушенні норм права, відповідні органи у встановлених законом випадках обмежують їх права.

Таким чином, адміністративний примус – це застосування відповідними

суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення. Тут необхідно підкреслити характер адміністративного примусу як засобу, методу здійснення державної влади. Держава для виконання своїх завдань та функцій, зокрема, в сфері охорони прав і свобод громадян, підтримання громадського порядку і громадської безпеки, повинна використовувати всі можливі засоби, включаючи заходи адміністративного примусу, але на чітких правових засадах. Тому адміністративний примус посідає значне місце в правозастосовчій системі України. Шляхом його використання реалізуються найважливіші правоохоронні функції держави.

Список використаних джерел

1. Общая теория права и государства: учеб./ под ред. В. В. Лазарева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 1996. 472 с.
2. Шестак Л. В. Адміністративне право: навч. посіб. Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 256 с.

Подласа Юлія Сергіївна,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби

ЗАСУДЖЕНІ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЖІНКИ ТА ЇХ СПЕЦИФІЧНІ ФІЗИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ

Засуджені до позбавлення волі жінки є однією з вразливих категорій осіб засуджених і для досягнення виховної мети покарання необхідно враховувати ряд факторів, які впливають на якість і сенс відбування покарання. Одним із таких факторів є сім'я. Коли до установ виконання покарань потрапляє батько, сім'я не руйнується і діти залишаються із мамою, але коли навпаки, то перший хто потерпає від такої жахливої події це діти. Адже діти засудженої жінки, в більшості випадків, потрапляють або до дитячих будинків або до інших установ соціального піклування [1]. Це залишає великий відбиток на психологічному стані засудженої до позбавлення волі жінки, що надалі стане відбиватися у виправленні та ресоціалізації засудженої особи. Та це не єдина проблема жінки, що стикається з системою кримінального судочинства. Причиною тому є мала увага ув'язненим жінкам в минулому та сьогодні, що є наслідком відсутності інформації, історичних джерел та характеристики [2].

Необхідно зауважити, що відсоток засуджених жінок серед усіх засуджених осіб становить приблизно від 2 до 9 % у майже всіх країнах світу. Різниця у відношенні проценту чоловіків ув'язнених від жінок є великою, саме цей показник виявляє недоліки всієї системи виконання покарання в тому, що відноситься щодо задовольняння специфічних потреб жінок-ув'язнених. Наприклад: тримання в спеціальних ізольованих від засуджених чоловічої статі установах, залучення до безпосереднього нагляду за засудженими жінками працівників відповідної статі, що чітко зазначено як одне з основних вимог міжнародного законодавства [3].

Не виключенням серед засуджених до позбавлення волі жінок є вагітні жінки, які набувають «цікавого» стану вже в установах виконання покарань або потрапляють до місць позбавлення волі з дитиною під серцем. І, на жаль, по статистиці, діти, що народжуються «у тюрмі» у майбутньому потрапляють на таку ж хибну стежку, що повертає їх до місця народження, але вже за діяння, які кримінальним кодексом кваліфікуються як злочини.

У більшості випадків, метою ув'язненої жінки завагітніти вже находячись у місцях позбавлення волі є послаблення та поліпшення умов відбування покарання, звільнення від праці та зміна харчування, при цьому доля дитини, народженої у в'язниці вже очевидна.

По-перше, установи виконання покарань не мають можливості надати повної медичної підтримки вагітним у місцях позбавлення волі місцях, що призводить до фатальних наслідків для плода, який підлягає відсутності діагностування хвороб, відхилень, тощо.

І навіть при заміні харчового раціону вагітній засудженій все одно достатньої та необхідної кількості вітамінів, та мікроелементів дитина не зможе отримувати, адже більшість поживних харчових продуктів недоступні у місцях позбавлення волі, або недостатньо фінансування установи задля повного і раціонального забезпечення засуджених вагітних жінок всіма харчовими продуктами, необхідними для повного і здорового розвитку дитини.

По-друге, період вагітності є не більш важливим післяпологового періоду, саме коли жінка повертається до місця ув'язнення вже з немовлям. Не будемо забувати про те, що установи виконання покарань не є найліпшим місцем для росту і розвитку дитини.

Доречно акцентувала увагу Бондаренко О. щодо невідповідності гендерної політики у сучасному виконанні її вимог в установах виконання покарань. Виправні установи, де утримуються ув'язненні жінки повинні бути спроектовані наново, з урахуванням фізичних, соціальних відмінностей, специфічних потреб та з відповідними до міжнародних вимог рівнем санітарної

забезпеченості [4]. Також жодна майбутня мати не повинна народжувати в умовах фізичної ізоляції від суспільства [5].

В Україні достатньо вдосконалені методи ресоціалізації засуджених до позбавлення волі жінок, відновлення їхнього соціального статусу, але зовсім відсутнє інформаційне та матеріальне забезпечення ув'язнених жінок, які перебувають в установах із дітьми.

Можливо, саме планування вагітності в установі виконання покарань несе за собою більш корисливі наміри з боку жінок, але після народження дитини, природні інстинкти, в більшості випадків, змушують мати переосмислювати її наміри та плани. Багато жінок – ув'язнених прагнуть реалізувати себе в сім'ї і залишити дитину. Але страх опинитися перед труднощами після звільнення з місця позбавлення волі з малою дитиною перевищує всі сподівання на краще майбутнє і коли дитина досягає трьох річного віку, мати відмовляється від опікунства над нею. Питання врегулювання реалізації прав жінок щодо отримання матеріальної допомоги від держави сім'ям із дітьми знаходиться на низькому рівні у відношенні до жінок, засуджених до позбавлення волі. Причиною тому є неврахування правового статусу дітей, які перебувають на території слідчих ізоляторів або у будинках дитини при виправних колоніях у низці нормативно-правових актів щодо питань соціального захисту дітей.

У свою чергу органи соціального захисту не можуть набути консенсусу щодо їх тлумачення, а надалі взагалі відмовляються від оформлення матеріальної допомоги.

Проаналізувавши вище викладене можна дійти висновку, що жінки по своїй природі незалежно від їхнього соціального статусу, прагнуть стати джерелом сімейного добробуту. Наявні реабілітаційні центри для осіб, звільнених з місць позбавлення волі тримаються на плаву лише завдяки певним благодійним організаціям, в яких перебувають переважно чоловіки. Та навіть і таких центрів існує не багато, а для жінок взагалі не існує. Держава повинна враховувати всі аспекти особливості та відмінності жінок ув'язнених від чоловіків, створити в установах виконання покарань, де утримуються жінки з

дітьми спеціальні профілактичні заходи щодо підготовки до життя із дитиною після звільнення від відбування покарання.

Список використаних джерел

1. Представление Всемирного консультационного комитета «Общества друзей» (квакеров) Комитету по правам ребенка, День обсуждения, «Дети лишены родительской заботы» («Children Deprived of Parental Care»), //Бюро общины квакеров при Организации Объединенных Наций, 2005. С. 2

2. Moller L., Stover H., Jurgens R., Gatherer A., eds. Health in Prisons, A WHO Guide to the essentials in prison health («Вопросы охраны здоровья в исправительных учреждениях», Руководство ВОЗ по основным моментам охраны здоровья в исправительных учреждениях) // Европейское региональное бюро ВОЗ, 2007. С. 27

3. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными: приняты на первом Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями 30 августа 1955 г.; Одобрены Экономическим и Социальным Советом на 994-ом пленарном заседании 31 июля 1957 г.

4. Бангкокські правила на захист прав ув'язнених жінок: матеріали круглого столу. URL: http://kompravlud.rada.gov.ua/kompravlud/control/uk/publish/article;jsessionid=3D29B7DC70051712DA525CF41BF9E48B?art_id=47628&cat_id=45376 (дата звернення: 20.03.2018).

5. Чеботарьова Ю. А. Жінки в місцях позбавлення волі: деякі проблемні питання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 3. С. 46–50.

Подласий Дмитро Васильович,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії Державної
пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ТА ЇЇ ВИДИ

Корупція як прояв посадової злочинності дискредитує державний апарат не тільки завдаючи Україні значної економічної шкоди, але й руйнує віру громадян у справедливість та верховенство закону.

Врахувавши можливі наслідки явища корупції, сферу впливу та реалізації в Україні можна виділити деякі її види. Політична корупція як один із видів корупції має достатньо широке тлумачення. Деякі вчені вважають політичну корупцію проявом у сфері державної практики, вплив якої може бути не так нелегальним, а більш неетичним. Інші наголошують на коло прояву у вигляді незаконних дій у сфері політики (прикладом є одержання неправомірної вигоди службовою особою). Ще одним яскравим прикладом політичної корупції є конфлікт інтересів між посадовими особами, так зване перевищення влади або службових повноважень. Загалом можна сказати, що політична корупція – це діяння, що скоєне з метою отримати певну вигоду, що заперечує законні обов'язки посадової особи, яка неправомірно користується наданим державою статусом, порушуючи права та інтереси інших осіб [1].

Ще один із видів є корупція на публічній службі, зокрема вона проявляється у діяльності органів виконавчої влади, насамперед у її діяльності з надання публічних послуг. Ця сфера охоплює систему адміністративних послуг, які надаються особам, за їх запитом. Прикладом є діяння у сфері видачі посвідчень, ліцензій, дозволів, сертифікатів, тощо [2].

Виділити корупцію як вид слід і її прояв у судовій системі та органах кримінальної юстиції, така корупція має тяжкі наслідки, адже вона порушує права громадян, які гарантовані безпосередньо Конституцією України. Даний вид корупції набуває свого значення під час використання повноважень, що

надані для здійснення правосуддя задля своєї або інших осіб користі, зловживання наданим державою статусом, що призводить до наслідків, які деякі вчені тлумачать як відсутність захисту законодавчої та судової гілки влади від корупційних проявів [3].

В економічній сфері вид корупції проявляє себе під час публічних закупівель, розіграшем тендерів, в податковій сфері, тощо. Саме цей різновид завдає значної шкоди різним сферам життя суспільства: фінансові, якісні, політичні та моральні втрати. Причиною прояву корупції в економічній сфері є мільярди бюджетних коштів та складність процедури державних закупівель [4].

Ще одним видом корупції є корупція у соціальній сфері, вона набуває свого негативного впливу на ефективність освіти в Україні. Прикладом таких корупційних діянь є: незаконна плата за вступні (випускні) випробування, академічне шахрайство, безпідставне та незаконне просування по службі та інше. Також цей вид корупції охоплює корупційні відносини у сфері одержання медичних послуг [5].

Слід виділити дві форми корупції, що мають відношення до приватного сектора. Першим є відносини у стосунках з державними органами або установами (бізнес-влада) та у приватному колі відносин (бізнес-бізнес). Наслідками цього виду корупції являється сприяння виникненню корупційних угод у публічному секторі, неофіційні зв'язки між державними органами та власниками бізнесу, перешкоджання становленню нормального бізнес-середовища.

Ще один вид корупції проявляється у підкупі спортсменів, спортивних агентів, працівників клубів та інше. Очевидна матеріальна вигода є умислом такого діяння, інколи азартні емоції стають причиною прояву корупції у спорті.

Підсумовуючи вищевикладене можна дійти висновку, що корупція як категорія не тільки правова та юридична, а й соціальна, економічна, політична завдає значного негативного впливу на розвиток держави та суспільних відносин. Початок боротьби з цим негативним явищем повинен полягати у

зменшенні корумпованості суспільства, утвердження верховенства права, підтримка розвитку демократизації держави.

Список використаних джерел

1. Рудик О. Політична корупція в умовах сучасної демократії. Диалог. URL: <http://dialogs.org.ua/ru/project/page7787.html> (дата звернення: 23.03.2018).
2. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні: збір даних. Київ: Центр політико-правових реформ, 2009. 195 с.
3. Дульський О. О. Створення в Україні антикорупційного органу – нагальна вимога. Реалії, проблеми і перспективи. *Україна – НАТО*. 2008. № 1. С. 8–10.
4. Шейко О. Способи протидії корупції у сфері державних закупівель. *ДЗУ*. 2007. № 7. С. 36.
5. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007 – 2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень. Київ, 2011. 47 с.

*Пономаренко Катерина
Олександрівна,*
курсант 2 курсу факультету
пробації Академії Державної
пенітенціарної служби;
Борець Юлія Василівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Академії Державної
пенітенціарної служби

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ВІРИ В СЕБЕ

Віра. Слово знайоме всім. Мабуть, не один раз вона тебе рятувала – коли хотілося здатися, впасти, кинути все напризволяще і забути, ця Добра Пані все ж знаходила відгук у твоєму серці. І ти раптом змінювався: нові ідеї, нові люди, нове натхнення...

Авраам Лінкольн колись сказав слова, які згадує тепер весь світ. Ці слова стали натхненними для багатьох людей: «Якщо хочеш досягти успіху, ти повинен вірити в себе навіть тоді, коли в тебе вже ніхто не вірить». Золоті слова! Але інколи буває дуже тяжко слухати розмови людей про те, який ти «безталанний» чи про те, що у тебе ніколи нічого не виходить. В душі починають рости сумніви, гасне вогонь життя...

Людина з позитивним (саногенним) мисленням досить добре підготовлена до життєвих випробувань, зазвичай упевнено дивиться в майбутнє. Вона об'єктивно оцінює себе і свої можливості і якщо помічає в собі відсутність якихось талантів, то не дуже засмучується, а просто переключається на ті сфери діяльності, в яких здібності її можуть розкритися краще. Це оптиміст, який завжди досягає поставленої мети. Він щиро вірить в успіх, і тому налаштований на перемогу, підсвідомість лише виконує закладену в неї програму. Такі люди, як правило, щасливі: вони легко переживають невдачі, всією душею радіють успіхам і надійно захищені від невротичних захворювань.

Негативне (патогенне) мислення призводить до прямо протилежних результатів: породжує тривогу й невдоволення, фрустрації та озлобленість,

створюючи тим самим підґрунтя для різних хвороб. Негативіст боїться труднощів і не має мети, знає, що його в усьому переслідує невдача, і тому справді на неї приречений. Важко тягне він за собою протягом життя все зростаючий комплекс неповноцінності. Налаштована на поразку підсвідомість природно штовхає його від однієї поразки до другої. Негативіст в усьому вбачає загрозу і завжди очікує гіршого, і, як наслідок, це дає знати про себе значно частіше.

Ми всі починаємо шлях з самого початку, ніхто не може почати з переможного кінця. Леонардо да Вінчі не отримував свої картини вже написаними. Він повинен був старанно працювати над кожною з них. Коли да Вінчі був молодим, ніхто не казав йому, він в один прекрасний день стане відомим художником на всі часи. А скоріш за все, було навіть навпаки. Люди радили йому відмовитися від мистецтва і знайти «нормальну роботу». Так собі нагорода за перші праці. Чарльз Діккенс не діставав відразу готові книги з полки. Він повинен був сісти і писати кожен день, по черзі видаючи кожен з праць. Ніхто не звернув увагу на Діккенса, коли він писав перший рядок першої книги. Ніхто тоді не міг зрозуміти, що він стане великим.

Ще в давнину лікарі помічали, що хвороба частіше виникає у людей злих, заздрісних, запальних, а також похмурих, песимістичних, меланхолійних. Хворі думки, негативні емоції та переживання, затьмарене невіглаством хворе життя на Давньому Сході вважали основною причиною хвороби та передчасної смерті.

Несхожість між людьми з позитивним і негативним мисленням також можна продемонструвати на прикладі їх ставлення до склянки, наповненої водою до половини. Людина з негативним мисленням говорить, що склянка напівпорожня; людина з позитивним мисленням каже, що склянка напівповна.

Багато людей вважають позитивне мислення нереалістичним, тому що позитивіст нібито просто хоче уникнути проблем, трагедій і безнадійності. Проте справа зовсім не в тому. Позитивне мислення характеризує ставлення до своїх проблем і проблем людства, а також сприяє їх вирішенню з допомогою конструктивних дій.

Саногенне мислення дає змогу зібрати свої сили, подолати слабкість і обмеження. Воно допомагає зрозуміти, що людина народжена для „великих справ“, бо може втілити в реальність будь-яку мрію, допомагає зосередитися на доброму і дозволяє спрямувати основну увагу на злагоду з собою, зі світом і людьми. При правильному застосуванні цей автоматичний механізм досягнення мети виявляє помилки, змінює курс і веде нас точно до намічених цілей.

Таким чином, позитивне мислення характерне тим, що людина свідомо контролює свої думки, емоції. При цьому вірить у себе, в кінцевий успіх, залишається за будь-яких обставин оптимістом. Воно характерне, як правило, для позитивної Я-концепції особистості і певною мірою є звичкою.

Отже, віра в себе досягається знанням істини про себе, про свої справжні життєві цілі і цінності, про свої бажання і потреби. Якщо ви наповнені любов'ю і прекрасними внутрішніми цінностями, які відображають всі справжні втілення вашого серця, то у вас немає причин сумніватися в собі. Адже що таке сумнів в даному випадку. Сумнів – це слідування за помилковими цілями. Ви можете помилятися в момент формування своїх істинних життєвих цілей або системи внутрішніх цінностей. Це помилка результат нещирості по відношенню до себе. Тому, щоб розвіяти сумніви потрібно завжди бути чесним із самим собою. Істина розвіє всі сумніви і зміцнить вашу віру в себе. Знання істини про себе дасть вам можливість ігнорувати зовнішні негативні впливи на вас з боку інших людей або подій. Ви будете розуміти, що до вас це відношення не має і що це є результатом негативного сприйняття світу іншими людьми.

Віра в себе досягається шляхом щирого ставлення до інших людей. Якщо ваші слова, вчинки і дії по відношенню до інших людей наповнені щирістю та любов'ю і ви керуетесь високими людськими принципами у вирішенні складних життєвих ситуацій, в цьому випадку у вас немає причин для сумнівів. Адже що таке сумнів в даному випадку. Сумнів виникає тоді, коли ви зробили гріх чи поганий вчинок, допустили негативні думки по відношенню до інших людей, проігнорували або завадили реалізації їх життєвих цінностей і потреб, бажань і прагнень. Все це не буде давати вам спокою. Але якщо ваші

слова, думки і вчинки по відношенню до інших людей бездоганні і несуть, справедливість, доброту, прийняття і любов, то це розвіє будь-які сумніви і зміцнить вашу віру в себе.

Віра в себе, не терпить не тільки брехні по відношенню до себе та інших, але і зради або відступу від своїх внутрішніх життєвих цінностей. Тому, ваша віра в себе зміцнюється вірністю своїм внутрішнім життєвим цінностям. Крім того, вашу віру в себе зміцнять люди, які мають систему внутрішніх цінностей близьку вашої і знаходяться на одному рівні особистісного зростання з вами. Оточіть себе такими людьми, і ви опинитеся в колі однодумців і друзів, які разом з упевненістю принесуть вам радість спілкування і багато щасливих моментів розуміння і єдності.

У природі все влаштовано грамотно, гармонійно і мудро. Ви де-небудь бачили, наприклад, тигра, що сумнівається в собі? Він бачить мету і технічно веде за нею полювання. Чи не відступає. Людина ж, що вважається вершиною еволюції, часто тупцює на одному місці, задовольняючись малим, не в силах щось змінити в своєму житті або взяти те, що йому належить. Напевно, вважаючи себе негідним чогось більшого. І в цьому дуже часто і знаходиться справжня причина сумнівів і нерішучості. Недостатньою вірі в себе, в низькій самооцінці. «Сміливість міста бере» – тому потрібно діяти.

Будь-якій людині, перш ніж отримати щось, потрібно усвідомити, що він цього гідний. Що він може, що він здатний на більше! У кожному з нас є певний потенціал, і ми можемо його розвинути, можемо домогтися високих результатів, якщо будемо вірити у власні сили. І коли людина починає говорити собі: «Я не зможу», «У мене не вийде», «Це занадто складно для мене», - тим самим він заперечує велику силу в собі. Людина може дуже багато чого! Але живе в світі власних обмежень, страхів і сумнівів. Починати потрібно з себе, зі зміни своєї свідомості і мислення. Маючи обмежений розум і набір страхів і комплексів, неможливо домогтися в цьому житті високих результатів, необхідно завжди працювати над собою, ставити перед собою нові завдання, удосконалювати свій розум.

Як почати вірити в себе.

Дивіться в очі своєму страху. Якщо вас турбує щось, задайте собі питання, що конкретно вас лякає. Виділіть те, з чим, на ваш погляд, ви можете не впоратися. Запишіть на папері ці пункти і спробуйте вирішити задачу, почавши пошуки декількох рішень кожного пункту. Так ви зможете позбутися від більшої кількості власних страхів (левова частка з них може виявитися необґрунтованими) і в той же час знайти рішення, як обійти існуючі перешкоди.

Шукайте рішення на стороні. Не варто зациклюватися на особистих страхах або переконаннях, що це неможливо. Краще озирніться навколо і подивіться, як такого роду проблеми вирішували інші. Приклади успішних особистостей допоможуть вам підняти дух і вселити в себе надію. Обов'язково перечитуйте біографії улюблених героїв, питайте поради у знайомих і шукайте підтримку у близьких людей. Разом набагато простіше впоратися з будь-якими труднощами, ніж поодинці.

Досить себе жаліти. Саме жалість до себе заважає нам рухатися далі. Величезна кількість людей намагається відгородитися від відповідальності, шкодуючи себе і визнаючи власну беспорядність. Насправді це прояв ліні і егоїзму, завдяки яким нам не доводиться нічого робити, крім як жалуватися на нещасну долю. Зберіть свою волю в кулак, змусьте себе працювати. Відучіться шукати відмовки, чому ви не можете зробити те чи інше (наприклад, немає часу на вивчення іноземної мови, немає можливості отримати більш престижну роботу і т.д.).

Повірте в свої сили і можливості. Спостерігаючи за успіхом інших, дайте собі чітко зрозуміти, що ви нічим їх не гірше. Всі легенди і герої є, в першу чергу, є людьми, з таким же набором якостей і навичок, які можуть бути у вас. Пам'ятайте, для того щоб в вас повірили навколишні, вони повинні відчувати вашу власну віру в себе.

Прохоренко Олена Євгенівна,
аспірант кафедри
кримінального, кримінально-
виконавчого права та
кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби;
Боднар Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук,
начальник кафедри тактико-
спеціальної підготовки Академії
Державної пенітенціарної служби

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИЧИН ТА УМОВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПУБЛІЧНОЮ НАРУГОЮ НАД ДЕРЖАВНИМ СИМВОЛАМИ

Питання визначення змісту поняття причин та умов злочинності складне і дискусійне. Так, поряд з термінами «причини злочинності», «умови злочинності», «детермінанти злочинності» в наукових джерелах вживаються терміни «обставини» та «фактори» злочинності. Під обставинами вчені розуміють об'єднувальний термін для причин та умов. Слово «фактор» вживається у різних значеннях, а саме: це історична, рушійна сила процесу, що розглядається і визначає його характер, окремі риси; це група причин, які об'єднані якою-небудь головною ознакою; це проста підміна категорій «причина», «умова», «обставини» поняттям «фактор» [1, с. 47].

Разом з тим, не дивлячись на наявність певних суперечливих моментів, можна зробити висновок, що причини злочинності – це сукупність соціальних явищ, процесів, які у взаємодії з обставинами, що виступають як умови, детермінують існування злочинності як соціального явища. Умови не породжують злочинність, а лише сприяють вчиненню злочинів [2, с. 93]. Це визначення характерне як для загальносоціальної злочинності, так і для групи пов'язаних з публічною наругою над Державним Прапором України, Державним Гербом України або Державним Гімном України.

Проблемам виявлення причин та умов злочинності приділено багато

уваги у працях відомих українських і зарубіжних вчених, проте ґрунтовних, з урахуванням багаторівневого підходу, досліджень причин вчинення злочинів пов'язаних з наругою над державними символами не проводилось [3, с. 100]. Тому при вивченні причин вчинення злочинів які посягають на суспільні відносини, що охороняють порядок використання та повагу до державних символів необхідно, на наш погляд, використовувати багаторівневий підхід, оскільки виділення лише одного фактору (хоч і складного) як причинного не пояснює виникнення злочинності в різних умовах та в різних суспільних системах, а також її різноманітність, оскільки при цьому можливе дослідження різних груп, що впливають на об'єкт регулювання, що необхідно для організації заходів з запобігання злочинів даного виду [4, с. 202].

Слід зазначити, що серед в теорії кримінології немає однозначного підходу до визначення класифікаційних груп та їх наповнення щодо причин та умов вчинення конкретного злочину. Численні точки зору можна згрупувати у три основні підходи.

1. Як зазначають Долгова А. І., Яковлев О. М., Тарарухін С. А. причиною злочину є *взаємодія* криміногенних факторів соціального середовища і антисуспільних властивостей особи [4].

2. в свою чергу Даньшин І. М., Давиденко Л. М. зазначають, що, причиною вчинення конкретного злочину визнаються *негативні соціальні явища і процеси*, під впливом яких у особи виникають антисуспільні погляди, звички, установки, що втілюються у кримінальну мотивацію і внутрішню готовність до протиправних дій. Іншими словами, причина злочину лежить у площині соціального середовища [5].

3. Ми схилиємось до точки зору, яка сформульована Зелінським А. Ф., Закалюком А. П. і Костенко О. М. Вони убачали причину злочину у *самому злочинці*, а точніше у *дефектності інтелектуальної, вольової та емоційної структур його особистості*. Доводилося, що уроджені і набуті риси та властивості особи у складній взаємодії породжують кримінальну мотивацію і рішучість на вчинення злочину за певної життєвої ситуації [6].

При поясненні причин індивідуальної злочинної поведінки слід виходити з того, що будь-які об'єктивні (зовнішні) впливи середовища, а також суб'єктивні (внутрішні) риси та властивості не здатні самі по собі спричинити вчинення злочину.

Вони мають пройти через психіку особистості (світогляд, цінності, інтереси, нахили) і втілитися у мотивах та рішенні діяти протиправно. Отже, носієм причини індивідуальної злочинної поведінки виступає людина, а не зовнішні впливи та ситуації. Встановлення безпосередньої причини вчинення конкретного злочину (вбивства, розбою, крадіжки) має здійснюватися шляхом з'ясування мотивів, що виступають підставою для прийняття рішення діяти певним чином для досягнення поставленої мети [6].

Саме тому враховуючи багаторівневий підхід до виявлення причин та умов вчинення злочинів, вітчизняні кримінологи поділяють причини і умови злочинної поведінки особи на внутрішні і зовнішні (об'єктивні та суб'єктивні) [4, с. 653]. Саме такий поділ ми вважаємо більш вдалий при дослідженні причин та умов злочину пов'язаного з публічною наругою над Державним Прапором України, Державним Гербом України або Державним Гімном України.

Список використаних джерел

1. Колб О. Г. Установа виконання покарань, як суб'єкт попередження злочинності: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 464 с.

2. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін. Курс кримінології: особлива частина: підручник / Київ: Юрінком-Інтер, 2001. 480 с.

3. Боднар І. В. Проблеми виявлення зовнішніх причин індивідуальної злочинної поведінки засуджених в установах виконання покарань закритого типу. Актуальні проблеми відбування покарання в Україні: матер. наук.-практич. семінару (м. Кіровоград, 23 листопада 2007 р.). Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2007. С. 100–101.

4. Долгова А. И. Криминология: учебник для юридических вузов. Москва: Инфра–Норма, 1999. 779 с.

5. Даньшин И. Н., Гольна В. В. Курс лекций по криминологии. Харьков: Одиссей, 2007. 280 с.

6. Закалюк А. П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения. Москва: Юридическая литература, 1986. 192 с.

УДК: 343.852

Пшенична Ольга Михайлівна,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

У ст. 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) тримання під вартою визначається як винятковий запобіжний захід, що застосовується виключно в разі доведення прокурором факту про те, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, пов'язаних з вчиненням нових злочинів та ухиленням від відбування покарання. Під ризиками розуміють такі спроби: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, що мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому самому кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню

іншим чином; учинити інше кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Досвід Європи демонструє, що різні країни мають різне бачення застосування тримання під вартою як запобіжного заходу.

Так, у Франції прокурор повинен скласти письмове клопотання про залишення затриманого під вартою, яке має бути підтримане прокурором перед судом у змагальному процесі, в якому він бере участь поряд з суддею та адвокатом. Установлюються жорсткі вимоги щодо доведення вини особи, яка підозрюється у вчиненні суспільно-небезпечного діяння. Можливість вислухати підозрюваного, до якого буде застосовуватись запобіжний захід у виді тримання під вартою, є одним із напрямів забезпечення дотримання права особи на захист, оскільки також враховується і його думка, на відміну від українського законодавства, де не враховується думки підозрюваного та адвоката щодо можливості застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою. Основні вимоги Європейського суду щодо цієї категорії справ були сформовані в рішенні по справі Летелльє проти Франції (рішення від 26 червня 1991 р.) [1, с. 31–35].

У свою чергу, поліція Італії після затримання підозрюваного (обвинуваченого) зобов'язана повідомити про це прокурора протягом 24 годин після арешту та доставити його разом з матеріалами кримінального провадження до прокурора. Останній, має право оцінити законність цього заходу або ж продовжити розслідування до моменту санкціонування арешту [2, с. 89, 122–128].

КПК Італії містить перелік злочинів із найвищим ступенем небезпеки, за вчинення яких передбачено тримання під вартою, зокрема: убивство, розбещення неповнолітніх, шпіонаж, у цьому випадку до особи може бути застосовано тримання під вартою тоді, коли особу було затримано на «гарячому» чи було вчинено злочин, за який передбачено покарання у виді довічного ув'язнення; позбавлення волі на строк від 5 до 20 років; позбавлення волі на строк від 3 до 10 років. Незалежно від тривалості будь-який термін

позбавлення волі повинен бути обґрунтованим існуванням обставин, важливих і достатніх для його застосування.

За діючим законодавством Великобританії подібні процедури називають «bailhearing», тобто «слухання про застава», як наслідок, тримання під вартою вважають найтяжчим та застосовується у виключних випадках.

Для правової системи України характерним є зловживання таким видом запобіжного заходу, як тримання під вартою, як наслідок порушення ст. 5 Конвенції з прав людини в конкретній справі. Практика застосування тримання під вартою порушує положення Конвенції не лише в Україні. Про це свідчить, наприклад, рішення Європейського Суду від 3 лютого 2009 р. у справі Каучор проти Польщі [3]. У слідчих ізоляторах України утримуються особи, щодо яких було обрано запобіжний захід у виді взяття під варту; особи, щодо яких було застосовано екстрадиційний або тимчасовий арешт; особи, які чекають на звернення вироку до виконання або подали апеляцію за відсутності підстав для зміни запобіжного заходу; особи, засуджені до позбавлення волі, відносно яких відкрито іншу кримінальну справу, яка розглядається в суді, військовослужбовці, яких було засуджено до тримання в дисциплінарному батальйоні до направлення в цей батальйон. Аналогічні норми містяться також у статтях 67 та 77 Кримінально-виконавчих кодексів Республіки Білорусь та Російської Федерації [4].

Чинні міжнародно-правові акти, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, досить гуманні щодо застосування досліджуваного виду запобіжного заходу. На застосування до неповнолітнього в Україні цього запобіжного заходу поширюються не тільки загальні, а й спеціальні обмеження. Згідно ч. 2 ст. 492 КПК України затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК. Якщо лишити таких неповнолітніх на волі, то є велика ймовірність, що вони будуть переховуватися, перешкоджати

з'ясуванню об'єктивної істини у справі, або ж взагалі вчинять новий злочин. [5, с. 79].

На думку багатьох авторів, щодо неповнолітніх обвинувачених у віці від 14 до 16 років взяття під варту взагалі не слід застосовувати хоча б тому, що у цей віковий період психічну рівновагу суб'єкта ще не сформовано і він не може становити загрозу для суспільства [6, с. 263].

Для порівняння можна навести приклад норм кримінально-процесуального законодавства Болгарії: до неповнолітніх, застосовуються два види запобіжних заходів – підписка про невиїзд та взяття під варту. З огляду на можливість запобігання злочинності, практика застосування лише двох запобіжних заходів є не зовсім правильна, оскільки вона недостатньо використовує виховні та профілактичні можливості інших запобіжних заходів, зокрема таких, як особиста порука та передача неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи.

Особливі правила глави 20 КПК Болгарії закріплюють, що досудове слідство відносно неповнолітніх провадиться слідчими прокуратури, в особливих випадках — слідчими державної безпеки. До неповнолітніх можуть застосовуватися наступні запобіжні заходи: нагляд батьків або опікунів; нагляд адміністрації виховної установи, куди поміщений неповнолітній; нагляд інспектора дитячої виховної кімнати або члена місцевої комісії з боротьби з антигромадськими проявами малолітніх і неповнолітніх; тримання під вартою. Такий запобіжний захід, як тримання під вартою, застосовується у виняткових випадках [7, с. 355–356].

Отже, сфера застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні загалом, і зокрема тримання під вартою як найсуворішого з них, завжди була і залишається однією з найбільш суперечливих і проблемних не лише в Україні. Багато авторів вважають, що взяття під варту до неповнолітніх взагалі не слід застосовувати тому, що у цей віковий період психічну рівновагу суб'єкта ще не сформовано і він не може становити загрозу для суспільства. Але на нашу думку, в той час коли у неповнолітніх осіб формуються егоїстичні

звички, байдужість до правової свідомості, переживань та страждань інших людей, прагнення до самоствердження неправомірними способами, такий запобіжний захід як тримання під вартою, міг би попередити вчинення нових злочинів як самими неповнолітніми, так і їх оточуючими. Для української практики не буде зайвим рецепіювати деякі з норм міжнародного законодавства, зокрема, доповнити ч. 2 ст. 183 КПК України пунктом 7, в якому вказати: «запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не застосовувати щодо особи, яка надала докази наявності поважних причин щодо обрання до неї іншого запобіжного заходу».

Список використаних джерел

1. Алейніков Г. Л. Використання рішень Європейського Суду при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. *Реформування законодавства з питань протидії злочинності в контексті євроінтеграційних прагнень України*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 2006. 35с.

2. Молдован В. В., Молдован А. В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб./ Київ: Юрінком Інтер, 1999. 399 с.

3. Каучор проти Польщі: Рішення Європейського суду з прав людини від 03.02.2009р. URL: <http://pravoascope.com/act-uxvala-sudu-175-18343-12-polyukovich-o-i-o-i-26> (дата звернення: 05.04.2018).

4. Слідчий ізолятор: Вікіпедія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D1%96%D0%B4%D1%87%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%82%D0%BE%D1%80 (дата звернення: 05.04.2018).

5. Янчук О. Б. Ресоціалізація неповнолітніх, які відбувають покарання. *Соціальна політика і соціальна робота*. Київ, 2002. 83 с.

6. В. И. Гуржий, М. П. Мелентьев. Пенитенциарные системы зарубежных стран: учеб.-практич. пособие. Киев, 1993. 326 с.

7. Про затвердження Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії: Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 30.12.2003р. № 280 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0065-04> (дата звернення: 06.04.2018).

Рень Юлія Василівна,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби

РОЗУМІННЯ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ ІНОЗЕМНОЇ ПРАКТИКИ

Серед науковців-криміналістів поширеною є думка, щодо необхідності визначення механізму запобігання приховування злочинів. Приховування злочину негативно впливає на суспільство, завдаючи збитків населенню та державі і збільшує витрати держави на фінансування правоохоронних органів.

Загалом для запобігання приховуванню злочинів можна застосовувати два основних підходи: визначення приховування злочину як окремих склад злочину, та визначення приховування злочину як обтяжуючу обставину.

Приховування злочину призводить до збільшення збитків для жертв і суспільства, а також прямих витрат для відшкодування особами, що вчинили злочин. Ці витрати знижують соціальний добробут. Витрати осіб, що не вчиняли злочину полягають у збитках, заподіяній діями з приховування, що не мали б місця без приховування. Це також включає збільшення витрат, які несуть правоохоронні органи, необхідних для виявлення приховувачів [3].

Приховування злочину – (англ. Concealment of crime) – в кримінальному законодавстві визначається як злочин проти правосуддя, що полягає в приховуванні особи, яка його скоїла, знарядь, засобів, слідів злочину та

предметів, здобутих злочинним шляхом. Встановлена кримінальним законодавством відповідальність за приховування злочинів є ключовим моментом у боротьбі зі злочинністю.

Спосіб приховування злочину є одним з важливих чинників у процесі збирання доказів, оскільки ознаки способу приховування дозволяють визначити спосіб вчинення злочину, особистість злочинця і напрямок розслідування.

Кримінологічна наука класифікує способи приховування злочинів, розкриваючи їх змістовну сторону:

- приховування злочину шляхом приховування інформації і (або) її носіїв;
- приховування злочину шляхом знищення інформації і (або) її носіїв;
- приховування злочинів шляхом маскуванню інформації і (або) її носіїв;
- приховування злочину шляхом фальсифікації інформації і (або) її носіїв;
- змішані способи – ті, що поєднують в собі різні способи або їх елементи.

Законодавством визначено, що приховування злочину особою, яка його скоїла, може не враховується при призначенні покарання [1]. Наприклад, санкція статті за крадіжку не залежить від діяльності з приховування злочину. Злочинець, який використовує рукавички, щоб запобігти залишенню відбитків пальців на місці злочину, отримує таке ж покарання як і злочинець, який не використовує рукавички та залишає відбитки на місці злочину, хоча перший з меншою ймовірністю буде затриманий [2].

Аналіз співвідношення і зв'язку способу приховування і способу вчинення злочину дозволяє констатувати, що спосіб вчинення злочину не завжди охоплює собою дії по його приховуванню, а лише тоді, коли останні охоплюються єдиним злочинним задумом. В інших випадках він виступає як самостійна криміналістична категорія.

Об'єктивна обстановка підготовки, виконання та приховування вбивства (місце, час, характер зв'язку між суб'єктом злочину і потерпілим, іншими

особами, чії дії враховувала особа, яка вчинила злочин, інші обставини) зазвичай дає можливість визначити найбільш типовий і ймовірний взаємозв'язок між особою, яка вчиняє злочин, способом скоєння злочину і потерпілою особою. Ці дані є головним для висунення і перевірки версій щодо механізму події та визначення особи, яка скоїла злочин і його співучасників.

Покарання особи, яка скоїла злочин повинно бути справедливим і невідворотним. Важливо не те, щоб за злочин було призначено тяжке покарання, а те, щоб ні один злочин не лишався нерозкритим [2].

Розкриття скоєних злочинів є важливою умовою боротьби зі злочинністю та критерієм принципу невідворотності покарання. Приховування злочинів є суспільно небезпечним діянням, що завдає шкоди суспільній безпеці.

Головними цілями, які переслідує злочинець, здійснюючи дії по приховуванню злочину, полягають в наступному:

- знищення слідів своєї причетності до злочину;
- створення помилкової обстановки, що дозволяє підозрювати у скоєнні злочину іншу особу;
- приховування самого факту вчинення злочину;
- приховування або знищення знаряддя вчинення злочину;
- маскування справжніх мотивів вчинення злочину тощо [3].

Суспільство має дати особі, яка вчинила злочин стимули не приховувати свою діяльність. Зокрема, мова йде про зниження обсягу покарання для особи, яка вчинила злочин, добровільно зізнається у скоєнні злочину і співпрацює зі слідством. Загалом такі дії, відповідно до Кримінального кодексу України, дійсно виступають в якості пом'якшуючої обставини, але насправді більшість осіб, які вчинили злочин не довіряють достатньою мірою системі правосуддя настільки, щоб не намагатися уникнути покарання шляхом приховування злочину.

У зарубіжному законодавстві необхідною умови скорочення кількості приховуваних злочинів виступає підвищення рівня довіри особи і суспільства в цілому до держави, правоохоронних органів та судової системи [5].

Один із американських науковців, який досліджує проблему приховування злочинів, Т. Дж. Стенлі, у своїй роботі «Оптимальні покарання за приховування злочинів» цілком справедливо звертає увагу на те, що при призначенні покарання злочину та його приховування, необхідно враховувати складність викриття такого приховування з одного боку, і законність засобів та знарядь приховування. В якості прикладу він наводить перевищення швидкості із застосуванням радар-детекторів. Зокрема, якщо легко виявити використання пристрою для приховування злочину, коли людина затримана (наприклад, радар-детектор), то для покарання особи, яка вчинила злочин слід застосовувати покарання за використання даного пристрою. Якщо знаряддя не має іншого законного способу використання, крім використання для приховування (наприклад, радар-детектори, документи, що ідентифікують фальшиві документи), то такий засіб має бути обмежений в обігу або заборонений, а саме його використання – злочином. У ситуаціях, коли ми не можемо визначити, чи використовувався засіб або знаряддя для приховування, а він має законні способи використання (наприклад, тенісне взуття), то злочином має виступати саме приховування злочину, або бути обтяжуючою обставиною при винесенні вироку [4].

Питання боротьби з приховуванням злочинів є актуальним для будь-якої держави, оскільки є спільною проблемою для всіх правоохоронних систем світу. Законодавство зазвичай бореться з приховуванням злочинів різними засобами. Результат такої боротьби лежить у площині діяльності систем судової влади, правоохоронних органів та прокуратури.

На нашу думку, спосіб приховування злочину як структурний елемент способу скоєння злочину є одним із компонентів системи умисних дій особи, яка вчинила злочин, що визначається підготовкою, реалізацією способу вчинення злочину, умовами зовнішнього середовища і якостями особистості (особистостей), пов'язаними з вибором відповідних знарядь, умов місця і часу, які сприяють разом з іншими елементами способу вчинення злочину досягненню злочинного результату.

Отже, як складова частина приховування злочину, що знаходиться за межами способу вчинення злочину, спосіб приховування злочину є системою діянь особи, яка вчинила злочин та інших осіб, що визначається реалізованим способом вчинення злочину, умовами зовнішнього середовища і якостями особистості, пов'язаний з вибором використовуваних знарядь, умов місця і часу, спрямований на повне або часткове ухилення від кримінальної відповідальності і покарання за скоєне.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.04.2018).
2. Stanley T. J. «Radar Detectors, Fixed and Variable Costs of Crime». 1995.
3. Stanley T. J. «Electronic Communications Privacy Act and What you Need to Know». CPSR National Newsletter. 1995. URL: <http://cpsr.org/> (дата звернення: 10.04.2018).
4. Running Title: Optimal Penalties for Concealment of Crime. 1995. URL: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID> (дата звернення: 12.04.2018).
5. Kaplow L. Optimal Law Enforcement with Self-Reporting Behavior. *Journal of Political Economy*. 2005.

Рубцова Катерина Юріївна,
здобувач кафедри
адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної
служби;

Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби

ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Питання захисту і забезпечення дотримання адвокатської таємниці – одне з найважливіших у діяльності адвоката. За загальним правилом, адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю, предметом і змістом якої є обставини, що змусили громадянина або юридичну особу звернутися до адвоката, а також зміст консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних адвокатом під час здійснення професійних обов'язків [1].

Питання про адвокатську таємницю є важливим, принциповим і має бути розглянуто як з етичних і правових, так і з соціально-психологічних позицій. Останнє обов'язково передбачає розгляд етико-філософських засад професійної етики адвоката. З одного боку, йдеться про адвокатську діяльність, яка врегулюється чинним законодавством, тобто не існує професійної діяльності адвоката поза законом. Іншими словами, якщо діяльність адвоката визначається законодавцем, тоді це збігається з його професією. Крім того, етичні проблеми безпосередньо також регулюються законодавцем, в цьому випадку рівень професійності, як етична проблема, може розглядатися в контексті проблеми кваліфікації адвоката.

Такий підхід розкриває тенденцію до об'єднання проблем права і суспільної свідомості в цілому. Наприклад, Барщевський М. Ю. вважає, що професійні обов'язки адвоката слід вирішити за рахунок моральних якостей.

Крім цього, професійні обов'язки адвоката розглядаються з точки зору суспільства і, більш того, інтереси громадян не повинні суперечити інтересам самого суспільства. Зрозуміло, що автор веде мову про правові норми, тоді і під суспільством слід розуміти власне державу. А це означає, що навіть ведучи мову про морально-етичні принципи, вважає Барщевський М. Ю., адвокат, буде діяти відповідно до закону [2].

Поширюючи загальні проблеми права щодо розуміння адвокатської таємниці, ми можемо стверджувати, що остання не може розглядатися у відриві від соціально-економічних, політичних, духовних форм сучасного життя суспільства.

Розглядаючи професійну діяльність адвоката, можна побачити, що ці дві тенденції ведуть і до різного розуміння адвокатської таємниці. Перша тенденція прагне розширити розуміння правових аспектів адвокатської таємниці до етичних норм і, звідси, відповідні форми адвокатської відповідальності, тоді як друга тенденція проявляється в прагненні регламентувати будь-яку діяльність адвоката, передбачивши всі правові наслідки, які і будуть складати сучасну адвокатську етику. Професія адвоката є такою, що виникає на ниві морально-правових аспектів та права. На цьому ґрунті і формується професійна етика адвоката [3].

Інститут адвокатської таємниці, може розглядатися через призму самоврядування, але правові аспекти адвокатської таємниці вирішуються лише в просторі чинного законодавства і власне професійної діяльності, тому етичні, деонтологічні, тобто проблеми честі адвоката, є похідними. Проблему адвокатської таємниці, таким чином, слід переводити в русло правової реформи, а не тільки в сферу самоврядних структур адвокатів.

У той же час, слід визнати, що адвокатській діяльності притаманні і специфічні відносини з клієнтами. Адвокат завжди виступає довіреною особою того, кому надає правову допомогу, тому таким важливим стає саме довіра до адвоката. У довірі виражається правова природа відносин адвоката з особами, які до нього звертаються, і, в той же час, закладається моральний бік їх

відносин, що, в загальному, виводить нас і на проблеми легітимності адвокатської діяльності, включаючи і визнання. Саме в такому підході адвокатська таємниця формується і як правовий, і як моральний обов'язок [4].

Складною проблемою стає пов'язування громадських та особистих обов'язків. Володіння таємницею впливає на вибір позиції адвоката. У цивільних справах адвокат має право навіть відмовитися від захисту інтересів свого довірителя, якщо повідомлені йому факти виключають можливість підтримувати позицію клієнта, але вже беручи участь в справі, адвокат зобов'язаний представляти інтереси довірителя, використовуючи всі передбачені законом засоби і способи для встановлення обставин, які є підставою вимог і заперечень клієнта [5].

Так, адвокат захищає права і інтереси свого довірителя і надає йому необхідну юридичну допомогу. Але, захищаючи будь які інтереси свого довірителя, адвокат повинен виробляти і свою позицію, яка веде вже до прояву законності вимог клієнта, і, звідси, проявляти моральну сторону спірного інтересу свого довірителя.

Отже, володіючи таємницею, адвокат повинен сприяти створенню необхідних умов для правильного вирішення справи судом, або, іншими словами, позиція адвоката не повинна бути протиставлена здійсненню правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

2. Барщевский М. Ю. Адвокатська етика. Москва: Просвіта, 2012. 105 с.

3. Правила адвокатської етики. Затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL:
http://unba.org.ua/assets/uploads/3ae9a115a40b9a5bc04f_file.pdf (дата звернення: 21.03.2018).

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. Голос України. 2012. № 27, Ст. 282.

5. Арія С. І. Про адвокатську таємницю Київ: Українська юстиція, 2012. № 2. 121 с.

6. Петрухін І. Л. Адвокат і клієнт: відносини довіри. Київ: Адвокат, 2013. № 1. 112 с.

Рябець Ігор Миколайович

здобувач кафедри
адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії державної
пенітенціарної служби;

Шамрук Наталія Борисівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ІНСТИТУТУ НОТАРІАТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розвиток цивільного обороту, розширення кола об'єктів та суб'єктів приватної власності зумовлюють зростання попиту населення на нотаріальні послуги. Сучасний нотаріат як орган безспірної юрисдикції захищає суб'єктивні права й законні інтереси фізичних та юридичних осіб, надаючи правочинам публічної довіри шляхом посвідчення юридичних фактів, прав і документів, завдяки чому нотаріальна діяльність виступає особливим видом державної діяльності. Однак вітчизняний нотаріат як правовий інститут громадянського суспільства нині ще далекий від досконалості. Нотаріальні послуги для населення в Україні не є якісними.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про нотаріат», нотаріат – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1]. З такою думкою погоджуються й деякі вчені, зокрема Комаров В., Фурса С. та інші. Але таке визначення нотаріату не розкриває повністю його суті, тому, на нашу думку, обґрунтованішою є дефініція нотаріату як правового інституту, що забезпечує охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави шляхом вчинення нотаріальних дій уповноваженими органами та посадовими особами [2, с. 37].

Окремо слід зупинитись й на правовому становищі органів та посадових осіб нотаріату. У ході наукового дослідження нами виявлено тенденцію, що полягає в незацікавленості державних нотаріусів підвищувати ефективність своєї праці. Вони одержують стабільну, хоча й невелику, заробітну плату, а державне мито повністю отримує держава. Штучне підвищення їхньої зарплатні завдяки так званим додатковим послугам – явище тимчасове, якого не повинно бути в демократичній державі. Отже, нотаріальну діяльність потрібно так реформувати, щоб вона відповідала вимогам правової демократичної держави.

Ще однією проблемою державного нотаріату є брак фахівців, що працюють у державних нотаріальних конторах, зокрема в тих, що розташовані в невеличких містах і районних центрах. Щоб її розв’язати, потрібно:

- забезпечити фахівців, які погодяться працювати в таких регіонах, усім необхідним, зокрема житлом;

- зобов’язати юристів, які здобули вищу освіту за державний рахунок, відпрацювати після стажування три роки як державні нотаріуси у проблемних регіонах (про це їх мають попереджати ще під час вступу до вищого навчального закладу) [3, с. 84].

Державний нотаріат фактично перебуває на межі ліквідації, й лише за допомогою адміністрування зупинено перехід державних нотаріусів у приватні. Нині приватні нотаріуси непогано організовують нотаріальне обслуговування населення, тому зникла потреба витрачати чималі державні кошти, адже є інші галузі, які потребують термінових фінансових вкладень.

Аналіз статистичних даних, що стосуються показників діяльності державних та приватних нотаріальних контор, засвідчив: держава зазнає збитків від існування державного нотаріату, зокрема через витрати, що йдуть на його утримання й перевищують прибуток від діяльності державних нотаріусів. Отже, досить актуальним залишається питання доцільності існування державного та приватного нотаріату одночасно.

Ураховуючи це, вважаємо за потрібне об'єднати обидва нотаріати в єдиний – приватний або розробити програму реформування державного нотаріату та спрямувати частину коштів із державного бюджету на її реалізацію.

Існує також проблема нерівномірності розподілу нотаріальних органів по різних регіонах України, зокрема, віддалені та економічно слабкі серед них залишаються без нотаріату. На нашу думку, вирішити це питання можна тільки на рівні закону, установивши в ньому чіткі критерії визначення необхідної кількості нотаріусів у кожному окрузі. Такі критерії мають базуватися на наступних статистичних даних, як кількість населення, кількість нотаріальних дій та їхня складність, рівень економічного розвитку регіону, прогноз міграції населення та можливих законодавчих змін.

Питання забезпечення нотаріальним обслуговуванням так званих депресивних регіонів може бути вирішено, наприклад, шляхом створення державної нотаріальної контори з особливими умовами роботи нотаріуса (службове житло, гідна заробітна плата, обов'язково 2–3 технічні працівники). Або завдяки звільненню від сплати податків приватних нотаріусів, адже вони виконуватимуть обов'язки держави щодо забезпечення громадян нотаріальними послугами.

Окремо хотілося б звернути увагу на проблему відсутності будь-яких соціальних гарантій для приватного нотаріуса: він не має права на податковий кредит, оплачувані чергову відпустку та відпустку у зв'язку з доглядом за дитиною, компенсацію лікарняного тощо. Приватний нотаріус не має права на жодну соціальну допомогу, а тому повинен зі свого заробітку відкладати кошти на випадок виникнення таких життєвих ситуацій. Водночас він є платником усіх соціально спрямованих фондів (зайнятості, тимчасової втрати працездатності тощо). Це питання слід врегулювати: або держава надає соціальні гарантії нотаріусу, або звільняє від будь-яких внесків до фондів.

Проаналізувавши динамічні зміни законодавчого регулювання економічного обороту, вважаємо, що найактуальнішою на нинішньому етапі економічного розвитку залишається проблема перегляду правової природи певних видів нотаріальних дій. Так, останнім часом серед учених та практиків точаться дискусії, зокрема, стосовно позбавлення права власності на підставі виконавчого напису нотаріуса на борговому документі. Така нотаріальна дія суперечить гарантуванню права людини бути позбавленою права власності лише на основі судового рішення. Тому доцільно було б переглянути такий вид нотаріальної дії та привести законодавство про нотаріат у цій частині у відповідність до інших законодавчих актів, що гарантують і захищають права людини [4, с. 103].

У всіх країнах – членах Міжнародного союзу латинського нотаріату нотаріуси об'єднані у професійну організацію, не залежну від державної влади. Там нотаріус є особою вільної юридичної професії, не входить до державного апарату та не є державним службовцем. При цьому держава делегує нотаріусу право засвідчувати певні документи з метою надання їм публічної сили та доказовості, яку можливо оспорити тільки в судовому порядку. Досить показовим щодо вимог до особи нотаріуса є досвід Франції: стажування протягом двох років (у тому числі близько півроку при інших фахівцях: адвокатах, бухгалтерях тощо) в державних установах, юридичних службах компаній тощо. Окрім того, заохочується проходження частини стажування за

кордоном, зокрема в країнах системи загального права, з метою ознайомлення стажиста з правовими системами різних країн об'єднаної Європи.

Систематизувавши проблематику сучасного стану нотаріату в Україні, можна дійти висновку, що нотаріальна діяльність потребує реформування. Серед першочергових заходів, необхідних для повноцінного функціонування даного інституту, можемо окреслити:

підготовка проекту та прийняття закону «Про нотаріат та організацію нотаріальної діяльності в Україні», ухвалення якого забезпечить належне функціонування реформованого нотаріату;

вжиття заходів щодо зменшення кількості підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання діловодства, архівної справи, ведення реєстрів нотаріальних дій та їхньої узгодженості між собою;

визначення критеріїв для оптимального забезпечення населення нотаріальними послугами;

розроблення та затвердження Порядку підвищення кваліфікації кадрів, які працюють у сфері нотаріату;

вжиття заходів щодо створення галузевого нотаріального архіву при Міністерстві юстиції України.

На нашу думку, для більш дієвої реалізації даної концепції реформування українські чиновники мають додатково вивчити досвід країн, де подібні проблемні питання вже було успішно вирішено.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат: Закон України: від 02.09.1993 № 3425-ХІІ в редакції Закону України від 11.10.2017 № 2148-19. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. N 39. ст. 383

2. Фурса С. Я. Спірні питання нотаріальної науки і практики *Підприємництво, господарство і право*. 2002. Вип. № 1. С. 36-39.

3. Козьяков Ю. Н. Нотаріат у дзеркалі проблем *Право України*. 2010. Вип. № 6. С. 84–85.

4. Правова природа нотаріату та нотаріальної діяльності як об'єкт державного регулювання в Україні: теоретичний та практичний аспект *Влада. Людина. Закон*. 2008. Вип. № 12. С. 101–104.

УДК 349. 3

Сас Владислав Олександрович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУЛИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ АБО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК: РЕАЛЬНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ

Пріоритетними напрямками соціальної політики держави стає підтримка певного рівня життя соціально незахищених верств і груп населення: одиноких матерів, сімей з дітьми, дітей-сиріт, пенсіонерів, людей з інвалідністю, одиноких громадян похилого віку, громадян, які постраждали від аварії на ЧАЕС, ветеранів-військовослужбовців, малозабезпечених верств населення, осіб, які відбувають чи відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк та інших категорій громадян.

Створення дієвої системи державних і недержавних соціальних служб потребує розробки правил та механізмів, що забезпечують їх ефективне функціонування, визначення соціальних норм, нормативно-правової бази і кадрового забезпечення, регулювання та структуризації взаємозв'язків, взаємозалежності і взаємодії між ними.

З боку держави протягом останніх років досягнуто певного прогресу у сфері надання соціальних послуг, зокрема, прийнято Закони України «Про соціальні послуги», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і

безпритульних дітей», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 1057 затверджено Державну цільову соціальну програму подолання та запобігання бідності на період до 2015 року.

Також утворена розгалужена мережа установ та закладів комунальної власності, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Соціальні послуги також надаються громадськими, благодійними та релігійними організаціями.

Соціальна адаптація осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, є складним багатомірним процесом, який поєднує сукупність заходів, спрямованих на виправлення особи, її розвиток та удосконалення суспільних зв'язків колишнього засудженого. На ефективність цього процесу впливає чимало факторів: зовнішні (умови, обставини, оточення, які безпосередньо позитивно чи негативно впливають на особу); внутрішні (властивості, що свідчать про бажання особи стати іншим, налагодити корисні зв'язки з суспільством).

Вважають, що соціальна адаптація звільнених від відбування покарання проходить у три етапи: етап безпосереднього пристосування (звільнений з перших днів вирішує життєві проблеми з трудовим і побутовим влаштуванням); етап засвоєння соціально-позитивних ролей (пов'язаний з моральними та психологічними проблемами); етап правової адаптації (закріплення корисних звичок, ціннісних орієнтацій) [1, с. 264–265].

Відновлення засудженого в статусі повноправного члена суспільства залежить не тільки від особи, яка відбула покарання, але й від багатьох інших чинників. Процес соціальної адаптації особи до умов життя, що змінюються, необхідно трактувати значно ширше, ніж її пристосування до умов існування. Адаптація на соціальному рівні не тотожна біологічному пристосуванню організму людини до середовища проживання і є складним процесом сприймання і визначення соціальних позицій, ролей і функцій особи [2, с. 362].

Не можемо залишити поза увагою положення, які передбаченні окремими нормативно-правовими актами, що згадувались вище, зокрема, Законом України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» у частині визнання поняття «соціальна адаптація» якого зазначено: *соціальна адаптація* – процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві; *соціальний патронаж* – допомога звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію.

У Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 року № 1385-р, зазначається, що з установ виконання покарань щороку звільняється 50 тисяч осіб [3]. Майже третину з них становлять особи, звільненні до закінчення строку позбавлення волі внаслідок амністії та помилування. Це, як правило, неповнолітні, інваліди, вагітні жінки, особи, які вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості. Але в Концепції про зазначену категорію осіб взагалі не йдеться.

Зрозуміло, що у кожній засудженій особі є свої нагальні та першочергові завдання, без розв'язання яких неможлива їх подальша соціальна адаптація. Саме це і треба визначати на етапі підготовки до звільнення. До основних проблем, які потребують термінового вирішення на даному етапі, можна віднести побутове влаштування та працевлаштування.

При підготовці засуджених до звільнення та визначення можливих шляхів їх побутового влаштування адміністрації установ виконання покарань необхідно дотримуватись норм Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», зокрема, варто наголошувати засудженим, що одним з основних принципів у здійсненні соціального патронажу є: добровільність

вибору чи відмови від підтримки (послуг, допомоги); адресність та індивідуальний підхід; конфіденційність.

Станом на 01.01.2017 року у системі соціального захисту населення функціонують 287 інтернатних установ (без АР Крим, м. Севастополя та території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження), в яких проживають 46,3 тис. осіб з них: 49 дитячих будинків-інтернатів для дітей та молоді з інвалідністю внаслідок фізичних, психічних та інтелектуальних порушень, де проживають 5,8 тис. осіб (приблизно 2 тис. дітей); 145 психоневрологічних інтернатів для осіб з інвалідністю з психічними захворюваннями, де проживають 27,8 тис. осіб; 90 будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, геріатричних пансіонатів, пансіонатів для ветеранів війни і праці, в яких проживають 12,4 тис. осіб; 3 спеціальних будинки-інтернати для звільнених осіб – громадян похилого віку, осіб з інвалідністю I та II груп, в яких проживає 281 особа [4].

Для надання соціальних послуг на сьогодні функціонує для звільнених осіб – 17 установ, з яких: 9 центрів (відділень) соціальної адаптації, в тому числі 3 комунальних (Дніпропетровська обл. – 1, Харківська обл. – 1, Черкаська обл. – 1); 6 недержавних (Київська обл. – 1, Львівська обл. – 1, Полтавська обл. – 1, Харківська обл. – 1, Черкаська обл. – 2); 8 спеціальних будинків-інтернатів (відділень) (Вінницька обл. – 1, Житомирська обл. – 1, Кіровоградська обл. – 1, Одеська обл. – 1, Полтавська обл. – 1, Рівненська обл. – 1, Харківська обл. – 1, Херсонська обл. – 1) [5].

Водночас органами та спеціалізованими установами системи соціального захисту населення вкрай повільно проводиться робота щодо надання допомоги звільненим особам, зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію.

Як вже зазначалося вище, важливим етапом в процесі соціальної адаптації звільнених осіб є підготовка засуджених до звільнення. Проте участь органів та установ системи соціального захисту населення у процесі підготовки

до звільнення засуджених осіб, особливо участь в інформаційно-роз'яснювальній роботі, проходить формально.

Основний акцент у проведенні безпосередньо соціального патронажу звільнених зроблено на центр соціальної адаптації, оскільки основною метою діяльності Центру є ресоціалізація, соціальна адаптація звільнених. Водночас кількість таких установ протягом останніх кількох років залишається стабільно низькою, мережа центрів соціальної адаптації не розвивається.

Отже, проблеми соціальної адаптації колишніх засуджених, які є загальнодержавною справою, необхідно вирішувати на державному рівні. Це, своєю чергою, вимагає чіткого формування пріоритетів, принципів і організаційних засад політики держави щодо осіб, звільнених з місць позбавлення волі, та законодавчого закріплення системи соціальних, правових та організаційних умов надання цій категорії громадян соціальної допомоги.

Досягнення мети соціальної адаптації звільнених осіб на всіх рівнях потребує виділення коштів з місцевих бюджетів з метою забезпечення виконання відповідних програм і планів заходів. Такий варіант в умовах сьогодення є неефективним з огляду на те, що пріоритетними вважаються питання соціального захисту інших незахищених верств населення, зокрема безпритульних дітей, громадян похилого віку, інвалідів тощо.

Список використаних джерел

1. Школа С. М. Соціальна адаптація амністованих і помилуваних осіб: проблеми теорії і законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (2). С. 263–272.

2. Гуцуляк М. Я. Соціальна адаптація засуджених як основна ознака ре соціалізації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 361–368.

3. Про схвалення Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк: розпорядження Кабінету

Міністрів України від 30 жовтня 2008 року № 1385-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1385-2008-p> (дата звернення: 13.04.2018).

4. Інформація щодо діяльності інтернатних установ системи соціального захисту населення у 2017 році. (Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України). URL: <http://www.msp.gov.ua/main/Pro-ministerstvo.html> (дата звернення: 14.04.2018).

5. Довідник суб'єктів, що надають соціальні послуги бездомним особам та особам, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк станом на 01.01.2018 року. (Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України). URL: <http://www.msp.gov.ua/main/Pro-ministerstvo.html>. (дата звернення: 14.04.2018).

УДК 159.9.01:159.9.075

Сахнік Олена Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
перший заступник начальника
центру – начальник навчального
відділу Хмельницького центру
підвищення кваліфікації персоналу
ДКВС України

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРИСТІВ

Однією з вимог, що висуваються до працівників кримінально-виконавчої служби України, функціонуючих у сучасних умовах її реформування, є толерантне ставлення до засуджених. Прямий переніс даного поняття та вимоги до сфери професійної діяльності пенітенціаристів у багатьох з них викликає здивування, а подекуди і відверте відторгнення. Особливо гостро проблема прояву толерантності працівників установ виконання покарань та слідчих ізоляторів постає у випадках їх взаємодії з ув'язненими, які вчинили тяжкі злочини, багато разів опинялись у місцях позбавлення волі, але так і не стали на

шлях виправлення. Чи заслуговують такі особи на емоційний відгук, на підтримку, розуміння їх життєвих обставин та почуттів? В чому полягає смисл такої толерантності, та чи є вона доцільною, якщо мова йде про перевиховання осіб, які перебувають у конфлікті із законом?

За даними соціологічного дослідження «Українське суспільство та європейські цінності», що проводилось у квітні-травні 2017 року Інститутом Горшеніна у співпраці із Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні, лише 36,9% опитаних висловились про готовність прийняти колишніх ув'язнених як рівноправних членів суспільства та повноцінних громадян своєї країни [1]. Такий показник яскраво свідчить про відсутність серед більшості пересічних українців толерантного ставлення до осіб, що відбули призначене судом покарання за вчинені ними злочини. Якщо задати аналогічне запитання працівникам кримінально-виконавчої служби, кількість позитивних відповідей буде ще меншою. Наприклад, за результатами опитування слухачів з категорії молодшого начальницького складу, що приїжджають на навчання до Хмельницького центру підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України, цей показник у середньому становить 21 %. Багато хто зі слухачів взагалі не може пояснити зміст поняття «толерантність». Разом з тим, стриманість, направленість на доброзичливе спілкування, виважена терпимість до суджень інших людей, що є складовими толерантності, створюють основу якісної професійної діяльності сучасних пенітенціаристів у напрямку перевиховання й ресоціалізації засуджених. Відсутність розуміння суті цих процесів, пошуку правильних підходів до вибору методів їх ефективного здійснення зводить нанівець реалізацію планів, пов'язаних зі зміною концепції функціонування в Україні системи виконання кримінальних покарань. Починати рух до удосконалення якості виконання пенітенціаристами ввірених їм державою обов'язків слід з роботи над трансформацією їх професійної свідомості, з руйнування застарілих стереотипів, які заважають наблизитися до європейських стандартів побудови спілкування у професійному середовищі.

Основою будь-якої трансформації є глибинне розуміння її смислу з орієнтацією на специфіку розгортання тих чи інших процесів у певних умовах. Що собою повинна уявляти толерантність пенітенціарного персоналу по відношенню до ув'язнених, якими повинні бути форми її прояву? Чи має вона відрізнятися від толерантності, проявленої до громадян у вільному суспільстві? Щоб розібратися у цих непростих питаннях, слід звернутися до моральних, етичних [2], психологічних аспектів поняття «толерантність», розглянути їх через призму специфіки функціонування системи виконання кримінальних покарань, покликаної приймати активну участь у долях осіб, що вчинили злочини.

В загальному розумінні толерантність – це прояв милосердя, співчуття, активна спроба з розумінням ставитися до почуттів, намірів та вчинків іншої людини. Вона передбачає наявність вміння йти на компроміс з власними поглядами та принципами заради досягнення певної мети, збереження миру і злагоди, доброзичливих міжособистісних стосунків. Але злочинні діяння засуджених, мотиви, які призвели до їх скоєння, як правило, не вписуються в норми загальнолюдської моралі та при всьому бажанні не можуть сприйматися толерантно. Правоохоронець зобов'язаний адекватно оцінювати реальні факти, бачити об'єктивну картину життєвих подій, причини і наслідки злочинних діянь. Його толерантність повинна проявлятися з урахуванням специфіки професійної діяльності, індивідуально-психологічних характеристик об'єктів професійного інтересу. В іншому випадку він може стати віктимною мішенню для скоєння протиправних дій та злочинів, бути втягненим шляхом маніпуляцій у заборонені неформальні стосунки з ув'язненими, сприяти порушенням ними режиму призначеного судом кримінального покарання. Толерантна поведінка пенітенціариста у щирих її проявах може бути хибно сприйнятою як слабкість, спроба загравати з особами, що перебувають у місцях позбавлення волі, спрямованість на порушення антикорупційного законодавства.

Толерантність працівника кримінально-виконавчої служби – це, перш за все:

- стриманість, запобігання конфліктному спілкуванню з ув'язненими;
- бажання розташувати до себе людину, що порушила закон, встановити з нею продуктивний контакт в рамках виконання ввірених обов'язків та поставлених виховних цілей;
- відсутність в його поведінці ознак агресії, жорстокості, зверхності, байдужості по відношенню до ув'язнених;
- вміння враховувати особливості конкретних обставин, що привели ув'язненого на лаву підсудних, з метою пошуку індивідуально-психологічних підходів до роботи з певною особистістю.

Загальновідоме прислів'я «Клин клином вибивають» не може бути гаслом, що визначає зміст, напрямки, форми та методи роботи сучасного пенітенціариста. Разом з тим, проявляючи людські якості, він повинен відчувати дозволені межі прояву толерантності, послідовно та впевнено відстоювати власну позицію щодо формування у засуджених поваги до вимог закону, загальноприйнятих норм співіснування у цивілізованому демократичному суспільстві.

Толерантність передбачає розумну демонстрацію активної життєвої позиції людини. Терпиме і пасивне ставлення до навколишніх подій не можуть бути синонімами цього поняття. У всі часи гуманістичні ідеї втілювались завдяки стійкості духу, наполегливості у проведенні запланованої роботи. Головне у цьому процесі – вибір правильних форм і методів донесення своїх поглядів, які не можуть ґрунтуватися на категоричності, застосуванні фізичної сили, психологічного тиску, насилля та примусу. Пріоритетним та найефективнішим методом виховання продовжує залишатися власний приклад. Саме тому, сучасному пенітенціаристу, який бажає досягнути успіху у справі повернення до вільного суспільства законослухняних громадян, необхідно розпочати з себе, з формування та демонстрації власної готовності до прояву толерантності. Допомогти йому пройти цим непростим шляхом покликані відомчі навчальні заклади кримінально-виконавчої системи, у стінах яких майбутні та діючі пенітенціаристи можуть на високому професійному рівні:

– отримати глибокі знання про толерантність, особливості її впливу на процеси перевиховання засуджених;

– сформуванню уявлень про доцільні форми прояву толерантності у сфері їх професійної діяльності, налаштуватися на толерантну поведінку;

– впевнитися у необхідності трансформації хибних уявлень про ефективність застарілих методів роботи з ув'язненими, які до теперішнього часу застосовуються пенітенціарним персоналом у місцях позбавлення волі;

– навчитися толерантно аналізувати ті чи інші ситуації із сфери професійного життя, виконувати жорстко регламентовані функціональні обов'язки шляхом впровадження гуманних принципів спілкування з особами, позбавленими волі.

Сучасний пенітенціарист повинен володіти психологічними техніками попередження міжособистісних конфліктів, ведення конструктивного діалогу, слухання, толерантного (спокійного, стриманого) сприйняття та опрацювання зворотної інформації. Розвиток цих важливих умінь та здібностей є таким, що обумовлює успішність його функціонування в контексті реформування пенітенціарної системи. Без усвідомлення необхідності підвищення рівня своєї психолого-педагогічної компетентності, невід'ємною складовою якої являється толерантність, працівник кримінально-виконавчої служби України не зможе достойно впроваджувати політику розвитку демократичної пенітенціарної ідеї.

Список використаних джерел

1. Антонюк Л. Толерантність, «Борщ» та гендер, або роздуми на тему «поваги» як базисної цінності суспільства. URL: https://genderindetail.org.ua/community/comments/comments_127.html (дата звернення: 27.03.2018).

2. Толерантність як категорія етики. URL: <http://www.etica.in.ua/tolerantnist-yak-umova-spilkuvannya/> (дата звернення: 23.03.2018).

Серебрянников Євген Андрійович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Пузирьов Михайло Сергійович,
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНА «СМЕРТНА КАРА» У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Слід почати з того, що значною проблемою кримінально-виконавчої політики України на сьогоднішній день є відсутність належного наукового та практичного визначення поняття та сутності вищезазначеної політики у рамках соціально-правової сфери в процесі формування і розвитку державності України. Зауважимо, що думку науковців щодо проблем кримінально-виконавчої політики у згаданому аспекті й досі мають місце певні розбіжності в теоретичних аспектах. Наука здебільшого дає формалізоване уявлення про деякі моменти, які пов'язані з розглядом правових процедур, що визначають порядок й умови виконання та відбування покарань на будь-якому етапі розвитку українського суспільства. Що стосується смертної кари, то це, передусім, найсуворіший та винятковий вид покарання, який полягає у позбавленні життя засудженого від імені держави і за вироком суду. До речі, смертна кара має давні корені та бере свій початок аж з інституту кровної помсти [6, с. 357].

У цьому контексті варто зупинитися на доцільності застосування терміна «смертна кара» у кримінально-виконавчому законодавстві нашої держави.

Важливо наголосити на тому моменті, що вищезгаданий термін неодноразово згадується у нормах Кримінально-виконавчого кодексу України, зокрема, у ч. 2 ст. 18, де вказується, що:

– жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії;

– чоловіки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії [3].

Також слід зауважити, що Верховна Рада України 22 лютого 2000 р. на законодавчому рівні запровадила мораторій на смертну кару, а також ратифікувала Протокол № 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1983 року, згідно з яким рекомендовано скасування застосування смертної кари [4].

Якщо розглядати положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яку Україна ратифікувала 17 липня 1997 р., слід зазначити, що у ст. 2 «Право на життя» вказується:

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;

б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;

в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання [2].

На нашу думку, недоцільно та некоректно застосовувати термін «смертна кара» у контексті Кримінально-виконавчого кодексу України, тому що він суперечить принципам та нормам, проголошеним Конституцією України.

Відповідно до положень ст. 3 Конституції нашої держави, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також ст. 27 проголошує, що кожна людина має право на життя, яке є невід'ємним природним правом. Тобто, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а держава повинна захищати це право людини і громадянина. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань [1].

В юридичній літературі немає єдиної точки зору щодо застосування чи незастосування цього виду покарання, оскільки серед науковців не існує однастайності. Дослідженнями застосування смертної кари під різним кутом зору проводилися такими вченими, як Долматова Н., Жильцов С., Музика П., Малько А., Хачатуров Р. та ін. але в основному їх думка схиляється до мораторію на смертну кару.

Прихильники застосування смертної кари стверджують, що вона є найбільш слушним засобом покарання, який поєднує в собі функції відплати, залякування, захисту суспільних інтересів, попередження вчинення нових злочинів, забезпечення справедливого, гуманного покарання за найбільш тяжкі злочини проти особи, суспільства, держави та людства.

Особи, які схиляються до думки про відмову, обґрунтовують свою позицію антигуманністю та нецивілізованістю, жорстокістю та надмірністю, репресивністю страти як суспільного архаїзму. Їх основні аргументи проти смертної кари засновані на позиціях гуманності та найвищої цінності людського життя порівняно з іншими суспільними благами, на можливості судової помилки та засудженні невинної особи, що є непоправним злом, а також на тому доводі, що смертна кара є досить впливовим та репресивним засобом у країнах із недемократичним правовим та державно-політичним режимом [5, с. 78–79].

Однак все ж таки, спираючись на положення Конституції, сьогодні в країні, де не встановлений такий вид покарання, як смертна кара, не коректно застосовувати даний термін у Кримінально-виконавчому кодексі, оскільки такого виду покарання в державі немає. Смертна кара вже є пережитком Радянського Союзу, що не є актуальним в нашій державі.

Таким чином, доцільно внести відповідні зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України та виключити термін «смертна кара» із вживання.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.04.2018).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1997 р. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=276%3A1&lang=uk (дата звернення: 12.04.2018).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 12.04.2018).

4. Протокол № 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 28.04.1983 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_802 (дата звернення: 12.04.2018).

5. Тезиси про смертну кару. Філарет (Вахромеев) Митрополит. *Із архіву Митрополита Філарета (Вахромеева)*. Мінськ: Білоруський Екзархат, 2005. № 3. С. 76–79.

6. Уголовное право. Общая часть: учебник для вузов / под. ред. З. А. Незнамова. Москва: НОРМА-ИНФРА, 2012. 517 с.

Сєдих Ганна Євгенівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної пенітенціарної
служби

ПОНЯТТЯ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Аналіз чинного законодавства свідчить, що поняття осіб, які здійснюють виправний вплив та ресоціалізацію у місцях позбавлення волі, не має чіткого визначення.

У нормативній літературі: різноманітні закони, накази, інструкції, положення, зустрічаються різні назви від односторонньої та вузької – адміністрація, до безособово-узагальнюючих – рядовий і начальницький склад, особовий склад, співробітники, службовці, працівники, кадри та інше. Причому, обґрунтування вибору конкретної назви не вказується.

Аналізуючи сучасний стан нормативного регулювання, наукової розробки та практичної реалізації щодо поняття, яке повинно виступити узагальнюючим, при розкритті діяльності працівників установ виконання покарання, приходимо до висновку, що частіше всього зустрічаються такі назви: «адміністрація», «кадри», «особовий склад», «персонал», «працівники», «службовці», «співробітники», «штат» та ін. З метою визначення, яке поняття вірніше, точніше описує особливості діяльності працівників установ виконання покарання, розглянемо їх походження та філологічне тлумачення.

Адміністрація [від лат. administratio – управління, керівництво] – це: 1) управлінська діяльність державних органів; 2) організаційна діяльність в сфері управління; 3) органи виконавчої влади держави, урядовий апарат; 4) посадові особи, керівний персонал будь-якої установи, підприємства; 5) розпорядники, відповідальні організатори будь-чого [1, с. 17]. Як бачимо, при описанні означеного поняття використовується словосполучення «керівний

персонал», іншими словами персонал, але не весь, лише той, що керує діяльністю установи.

Аналогічне тлумачення цього поняття пропонується і в інших джерелах, зокрема, – це найпоширеніша назва органу управління підприємства, установи, організації. У цьому значенні адміністрація виконує певні владні повноваження лише в межах конкретного підприємства, установи, організації і очолюється його керівником. До складу адміністрації входять, крім керівника, його заступники, а також керівники провідних структурних підрозділів підприємства [2, т. 1, с. 59].

Враховуючи таке тлумачення ми прийшли до висновку, що якби діяльність працівників установ виконання покарання зводилась до управління, організації, керівництва закладом чи процесом виконання покарання, то лише тоді допускалося б називати їх адміністрацією. Але вказані напрямки діяльності на практиці не охоплюють повного обсягу цілей чи завдань працівників установ виконання покарання.

Кадри. Слово «кадри» походить від французького *cadres*, що в перекладі означає «рама», «рамка». До французької воно потрапило з латинської, де означало буквально «чотирикутник». Саме в такій формі вивіщувався в минулому для широкого загалу офіційний список працівників державних установ. Поступово відбулося перенесення значення слова на його зміст [3, с. 185]. Це, по-перше – основний (штатний) склад робітників установи, підприємства, партійних, професійних і суспільних організацій тієї чи іншої галузі діяльності; по-друге – всі постійні робітники [1, с. 211].

Дещо по іншому трактують поняття «кадри» радянські управлінці, в певній мірі вступаючи у протиріччя зі словниковим тлумаченням: Кадри — всі робітники. Синоніми «кадрів» «персонал», «штатний склад». Але поняття «кадри» більш широке, так як воно включає як вже працюючих співробітників, так і тих, хто влаштовується на роботу, навчається і т.п. [4, с. 7]. В такому випадку для охоплення працівників установ виконання покарання це поняття в повній мірі не підходить, оскільки воно ширше та загальніше, ніж потрібно для

нашої ситуації і в певній мірі морально «застаріло». Справа в тому, що у сучасній управлінській літературі замість словосполучення «кадрова діяльність» вживаються терміни «управління людськими ресурсами», «управління персоналом», «менеджмент».

Особовий склад. Склад – сукупність людей, предметів, що складають єдине ціле [5, с. 690]. У багатьох джерелах це поняття вживається як узагальнююче причому таке поняття приводиться лише у назві нормативно-правового акту, а у його змісті термін не визначається. В управлінській літературі можна знайти тлумачення терміну «списочний склад робітників» – це всі робітники, прийняті на роботу на строк один день та більше [6, с. 191]. Отже, в нашому випадку, це сукупність осіб, які складають єдине ціле – колектив установи виконання покарання. На нашу думку, таке поняття доцільно використовувати не у кожному випадку, оскільки у місцях позбавлення волі незважаючи на спільну мету їх діяльності (ресоціалізацію засуджених), кожний працівник повинен мати конкретні обов'язки, отримувати оплату й нести відповідальність саме за їх виконання.

Персонал [лат. *personalis* – особистий] – особовий склад установи, підприємства чи частина цього складу, що представляє собою групу за професійними чи іншими ознаками [1, с. 374]. На нашу думку, такий термін відповідає сучасним реаліям діяльності місць позбавлення волі, оскільки він фактично означає сукупну єдність («склад») особистостей («*personalien*»), що співпрацюють по реалізації головної загальної для всіх мети, виконуючи кожний свої особливі функції.

Співробітники. Цей термін у 70-80 роках був запозичений із лексики органів державної безпеки, куди перейшов із НКВС. Співробітництво громадян з органами НКВС, вимушене чи добровільне, широко практикувалось у минулі часи, коли ці органи виконували суто репресивні функції [7, с. 312]. У словниках можна знайти таке визначення. Співробітник - той, хто працює разом з кимось, помічник. Поняття «співробітник» викликає запитання, з ким він співробітничав. Співробітництво означає не самотійну роботу, а спільну з

кимось, тобто співпрацю. А у правоохоронних органах, а, отже, і в установах виконання покарання, кожний має конкретні обов'язки і відповідальність, що визначають конкретний обсяг роботи, хоча і функціонування установ виконання покарання спрямоване на досягнення головної цілі, спільної для всіх осіб такого персоналу.

Поняття «штат» також вживається як узагальнюючий термін для охоплення всіх працівників будь-якої установи. Штат (лат. status – стан, положення) – постійний склад співробітників якої-небудь установи [1, с. 578]. На нашу думку, воно використовується через неправильне етимологічне виведення, оскільки логічніше було б розуміти його дослівно, тобто як управлінський та правовий термін «статус».

На підставі викладеного, можна стверджувати, що на офіційне затвердження узагальнюючим поняттям з наведених претендують:

«адміністрація» та «персонал». Інші поняття фактично є синонімами, охоплюючи працівників будь-якої організації, в тому числі установи виконання покарання. Від радянської системи виконання покарань для загального визначення всіх працівників виправно-трудова, а потім кримінально-виконавчих установ залишилось поняття «адміністрація установи». Радянськими науковцями адміністрація виправно-трудова колоній розумілась як сукупність державних службовців, які здійснюють управління процесом виконання покарання та пов'язаного з ним виправно-трудова впливу в цілому, а також його складовими частинами, і безпосередньо виконанням покарання [4, с. 30]. На наш погляд, слід погодитись з наведеним визначенням, якщо розуміти його саме в контексті управління колонією, тобто виконання управлінської, адміністративної роботи.

Враховуючи, що чіткого поняття персоналу установ виконання покарання немає у нормативній та науковій літературі, пропонуємо таке визначення: персонал установ виконання покарання – постійний кадровий склад працівників установ виконання покарання, що включає в себе різні категорії, які виконують конкретно поставлені функції (завдання), спрямовані на

реалізацію цілей виконання покарання та користується у зв'язку з цим державними гарантіями забезпечення ефективної діяльності.

Список використаних джерел

1. *Словарь иностранных слов*. 9-е изд. испр. / под ред. Спиркина А. Г., Акчурина И. А., Карпинской Р. С. Москва: Русский язык, 1982. 608 с.
2. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998–2001.
3. Бандурка О. М. *Основи управління ОВС*. Харків: Основа, 1998. 349 с.
4. Брызгалов В. Н., Коломиец В. Т. *Некоторые вопросы организации и управления ИТК*. Киев: Наука, 1969. 123 с.
5. Ожегов С. И. *Словарь русского языка*. Москва: Русский язык, 1975. 848 с.
6. Щекін Г. В. *Основи кадрового менеджменту*: підруч. Книга II. Підбір, навчання і розвиток персоналу. Видання 2-е, виправлене і доповнене. Київ: МЗУУП, 1993. 200 с.
7. Бандурка О. М. *Основи управління ОВС*. Харків: Основа, 1998. 349 с.

Сикал Максим Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби;
Костюков Назар Геннадійович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПІДПРИЄМСТВО»

Термін «підприємство» є законодавчою дефініцією від змісту якої залежить як правовий статус підприємств, так і правильність застосування даного поняття у господарських правовідносинах.

Слід наголосити на тому, що суттєвим недоліком правового регулювання статусу підприємств в Україні є те, що термін «підприємство» не завжди однаково закріплюється в різних нормативно-правових актах.

У відповідності до частини 1 статті 62 Господарського кодексу України (ГК України) підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому ГК України та іншими законами [1].

Отже, підприємство – це суб'єкт господарювання з притаманними йому особливими ознаками. У статті 63 ГК України закріплено такі види організаційних форм підприємств: 1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); 2) підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); 3) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; 4) державне підприємство, що

діє на основі державної власності; 5) підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності); 6) спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва [1].

У відповідності до частини 1 статті 191 Цивільного кодексу України (ЦК України) підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності [2]. Отже, можемо зробити висновок, що законодавець дає дещо інше визначення підприємства, зазначаючи, що ним є саме єдиний майновий комплекс. У даній статті акцентується увага на майновій складовій суб'єкта, при цьому залишається поза увагою організаційно-правова форма. Варто також відмітити, що нормотворець чітко сформулював мету використання майнового комплексу, а саме для підприємницької діяльності.

Поняття підприємницької діяльності (підприємництва) сформульовано у частині 1 статті 42 ГК України, де визначено, що – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Слід зауважити, що у відповідності до частині 2 статті 42 ГК України підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Отже, можна дійти висновку, що за частиною 1 статті 191 ЦК України підприємство здійснює господарську діяльність з метою одержання прибутку, а за частиною 2 статті 42 ГК України підприємство здійснює як комерційну, так і некомерційну господарську діяльність, тобто без мети одержання прибутку. Також варто вказати на таку невідповідність між даними кодифікованими нормативно-правовими актами як те, що ЦК України розглядає підприємство як об'єкт права, а ГК України розглядає підприємство як суб'єкт права.

З урахуванням наведених колізій в законодавчих актах стосовно самого визначення «підприємства», першочерговим завданням, на наш погляд, є усунення вказаних протиріччя шляхом уніфікації правових норм через формування єдиного підходу до викладення змісту дефініції «підприємство».

Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо викласти в іншій редакції як назву, так і зміст статті 191 ЦК України. Для цього потрібно розглянути «підприємство» не як єдиний майновий комплекс, а як підприємство (кожне конкретне підприємство, незалежно від організаційно-правової форми), що є об'єктом права (об'єкт придбання та відчуження, повністю або частково – зазначені дії вчиняються шляхом операцій зі статутним капіталом підприємства). Зважаючи на те, що стаття 191 ЦК України розміщується в розділі 3 «Об'єкти цивільних прав», тому вона повинна мати назву «Підприємство як об'єкт права», а частина 1 даної статті повинна бути викладена наступним чином: «Підприємство (статутний капітал підприємства) або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів».

Що ж стосується частини 1 статті 62 ГК України, яка розкриває сутність підприємства як суб'єкта права, то її доцільно доповнити словами «відповідної організаційно-правової форми», що більш точно окреслить коло зазначених суб'єктів і визначить їх місце поруч з іншими організаційними формами, зокрема такими як «орган державної влади», «орган місцевого самоврядування», «об'єднання підприємств», «громадське об'єднання» та ін., що передбачені Державним класифікатором «Класифікація організаційно-правових форм господарювання», затвердженим наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики № 97 від 28.05.2004 р. «Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. N 59 та скасування нормативних документів».

Отже, частину 1 статті 62 ГК України потрібно викласти в наступній редакції: «Підприємство – самостійний суб’єкт господарювання відповідної організаційно-правової форми, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб’єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому ГК України та іншими законами». Також пропонується доповнити частину 4 статті 62 ГК України словами «Підприємство (статутний капітал підприємства) або його частина можуть бути об’єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів», що забезпечить відповідність положень ГК України з положеннями ЦК України.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 07.03.2018. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 16.04.2018).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 07.03.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15?test=qY4Mfbtc78fVUzYUZiHVRKlKHl4o.s80msh8Ie6> (дата звернення: 16.04.2018).

Слюсарчук Євген Андрійович,
студент 2 курсу магістратури
Національної академії
Служби безпеки України

ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Україна нині перебуває на шляху формування і розвитку в ній інформаційного суспільства, існування якого можливе лише в демократичній, правовій державі, де панує принцип верховенства права і максимально забезпечується реалізація прав людини. Право на доступ до інформації є одним із невід'ємних прав людини і громадянина, а тому в результаті закріплення у національному законодавстві гарантій на доступ до даної категорії, постає питання: якщо засуджений, – відповідно до статті 63 Конституції України, – користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду, то яким чином даній категорії осіб гарантується реалізація права на доступ до публічної інформації?

Окремі питання, пов'язані із реалізацією права на доступ до публічної інформації осіб, засуджених до позбавлення волі, висвітлювались у працях Гуцалюка М. В., Богатирьова І. Г., Степанюка А. Х., Автухова К. А., Пузирної Н. С., Колба О.Б., Яковець І. С., Захарова Є. Ю. та інших фахівців. Як було встановлено, відносно даного права вищезазначених осіб, у науці панує жвава дискусія, а в літературі відсутнє єдине бачення щодо його забезпечення.

Гарантії реалізації права на доступ до публічної інформації – це відсутність певних перешкод для реалізації власних суб'єктивних прав. Вони включають певних суб'єктів, яким це право належить, і відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», а саме ст. 12 вказано, що запитувачами, тобто суб'єктами, які можуть отримувати доступ до публічної інформації на підставі Закону України «Про доступ до публічної інформації», є:

фізична особа тобто будь-яка людина незалежно від віку, громадянства та інших ознак [1]. Таким чином, особи, засуджені до позбавлення волі мають право на доступ до такої інформації, хоча відносно цих суб'єктів, необхідно зазначити певні недоліки у реалізації цих прав. Положення Конституції України, а саме ст. 63 говорить про можливість засудженого користуватися усіма правами людини і громадянина, крім обмежень, передбачених законом та вироком суду. Право засуджених звертатися до різних державних інстанцій передбачено ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України. Проте необхідно зауважити, що ні процедура звернення, ні особливості отримання публічної інформації у Кодексі не прописані, і тому потребують конкретної регламентації у інших нормативно-правових актах. Вчений Автухов К. А. вказує на те, що у ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України поряд з правом засуджених на отримання інформації про свої права й обов'язки не зазначено обов'язок адміністрації надавати засудженим таку інформацію, а також знайомити їх зі змінами порядку й умов відбування покарання [2]. У такому випадку немає гарантії, що засудженому не буде відмовлено у використанні сайтів державних органів з метою оскарження он-лайн дій самих представників адміністрації установи.

Чинним законодавством передбачено перелік суб'єктів звернення, до яких засуджений може направляти свої запити у письмовому вигляді і відповіді від яких не будуть підлягати перегляду з боку адміністрації. Такими суб'єктами є: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його представник, Європейський суд з прав людини, а також інші відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноважені особи таких міжнародних організацій, суд та прокурори. Незрозумілим є те, що у цьому переліку не згадані такі органи публічної адміністрації, як, наприклад, Державна кримінально-виконавча служба України, звернення до якої становить достатньо великий відсоток порівняно з вищеназваними органами та організаціями, хоча право на звернення засуджених до органів влади та інших організацій, передбачене ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Реалізуючи своє право на звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, конфіденційність переписки з яким і регламентована законом, не дає ефективного результату з огляду на недоліки у чинному законодавстві. Так, Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» передбачено проведення моніторингу забезпечення реалізації прав людини та щорічні доповіді про його результати перед Верховною Радою України. За результатами проведеного моніторингу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 2012-2013 рр. серед типових порушень, характерних для усіх місць несвободи, було виявлено позбавлення права утримуваних на звернення до органів державної влади, у тому числі до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Європейського суду з прав людини та до суду у встановленому законом порядку, а також прослідковується незмінна ситуація з порушеннями щодо інформування осіб, які відбувають покарання з різних питань, а також перешкоджання в отриманні необхідної інформації для захисту порушених прав [3].

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» посадові та службові особи органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів зобов'язані забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, реалізацію законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань [4]. На думку Пузирного В. Ф., недоліком цього Закону є відсутність серед обов'язків персоналу установ обов'язку сприяння у реалізації права засуджених на доступ до інформації про діяльність державних органів влади і, відповідно, удосконалення механізму взаємодії пенітенціарних установ та засуджених до позбавлення волі громадян [5].

Отже, з цього можна зробити висновок, що питання пов'язані із доступом до інформації, в тому числі і до публічної особами, які відбувають покарання у виді позбавлення волі є недосконалим, хоча такі права засуджених передбачені законодавством, але вони не можуть реалізуватися. Це можна побачити

дослідивши питання пов'язане із зверненням таких осіб до Омбудсмена. Усі проблеми пов'язані із доступом до публічної інформації засудженими пов'язані із тим, що немає чітко прописаних у законодавстві обов'язків адміністрації установ виконання покарань щодо сприяння в отриманні засудженими доступу до публічної інформації, тобто існують певні проблеми пов'язані із недосконалістю нормативно-правових актів, які закріплюють це право, та не деталізують його, що у свою чергу унеможлиблює цими суб'єктами у повній мірі реалізувати своє конституційне право.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Закону України «Про доступ до публічної інформації» / за заг. ред. Д. Котляра. Київ, 2012. С. 202.

2. Автухов К. А. Перспективні напрями вдосконалення Кримінально-виконавчого кодексу України . *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : економічна теорія та право. 2013. № 4 (15). С. 281.

3. Пузирний В. Ф. Проблеми нормативного врегулювання реалізації права засуджених на звернення до органів державної влади в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 169.

4. Моніторинг місць несвободи в Україні : стан реалізації національного превентивного механізму : звіт за 2013 рік / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2013. С. 53, 66–67.

5. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.

Султанова Анна Володимирівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПІДСТАВИ РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Відомо, що основоположними принципами договірного права є принципи незмінності договору та неможливості розірвання договору. Але проведений аналіз сучасного цивільного законодавства України свідчить про інше. Основним принципом договірного права України є принцип свободи договору, який проголошується в ст. 659 чинного ЦК України [2]. Виходячи із зазначеного принципу сторони договору мають право за згодою розірвати договір, якщо інше не передбачено законодавством.

За наявності певних умов (істотна зміна обставин або порушення договору однією із сторін) в ЦК України також передбачена можливість правомірного одностороннього розірвання договору без звернення до суду [5, с. 56].

Під розірванням договору ми розуміємо нормативно-логічну послідовність дій, що вчиняють сторони, в порядку та на основі передбачених договором чи законодавством підстав, з метою припинення цивільних прав та обов'язків на майбутнє і передбачає припинення дії такого договору повністю.

Поняття «розірвання договору» в ЦК України застосовується до таких видів договорів: договір дарування (ст. 727 ЦКУ), договору ренти (ст. 740 ЦКУ), договору довічного утримання (догляду) (ст. 755, 756 ЦКУ), договору найму (ст. 783, 784 ЦКУ), договору найму житла (ст. 825 ЦКУ), договору позички (ст. 834 ЦКУ), договору про надання послуг (ст. 907 ЦКУ), договору банківського рахунка (ст. 1075 ЦКУ), договору простого товариства (ст. 1142 ЦКУ), спадкового договору (ст. 1308 ЦКУ).

В цілому розірвання договорів регламентується главою 53 ЦК України «Укладення, зміна і розірвання договору», в якій чітко зазначені такі підстави зміни або розірвання договору: за згодою сторін; за ініціативи однієї з них (одностороння відмова від договору); за рішенням суду (ст. 651 ЦК України). Зазначимо, що цивільне законодавство України передбачає однакові підстави як для зміни, так і для розірвання договору.

На нашу думку, не є зрозумілим об'єднання в ст. 651 ЦКУ підстав щодо зміни та розірвання договору, які мають різні значення. Пропонуємо розділити підстави на окремі положення. Таким чином, ми пропонуємо виділити такі окремі статті: «Підстави розірвання договору» та «Підстави зміни договору».

Розглянемо підстави розірвання договорів за окремими статтями ЦКУ: на вимогу однієї із сторін (ст. 1075, 1142 ЦКУ); на вимогу однієї із сторін, якщо інша порушила умови договору (ст. 727, 740, 755, 783, 784, 825, 834, 907, 1075 ЦКУ); загроза пошкодження або знищення об'єкту договору (ст. 727, 783, 834 ЦКУ); рішення суду (ст. 825, 1308 ЦКУ); поважна причина (ст. 1142 ЦКУ); підстави, визначені безпосередньо договором (ст. 740, 907, 1075 ЦКУ).

Отже, аналіз підстав розірвання договору дає можливість зробити висновки, що підставами розірвання цивільно-правового договору є суб'єктивні підстави, тобто ті, які залежать від волі сторін договору.

Розглянемо зазначені в ст. 651 ЦКУ підстави детальніше. Перший випадок – розірвання договору за згодою сторін. Так як сторони добровільно, на свій розсуд, укладають договір, то й змінити або розірвати його вони можуть у будь-який момент за взаємною згодою. Однак сторони можуть бути позбавлені права змінити або розірвати договір, якщо це прямо передбачено чинним законодавством.

Другою підставою для розірвання договору є одностороннє розірвання.

Норми щодо одностороннього розірвання договору можна розділити на дві групи. До першої відносяться норми відносно договорів, суть яких зумовлює надання сторонам (або одній стороні) права відмовитися від договору на їх розсуд (ст. 1075, 1142 ЦКУ). До другої групи входять норми, що

передбачають таке право сторони у випадках, коли інша сторона порушила свої зобов'язання (ст. 727, 740, 755, 783, 784, 825, 834, 907, 1075 ЦКУ).

Таким чином, законодавець передбачає широкий перелік підстав для одностороннього розірвання договору.

Зазначимо, що умовами договору можуть бути передбачені випадки, коли одній чи обом сторонам договору на їхній розсуд дозволяється відмовитися від виконання зобов'язання (договору) в односторонньому порядку незалежно від порушення договору другою стороною. У такому разі право на односторонню відмову від зобов'язань може бути зумовлене:

1) обставинами, які не залежать від сторін;

2) специфікою договору, з урахуванням якої одній зі сторін надається можливість відмовитися від договору, відшкодувавши збитки другій стороні [3, с. 16].

Цивільне законодавство України не передбачає певної форми здійснення одностороннього розірвання договору. На нашу думку, необхідно доповнити положення статті 651 ЦКУ, вказавши форму односторонньої відмови від договору: «Відмова від договору чиниться в тій самій формі, що і укладення договору. Якщо договір було укладено в усній формі, відмова від договору вчиняється у письмовій формі».

Зазначимо, що регулювання одностороннього розірвання договору в Господарському та Цивільному кодексах України в деяких випадках є суперечливим. На окрему увагу заслуговує положення ч. 1 ст. 291 ГК [1], що в імперативній формі встановлює заборону односторонньої відмови від договору оренди. Натомість ч. 1 ст. 782 ЦК передбачає право наймодавця відмовитися від договору найму та вимагати повернення речі, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд.

Отже, в даному випадку необхідно усунути дану правову колізію шляхом внесення змін до одного із Кодексів. Усунення даного протиріччя дозволить уникнути проблем під час судового розгляду подібних судових справ.

Третій випадок розірвання договору – розірвання у судовому порядку на вимогу однієї зі сторін. Як правило, підстави для звернення до суду є наслідком невиконання або неналежного виконання однією зі сторін своїх договірних обов'язків або обставин форс-мажорного характеру [4, с. 181].

Отже, якщо виходити із підстав розірвання договорів, то можна визначити, що «розірвання договорів» – це процедура, коли договірні відносини припиняються за суб'єктивних підстав, тобто тих, що залежать від волі сторони (сторін) чи інших учасників правовідносин.

В цивільному законодавстві України є чітко визначені підстави щодо зміни та розірвання договору. Кожна з підстав має свої особливості: розірвання договору за згодою сторін може відбуватися у разі укладення договору про розірвання договору, одностороннє розірвання договору не має визначеної ЦК України форми, розірвання в судовому порядку розглядається як припинення договору.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
3. Антонюк О. Право на односторонню відмову від зобов'язання та односторонню зміну його умов. *Підприємство, господарство і право*. 2006. № 2. С. 16–17.
4. Коссак В. М. Проблеми припинення зобов'язань у Цивільному кодексі України. *Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили*. 2007. Вип. 56. с. 179-184. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2007/69-56-32.pdf> (дата звернення: 10.04.2018).
5. Святошнюк А. Л. Інститут розірвання порушеного договору у цивільному праві України та країн Європейського Союзу (історичні аспекти).

П'яти юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвяч. пам'яті Є. В. Васьковського. Одеса. 2015. С. 55–60. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7147/1/55-60.pdf> (дата звернення: 10.04.2018).

Танасійчук Вадим Вікторович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ МЕТОДОЛОГІЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Постійний розвиток громадянського суспільства, правової культури і правосвідомості громадян, підвищення вагомості теорії держави і права серед інших юридичних наук є тими чинниками, які визначають актуальність даного дослідження. Становлення в Україні правової держави детерміноване розвитком методології правового пізнання і практичного використання його результатів. Тому, методологія теорії держави і права повинна постійно удосконалюватись, поповнюватись новими ідеями, які можуть стати рушійними силами для подальшого розвитку теорії держави і права як базової науки у юриспруденції.

Під час наукового дослідження юридичних наук актуалізується різний арсенал дослідницьких засобів. У будь-якому разі, у джерелах наводиться дуже вражаючий відкритий список інструментів (підходів, прийомів, способів, методів тощо) правопізнання від методу «сходження від абстрактного до конкретного», до логічних операцій [1, с. 334].

Із різноманітністю проглядається і багатоаспектність, багатосторонність вивчення права, яка може розглядатися як свідчення теоретичної

сформованості правоведення [2, с. 31]. Проте, звертаючи увагу на «множинність теоретичних утворень у рамках загальної теорії права» і приймаючи його відносно сучасного стану правових наук, Козлов В. А. визначає «необхідність єдиної теоретико-методологічної основи таких досліджень, необхідність синтезу наукових напрямів цілісної теоретичної системи» [3, с. 96]. На його думку «історія розвитку правової науки свідчить про те, що ця необхідність завжди реалізується в певній формі, як це було ще недавно з встановленням нормативної концепції права, коли був досягнутий відносний синтез різних підходів до розуміння права» [3, с. 96].

Принципова суть даних тверджень, перебуваючи в рамках загальнометодологічних уявлень про науку, «працює» у відношенні різних «шкіл» права. Однак постає питання: наскільки можлива єдність теоретико-методологічного підходу і його реалізація у формі парадигми, єдиної для правової науки в цілому. Проблематичність досягнення такого стану для сучасної науки права вже розглядалась [4, с. 463–364]. Можна, звісно, припустити, що це властиво тільки сучасному етапу розвитку юридичної науки. Дане припущення цілком мислиме теоретично, але не підтверджується історією юридичної думки.

Зокрема, оцінюючи стан юриспруденції, до початку ХХ століття, Кістяківський Б. А. писав: «В жодній іншій науці немає стільки протиріч, як у науці про право. Під час першого знайомства з нею складається таке враження, наче вона побудована лише з теорій, що взаємно виключають одна одну. Суперечка між теоретиками права виникає вже на початку наукового дослідження права; навіть більше того, саме з приводу початкового питання – до якої сфери явищ належить право – починається непримиримий поділ напрямків та шкіл у науці. Досить згадати найбільш суттєві відповіді на це питання, щоб відразу отримати яскраве уявлення про те, в якому невизначеному становищі перебуває ця сфера правових знань» [4, с. 363–364].

Така оцінка цілком підходить і для сучасного стану юридичних наук. Звідси, логічно вважати, що відсутність парадигми, що синтезує більшість з

теоретичних підходів до права, не є особливістю тільки сучасного стану юридичної науки.

У зв'язку з вище сказаним, враховуючи рух сучасного правознавства до філософсько-методологічного плюралізму, виникають неясності в певних аспектах методу юридичної науки. Перш за все, це стосується можливості віднести перевагу до різноманітності використовуваних сучасним правознавством засобів дослідження як єдиного методу правової науки, що має характер інтегрованого переліку правил наукового дослідження права.

Вже досить давно в юридичних працях, з тими чи іншими варіаціями, складається уявлення про єдиний, складно організований процес пізнання. Виходячи з вищевикладеного, даний процес можна структурувати як філософське, наукове та духовно-практичне освоєння права.

У даній системі, всебічне наближення до реальності досягається, головним чином, в процесі філософського осмислення соціальної дійсності шляхом побудови відповідних філософських картин світу і за рахунок організованого досвіду юридичної практики. Проте можливості певної «компенсації», неминучої в правознавстві теоретичної редукції права існують і при його науковому дослідженні. У рамках предмету юридичної науки це здійснюється за рахунок його складної організованості, конструювання предмета дослідження із залученням понять і категорій інших наук. В аспекті методу юриспруденції це можливо подати у якості залучення дослідницьких засобів інших наук, перш за все, шляхом широкого звернення до різних дослідних підходів. Тому, вивчення підходів, які використовуються в юридичній науці, може розглядатися як один з ключових напрямків юридичної методології.

Список використаних джерел

1. Ключевский В. О. Письма, дневники, афоризмы и мысли об истории. Москва: Наука, 1968. С. 528.

2. Козлов В. А. Проблема предмета и методологии общей теории права. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1989. С. 120.

3. Сырых В. Н. Методология современного правоведения. Москва: Независимая фирма «Класс», 1987. 300 с.

4. Кистяковский Б. А. Философия и социология права. Москва: РХГИ, 1998. С. 492.

Тимошенко Альона

Олександрівна,

слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації

Академії Державної

пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Пузирьов Михайло Сергійович,

кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Соціально-демографічна характеристика корисливо-насильницького злочинця дає можливість отримати уявлення про соціальний образ осіб певної категорії, про їх соціальні прояви, а також установити загальні найхарактерніші риси. Цей вид характеристики корисливо-насильницького злочинця орієнтовано на визначення основних вікових груп злочинців, статевої ознаки, їх сімейного стану, рівня освіти, стану здоров'я та інших ознак, котрі дозволять створити кримінологічний портрет корисливо-насильницького злочинця. Ці ознаки властиві будь-якій особі й самі по собі не мають кримінологічного значення. Проте у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу

інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи корисливо-насильницьких злочинців. Соціально-демографічні ознаки містять цінну кримінологічну інформацію про особу корисливо-насильницького злочинця. При такому зіставленні встановлюються зв'язки корисливо-насильницького злочинця з типовими характеристиками всього суспільства

Одним із показників соціально-демографічної характеристики є вік. Традиційно підкреслюється, що вік, як жодний інший чинник, визначає інтереси особи, її потреби, життєві плани, стан здоров'я, можливості та перспективи подальшого життя (створення сім'ї, отримання спеціальності, освіти), її оточення. Без урахування вікових особливостей не можливо оцінити об'єктивно поведінку корисливо-насильницького злочинця. Безумовно, вік впливає на цілий комплекс питань кримінально-правового характеру. Так, він є підставою для визнання особи здатною понести кримінальну відповідальність за вчинений злочин. [3, с. 89].

Результати дослідження відображають такі вікові групи серед корисливо-насильницьких злочинців: а) 14 до 17 років – 6 %; б) 18 – 28 р. – 32 %; в) 29–39 р. – 30 %; г) 40–54 р. – 14 %. Найвищою кримінальною активністю вирізняється 18–28-річна вікова група, за нею йдуть злочинці 29–39 років. Кримінологічна ознака віку відображає як психофізіологічний розвиток організму, так і відповідний період соціалізації, її наслідки.

Відомості про співвідношення осіб чоловічої та жіночої статі серед корисливо-насильницьких злочинців такі: а) чоловіки – 83 %; б) жінки – 17 %. Виявлена особливість пояснюється гендерними відмінностями психології та поведінки, згідно з якими чоловіки набагато частіше від жінок намагаються самовиразитися через девіантну поведінку, субкультуру, конформізм, пов'язаний із порушенням кримінальних заборон. Поряд із цим треба враховувати незрівнянно вищі фізичні можливості чоловіків щодо подолання ймовірного опору потерпілих у ході злочинного посягання [4, с. 168].

Роль сім'ї велика для кожної людини. Проте вона може й негативно впливати на корисливо-насильницького злочинця, бути нейтральною.

Необхідність виокремлення цієї ознаки пояснюється також тим, що нормальні сімейні стосунки сприяють позитивному впливові на людину. У кримінології сім'я виступає також як важливий профілактичний чинник, завдяки якому особа, що має схильність до протиправної поведінки, може відмовитись від своїх антисуспільних задумів. Поширеність корисливо-насильницької злочинності серед осіб, які мають сім'ю, нижча, ніж серед холостяків і розлучених [1, с. 103].

Одним із важливих і позитивних соціальних факторів становлення особистості, у тому числі корисливо-насильницького злочинця, є його рівень освіти. Відомо, що рівень освіти пов'язаний з культурою поведінки особистості, її моральним вихованням, соціальним статусом, колом інтересів, життєвими цінностями і можливостями їх реалізації [2, с. 542]. Більшість корисливо-насильницьких злочинців мають низький рівень освіченості, їх відставання від вікових можливостей. Констатований факт певною мірою свідчить про невисокі інтелектуальні здібності, обмежені знання й кругозір, невисокий культурний рівень, відмінні від загально визнаних життєві цінності й пріоритети.

Стосовно ставлення до спиртних напоїв, а також наркотичних засобів і психотропних речовин встановлено, що 56 % корисливо-насильницьких злочинців періодично вживали спиртні напої, 20 % – робили це постійно. Подібне масове залучення до вживання вказаних психоактивних речовин є типовим для представників соціальнонеблагополучного середовища, так званих деліквентів. Пояснити це явище можна комплексом взаємопов'язаних чинників: спадкова схильність по лінії батьків; сімейні та побутові традиції за місцем проживання; реакція на відчуження від соціального середовища та ін. Особи, які вживають психоактивні речовини, постійно стикаються з проблемою здобування коштів на їх придбання [1, с. 56].

Аналіз ціннісних орієнтацій і правосвідомості корисливо-насильницьких злочинців, які формувалися під впливом несприятливих умов особистісного розвитку переважної більшості, сформувало відповідну систему цінностей та

еталонів поведінки. Ціннісні орієнтації характеризують моральну сторону свідомості особистості та являють собою сукупність уявлень особистості про цілі життєдіяльності та засоби їх досягнення [1, с. 97].

Зазначені уявлення поділяються на дві категорії: 1) цінності-цілі (уявлення про ідеали, на які варто рівнятися) і 2) цінності-засоби (уявлення про пріоритетні способи досягнення цілей та життєвого успіху загалом). Сучасні кримінологічні дослідження уявлень правопорушників про цінності-цілі життєдіяльності фіксують їх орієнтованість на споживацький спосіб життя і повну свободу дій – 44,7 %, високооплачувану роботу – 39,8 %, матеріальну забезпеченість і багатство – 37,7 % [3, с. 218].

Отже, із наведених прикладів видно, що соціально-демографічні ознаки дають істотну інформацію про особу корисливо-насильницького злочинця, котра може бути використана як у наукових, так і в прикладних цілях, зокрема, при розробці та реалізації заходів профілактики.

Список використаних джерел

1. Антонян Ю. М. Феномен зависимого пре ступника. Москва: Аспект Пресс, 2007. 189 с.
2. Гаращук М. В. Кримінологічна характеристика особистості злочинця: клото, лахесіс . *Держава і право*. 2007. № 35 С. 542–547.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн./ А. П. Закалюк. Київ: Дім «Ін Юре», 2007. кн.. 1: Теоретичні засади та історія української науки. 2007. 424 с.; кн. 3: Практична кримінологія. 2008. 320 с.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. проф. В. В. Голіни 2-ге видання перероб. і допов. 2009. 288с.

Ткаченко Олександр Григорович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби;
Залуговська Ганна Петрівна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Важливим етапом у розвитку держави стало приведення органів державної влади до світового зразка та оголошення курсу на боротьбу із корупцією, що мало наслідком створення системи заходів запобігання корупції та превентивних антикорупційних механізмів. Першим глобальним кроком у цій сфері стало прийняття Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Слід зазначити, що цей закон визначив абсолютно нові поняття такі як конфлікт інтересів, корупційне правопорушення, неправомірна вигода, близькі особи та інші [1]. Тобто було фактично введено в дію механізми боротьби із корупцією, але він мав суттєві недоліки. Тому було прийнято рішення про необхідність більш досконалого закону, таким чином прийнято Закон України «Про запобігання корупції». Ним на осіб, що проходять службу в органах та установах ДКВС України, було покладено низку обов'язків та обмежень.

Особи рядового та начальницького складу проходять службу в надскладних умовах: постійні психічні та фізичні перевантаження, несення служби у нічний час доби, тощо. Можливо, завдяки цим факторам Європейськими пенітенціарними правилами передбачено, що виплати та умови праці повинні відображати відповідальний характер роботи в правоохоронному

відомстві [2]. На превеликий жаль, грошове забезпечення осіб рядового та начальницького складу реально не задовольняє мінімальних потреб. Тому з метою їх задоволення дедалі частіше особи рядового та начальницького складу вимушені звільнитися зі служби в пошуку нової високооплачуваної роботи.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» існує заборона здійснення будь-якої підприємницької діяльності для осіб рядового та начальницького складу [3]. Отже, у разі реєстрації особи рядового або начальницького складу як приватного підприємця вона автоматично порушує антикорупційне законодавство і вчиняє правопорушення, і де-юре немає різниці надає вона послуги по перевезенню вантажу у неробочий час без наявності потенційного або реального конфлікту інтересу або використовує робочий час, службові ресурси та має приватний інтерес із співвідношенням з службовими повноваженнями. Із цього випливає парадоксальна ситуація: навіть якщо у особи рядового і начальницького складу є бажання та можливість здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність у неробочий час, жодним чином не пов'язану із службовими повноваженнями, приватним інтересом та їхнім співвідношенням (тобто без ризику вчинення корупційних правопорушень), але він цього не має права здійснювати, оскільки відповідно до антикорупційного законодавства це заборонено, тому при недостатньому грошовому забезпеченні і соціальному захисті є значні ризики порушення особами рядового та начальницького складу антикорупційного законодавства. Як наслідок це тягне за собою підвищену статистику правопорушень серед осіб рядового та начальницького складу та неотримання податків у бюджет.

Але існують, на нашу думку, інші прогалини у цьому законі. Не весь перелік дозволених цим законом видів оплачуваної діяльності має чітко нормативно закріплене визначення. Оскільки Господарським кодексом України визначено поняття підприємництва, тому кваліфікація адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією за зайняття підприємницькою діяльністю є фактично можливим [4].

Але, окрім нього існують і інші дозволені види іншої оплачуваної діяльності, такі як викладацька, наукова і творча діяльності, медична практика, інструкторська та суддівська практики із спорту.

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» визначено, що суддівство спортивних змагань здійснюється спортивними судьями і є закріплене визначення цього поняття. А також, що право проводити фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність, фізкультурно-спортивну реабілітацію надається фахівцям, які мають спеціальну освіту та відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень. Тобто тренери [5]. У Законі України «Про запобігання корупції» відсутні формулювання термінів цих термінів взагалі.

Отже, конкретно визначених понять інструкторська та суддівська практики із спорту законодавством не передбачено. Тому під час реалізації права на дозволений вид іншої оплачуваної діяльності для осіб рядового та начальницького складу виникають певні труднощі. Із цього випливає логічне питання чи можливо розцінювати консультування та надання послуг у сфері спортивної діяльності із невизнаного виду спорту (який відсутній у Реєстрі визнаних видів спорту в Україні) як інструкторську практику зі спорту?

На превеликий жаль, поняття інструкторська та суддівська практики із спорту по теперішній час є досить невизначеними поняттями і навіть рішення Національного антикорупційного агентства від 29 вересня 2017 року № 839 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів» вказує що ці питання потребують додаткового законодавчого врегулювання [6]. А тому існують недоліки у антикорупційному законодавстві, які породжують труднощі під час його застосування.

Неможливо не зазначити, що відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» з метою запобігання конфлікту інтересів особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування зобов'язані протягом 30 днів після призначення на посаду передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права [3].

Згідно з Законом України «Про акціонерні товариства» корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [7].

Із цього випливає, що заборонено вище вказаним особам здійснювати управління акціями будь-якого акціонерного товариства. Дійсно, для попередження конфлікту інтересів якщо емітента та у особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власності якої є акції, діяльність є суміжна та існує можливість виникнення потенційного або реального конфлікту інтересів.

Але не має різниці при застосуванні норми, навіть якщо емітент та особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування у своїй діяльності не пов'язані (можуть територіально знаходитись у різних населених пунктах, жодним чином не пов'язані сфери їхньої діяльності) та відсутні підстави для виникнення потенційного або реального конфлікту інтересів.

Із цього випливає, що Законом України «Про запобігання корупції» заборонено здійснювати управління корпоративними правами та підприємствами (господарською комерційною та некомерційною діяльністю), тому ми вважаємо, що це може свідчити про порушення конституційних прав осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а тому потребує більш детального законодавчого врегулювання та внесення змін у цю норму. Вважаємо за доцільне внести зміни до статті 36 Закону України «Про запобігання корупції» та врегулювати підстави, порядок та умови передачі управління підприємством та корпоративними правами в залежності від наявності чи відсутності приватного

інтересу та ризиків виникнення реального або потенційного конфлікту інтересів.

Отже, на жаль, антикорупційне законодавство ще не досконале і під час його застосування до осіб рядового та начальницького складу ДКВС виникають труднощі та суперечності. Тому вважаємо за доцільне, законодавчо закріпити поняття інструкторська та суддівська практики із спорту та внести зміни до статті 25 та 36 Закону України «Про запобігання корупції» і зробити дозволеними певні види підприємницької діяльності, управління підприємствами та корпоративними правами за умов відсутності: приватного інтересу, службових повноважень та співвідношення між ними, тобто відсутності потенційного та приватного конфлікту інтересів.

Список використаних джерел

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/page> (дата звернення: 07.04.2018).

2. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила: Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць від 12.02.1987 р. Дата оновлення: 11.01.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032/page2 (дата звернення: 12.10.2017).

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Дата оновлення: 03.08.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 15.09.2017).

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 07.03.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 07.03.2018).

5. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII. Дата оновлення: 16.02.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-12/page3> (дата звернення: 17.02.2018).

6. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів: рішення Національного антикорупційного агентства від 29.09.2017 р. № 839. URL: <https://nazk.gov.ua/metodychni-rekomendaciyi> (дата звернення: 11.11.2017).

7. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. Дата оновлення: 18.02.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 18.02.2018).

УДК: 342.9:342

Ткаченко Олександр Григорович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби;
Дубік Василь Леонідович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Адміністративні делікти суттєво впливають на стан правопорядку в країні. Ускладнення в соціально-політичній, економічній та ідеологічній сферах нашої країни значною мірою погіршують стан правопорядку, сприяють зростанню злочинності та збільшенню кількості адміністративних проступків, що вчиняються у сферах суспільних відносин, які регулюються і охороняються адміністративним законодавством. Безсумнівно, що саме адміністративні

стягнення мають можливість забезпечувати попередження інших більш суспільно небезпечних правопорушень.

Адміністративні делікти, які вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) входять в загальну структуру правопорушень адміністративного характеру. Нажаль в практиці діяльності слідчих ізоляторів та установ виконання покарань, мають місце вчинення різних правопорушень, найпоширенішими з яких є передачі (спроби передач) заборонених предметів особам, які відбувають покарання або взяті під варту. Суспільна небезпека проступків полягає не тільки у посяганні на діяльність слідчих ізоляторів та установ виконання покарань, але й у зниженні ефективності застосування до засуджених заходів виправлення. Крім того, як наслідок, створюються умови для вчинення ними порушень режиму відбування покарання, а в окремих випадках і злочинів [1, с. 6].

Питання взаємовідносин держави та особи завжди були важливими для суспільної діяльності.

Особливо актуальними є проблеми охорони прав та свобод особи від посягань як з боку інших осіб, так і держави. Важливим засобом забезпечення охоронної функції держави є юридична відповідальність. В процесі реалізації юридичної відповідальності відбувається безпосередній вплив держави на сферу юридично закріплених суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

До персоналу ДКВС України належать особи рядового і начальницького складу, для яких служба в державній кримінально-виконавчій службі є державною службою особливого характеру, а також спеціалісти, які не мають спеціальних звань та інші працівники, які працюють за трудовими договорами. Персонал зобов'язаний своєю поведінкою і виконанням покладених на нього обов'язків позитивно впливати на засуджених для досягнення їх виправлення та ресоціалізації. Вся діяльність персоналу повинна бути спрямована на повернення засуджених осіб до суспільства після відбування покарань повноцінними громадянами.

Таким чином персонал ДКВС України має бути взірцем перед засудженими і не допускати порушення адміністративного законодавства. Проте в практичній діяльності досить часто трапляються випадки вчинення адміністративних деліктів, які у переважній більшості стосуються корупційних проявів.

Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності – це застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і застосовуються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права. Це визначення повною мірою характерне і для адміністративної відповідальності за проступки, що посягають на права і свободи громадян. Суб'єктами адміністративної відповідальності як правило є фізичні особи, хоча деякі автори стверджують, що підприємства, установи і організації, тобто юридичні особи також можуть бути суб'єктами адміністративної відповідальності [2, с. 133–136; 3, с. 56–57].

Система норм, які регулюють відносини адміністративної відповідальності незважаючи на часті зміни, що вносяться до Кодексу України про адміністративні правопорушення, не відповідає потребам побудови демократичної, правової держави. Використання системного підходу дає можливість зберегти та розвинути принцип цілісності у вивченні адміністративної відповідальності, як особливого виду юридичної відповідальності, яка в свою чергу є особливим видом соціальної відповідальності, що створюють єдину систему. Такий підхід дає змогу розглядати адміністративну відповідальність по-перше, як певну частину цієї системи, а також зв'язки, відносини, що виникають між ними, по-друге, аналізувати внутрішню структуру та елементи адміністративної відповідальності.

Ефективності вирішення проблеми попередження адміністративних правопорушень персоналом органів і установ виконання покарань міг би

сприяти Закон «Про профілактику правопорушень», в якому має бути наведений перелік органів, які повинні займатися профілактикою правопорушень, їх повноваження, визначені шляхи розвитку матеріально-фінансової бази профілактики і попередження правопорушень, тому що без належного фінансування вирішувати проблеми профілактики і попередження правопорушень неможливо.

Список використаних джерел

1. Ткаченко О. Г. Адміністративна відповідальність, пов'язана з порушенням режиму утримання в установах виконання покарань : дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь. 230 с.

2. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Административное право Украины (Общая часть): уч. пособ. Харьков: ООО Одиссей, 1999. 224 с.

3. Карпенко О. Д. До питання щодо реформування інституту адміністративної відповідальності. *Адміністративне право: сучасний стан і напрями реформування*: матеріали Першої національної наук.-теор. конф. (м. Яремче, Івано-Франківська обл., 18–21 червня 1998 р.). Яремче. 1998. С. 56–57.

Федьків Володимир

Миколайович,

студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ СИМВОЛІВ

У сучасній кримінально-правовій літературі зазначено, що більшість науковців, які досліджують проблему застосування кримінального закону, як в

загальному, так і щодо окремих злочинів, на проблему співвідношення суміжних складів злочинів та складів злочинів, передбачених конкуруючими нормами, взагалі не звертають уваги, не аналізують доцільність або безпідставність ведення мови про таке співвідношення. Часто дослідники взагалі не розглядають проблему розмежування досліджуваних ними складів злочинів.

Розмежовуючи склад конкретних злочинів вчені-правознавці, у більшості випадків взагалі не встановлюють характер співвідношення складів злочинів, про розмежування яких йде мова. Тому розмежування виглядає позбавленим будь-яких закономірностей. Більше звертається увага на відмінності конкуренції кримінально-правових норм і сукупності, ніж на відмінності конкуренції кримінально-правових норм і явища суміжності складів злочинів.

На сьогодні у вітчизняній кримінально-правовій науці відсутнє комплексне наукове монографічне дослідження проблем кримінальної відповідальності за наругу над державними символами. Усі публікації, які так чи інакше належать до теми дослідження, стосуються або у цілому проблем злочинів проти громадського порядку, моральності чи авторитету органів державної влади, або міжнародно-правової відповідальності держав, або інших суміжних аспектів.

Державні символи є свідченням високого духу народу, його історичних прагнень, своєрідним генетичним кодом та гордістю нації. Саме тому вони служать надійною основою формування громадянських рис особистості, її патріотизму, національної свідомості, активної життєвої позиції.

Державні символи – це встановлені Конституцією або спеціальними законами особливі розпізнавальні знаки конкретної держави, які уособлюють її суверенітет. Конституція України (ст. 20) встановлює такі державні символи нашої держави: Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України – і наводить їх загальний опис [1].

Державна символіка уособлює національний суверенітет, верховенство і незалежність влади держави. Шанобливе ставлення до державних символів –

це показник високої національної свідомості та важливий обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ і організацій усіх форм власності, людини і громадянина.

Юридична природа криміналізації діянь, пов'язаних із публічною наругою над державними символами, включає, серед іншого, міжнародно-правовий аспект, заснований на нормі *jus cogens* сучасного міжнародного права – принципі суверенної рівності держав, який зобов'язує суб'єктів міжнародного спілкування поважати суверенітет інших держав та, відповідно, державні символи, що є його матеріальним вираженням.

Кримінальне законодавство України у досліджуваній сфері потребує вдосконалення з урахуванням міжнародних зобов'язань нашої країни, що зумовлює необхідність подальших наукових розробок цієї проблематики.

Як відомо, у ст. 338 КК України встановлено кримінальну відповідальність за два простих суміжних склади злочину, які мають декілька спільних ознак (об'єкт, об'єктивна сторона, яка полягає в публічній нарузі, суб'єкт, суб'єктивна сторона) [2].

Діяння, передбачені ч. 1 та ч. 2 названої статті КК України, розрізняються за такою ознакою складу злочину, як предмет. Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 338 КК України, є Державний Прапор України, Державний Герб України й Державний Гімн України, а ч. 2 ст. 338 КК України – офіційно встановлений або піднятий прапор чи герб іноземної держави.

Кожен із пунктів ст. 338 передбачає самостійний склад злочину.

Об'єктом злочину, передбаченого п. 1 ст. 338, є авторитет України як суверенної держави.

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений чинними правовими нормами порядок використання державних символів України.

Предметом злочину є державні символи України – Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України, які виражають державний суверенітет України. При цьому не має значення, офіційно чи не

офіційно встановлені Державний Прапор України і Державний Герб України, офіційно чи не офіційно виконується Державний Гімн України.

Об'єктивна сторона злочину полягає у порушенні над державними символами України. Наруга над Державним Прапором України або Державним Гербом України може здійснюватися у вигляді висловлювання чи демонстрації зневаги до них, використання їх не за призначенням, у їх знищенні, зриванні або пошкодженні, спотворенні їх зображень, зображенні на них непристойних написів чи малюнків тощо.

Наруга над Державним Гімном України може виявлятися у виконанні його не за призначенням, у спотворенні тексту чи музики при виконанні, у розповсюдженні його спотвореного друкованого чи іншим способом розмноженого тексту.

Обов'язковим елементом об'єктивної сторони даного злочину є публічність наруги, яка може виявлятися у діях, що спрямовані на наругу і здійснюються:

- у присутності інших людей, які не є співучасниками злочину (наприклад, під час мітингів, демонстрацій, масових культурних заходів тощо);
- за відсутності інших людей, але у спосіб, який передбачає, що це стане відомо невизначеній кількості людей (наприклад, розсилка спотворених зображень Державного Прапора України, Державного Гербу України чи перекрученого тексту Державного Гімну України поштою або за допомогою електронних засобів, розклеювання їх у людних місцях тощо).

Таким чином, спосіб вчинення дій, спрямованих на наругу над Державним Прапором України, Державним Гербом України або Державним Гімном України, може бути як відкритий, так і таємний, але їх наслідки повинні стати відомими невизначеній кількості людей.

Суб'єктивна сторона злочину передбачає прямий умисел: особа свідомо здійснює наругу над державними символами України з метою підриву авторитету української держави, демонстрації своєї неповаги до неї та її символів і бажає настання таких наслідків.

Суб'єктом злочину може бути осудний громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років.

Об'єктом злочину, передбаченого п. 2 ст. 338, є авторитет суверенної іноземної держави.

Безпосереднім об'єктом є встановлений чинними правовими нормами порядок використання державних символів іноземних держав.

Предметом злочину є державні символи іноземної держави – Державний Прапор чи Державний Герб, які виражають її державний суверенітет. При цьому необхідною умовою є факт офіційного встановлення чи офіційного підняття Державного Герба або Державного Прапора іноземної держави. Наруга над Державним Гербом або Державним Прапором іноземної держави, які офіційно не встановлені чи офіційно не підняті, не є кримінально караною.

Державний Гімн іноземної держави за будь-яких умов не є предметом злочину, передбаченого п. 2 ст. 338.

Об'єктивна сторона злочину полягає у публічній нарузі над офіційно встановленими або піднятими Державним Прапором або Державним Гербом іноземної держави.

Суб'єктивна сторона злочину передбачає прямий умисел: особа свідомо здійснює наругу над офіційно встановленими або піднятими Державним Прапором або Державним Гербом іноземної держави з метою підриву її авторитету, демонстрації своєї неповаги до неї та її символів і бажає настання таких наслідків.

Суб'єктом злочину може бути громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років.

Підбиваючи підсумки всьому вищевикладеному, хотілося б зазначити таке.

1. Диспозиції ч. 1 та ч. 2 ст. 338 КК України належать до бланкетних, адже в них лише названі предмети злочину, а опис конкретних ознак цих речей міститься в нормативно-правових актах інших галузей права.

2. Неврахування міжгалузевого зв'язку щодо характеру предметів наруги над державними символами та відмова від звернення до іншогогалузових приписів призводить до неправильного застосування кримінального закону.

3. Мотиви вчинення наруги над державними символами можуть бути різними і мають значення для правильної кваліфікації цього злочину.

Якщо при вчиненні наруги над державними символами хуліганський мотив (малозначний привід, бажання побешкетувати) був домінуючим або єдиним, то такі дії слід кваліфікувати тільки за ст. 296 КК України. У разі, коли наруга над державними символами вчинена не з хуліганських спонукань, а з будь-яких інших мотивів, і додатково не супроводжувалась ознаками грубого порушення громадського порядку, дії винного слід кваліфікувати тільки за ст. 338 КК України.

Кваліфікація за сукупністю злочинів, передбачених ст. 338 та ст. 296 КК України, необхідна лише в тому випадку, коли особа, крім наруги над державними символами, вчинила ще й інші дії, які свідчать про особливу зухвалість або винятковий цинізм, чим грубо порушила громадський порядок.

Отже, з суб'єктивної сторони злочин характеризується прямим умислом. Якщо має місце хуліганський мотив, вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених статтями 338 та 296 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. № 2222-ІУ. *Верховна Рада України*. Київ. 2004. 80 с.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Денисов С. Ф. Підстави кримінальної відповідальності за наругу над державними символами. *Проблеми професійної підготовки слідчих*: матер. наук.-практ. конф., (м. Дніпропетровськ, 2007). С. 51–55.

УДК 351:376+343.85

Харковенко Ольга Олегівна,
курсант 1 курсу факультету
пробації Академії Державної
пенітенціарної служби

ДЕЯКІ ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИПРАВЛЕННІ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ

На сьогоднішній день процес виправлення і ресоціалізації засуджених неповнолітніх в Україні здійснюється в одинадцяти спеціальних виховних колоніях, з яких десять призначено для утримання осіб чоловічої статі та одна – жіночої. Для досягнення мети виправлення і ресоціалізації неповнолітніх у виховних колоніях ДКВС України діє комплексна система заходів, яка покликана забезпечити належні умови життя засуджених, сумісні з людською гідністю та нормами, які прийняті у суспільстві; розвиток у засуджених почуття самоповаги до себе і оточуючих шляхом мінімізації негативних наслідків позбавлення волі; підтримку соціально корисних зв'язків з рідними та близькими для них людьми; отримання освіти та професійних навичок, що допоможе їм включитися у суспільне життя після звільнення.

Значну роль у виправленні і ресоціалізації засуджених неповнолітніх відіграють громадські, релігійні та благодійні організації, які надають допомогу органам та установам виконання покарань у порядку, установленому КВК України та іншими законами України. Так, ст. 149 КВК України передбачає, що основною формою подібної участі громадськості у виправленні та

ресоціалізації засуджених неповнолітніх реалізується у діяльності піклувальних рад, що створюються при виховних колоніях [1].

Згідно з Положенням про піклувальні ради при спеціальних виховних установах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 429, піклувальні ради забезпечують розроблення та здійснення у виховних колоніях заходів, спрямованих на поліпшення становища засуджених, формування здорового способу життя; подають пропозиції до проектів регіональних (місцевих) програм підтримки діяльності виховних колоній; взаємодіють з громадськими організаціями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності з питань сприяння діяльності виховних колоній; надають допомогу адміністрації виховних колоній у проведенні соціально-виховної роботи із засудженими, організації їх загальноосвітнього та професійно-технічного навчання; вживають заходів щодо розширення зв'язків виховних колоній з підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності з питань зміцнення матеріально-технічної бази цих колоній та залучення засуджених до суспільно корисної праці; сприяють поліпшенню матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених, здійсненню оздоровчо-профілактичних заходів; організовують шефство членів піклувальних рад, представників громадських організацій і трудових колективів над засудженими, які є сиротами або залишилися без батьківського піклування, вирішують питання про надання їм матеріальної допомоги; здійснюють разом з громадськими організаціями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності заходи соціального патронажу стосовно неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання; виконують інші функції відповідно до законодавства. Проте, під час здійснення своїх повноважень піклувальні ради не вправі втручатися в оперативно-службову діяльність виховних колоній [2].

До складу піклувальних рад входять представники громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадяни. Голова піклувальної ради, його заступник та секретар ради обираються на її засіданні. Персональний склад ради оголошується наказом начальника виховної колонії. Голова піклувальної ради, його заступник, секретар та члени ради беруть участь у її роботі на громадських засадах. Організаційною формою роботи піклувальної є засідання, які проводяться за потребою, але не рідше ніж один раз на три місяці. На засідання піклувальної ради можуть бути запрошені представники громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, прокуратури, інших правоохоронних органів та громадяни. У засіданнях ради бере участь начальник виховної колонії або його заступник. Піклувальна рада має печатку та бланк зі своїм найменуванням.

Крім того, з метою підвищення ефективності виховного впливу на засуджених та надання допомоги адміністрації виховних колоній, при відділеннях соціально-психологічної служби можуть створюватися батьківські комітети, до складу яких входять батьки засуджених, особи, що їх замінюють та інші близькі родичі. Діяльність зазначених комітетів регламентується положенням, яке затверджується начальником установи. Як правило, батьківський комітет має право знайомитися в установленому порядку з житловими та побутовими умовами тримання засуджених у виховній колонії; звертатися до громадських об'єднань для надання допомоги сиротам і особам, які позбавлені батьківського піклування, а також неповнолітнім з неблагополучних родин; забезпечувати посилками й передачами сиріт і осіб, які позбавлені батьківського піклування, а також засуджених, батьки яких не підтримують з ними зв'язку в період відбування покарання; надавати допомогу адміністрації у забезпеченні сиріт та осіб, які залишились без батьківського піклування, котрі звільняються з виховної колонії, громадським одягом; спільно з адміністрацією звертатися до державних органів, громадських

об'єднань з питань надання допомоги у проведенні виховної роботи з засудженими [3].

Серед основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених неповнолітніх є підвищення їхнього освітнього рівня та навчання професії. Важливо наголосити, що у всіх виховних колоніях діють середні загальноосвітні школи, в яких щорічно, за даними ДКВС України, навчається майже 2,8 тис. неповнолітніх засуджених, з них понад 700 отримують диплом про освіту [3].

Залучення засуджених до навчання є стимулом для заохочення і оцінкою ступеня виправлення. Оскільки майже 100% засуджених неповнолітніх не мають робочої професії, при виховних колоніях функціонують професійно-технічні училища, в яких готують фахівців більше двадцяти робочих професій. Крім того, засудженим надається можливість навчатися у вищих навчальних закладах за дистанційною та заочною формою. Важливим елементом виправлення і ресоціалізації засуджених є створення у виховних колоніях належних умов їх відпочинку, корисного дозвілля та участі у культурному житті суспільства. Для цього у виховних колоніях діють гуртки культурно-мистецького та спортивного спрямування, центри культурного розвитку та бібліотеки [4].

Таким чином, різноманітність форм участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених, як свідчить практика, приносить вельми відчутну користь у цій діяльності, сприяє адаптації неповнолітніх до умов самостійного життя в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. Київ, 2006. 96 с.
2. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх: Закон України від 25 січня 1995р. URL: www.rada.gov.ua. (дата звернення 04.04.2018).

3. Янчук О. Б., Калашник Н. Г. Ресоціалізація засуджених неповнолітніх у місцях позбавлення волі в Україні. *Пробл. пенітенц. теорії і практики: щорічн. бюлетень*. Вип. 10. 2005. Київ: КЮІКНУВС. С. 290–301.

4. Яровий А. О. Проблеми правового регулювання діяльності установ виконання покарань для неповнолітніх. *Право України*. 1999. № 9. С. 104–108.

Чабан Віктор Васильович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Держава, як суспільний інститут, є історичним феноменом. Вона виникає на певному етапі розвитку конкретного народу, а потім еволюціонує під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Змінюються принципи побудови і діяльності держави, її структура і функції тощо. Надбанням політичної науки у XVIII–XX століттях стала теорія правової соціальної держави, яка нині має багато прихильників у різних країнах світу. В першій статті Конституції України сказано, що вона є «суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою» [1]. Основними принципами і ознаками правової держави є:

1. Верховенство права в усіх царинах суспільного життя, у взаємовідносинах між державою і громадянином. Правова держава – це така держава, яка контролювана правом. Основним засобом такого контролю є конституція, що розглядається як юридичне втілення суспільного договору.

2. Правова рівність громадян, які є рівними перед законом, мають однакові права й обов'язки, несуть однакову відповідальність за порушення чинного законодавства.

3. Гарантування й охорона прав та свобод людини і громадянина, створення умов для їх якомога повної реалізації. Ці права і свободи стають ядром усієї правової системи держави, змістом її діяльності. У третій статті Конституції України зокрема сказано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. ... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (курсив наш – О. С.)» [1].

4. Принцип взаємної відповідальності держави й особи. У правовій державі досягається юридична рівність не тільки громадян, а й громадян і держави.

5. Принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, кожна з яких має бути відносно самостійною й врівноважувати інші.

За своїм суспільно-політичним змістом теорія і практика соціальної правової держави спрямовані на утвердження принципу суверенітету народу, підпорядкування держави суспільству, захист прав і свобод людини і громадянина. На основі багатовікового досвіду людства склалися такі уявлення про них, що схвалені світовою спільнотою й покладені в основу низки важливих міжнародних документів, у тому числі й міжнародно-правових актів, які є обов'язковими для виконання. Насамперед це ухвалені ООН «Загальна декларація прав людини», «Пакт про Соломін О. А. Концепція правової держави: сучасний контекст 5 громадянські і політичні права», «Пакт про економічні, соціальні і культурні права», а також низка конвенцій. Важливу роль відіграє європейська «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод», відкрита для підписання в 1950 р., і низка протоколів до неї. Революційним за своїм значенням став протокол № 6 (1983 р.), за яким усі члени Ради Європи беруть на себе зобов'язання скасувати смертну кару в мирний час [2].

У 1998 р. Україна підписала, а в 2000 р. ратифікувала його, ухваливши відповідний закон.

За часом появи Васак К. запропонував поділяти їх на права і свободи першого, другого і третього покоління [3, с. 29]. До першого покоління він зараховує громадянські і політичні права, до другого – економічні, соціальні і культурні, а до третього – так звані права солідарності («rights of solidarity»). Фактично це колективні права, тобто права різних людських спільнот: меншин, народів, націй (право на розвиток; право на здорове й екологічно збалансоване довкілля; право на мир; право на спільний спадок людства тощо) [3, с. 29].

Правова держава не тільки проголошує права і свободи особи, а й створює розгалужений механізм їхнього захисту. Насамперед це суд і прокуратура. Також у багатьох розвинених державах є омбудсман – спеціальна посадова особа, яку обирають або призначають для контролю за дотриманням соціальних прав і свобод. Важливу роль у їхньому захисті також відіграють інститути громадянського суспільства, національні й міжнародні правозахисні організації. Соціальною передумовою соціальної правової держави є розвинене громадянське суспільство, а політичною – консолідований демократичний режим.

Історично принципи правової і соціальної держави формувалися окремо і в чомусь навіть суперечили один одному. Згодом стало очевидним, що за умов низького рівня життя деформується уся структура прав і свобод особи, стає недоступним їх юридичний захист тощо. Ось чому без утілення в життя принципів соціальної держави нині неможлива реалізація не тільки прав «другого покоління» – економічних, соціальних і культурних, а й прав «першого покоління» – громадянських і політичних.

Усвідомлення взаємообумовленості прав «першого» і «другого» покоління спонукало німецького ученого Гелера Г. ввести в науковий обіг поняття «соціальна правова держава», яке містять конституції багатьох сучасних країн. Достатньо говорити лише про правову державу, але не в її «класичному», нині вже застарілому розумінні, а в сучасному, що передбачає гарантування і реалізацію не тільки громадянських і політичних, а й усього комплексу людських прав і свобод, індивідуальних і колективних. Враховуючи

всі аспекти сучасного розуміння держави, першу статтю Конституції України було б доцільно викласти у такій редакції: «Україна – це суверенна, демократична, правова держава». Розбудова в Україні саме такої держави вимагає величезних зусиль і наполегливої праці не одного покоління українців.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 12.04.2018).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 12.04.2018).
3. Калашников С. В. Очерки теории социального государства. URL: iisocialnogogosudarstva.doc. (дата звернення: 11.04.2018).

Чувік Тетяна Миколаївна,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного
навчання та підвищення
кваліфікації працівників
Академії Державної
пенітенціарної служби;
науковий керівник:
Пузирьов Михайло Сергійович,
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України Академії
Державної пенітенціарної служби

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Важливим елементом кримінологічної характеристики злочинності в установах виконання покарань (УВП) виступає вивчення особи злочинця та

особи жертви злочину. У сучасній науковій літературі поняття «особа злочинця» позначає сукупність соціально значимих ознак, зв'язків та відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінально-правових норм [1, с. 72].

У кримінологічній науці використовується також термін «особистість злочинця». Як зауважує професор Денисов С. Ф., він тісно взаємопов'язаний із загально-соціологічним трактуванням особистості як певної соціальної сутності людини, що виявляється статусі, який вона має в системі суспільних відносин [2, с. 2].

Поняття «особа злочинця, як вірно вказує професор Джужа О. М., може використовуватися у двох значеннях: слугувати родовим поняттям, яке характеризує певний тип людини, а також може містити вказівку на людину, яка вчинила конкретне кримінальне правопорушення [3, с. 133].

На основі наведеного можемо цілком погодитися із висновком Ботнарєнко І. А., що використовуючи поняття «особа злочинця», «особистість злочинця», «суб'єкт злочину» та встановлюючи співвідношення їх змісту, науковці намагаються визначити зв'язок між загально-соціологічною і кримінально-правовою сутністю поняття «особи злочинця» [4, с. 87].

Не менш важливою є проблема жертви пенітенціарного злочину. Поняття «жертва» характеризує певний соціальний зміст особи, що постраждала від злочину, незалежно від юридичного оформлення. Причому до основних компонентів кримінологічної характеристики жертви злочинних дій слід зарахувати як соціально-демографічні якості, так і морально-психологічні особливості, що відображають сприймання особою соціальних цінностей та власних соціальних функцій і проявляються у ставленні до суспільства, громадських обов'язків, колективу, інших людей, себе [5, с. 317].

Отже, термін «жертва злочину» позначає фізичну особу, якій у результаті злочинного посягання спричинено фізичну, моральну або матеріальну шкоду. У свою чергу, розрізняють такі типи жертв:

- 1) випадкові жертви – засуджені, які постраждали від злочинних дій

внаслідок збігу обставин, за яких взаємовідносини між жертвою та злочинцем не залежали від її поведінки, волі чи бажання;

2) жертви з підвищеним ступенем ризику – засуджені, які характеризуються низкою віктимних властивостей;

3) жертви з високим ступенем ризику – засуджені, з вираженою морально-соціологічною деформацією, наприклад, ворогуючі члени злочинних угруповань, злочинні авторитети, тощо [6, с. 18]. Також до цієї групи доцільно зарахувати засуджених із психічними чи фізичними відхиленнями та засуджених з низьким статусом.

Так, серед засуджених жертвами злочинних посягань в УВП найчастіше виступають особи із негативною спрямованістю які своїми діями (прояви агресії; порушення «тюремного закону» у вигляді крадіжки особистих речей та продуктів, співпраці з адміністрацією, приховування факту, що вони є пригнобленими тощо) провокують інших засуджених [7, с. 313].

Таким чином, основними кримінологічно значимими характеристиками особи пенітенціарного злочинця є соціально-демографічні (вік до 30 років, низький освітній та культурний рівень, соціальна занедбаність); кримінально-правові та кримінально-виконавчі (відбування покарання за вчинення насильницьких злочинів; порушення режиму під час відбування покарання); морально-психологічні (несформований світогляд і примітивна структура потреб, антисоціальна спрямованість особи; психологічні відхилення у вигляді агресивності, імпульсивності, депресивного стану тощо); психо-біологічні (психічні чи фізичні відхилення, в тому числі ті, що є наслідками асоціального способу життя). Жертву пенітенціарного злочину (крім випадкових) характеризує підвищений рівень віктимності, спричинений особистісними якостями (негативною спрямованістю особистості; високим ступенем соціальної деформації; підвищеним рівнем агресивності та імпульсивності, наявністю психічних чи фізичних відхилень) та/або індивідуальними поведінковими властивостями у вигляді порушень так званого «тюремного закону» засудженими та порушень посадових обов'язків персоналом УВП.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
2. Денисов С. Ф. Злочинна і пенітенціарна субкультура та її деструктивний вплив на формування поведінки молоді. URL: <https://i-rc.org.ua/index.php/pedagogika/263-denisiv-s-f-subkultura> (дата звернення: 10.04.2018).
3. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. Київ: Атіка, 2009. 240 с.
4. Ботнаренко І. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 85–94.
5. Гумін О. М., Зубач І. М. Жертва кримінальної насильницької поведінки: віктимологічна характеристика особи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 825. С. 315–322.
6. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 32 с.
7. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.

Чуприна Сергій Віталійович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії Державної
пенітенціарної служби

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З СИСТЕМОЮ ГАРАНТІЙ ПРАВОСУДДЯ

Аналіз слідчої та судової практики показує на те, що, незважаючи на прийняття КПК України [1] та реформу слідчих і судових органів, чинна система гарантії захисту прав і свобод людини часто є недостатньою для забезпечення справедливого правосуддя, а система принципів кримінального судочинства не повною мірою гармонізована з європейськими стандартами правосуддя та потребує удосконалення.

У системі процесуального права принципи займають домінуюче місце, мають високий ступінь узагальненості, конкретизуючись в інших правилах, об'єднують норми права в органічне ціле, цементують їх і синхронізують усю систему процесуальних норм, надаючи глибокої єдності регулятивним механізмам кримінально-процесуального права, визначають особливості концептуальної моделі правосуддя, його доктринальні якості, стають першоджерелами для інших норм та інститутів, які виводяться з них і підпорядковуються нормам-принципам, визначають перспективи розвитку процесуального права [2, с. 184].

Система принципів сучасного кримінального процесу України, незважаючи на її суттєвий розвиток і удосконалення, на певні засади, які визначені в міжнародних правових актах та в рішеннях Європейського суду з прав людини, не є сталою з огляду як на нові виклики часу, так і на розвиток юридичної науки і судової практики.

На основі аналізу Конституції України, міжнародно-правових актів та рішень Європейського суду з прав людини, Тертишник В. М. подав і

обґрунтував пропозицію поповнити концептуальну модель системи принципів кримінального процесу такими засадами: а) систему галузевих принципів, які визначають особливості саме кримінального процесу, доповнити такими засадами: недопустимість примушування до свідчень проти самого себе, членів своєї сім'ї і своїх близьких родичів (свобода самовикриття та викриття близьких); забезпечення безпеки учасників кримінального процесу; недоторканність сфери особистого життя людини, допустимість притягнення до кримінальної відповідальності лише за умови доведеності вини; допустимість обмеження прав і свобод людини та застосування примусових і запобіжних заходів лише в разі крайньої необхідності; забезпечення ознайомлення особи, що притягується до відповідальності, з обвинуваченням і допустимість судового розгляду справи тільки в рамках пред'явленого обвинувачення; незалежність і процесуальна самостійність слідчого; прокурорський нагляд за забезпеченням законності на досудових стадіях та підтримання державного обвинувачення прокурором у суді; реабілітація невинуватих; документованість процесуальних дій і рішень; б) систему міжгалузевих принципів доповнити засадами: гарантованість доступу до правосуддя; в) систему загальноправових принципів доповнити такими засадами: презумпція добропорядності людини; верховенство права, забезпечення захисту прав і свобод людини, недопустимість звуження існуючих прав і свобод людини при прийнятті нових чи зміні існуючих законів; гуманізм, толерантність і справедливість [3, с. 26–34]. Ці пропозиції стали суттєвим кроком у розвитку процесуальної науки в цілому та розкрили шляхи подальшого аналізу проблем імплементації міжнародних правових актів та рішень Європейського суду з прав людини у національне процесуальне законодавство.

Стаття 7 КПК України [1] називає двадцять дві «загальні засади кримінального провадження», однак у визначеній тут системі принципів не знайшлося місця таким засадам: здійснення правосуддя тільки судом, незалежність суду і підкорення його тільки законові, незалежність і процесуальна самостійність слідчого, всебічне, повне і об'єктивне дослідження

обставин справи (встановлення об'єктивної істини) тощо. Не визначено зміст принципів юридичної визначеності, пропорційності та справедливості, на основі яких часто ґрунтує свої рішення Європейський суд з прав людини.

На даному етапі судово-правової реформи необхідно провести системний аналіз рішень Європейського суду з прав людини та забезпечити їх застосування при розвитку системи принципів кримінального процесу як важливого чинника гарантій захисту прав і свобод людини. Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) у доповіді про верховенство права указала на такі його необхідні елементи: законність та прозорість ухвалення законів; правова визначеність, яка передбачає легкість та доступність з'ясування змісту права і юридично забезпечену можливість скористатися цим правом; заборона державного свавілля, зокрема обмеження дискредитційних повноважень органів держави, обґрунтованість їх рішень; ефективний доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах, судовий контроль за законністю та конституційністю актів державної влади, функціонування незалежної адвокатури, виконання рішень судів; дотримання прав людини, передусім гарантованість права на ефективний засіб правового захисту, на справедливий суд, право бути вислуханим, презумпція невинуватості, заборона зворотної дії закону; недискримінація і рівність перед законом, що передбачає відсутність законів, що містять дискримінаційні положення або закріплюють правові привілеї, заборону дискримінаційного тлумачення або застосування закону [4, с. 74]. Як бачимо, експерти і фахівці Європейської комісії за демократію через право розглядають верховенство права як фундаментальну найбільш загальну і багатоаспектну засаду, що фактично включає в себе якості своїх функціональних складових елементів, такі вихідні положення як законність, юридична визначеність, дотримання прав людини, заборона державного свавілля, недискримінація і рівність перед законом, доступ до правосуддя. Ці положення створюють значний потенціал для подальшого узагальнення і відпрацювання доктрини верховенства права. Між тим, плідною є думка включення законності у структуру принципу

верховенства права, що відповідає сучасному стану праворозуміння, духу лібералізму та концепції природного права.

Таким чином, пропонуємо доповнити ст. 7 КПК України принципом «справедливість», зміст якого викласти в ст. 29-1 Гл. 2 даного Кодексу таким чином: «При провадженні у кримінальній справі слідчий, прокурор, суд мають забезпечувати об'єктивне, неупереджене дослідження обставин справи і ставлення до людини та її вчинків, вжити усіх передбачених законом заходів для установлення об'єктивної істину у справі, забезпечення прав, свобод та законних інтересів будь-яких осіб, які будь-яким чином вступили чи могли вступити у кримінально-процесуальні правовідносини у відповідному провадженні, дати правильну юридичну оцінку діям учасників процесу, не допускаючи упередженого, необ'єктивного підходу до розв'язання справи, забезпечити учасникам процесу рівні можливості в захисті своїх прав, неухильно додержуватися закону з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, був підданий покаранню, що відповідає його діянню, і жоден невинний не був притягнутий до відповідальності, виважено підходити до застосування заходів примусу і покарання з тим, щоб вжиття таких відповідали вчиненому діянню».

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.03.2018).

2. Уваров В. Г. Принципи кримінального процесу в системі гарантій правосуддя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 183–190.

3. Тертишник В. М. Проблеми розвитку концептуальної моделі системи принципів кримінального процесу. *Вісник прокуратури*. 2001. № 5. С. 26–34.

4. Свірський Б. М. Застосування конституційних (соціальних) принципів у кримінальному провадженні. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 12. С. 72–78.

Шимко Назар Андрійович,
студент 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Поняття «інтелектуальна власність» виникло у процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у сфері науки, виробництва, мистецтва і літератури. У найширшому розумінні інтелектуальна власність означає закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній і художній сферах.

Охорона інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як вітчизняні, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатися.

Тенденції в сфері реєстрації та використання прав інтелектуальної власності в Україні залишаються суперечливими й не свідчать про ефективне функціонування системи її охорони. Незважаючи на зусилля правоохоронних органів щодо захисту прав інтелектуальної власності, загальний рівень правопорушень у цій сфері залишається високим.

Проаналізувавши місце і роль інтелектуальної власності в економічному та соціальному розвитку держави, визнавши недоліки можна запропонувати наступні заходи для удосконалення підвищення ролі інтелектуальної власності:

- розробити методичку економічної оцінки вартості та використання об'єктів інтелектуальної власності, оскільки оцінка є одним з провідних принципів управління;
- збільшити правовий захист об'єктів інтелектуальної власності;
- удосконалити систему обліку інтелектуальної власності (нематеріальних активів);
- розширити систему надання послуг у галузі інтелектуальної власності;
- створити базу незалежного інформаційного забезпечення інтелектуальної власності.

На сьогодні в Україні є ціла низка проблем, пов'язаних із захистом прав та економічних інтересів суб'єктів інноваційного процесу, створенням належних соціально-економічних умов для розвитку цивілізованого ринку інтелектуальної власності, забезпеченням трансферу сучасних технологій, міжнародного обміну інформацією та знаннями. Їх вирішення сприятиме пришвидшенню просування вітчизняної економіки в загально цивілізаційному руслі становлення високорозвиненого інформаційного суспільства та зростання добробуту населення.

Інтелектуальна власність має складний економіко-правовий характер і здатна розкриватися лише в сукупності суб'єктивних вольових та об'єктивних економічних відносин. При цьому зазначена сукупність повинна отримати своє відображення у конкретних правових нормах, які мають значення у конкретний час, на конкретному етапі розвитку та в конкретному суспільстві. Належний рівень регулювання інтелектуальної власності залишається одним із найважливіших завдань правової науки. В умовах сьогодення немає особливого значення, оскільки інтелектуальний продукт, що за своєю природою є нематеріальною субстанцією, це основа розвитку й процвітання суспільства.

Прийняття законів України про інтелектуальну власність – це громадсько-політична подія в житті нашої держави. Незважаючи на те, що прийняті закони у ряді випадків недосконалі, суперечать один одному, часто

мають місце нечіткі формулювання тощо, їхнє прийняття – явище надзвичайної ваги.

Незважаючи на окремі явні вади зазначеного законодавства, його все ж слід оцінити позитивно.

Безумовно, воно потребує подальшого удосконалення. У процесі застосування законодавства виявилися і виявляються його вразливі місця, неузгодженості тощо.

Важливе питання, що виникає у зв'язку з проблемою становлення законодавства про інтелектуальну власність України, – місце цього законодавства у Цивільному кодексі України.

Таким чином, незважаючи на деякі незбіжності і недосконалості, існують всі підстави стверджувати, що в Україні загалом створена сучасна нормативно-правова база, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності і в основному відповідає міжнародним нормам, хоча й потребує вдосконалення. Результати дослідження підтверджують те, що в межах чинного законодавства щодо сфери інтелектуальної власності України основна увага приділяється реалізації функції регулювання (охорона та захист інтелектуальної власності), унаслідок чого питання нормативного забезпечення державного управління сферою інтелектуальної власності з позиції реалізації організуючих і координуючих впливів на всі складові сфери інтелектуальної власності в інтересах інноваційного розвитку галузей господарювання нашої країни залишаються без належної уваги.

Чинне законодавство України про інтелектуальну власність, у тому числі Цивільний кодекс України, договірні відносини у сфері інтелектуальної власності регулюють на недостатньому рівні (не всі відносини в зазначеній сфері врегульовані договором або врегульовані дуже стисло). Активна інтелектуальна діяльність та масштаби використання її результатів – інтелектуальної власності - потребують більш досконалої і ефективної системи договорів у сфері інтелектуальної діяльності й інтелектуальної власності. В

законодавчому акті України про інтелектуальну власність повинен бути окремий розділ про договори.

Потребують удосконалення договірні відносини творця і роботодавця. За сучасних умов роботодавець в порівнянні з творцем-працівником перебуває у значно кращих умовах. Зазначену правову нерівність слід усунути.

Не можна визнати вдалим правове регулювання договірних відносин творця і замовника, за яким суб'єктом майнових прав визнається творець, який продав створений ним об'єкт.

Передбачені чинним законодавством України, у тому числі і новим Цивільним кодексом та іншим цивільним законодавством, способи захисту права інтелектуальної власності не відповідають сучасним реаліям в Україні. Вони не можуть забезпечити надійний і ефективний захист права інтелектуальної власності.

В сучасних умовах Україні потрібне новий ефективніший цивільно-правовий механізм захисту права інтелектуальної власності, який не обмежувався б лише поновленням порушеного права та компенсацією заподіяних збитків. Зазначений механізм повинен передбачати такі майнові санкції (каральні за своїм характером), які назавжди відбили б у порушника бажання порушувати чуже право інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/4487> (дата звернення: 26.03.2018).

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Вачевський М. В., Кремень В. Г., Мадзігон В. М. та ін. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: підручник / за ред. проф. М. В. Вачевського. Київ. 2005.

Юрійчук Михайло Васильович,
слухач 6 курсу факультету
заочного, контрактного навчання
та підвищення кваліфікації
працівників Академії
Державної пенітенціарної служби

ЗАКОНОДАВЧЕ ПІДГРУНТЯ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) заснований з метою захисту прав та законних інтересів вкладників банків. Діяльність Фонду направлена на мінімізацію ризиків неповернення вкладів при наданні депозитних послуг банків. Фонд захищає інтереси вкладників фізичних осіб у разі неплатоспроможності чи банкрутства банку шляхом виплати відшкодувань за рахунок коштів фонду.

Фонд створений і функціонує як державна, економічно самостійна, спеціалізована організація, яка не має на меті отримання прибутку. Він має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в Національному банку, печатку зі своїм найменуванням, веде облік і звітність відповідно до чинного законодавства.

Свою діяльність Фонд розпочав з підписанням Президентом України Указу «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків» у 1998 році. Указом було затверджено Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів. Також Указом було встановлено, що в разі недоступності вкладу в комерційному банку фізичній особі гарантується відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше 500 гривень.

Указом Президента України передбачені основні завдання Фонду: забезпечення захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України, що сплачують збори до Фонду шляхом відшкодування за рахунок коштів Фонду втрат за вкладами (статистичні дані на той час дали підставу

визначити розмір рівня відшкодування в сумі 500 грн); здійснення організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення виплати вкладникам сум відшкодування; забезпечення надходження та акумуляції сум зборів з комерційних банків, що сплачуються до Фонду, та інших коштів, призначених для здійснення відшкодування вкладникам втрат у разі недоступності вкладів.

20 вересня 2001 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», яким передбачалось збільшення гарантованої суми відшкодування кожному вкладнику учасника (тимчасового учасника) Фонду гарантування коштів за його вкладами, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів до 1200 гривень.

Законом України від 23 лютого 2012 року N 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» було розширено повноваження Фонду гарантування, зокрема в частині щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків. Також мінімальний розмір граничної суми відшкодування закріплено на рівні 200 тисяч гривень, без можливості її зменшення; встановлено спрощений порядок проведення процедур, пов'язаних з придбанням інвестором неплатоспроможного або перехідного банку; визначено порядок виведення неплатоспроможного банку з ринку за участі держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку.

Після набуття чинності Закону України від 16 липня 2015 року № 629 – VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» було посилено повноваження Фонду гарантування як тимчасового адміністратора та ліквідатора, і підвищено його роль у підготовці до виведення неплатоспроможного банку з ринку; скорочено терміни виведення банку з ринку за участі держави; передбачено продаж активів банку лише на відкритому конкурсі, а основних засобів, оціночна вартість яких не перевищує 10 мінімальних заробітних плат на дату продажу, та

малоцінні й швидкозношувані предмети, необоротні активи, балансова вартість яких за відповідною групою становить менше 10 мінімальних заробітних плат – безпосередньо юридичній або фізичній особі.

Законом також передбачені норми, які встановлюють реальну відповідальність пов'язаних осіб у випадку недостатності майна для розрахунків за вкладками фізичних осіб, які перевищують гарантовану суму, та іншими кредиторами банку.

На початку 2016 року розпочався другий етап вдосконалення системи гарантування, який полягав у скороченні строків для затвердження виконавчою дирекцією Фонду гарантування плану врегулювання до 30 днів з дня початку процедури виведення банку з ринку; скорочено строки тимчасової адміністрації з 3 місяців до 1 місяця з можливістю її продовження на 1 місяць виключно з метою реалізації плану врегулювання, який передбачає інший спосіб виведення банку з ринку, окрім ліквідації банку; прискорено ліквідацію неплатоспроможного банку, у разі його відповідності критеріям, встановленим нормативно-правовими актами Фонду гарантування.

Крім того, Закон передбачив концентрацію всіх процедур з продажу активів банків, що ліквідуються, на рівні Фонду гарантування. З цією метою було створено та почав функціонувати «консолідований офіс» з реалізації та управління активами.

У липні 2016 року розпочався третій етап, який полягав у скороченні строків початку виплат відшкодування коштів всім без виключення вкладникам за рахунок коштів Фонду гарантування до 20 робочих днів (для банків, база даних про вкладників яких містить інформацію про більше ніж 500 000 рахунків, – 30 робочих днів) з дня початку процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку, не очікуючи прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку.

З 1 січня 2017 року гарантії Фонду гарантування поширюються на фізичних осіб, у тому числі фізичних осіб-підприємців.

Ярова Інна Віталіївна,
здобувач кафедри
адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби;
Шамрук Наталія Борисівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу Академії
Державної пенітенціарної служби

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТВ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Основним завданням судово-правової реформи, що проводиться в Україні, є становлення цілісної, незалежної, самостійної судової системи, яка на засадах верховенства права та відповідно до європейських стандартів судочинства забезпечуватиме високу якість правосуддя, ефективний розгляд усіх правових справ, що мають юридично важливі наслідки, та постановлятиме справедливі судові рішення.

Визначення провідних напрямів щодо удосконалення організації та функціонування судової системи, що сприятиме підвищенню ефективності її функціонування, є одним із основних завдань науковців-теоретиків та законодавця.

Загальними чинниками, що збільшують час здійснення будь-якої діяльності, є невиправдане ускладнення роботи, зайва робота і нераціональні методи її виконання. Невиправдане ускладнення роботи у судовій сфері полягає в застосуванні складної процедури для вирішення відносно простих питань. На сьогодні дія цього фактору знизилась у зв'язку з прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України, в якому передбачена можливість розгляду справ за спрощеною процедурою. На нашу думку, можливості оптимізації судового процесу цим не вичерпуються. Наприклад, процедура касаційного

перегляду справи як загальнодоступна можливість оскарження судового акта, а не як виняткова процедура, викликає невиправдане збільшення часу, матеріальних затрат і людських зусиль як у працівників судової системи, так і в інших учасників процесу.

Думається, що важливе значення має довіра професіоналізму суддів будь якого рівня та інстанцій, саме наявність професіоналів має вагоме значення для забезпечення належного функціонування та діяльності органів судової влади України.

До факторів, що погіршують якість судочинства, можна віднести значне навантаження на суддів, недостатню кваліфікацію суддів і працівників апарату суду, нераціональні методи роботи, низький рівень виконання судових рішень.

Значне збільшення кількості справ, які щорічно розглядають суди України, поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, розвиток ринкових відносин, величезна кількість нормативного матеріалу істотно вплинули на збільшення навантаження на суддів. Так, у 2016 р. місцеві суди розглянули 7,4 млн справ та матеріалів, що на 1 млн більше, ніж у 2015 р., і більш як на 3 млн, ніж у 2014 р. Кількість справ і матеріалів, які щомісяця надходили на розгляд одного судді збільшилася із 118 у 2015 р. до 138 у 2016 р., а в деяких судах досягла 250 і більше [1].

Така ситуація не дозволяє належним чином вивчати матеріали справ, законодавство та судову практику. Судді часто не мають можливості навіть відстежувати зміни в законодавстві. Знизити навантаження на суддів, на нашу думку, допоможе звільнення їх від необов'язкової роботи (підготовка узагальнень, довідок, статистичної звітності і т.д.), необхідності здійснювати контроль за виконанням судового рішення, передання частини суддівських повноважень помічникам суддів тощо.

Якість судової діяльності також залежить від професіоналізму суддів. На сьогодні питаннями підвищення їх кваліфікації займається Національна школа суддів України.

Національна школа суддів України – державна установа зі спеціальним статусом, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи та здійснює науково-дослідну діяльність. На Національну школу суддів України не поширюється законодавство про вищу освіту. Національна школа суддів України була утворена при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України і здійснює свою діяльність відповідно до чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Статуту Національної школи суддів України, який затверджується Вищою кваліфікаційною комісією суддів України [1].

Вважаємо, що професійна програма підвищення кваліфікації суддів в першу чергу повинна бути спрямована на: а) вдосконалення і відновлення загальнотеоретичних знань, умінь і практичних навичок, необхідних у професійній діяльності; б) отримання додаткових знань і умінь відповідно до певного рівня професійної атестації; в) отримання спеціальних знань, умінь, що сприяють успішному виконанню професійних функцій.

Обов'язковою умовою підвищення якості судової діяльності, на наш погляд, є спеціалізація судів та суддів. Хоча не всі науковці поділяють цю точку зору. Так, на думку Нікєрова Г. І., спеціалізація судів сприяє послабленню судової влади [2]. Але автор статті підтримує точку зору Онопенка В. В. у тому, що сенс спеціалізації – забезпечення належної якості та ефективності правосуддя, зробити його доступнішим для людей [3]. Критерієм спеціалізації є предмет спірних правовідносин і властива йому відповідна процесуальна процедура.

Якість судочинства залежить і від організації діяльності судді та суду в цілому. Навіть методика вивчення матеріалів справи може вплинути на якість їх підготовки. Підготовка судді до розгляду кожної судової справи є одним із засобів підвищення якості судочинства. Ретельно сплановані дії судді сприяють додержанню передбачених законом строків розгляду справи, забезпечують можливість провести процес грамотно й оперативно та формують необхідні умови для прийняття справедливого рішення у справі. Неналежна підготовка

судді до судового слухання у справі спричиняє необґрунтоване затягування процесу, хаотичність дій учасників процесу, втрату авторитету судді та навіть імовірність винесення несправедливого рішення. Тому кожний суддя повинен належним чином готуватися до судового розгляду справи, щоб забезпечити винесення законного та обґрунтованого судового рішення з найменшими затратами часу.

В межах нашого дослідження викладені лише окремі проблеми діяльності судів, та запропоновані лише деякі варіанти їх вирішення. Вони потребують глибинного, системного аналізу із залученням фахівців у галузі оптимізації організації праці та дослідження означеної проблематики на рівні кандидатської дисертації.

Можна зробити висновок, що проведення судової реформи з метою підвищення ефективності захисту прав людини, доступності для всіх громадян справедливого правосуддя викликало необхідність сформувати розгалужену систему судових органів, привести їх у відповідність з принципами правової, демократичної, соціально орієнтованої держави. Виконати це завдання неможливо без докорінних змін у сфері здійснення правосуддя, становлення його як справді незалежної, самостійної влади. Крім того, входження України в європейський і світовий простір викликає потребу у відповідних перетвореннях в усіх сферах суспільного життя, адаптації основних державних інституцій до найкращих світових зразків. Чи не найбільшою мірою це стосується саме судової системи.

Список використаних джерел

1. Національна школа суддів України. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/about/regulations/1699/> (дата звернення: 23.03.2018).
2. Никеров Г. И. Судебная власть в правовом государстве (опыт сравнительного исследования). *Государство и право*. 2001. № 3. С. 20.
3. Онопенко В. В. Про здійснення судочинства у 2006 р. і завдання на 2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 4. С. 2–3.

4. Судова влада України. Аналітичні огляди щодо стану правосуддя.

URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/ (дата звернення: 23.03.2018).

ЗМІСТ

<i>Ахмадова А. Ф.</i>	Загальносоціальне запобігання діям, що дезорганізують роботу установ виконання покарань: впровадження міжнародного досвіду в Україні.....	3
<i>Богдан Ю. М.</i>	Контрабанда, як суспільно небезпечне явище.....	7
<i>Бондаренко О. М.</i>	Об'єкти та суб'єкти розголошення комерційної або банківської таємниці	10
<i>Бугайчук І. А.</i>	Парламентаризм при владі Центральної Ради.....	16
<i>Бугайчук М. П., Шамрук Н. Б.</i>	Міжнародна охорона авторського права в Україні у руслі розвитку сучасних інформаційних технологій.....	20
<i>Буняк С. Л., Самофалов О. Л. Бурковець В. В.</i>	Принципи права: юридична природа та сутність	24
<i>Вороніна С. В.</i>	Антропологічна наукова школа та її місце в розвитку кримінального права.....	28
<i>Гаврилюк О. В., Пузирьов М. С.</i>	Індивідуальні заходи попередження насильницьких злочинів вчинених в місцях позбавлення волі.....	33
<i>Гаврилюк О. В., Пузирьов М. С.</i>	Генезис інституту короткочасних виїздів засуджених за межі колоній у вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві....	37
<i>Гарига- Грихно М. М. Герасимчук Ю. Д.</i>	Окремі питання історичного розвитку науки краніології.....	42
<i>Гетта В. Г.</i>	Адміністративна відповідальність персоналу державної кримінально-виконавчої служби України за передачу заборонених предметів до установ виконання покарань, як особливий вид юридичної відповідальності.....	45
<i>Гетманчук О. С.</i>	Формування і розвиток внутрішніх стимулів у студентів до пізнавальної діяльності.....	50
<i>Гетманчук О. С.</i>	Проведення соціально-виховної роботи з засудженими до покарання у виді арешту.....	54
<i>Гловацький В. С., Іваньков І. В.</i>	Класична теорія попередження злочинності засобами кримінального права.....	59

<i>Головенко А. О.</i>	Основні риси нотаріального посвідчення договору про припинення прав на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно.....	62
<i>Горбачов О. Ю.</i>	Слідчі підрозділи органів Державної кримінально-виконавчої служби України досудового розслідування кримінальних правопорушень в установах виконання покарань	66
<i>Гром Н. Ю.</i>	Мінімальні стандартні правила поведіння з ув'язненими (правила Мандели) 2015 року як правовий орієнтир реформування кримінально-виконавчої системи України у ХХІ столітті.....	71
<i>Гуменюк М. А.</i>	Проблеми реалізації делегованих повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування (на прикладі м. Києва).....	74
<i>Демченко О. О.</i>	Психофізіологічні властивості жінок та їх вплив на кримінальну поведінку	79
<i>Денисенко К. В.</i>	Деякі аспекти реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення засуджених.....	85
<i>Дзуль І. Р.</i>	Нормативно-правове регулювання проваджень по злочинах, вчинених на території кримінально-виконавчих установ: історія та сучасність.....	91
<i>Довгуша І. В.</i>	Історичні аспекти вивчення злочинності в установах виконання покарань.....	96
<i>Драгун І. С., Настояща У. В. Зав'ялова Л. І.</i>	Ейджизм – складова дискримінації людини.....	102
	Роль органу з питань пробації у нагляді та контролі за поведінкою осіб, засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.....	108
<i>Загоренко М. А.</i>	Особливості сучасного етапу реформування пенітенціарної системи України	112
<i>Зарицька Л. М.</i>	Досвід зарубіжних країн у забезпеченні правового механізму реалізації права на працю.....	116
<i>Звенигородський О. М., Петрусенко О. М.</i>	Законодавче врегулювання конфіскації на міжнародному та національному рівнях.....	120

<i>Зенченко Є. О.</i>	Заходи, направлені на недопущення втеч з місць позбавлення волі або з-під варти.....	126
<i>Зливко С. В., Гультяєв Я. Е.</i>	Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення діяльності органів та установ виконання покарань.....	130
<i>Зливко С. В., Коросташивець І. М.</i>	Деякі правові аспекти формування іміджу керівника в сфері виконання покарань.....	135
<i>Зливко С. В., Локайчук А. В.</i>	Проблеми нормативно-правового регулювання відносин договірної відповідальності в умовах євроінтеграції України.....	140
<i>Зливко С. В., Чепелюк О. В.</i>	Система функцій та адміністративно-правових повноважень органів та установ виконання покарань.....	145
<i>Зливко С. В., Шапка Д. М.</i>	Щодо поняття відповідальності фізичних та юридичних осіб.....	150
<i>Зливко С. В., Шкодюк А. М.</i>	Основні напрями вдосконалення системи управління органами й установами виконання покарань.....	155
<i>Іваньков І. В., Савельєва Н. О.</i>	Пенітенціарна система Російської імперії.....	158
<i>Іваньков І. В., Яценко Ю. М.</i>	Кримінальний кодекс УСРР (у ред. 1927 р.) як фактор законодавчого закріплення посилення кримінальної репресії на території України.....	166
<i>Кернякевич- Танасійчук Ю. В.</i>	Зарубіжний досвід професійного навчання персоналу органів та установ виконання покарань.....	171
<i>Кисельова М. С.</i>	Міжнародний досвід призначення покарання особам похилого віку.....	175
<i>Кожан В. В.</i>	Зберігання речових доказів у кримінальному судочинстві: мета, способи, умови та суб'єкти зберігання.....	179
<i>Кожан М. В.</i>	Аналіз розвитку поняття «виправлення засудженого» в кримінально-виконавчому праві України.....	183
<i>Комарова О. М., Іваньков І. В.</i>	Історико-правове значення Загальної тюремної інструкції 1915 р.	186
<i>Кулик С. О.</i>	Сутність інституту пробації у сучасному зарубіжному праві.....	190
<i>Ларіонов С. О.</i>	Перспективи поведінкової діагностики агресивної поведінки працівників пенітенціарної системи засобами психологічного тренінгу.....	196

<i>Левчановський Д. Е.</i>	Проблема підготовки кадрів в органи місцевого самоврядування.....	202
<i>Лисенко Т. С.</i>	Сучасний стан кримінально-виконавчого законодавства в Україні	206
<i>Лозінський М. Б.</i>	Формування поняття «персонал органів та установ виконання покарань» на теренах сучасної України.....	210
<i>Лонська О. Я.</i>	Трудове законодавство ЄС про працю молоді.....	214
<i>Луканинець В. Й., Боднар І. В.</i>	Реалізація обов'язків, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням.....	221
<i>Лукашенко В. А.</i>	Кримінологічна характеристика необережної злочинності та її запобігання.....	226
<i>Майовський А. С.</i>	Загальна характеристика злочинів у сфері виробництва.....	231
<i>Мельниченко І. П.</i>	Поняття міжнародно-правових стандартів у сфері виконання та відбування покарання засудженими до покарання у виді довічного позбавлення волі.....	237
<i>Милосердов А. Б.</i>	Проблеми переддоговірних відносин у цивільно-правовому регулюванні.....	239
<i>Нікончук М. О., Іваньков О. І.</i>	До питання про співвідношення принципів кримінально-виконавчого права з принципами кримінально-виконавчого законодавства України	244
<i>Обабко О. І.</i>	Основні види та характеристика злочинів, правопорушень, вчинених персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері службової діяльності або з використанням службових повноважень....	248
<i>Остапчук Л. Г., Лисенко Т. С.</i>	Правове регулювання запобігання ухиленню від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.....	252
<i>Паламарчук І. В.</i>	Щодо надання відстрочки від призову на строкову військову службу на весь період служби в Державній кримінально-виконавчій службі України.....	257
<i>Пахомов І. В.</i>	Застосування засобів православної педагогіки у духовному вихованні засуджених Державної кримінально-виконавчої служби України.....	260

<i>Пацалай Д. А.</i>	Основні проблеми запозичення правового досвіду європейських країн	265
<i>Петрусенко О. С.</i>	Матеріально-побутове та медичне забезпечення засуджених до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: норми та реалії.....	269
<i>Побережний В. О.</i>	До питання адміністративного примусу як виду державного примусу.....	273
<i>Подласа Ю. С.</i>	Засуджені до позбавлення волі жінки та їх специфічні фізичні та соціальні потреби.....	278
<i>Подласий Д. В.</i>	Поняття корупції та її види.....	282
<i>Пономаренко К. О., Борець Ю. В.</i>	Соціально-психологічні умови розвитку віри в себе.....	285
<i>Прохоренко О. Є., Боднар І. В.</i>	Окремі питання класифікації причин та умови вчинення злочинів, пов'язаних з публічною наругою над державним символами.....	290
<i>Пшенична О. М.</i>	Зарубіжний досвід застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.....	293
<i>Рень Ю. В.</i>	Розуміння приховування злочинів у контексті іноземної практики.....	298
<i>Рубцова К. Ю., Шамрук Н. Б.</i>	Правові та етичні аспекти збереження адвокатської таємниці.....	303
<i>Рябець І. М., Шамрук Н. Б.</i>	Особливості та перспективи розвитку вітчизняного інституту нотаріату в сучасних умовах.....	306
<i>Сас В. О.</i>	До питання соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: реальний стан та шляхи покращення.....	311
<i>Сахнік О. В.</i>	Толерантність як складова професійно-психологічної компетентності пенітенціаристів.....	316
<i>Серебрянников Є. А., Пузирьов М. С.</i>	Доцільність використання терміна «смертна кара» у контексті кримінально-виконавчого кодексу України.....	321
<i>Сєдих Г. Є.</i>	Поняття персоналу установ виконання покарань.....	325
<i>Сикал М. М., Костюков Н. Г.</i>	Щодо визначення поняття «підприємство»...	330

<i>Слюсарчук Є. А.</i>	Щодо питання реалізації права на доступ до публічної інформації осіб, засуджених до позбавлення волі.....	334
<i>Султанова А. В.</i>	Підстави розірвання договору за цивільним законодавством України.....	338
<i>Танасійчук В. В.</i>	Проблемні питання уніфікації методології теорії держави і права.....	342
<i>Тимошенко А. О.</i>	Соціально-демографічна характеристика корисливо-насильницького злочинця.....	345
<i>Ткаченко О. Г., Залужовська Г. П.</i>	Антикорупційна політика в органах та установах державної кримінально-виконавчої служби України.....	349
<i>Ткаченко О. Г., Дубік В. Л.</i>	Адміністративно-правові аспекти попередження адміністративних правопорушень персоналом державної кримінально-виконавчої служби України....	354
<i>Федьків В. М.</i>	Кримінальна відповідальність за злочини у сфері використання державних символів.....	357
<i>Харковенко О. О.</i>	Деякі форми участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених неповнолітніх.....	363
<i>Чабан В. В.</i>	Концепція правової соціальної держави.....	367
<i>Чувік Т. М., Пузирьов М. С.</i>	Характеристика особи злочинця та жертви злочину в установах виконання покарань.....	370
<i>Чуприна С. В.</i>	Принципи кримінального провадження та їх взаємозв'язок з системою гарантій правосуддя.....	374
<i>Шимко Н. А.</i>	Становлення інституту інтелектуальної власності в Україні: історичний аспект.....	378
<i>Юрійчук М. В.</i>	Законодавче підґрунтя фонду гарантування вкладів фізичних осіб	382
<i>Ярова І. В., Шамрук Н. Б.</i>	Забезпечення належного функціонування та вдосконалення діяльності органів судової влади в Україні.....	385

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ
ПРАВОВОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

Матеріали

*II заочної науково-практичної конференції
(Чернігів, 20 квітня 2018 року)*

Матеріали подано в авторській редакції

Головний редактор – *Тогочинський О. М.*

Відповідальні редактори – *Аніщенко В.О., Пузирьов М. С.*